

**Mentor rada:** dr. sc. Katica Ivanišević, professor emeritus

Doktorski rad obranjen je dana\_\_\_\_\_ u Rijeci, pred povjerenstvom  
za obranu u sastavu:

Rad ima \_\_\_\_\_ listova.

Ključne riječi:

afroamerička književna tradicija, potlačenost žena, ropstvo, rasna  
diskriminacija, rodna diskriminacija, spolna diskriminacija, feministički  
diskurz, Zora Neale Hurston, Toni Morrison, Alice Walker.

## SADRŽAJ

|                                                                                                                               |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Predgovor.....                                                                                                                | 4   |
| Uvod.....                                                                                                                     | 7   |
| <br>                                                                                                                          |     |
| 1. Žensko pismo – probuđena ženska svijest.....                                                                               | 22  |
| 2. Rasizam i feminizam.....                                                                                                   | 36  |
| 3. U potrazi za identitetom.....                                                                                              | 57  |
| 4. Afroameričke žene i ropstvo.....                                                                                           | 66  |
| 5. Afroamerička zbilja u romanima Zore Neale Hurston,<br>Toni Morrison i Alice Walker.....                                    | 85  |
| 6. Temeljne zasade afroameričke književne tradicije u romanu Zore<br>Neale Hurston, <i>Their Eyes Were Watching God</i> ..... | 98  |
| 7. Rasna, rodna i spolna problematika u narativnim<br>strukturama Toni Morrison.....                                          | 123 |
| 7.1. Toni Morrison – ikona crnačkoga naroda.....                                                                              | 123 |
| 7.2. Književni opus Toni Morrison.....                                                                                        | 137 |
| 7.3. Rasna problematika u romanu <i>The Bluest Eye</i> .....                                                                  | 145 |
| 7.4. Rodna problematika u romanu <i>Sula</i> .....                                                                            | 160 |
| 8. Suspendirana, asimilirana i emancipirana žena u djelima Alice<br>Walker.....                                               | 176 |
| 8.1. <i>The Color Purple</i> – tradicija i povijest u<br>diskurzu suvremenosti .....                                          | 195 |
| 8.2. Iskustveno putovanje protagonista u epistolarnom romanu<br><i>The Color Purple</i> .....                                 | 207 |

|                 |     |
|-----------------|-----|
| Zaključak.....  | 235 |
| Literatura..... | 244 |
| Sažetak.....    | 259 |
| Summary.....    | 260 |

## PREDGOVOR

Istraživačka pretpostavka u ovome radu bila je uvjerenje da afroamerička književnost kao oblikovana moć nosi specifična obilježja, koja se u danim uvjetima ponavljaju, i koja ne nose samo bogat, pokretački poriv, nego označavaju i stvaralačku snagu pripadnika afroameričke književne i kulturološke tradicije. Izvori su snage i značenja afroameričkoga književnog diskurza traženi u manifestacijama stvaralaštva i načinu života afroameričkih ljudi u različitim vremenskim i društvenim uvjetima.

Afroamerička se književna tradicija javlja kao specifičan izričaj afroameričke spisateljske i intelektualne skupine koja je započela svoj književni rad u prvim desetljećima dvadesetoga stoljeća. Ipak, valja istaći da je crnački narod već mnogo ranije, čak i u razdoblju ropstva, bio svjestan da će se u nadolazećem vremenu morati boriti protiv ustaljenih društvenih normi, vladajućih idejnih i estetskih vrijednosti koje su se temeljile na rasnim i klasnim razlikama i na diskriminatorskoj politici usmjerenoj protiv crnačkog naroda.

Harlemska renesansa<sup>1</sup> bilo je razdoblje u kojem su se crnačkome piscu otvorili putovi ka književnome i kulturološkom preporodu u kojem se crnački autor potvrdio kao pokretačka društvena snaga. Uz to, uloga pisaca i vrijednost njihovih djela koja su imala za cilj kontinuirano i trajno priznavanje identiteta afroameričkoga naroda postali su veoma važnim elementom. Takvi su napori rezultirali formiranjem književnokritičke misli kao važnoga čimbenika za evoluciju i definiranje crnačkog društva.

---

<sup>1</sup> Objašnjenje termina Harlemska renesansa nalazi se u poglavlju Uvod na str. 9

Posebno mjesto u afroameričkoj književnoj tradiciji zauzima književnost koju su stvarale žene. Kao snažna pokretačka sila crnačkog naroda, one su se osim s rasnom, borile i s rodnom i spolnom diskriminacijom pokušavajući se kroz razne medije, od kojih je književnost bila jedan od najsnažnijih medija, usprotiviti potlačenosti i zlostavljanju crnkinja. Kao rezultat te borbe nastala su kroz povijest mnoga književna remek-djela koja se ubrajaju među najbolja književna ostvarenja uopće.

Generacije afroameričkih spisateljica pokretači su svojevrsnoga bunta u novim društvenim uvjetima dvadesetog stoljeća. Ipak, važno je napomenuti da se i danas još uvijek njihov glas ne čuje dovoljno daleko ni snažno, te da se njihovoj književnosti u Americi i svijetu još ne pridaje mjesto koje joj pripada. U književnome su se stvaralaštvu glavnih predstavnika i predstavnica crnačke književnosti bitno odrazili prostor i vrijeme u kojem je ono nastajalo.

Ta je danost uvjetovala metodološki pristup literarnom opusu afroameričkih spisateljica u međusobnoj komparaciji i u komparaciji prema zastupljenosti tih obilježja u književnosti američkoga bjelačkog naroda.

Istražene su i utvrđene zakonitosti koje se pojavljuju u afroameričkoj književnoj tradiciji. Na temelju izvedenih zakonitosti ustanovljeno je u kolikoj su mjeri one utjecale na formiranje afroameričke kulturne i književne tradicije u Americi, odnosno koliko se one razlikuju od američkoga književnog *mainstreama*, a koliko su s njime podudarne.

Istraživanja su usmjerena prema ključnim pitanjima egzistencije crnačkog naroda kao što su: durativnost književnih gibanja, otuđenost od društva, odnos prema rasnom i rodnom problemu, te utjecaj seksizma na formiranje afroameričkoga književnog diskurza.

Takva analiza i studija pokazuje koliki je doprinos afroameričkih spisateljica u formiranju i razvoju afroameričke književne i društvene misli u Americi kroz povijest pa sve do danas.

## UVOD

Afroamerički narod<sup>2</sup> oduvijek je bio motiviran za to da političko osnaženje i reforma postanu vodeće pokretačke sile u njihovu životu. Započevši život u Sjevernoj i Južnoj Americi na spomenutim temeljima, afroamerički je narod imao za cilj promijeniti konvencionalne okvire i vizure o poimanju rasa i nejednakosti, a posebnu su pozornost pridavali društvenoj prihvaćenosti i participiranju u društvenim i kulturološkim tijekovima. Razvitak njihove kulture valja razumijevati kao pokretačku snagu koja je dolazila iz njihova reformatorskog duha, te su u skladu s time željeli razviti ekspresivnu kulturu koja će biti oblik njihove pobune.

Početak prodora afroameričkoga književnog stvaralaštva u javnost dogodio se u ranim godinama dvadesetog stoljeća. Pišući uglavnom u časopisima koji su osnovani da bi govorili o društvenoj situaciji toga naroda,

---

<sup>2</sup> S obzirom na kompleksnost terminologije koja postoji u engleskom jeziku u svezi s pojmom *afroamerički narod*, nužno je podastrijeti objašnjenja navedenog pojma:

**afroamerički**, *prid.* koji pripada, koji se odnosi na Amerikance (građane SAD) afričkog porijekla, koji pripada, koji se odnosi na američke Crnce; **američki** *prid.* 1. koji pripada, koji se odnosi na Ameriku i Amerikance: **nacija** ž 1. etnička, politička i kulturna zajednica, povijesno oblikovana u različitim okolnostima i uvjetima na osnovi jezika, teritorija, tradicije, ekonomskog života, vjere ili psihičke konstitucije itd. bitno prožeta težnjom za zajedničkom pripadnošću i vlastitom državno-političkom organiziranošću i suverenitetom; narod 2. svi stanovnici jedne (ob. višenacionalne) države; stanovništvo. (u: Anić, V. – Goldstein, I., 1999, *Rječnik stranih riječi*, Novi Liber, Zagreb.)

**African-American**, *n.* 1. a black American of African descent. 2. of or pertaining to African-Americans, also Afro-American, Aframerican; **American**, *adj.* 1. pertaining to the United States of America or its inhabitants. 2. of or pertaining to North or South America; of the Western Hemisphere. 3. of or pertaining to the aboriginal Indians of North and South America, usually excluding the Eskimos, regarded as being of Asian ancestry and marked generally by reddish to brownish skin, black hair, dark eyes; **black**, *adj.* Pertaining or belonging to any of various populations characterized by dark skin pigmentation, specifically the dark skinned peoples of Africa, Oceania and Australia; **black**, **coloured** and **negro** have all been used to describe or name the dark skinned African peoples or their descendants. **Colored**, now somewhat old-fashioned, is often offensive. In the late 1950's **black** began to replace **negro** and today is the most widely used term. By the close of the 1980's African-American, patterned after the earlier Afro-American and widely used by leaders in the American black community, had begun to supplant **black** in both print and speech, especially as a term of self-reference (negro, negroid, negroism, negroize, negrophile...); **nation**, *n.* A large body of people, associated with a particular territory, that is sufficiently conscious of its unity to seek or to possess a government peculiarly its own; **people**, *n.* 4. the entire body of persons who constitute a

afroamerički književni stvaraoci i još više kritičari od samog su početka izražavali svoju zabrinutost za recepciju njihove književnosti koja je bila u neskladu s dotadašnjom europskom i američkom književnosti, koje su pisale o crncima uspoređujući ih s bićima koja ne nalikuju ljudima. Publikacija kao što je *Colored American Magazine* koja je prvi put tiskana 1900. godine omogućila je njezinoj izdavačici Pauline Hopkins<sup>3</sup> da u njemu okupi istomišljenike i da se čuje njihov glas u cilju utvrđivanja i promoviranja književnih temelja, a koje je urednica iskoristila u predgovoru svojega romana iz 1900. godine pod naslovom *Contending Forces*. Hopkins kaže da je ... *vrijednost crnačke književnosti upravo u njezinoj sposobnosti da locira i vrednuje pozitivne predodžbe usredotočujući se na obzirnost i humanost crnačkog naroda u ozračju i okruženju zla i neprilika. ... Fikcija treba biti zapis o rastu i razvoju generacija koje su bile i koje dolaze.*<sup>4</sup> Te je riječi Pauline Hopkins moguće podvesti pod pojam funkcionalnog načela

---

community, tribe, nation, or other group by virtue of a common culture, history, religion etc. (u: *Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of The English Language*, Gramercy Books, New York.)

<sup>3</sup> Afroamerikanka Pauline Elizabeth Hopkins svestrana je ličnost afroameričke književne i kulturne tradicije koja se tijekom svojega životnog stvaralaštva okušala kao spisateljica dramskih ostvarenja, pripovijedaka, biografija i romana. Bila je također istaknuta novinarka i urednica. Njezino se ime ponajprije povezuje s upotrebom traicionalne književne strukture romantičarskog romana kao sredstva kroz koje ona propituje i iznosi rasne i rodne probleme Afroamerikanaca srednjega staleža početkom dvadesetog stoljeća. Za vrijeme svoje uredničke karijere u časopisu *The Colored American Magazine*, jednom od najutjecajnijih časopisa namijenjenog Afroamerikancima, Hopkins je postavila temelje afroameričkome književnom stilu i diskurzu koji su kasnije prihvatiti i afroamerički pisci u razdoblju Harlemske renesanse. Često se o Hopkins govori kao o najplodnijoj afroameričkoj spisateljici koja je obilježila prvo desetljeće dvadesetog stoljeća. Rođena je 1859. godine u Portlandu, u državi Maine, a odrasla je u Massachusettsu. Prvu dramu napisala je s dvadeset godina pod naslovom *Slaves' Escape; or, the Underground Railroad*. Budući da je bila svjesna pokretačke snage pisane riječi, Hopkins je koristila časopis u kojem je bila urednica kao medij kroz koji je interpretirala povijest afroameričkog naroda. Izdala je dvije serije biografskih tekstova o afroameričkim ženama i muškarcima pod naslovima: *Famous Women of the Negro Race* i *Famous Men of the Negro Race*. Napisala je mnogobrojne eseje i pripovijetke koji su se pojavili u njezinu romanu *Contending Forces: A Romance Illustrative of Negro Life North and South*, objavljenom 1900. godine. Taj se roman smatra njezinim najvećim književnim ostvarenjem. Tek sredinom 1980-ih godina znanstvenici su počeli ponovno otkrivati vrijednost njezina spisateljskog kanona. Godine 1988. Oxford University Press objavio je sve njezine romane i pripovijetke u antologiji naslovljenoj *Schomberg Library of Nineteenth-Century Black Women Writers*, a za urednika je izabran istaknuti afroamerički znanstvenik i teoretičar Henry Louis Gates. Hopkins je preminula 1930. godine.

<sup>4</sup> Napier, Winston, 2000, *African American Literary Theory*, N.Y. University Press, New York, str 1.

međuvodnosti između autora i čitatelja jer je Hopkins vjerovala da je crnačka čitalačka publika imala veliku odgovornost razvijati i omogućavati napredak crnačkim piscima. Shvaćala je da je strateško njegovanje crnačkih pisaca bilo od vitalne važnosti kako bi se preoblikovala psihokultura koja je bila „zaražena“ rasizmom.

*...Nitko to neće učiniti umjesto nas, naglašavala je Hopkins, sami se moramo pobrinuti da razvijemo muškarce i žene koji će vjerodostojno pisati o najdubljim mislima i osjećajima crnačkoga naroda.<sup>5</sup>*

Funkcionalnu estetiku Pauline Hopkins nastavio je i dopunio W. E. Du Bois naglašavanjem vrijednosti crnačke književnosti i dajući to u zadatak afroameričkome narodu. Poput P. Hopkins, i Du Bois je iskoristio svoju ulogu urednika časopisa kako bi iznio ideje o svrsi crnačke književnosti i ulozi koju imaju njezini autori. Časopis *Crisis* koji je utemeljen 1910. godine kao književna pokretačka snaga Nacionalnog udruženja za napredak crnačkog naroda, postao je pod vodstvom Du Boisa ne samo kao glavni izvor općih i političkih ideja i informacija o afroameričkome narodu već i kao najvažniji medij putem kojega su afroamerički pisci mogli privući crnačko čitateljstvo. Du Bois je iskoristio časopis *Crisis* kako bi objavljivao i širio stavove o estetskoj vrijednosti crnačke književnosti kao izvora političke i kulturne edukacije. Mnogi njegovi eseji o umjetnosti o književnosti i primjeni na bitak crnačkoga naroda znatno su pridonijeli institucionalizaciji afroameričke književne kritičke misli i teorije.

Jednim od najdinamičnijih kulturoloških događaja u povijesti crnačkoga naroda u Americi smatra se Harlemska renesansa.<sup>6</sup> Harlemskom

---

<sup>5</sup> Hopkins, Paula, 1969, *Contending Forces: A Romance Illustrative of Negro Life North and South 1900*, Mnemosyne, Miami, str. 13.

<sup>6</sup> Harlemska renesansa, odnosno Crnačka renesansa ili Novi crnački pokret, smatra se umjetničkim i sociokulturološkim pokretom usmjerenim ka buđenju afroameričkog naroda 1920-ih i 1930-ih godina. Neki

renesansom smatra se umjetnički i sociokulturološki pokret 1920-ih i 1930-ih godina kojem je središte bilo u Harlemu, jednoj od njujorških četvrti. To je bio pokret koji je prvi put natjerao izdavače i kritičare da počnu ozbiljno promatrati i propitivati tijekom afroameričke književnosti i umjetnosti. Iako je to u prvome redu bio književni pokret, bio je također vrlo blisko povezan i s glazbom, kazalištem te politikom.

Nekoliko je čimbenika utjecalo na osnivanje toga pokreta. Na prijelazu stoljeća postupno se razvijala srednja klasa crnaca koji su imali visokoškolsko obrazovanje čime su se otvorile mogućnosti za njihovo zapošljavanje. Tijekom povijesnog fenomena poznatog pod nazivom Velike migracije, stotine tisuća Afroamerikanaca preselilo se iz ekonomski nerazvijenih ruralnih područja Juga u industrijske gradove na Sjeveru u potrazi za boljim zaposlenjem i boljim životnim standardom. Sve se više obrazovanih i društveno osviještenih crnaca naseljavalo u Harlemu koji je ubrzo postao političkim i kulturnim središtem crnačke Amerike. Jednako bitan čimbenik bila je i nova politička shema u Americi prema kojoj se

---

se znanstvenici i kritičari, kao naprimjer Sterling A. Brown, bave propitivanjem pojma „Harlem“ i pojma „renesansa“ kojima se uobičajeno opisuje taj fenomen: naime, neki teoretičari poput Georgia Douglasa Johnsona nisu uopće živjeli u Harlemu. Mnogobrojni problemi i teme povezani s tim fenomenom i razdobljem opisani su i rekonstruirani u djelima Fredericka Douglasa, Frances Ellen Watkins Harper, Charlesa Waddella Chesnutta, Jamesa Weldona Johnsona i W. E. B. Du Boisa. Ipak, zanimanje umjetnika, filozofa i pisaca za to razdoblje kao i za rasnu diskriminaciju u Americi, emocionalnu i povijesnu povezanost s Afrikom i američkim Jugom traje i do danas. Još uvijek se raspravlja i o vremenskoj odrednici toga razdoblja. Dok neki smatraju razdoblje od 1923. godine do 1929. godine vrhuncem ovoga pokreta, može se utvrditi da se razdoblje proteže od 1910. godine kada su utemeljeni NAACP (*The National Association for the Advancement of Colored People*) i časopis *The Crisis*, pa sve do 1937. godine kada je objavljen roman Zora Neale Hurston, *Their Eyes Were Watching God*. Ipak, postoji opći konsenzus da je objavljivanjem romana *Native Son*, Richarda Wrighta 1940. godine, nastupilo novo razdoblje oštrog realizma u afroameričkoj književnosti.

Ipak, Harlem je bio područje koje je simbolično odgovaralo novim promjenama u Americi u načinu života i u umjetnosti afroameričkih ljudi 1920-ih godina. Za razliku od drugih afroameričkih zajednica, Harlem su razvili bijelci srednjega i visokoga društvenog staleža, no ubrzo se to područje pretvorilo u siromašnu četvrt nastanjenu uglavnom Afroamerikancima. Interakcijom crnaca iz svih dijelova Amerike došlo je do stvaranja rasno samosvjesne i sofisticirane zajednice, jedinstvene u američkoj povijesti. Crnačke pisce, slikare i glumce iz cijele zemlje privlačio je Harlem kao novo kulturno središte crnačkog naroda u Americi. U Harlemu, piše Alain Locke, *crnački život prvi put ima priliku za samoodređenjem i izričajem. To je najveći crnački grad na svijetu.*

crnački narod zauzimao za ukidanje rasne diskriminacije i stvaranje ozračja u kojemu će i afroamerički narod biti podjednako tretiran kao i bjelački narod. Znameniti povjesničar i sociolog W. E. B. Du Bois<sup>7</sup>, bio je jedan od najistaknutijih afroameričkih intelektualaca, koji je pomogao u stvaranju *Nacionalnog udruženja za napredak obojenih ljudi (National Association for the Advancement of Colored People)*, osnovanoga 1909. godine.

Došlo je također do bitnoga pomaka i napretka u razvitku afroameričke književnosti i umjetnosti. *Jazz* i *blues* glazba poticale su crnački narod na izričaj u mnogobrojnim barovima i kabareima diljem Harlema. Poezija Paula Laurencea Dunbara i fikcija Charlesa W. Chesnutta na početku 1900-ih godina smatraju se najranijim djelima afroameričkoga naroda koja su bila priznata u javnosti. Do kraja Prvoga svjetskog rata fikcija Jamesa Weldon Johnsona i poezija Claudea McKaya smatraju se pretečama

---

<sup>7</sup> William Edward Burghardt Du Bois (1868-1963) bio je aktivist i istaknuti borac za građanska prava, sociolog, edukator, povjesničar, pisac, urednik, pjesnik, socijalist i znanstvenik. Počasnim građaninom Gane postao je 1963. godine u 95. godini života. David Levering Lewis, njegov priznati biograf, kaže: *U svojoj dugoj i turbulentnoj karijeri, W.E. Du Bois je pronašao način za moguće dokidanje rasizma dvadesetog stoljeća. To su sljedeći aspekti: znanstveni rad, propaganda, integracija, kulturni i ekonomski separatizam, politika, internacionalni komunizam i solidarnost Trećega svijeta.* (W. E. B. Du Bois, *The Fight for Equality and the American Century 1919-1963*) Nakon što je diplomirao na harvardskome sveučilištu 1890. godine, Du Bois je bio prvi Afroamerikanac koji je na istome sveučilištu 1896. godine stekao titulu doktora znanosti. Predavao je na Sveučilištu u Pennsylvaniji i Ohiju, a na Sveučilištu u Atlanti osnovao je prvi odsjek za sociologiju u Americi. Napisao je velik broj knjiga i tri biografije. Među najistaknutijim djelima smatraju se *The Philadelphia Negro* (1896), *The Souls of Black Folk* (1903), *John Brown* (1909), *Black Reconstruction* (1935) i *Black Folk, Then and Now* (1939). Njegova knjiga *The Negro* utjecala je na rad prvih afričkih znanstvenika, Drusille Dunjee Houston i Williama Lea Hansberryja. U epskome djelu *Reconstruction*, Du Bois dokumentira istaknuti položaj crnačkog naroda kao središnjih figura u Američkom građanskom ratu, a govori i o tome kako je i zašto Amerika okrenula leđa crnačkom narodu u borbi za njihova građanska prava. U suradnji sa svojim suvremenikom, Bookerom T. Washingtonom, Du Bois je vodio rasprave o segregaciji i političkom oduzimanju prava glasa crnačkome narodu. Kao „otac panafrikanizma“, Du Bois je vjerovao da se ljudi afričkog porijekla moraju zajedničkim snagama boriti protiv predrasuda i nejednakosti. Du Bois je bio prvi Afroamerikanac kojemu je 1909. godine bilo dopušteno da sudjeluje na skupu Američkoga povijesnog udruženja (*American Historical Association*) u Bostonu i Cambridgeu. To je bio prvi i posljednji slučaj pojavljivanja afroameričkog čovjeka na takvome skupu sve do 1940. godine. Konačno, Amerika je odala počast tome velikom znanstveniku oslikavši poštansku marku njegovim portretom 1992. godine, a 1994. godine središnja knjižnica na Sveučilištu Massachusetts dobila je njegovo ime.

književnosti koja će uslijediti, a koja će opisivati život afroameričkog čovjeka i njegovu borbu za rasni identitet.

Ranih 1920-ih godina pojavila su se tri djela koja su dala afroameričkoj književnosti duh nove kreativne energije. McKayeova zbirka poezije *Harlem Shadows* (1922) bila je jedna od prvih knjiga crnačkog autora koju je objavio bjelački nakladnik (Harcourt, Brace and Company). *Cane* (1923) je bio eksperimentalni roman Jeana Toomera koji je iznosio dokumentirane podatke o životu Afroamerikanaca na ruralnom Jugu i urbanom Sjeveru. Konačno, *There Is Confusion* (1924) prvi je roman čiji je pisac ujedno i izdavač Jessie Fauset, a prikazuje život Afroamerikanaca srednjega društvenog staleža iz perspektive žene.

Osim tih djela koja se smatraju temeljnim književnim ostvarenjima Harlemske renesanse, tri događaja, u razdoblju od 1924. do 1926. godine, obilježila su ubrzani napredak toga pokreta. Prvo, u ožujku 1924. godine Charles S. Johnson iz *Nacionalne urbane lige (National Urban League)*<sup>8</sup> upriličio je večeru na kojoj je bjelačkim književnim kritičarima predstavio mlade afroameričke pisce New Yorka. Kao rezultat toga događaja nastalo je harlemsko izdanje časopisa *Survey Graphic* koje je pisalo o društvenim problemima i kulturalnom pluralizmu u Americi. Posvećeno definiranju estetike crnačke književnosti i umjetnosti, harlemsko je izdanje toga časopisa obrađivalo djela crnačkih autora, a njegov je izdavač bio crnački filozof i književni teoretičar Alain Leroy Locke. Drugi je događaj bio publikacija romana *Nigger Heaven* (1926) koji je napisao Carl Van Vechten. Roman je bio spektakularni ekspozé pisca o životu crnačkog naroda u Harlemu. Iako je roman uvrijedio neke članove crnačke zajednice, ipak je u

---

<sup>8</sup> *National Urban League* je udruga osnovana 1910. godine u cilju pomaganja Afroamerikancima da se javno očituju o svojim ekonomskim i društvenim problemima s kojima se susreću u životu.

velikoj mjeri pomogao da se stvori „crnački izričaj“ koji je privukao tisuće njujorških intelektualaca, bijelaca i crnaca, u harlemsko egzotično područje stimulirajući probitak afroameričke književnosti i glazbe. Treći događaj zbio se 1926. godine kada je skupina mladih crnačkih pisaca osnovala vlastiti književni časopis *Fire!!*<sup>9</sup> u kojem su mladi afroamerički pisci, uključujući Langstona Hughesa, Wallacea Thurmana i Zoru Neale Hurston konačno dobili prigodu da javno progovore o crnačkoj stvarnosti.

Harlemsku renesansu kao crnački pokret nije definirao zajednički književni stil ili politička ideologija pisaca i umjetnika, već su pripadnici toga pokreta temeljili svoje zajedništvo i pripadnost na osjećaju sudjelovanja u zajedničkim naporima i predanosti afroameričkom umjetničkom, književnom i životnom iskustvu. Ipak, postojale su neke zajedničke teme. Svi su pripadnici toga pokreta pokazivali zanimanje za korijene afroameričke tradicije u Africi i Americi, a dijelili su i snažan osjećaj rasnog digniteta i stremljenja ka duštvenoj i političkoj jednakosti.

Najočitiji aspekt Harlemske renesanse ipak je bila raznolikost izričaja. Raznolikost književnog izričaja očitovala se od poezije Langstona Hughesa koji je u svoju zbirku *The Weary Blues* (1926) unosio ritam afroameričke glazbe pa sve do sonetnih oblika Claudea McKaya koji je kroz svoju zbirku soneta *If We Must Die* (1919) napadao rasnu diskriminaciju prema Afroamerikancima. Roman *Quicksand* (1928) spisateljice Nelle Larsen nudi bogatu psihološku analizu afroameričkih žena koje ne mogu ostvariti svoj identitet dok Zora Neale Hurston u svom romanu *Their Eyes Were Watching God* (1937) govori o o životu Afroamerikanaca na ruralnom

---

<sup>9</sup> Dva uskličnika u nazivu tog časopisa ortografski su stilemi kojim osnivači toga časopisa željeli pokazati prodornost svojeg časopisa i istovremeno ukazati na borbu afroameričkog naroda za slobodu i jednakost. Leksički izbor naslova časopisa, *Vatra !!*, također ukazuje na žestoku borbu afroameričkog naroda za stjecanje jednakosti u američkome društvu.

Jugu. Ona stvara briljantnu priču o problemima rasne i rodne diskriminacije stavljajući u središte pozornosti ženu koja ipak na kraju uspijeva pronaći i definirati sebe.

Afroamerička književnost u razdoblju Harlemske renesanse bila je usmjerena prema čitateljima srednjega društvenog staleža. Časopisi poput mjesečnika *NAACP-a*, *The Crisis*, i službene publikacije udruženja Urban League, *Opportunity*, omogućili su afroameričkim piscima da objavljuju svoju poeziju i pripovijetke. Najvažnije postignuće Harlemske renesanse bilo je „otvaranje vrata“ prema utjecajnim *mainstream* časopisima i izdavačkim kućama iako je to razdoblje obilovalo mnogim kontroverznim situacijama u kojima su se našli s jedne strane pisci Harlemske renesanse, a druge bijelci izdavači, te s treće i čitatelji.

Sredinom 1930-ih godina došlo je do slabljenja tog pokreta. Velika gospodarska kriza u SAD-u 1930-ih godina pojačala je ekonomski pritisak na sve sfere života. Organizacije i udruženja poput NAACP-a te Urban League svoje su zanimanje usmjerili prema ekonomskim i društvenim pitanjima koja su zaokupljala crnački narod toga razdoblja. Mnogi utjecajni pisci i promotori književnosti poput Langstona Huhgesa, Jamesa Weldon Johnsona, Charlesa S. Johnsona i Du Boisa napustili su New York početkom 1930-ih godina. Konačno, velike demonstracije 1935. godine koje su izbile zbog ekonomskih teškoća crnačkog naroda i tenzija između crnačkih zajednica i bijelaca, vlasnika trgovina i poduzeća, poljuljali su sliku Harlema kao središta crnačkog naroda. Usprkos problemima, Harlemska renesansa nije nestala preko noći. Trećina knjiga objavljena u razdoblju Harlemske renesanse pojavila se nakon 1929. godine. Harlemska renesansa zauvijek je promijenila tijek i dinamiku afroameričke književnosti u Americi. Pisci koji su 1930-ih i 1940-ih godina objavljivali svoja djela shvatili su da su izdavači

i javnost ipak bili puno otvoreniji i liberaliji prema afroameričkoj književnosti, nego što je to bio slučaj na početku devetnaestog stoljeća.

Nadalje, postojanje već donekle afrimirane afroameričke književnosti potaknulo je i nadahnulo pisce poput Ralpa Ellisona i Richarda Wrighta da napreduju u svojim književnim karijerama tijekom 1930-ih i 1940-ih godina. Afroameričku književnost 1980-ih i 1990-ih godina obilježile su spisateljice Alice Walker i Toni Morrison koje su inspiraciju za svoj rad pronalazile upravo u Harlemskoj renesansi. Za stotine tisuća Afroamerikanaca diljem svijeta Harlemska renesansa bila je dokaz da bijelci nisu mogli imati monopol u književnosti i kulturi.

U svakom slučaju, Harlemska renesansa bila je razdoblje u kojem su se crnačkome piscu otvorili putovi ka književnoj i kulturološkoj renesansi i u kojoj se crnački autor potvrdio kao pokretačka društvena snaga. Osim toga, uloga pisaca i vrijednost njihovih djela koja su imala za cilj kontinuirano i trajno priznavanje identiteta afroameričkoga naroda postali su veoma važnim aspektom. Takvi napori rezultirali su formiranjem književnokritičke misli kao važnog aspekta za evoluciju i definiranje crnačkoga društva. Crnački pisci obrađivali su teme o životu crnačkog naroda, njihovu kulturnom identitetu i psihološkoj rekonstrukciji. Njihov kritički pristup problemima omogućio je crnačkom čitateljstvu uvid u spoznaje o identitetu i intelektualnoj odgovornosti izgrađivši na taj način literarni kanon na kojem će sveučilišni književni kritičari i teoretičari kasnije graditi nove oblike.

Za razliku od Du Boisa, Alain Locke je smatrao da se književnost ne smije koristiti za rekonstruiranje afroameričkih društvenih identiteta. Locke se usredotočio na crnačku umjetničku kulturu kroz koju je trebalo reinterpretirati i preoblikovati vizuru o afroameričkom narodu. On je vjerovao u mladoga crnačkog umjetnika koji je predstavljao crnački narod u

Americi u novom i progresivnom svjetlu. U predgovoru svoje knjige *The New Negro*, Locke tvrdi da se s mladim umjetnicima pojavila i nova psihologija koja jamči oslobođenje od bjelačkih definicija prema kojima je crnački narod ogoljen i inferioran. Locke također kaže da su ti mladi umjetnici *...prvi plodovi Crnačke renesanse. Mladost progovara, a glas Novoga crnog čovjeka konačno se čuje. Ono što je do sada bilo neartikulirano u masama, konačno postaje artikulirano na usnama talentiranih ljudi... Sada imamo mlade crnačke umjetnike s jasnim vizijama i vibrantnim proročanstvima; one koji u odrazu umjetničkog zrcala predviđaju ono što mi moramo vidjeti i prepoznati u budućnosti; predviđaju nove modele i akcente rasnog izričaja.*<sup>10</sup>

Locke smatra da crnački pisac mora predstavljati svoj narod u novom rasnom izričaju koji neće biti mit već će biti sredstvo kroz koje će crnački narod razvijati pozitivne samoidentitete. Locke je dao crnačkoj umjetnosti novu kritičku crtu, korelirajući umjetničke i kreativne mogućnosti crnačkog iskustva s društvenom i političkom stvarnošću. On je vjerovao da kultura i umjetnost imaju za cilj obrazovati i redefinirati značenje pridjeva „obojen“ u zapadnjačkom društvu. Naglašavajući važnost novoga i obnovljenoga crnačkog identiteta i intelektualne predanosti, Locke i Du Bois upozoravaju na ulogu crnačkih pisaca u reevaluaciji i reformaciji crnačkog naroda, a koja mora ići prema poboljšavanju rasnih odnosa. Mnogi crnački teoretičari i kritičari poput Langstona Hughesa, Zore Neale Hurston, Richarda Wrighta, Ralpa Ellisona, Larrya Neala i LeRoia Jonesa uložili su svoje intelektualne senzibilitete kako bi artikulirali političke, kulturne i estetske vrijednosti u status crnačkog naroda u američkom društvu.

---

<sup>10</sup> Locke, Alain, (ur.) 1983, *The New Negro*, Atheneum, New York, str. 47.

Trideset godina nakon Harlemske renesanse, LeRoi Jones je, više nego njegovi prethodnici, naglašavao nacionalne ideje koje je smatrao ključnima za povratak estetskih i ljudskih vrijednosti crnačkog naroda koje su bile zatrte u razdoblju europske kolonizacije Afrike i Amerike. Retorički potvrđujući načelo „Black is Beautiful“ („crno je lijepo“) i izdižući književnost kao najpogodniji medij za izričaj, Jones je 1960-ih godina nadahnuo niz pisaca koji su također smatrali da mora doći do reevaluacije crnačke književnosti na temelju društvenih i političkih vrijednosti crnačkoga naroda. Stječući sve više čitatelja kroz časopise *Liberator*, *The Journal of Black Poetry* i osobito *Negro Digest*, crnački pisci obraćali su se crnačkom narodu kao duhovnom pokretaču u cilju mijenjanja europskih estetskih vrijednosti i pretpostavki o Afroamerikancima i njihovu kulturnom identitetu. Djelujući pod okriljem onoga što je Houston Baker nazvao „indeks repudijacije (odbacivanja)“ novi, nacionalno i kulturološki orijentirani pisci, počeli su prihvaćati nove estetske smjernice. *Naš je zadatak u ovome trenutku, kako navodi Carolyn Gerald u knjizi The Black writer and His Role,... uništiti negativne mitove i vizure o nama samima na način da ih potpuno preokrenemo. Na taj način obrćemo simbolizam i taj obrnuti simbolizam koristimo kao sredstvo za projiciranje naših vlastitih ideja o svijetu i životu.*<sup>11</sup>

Za većinu intelektualaca iz redova crnačkog naroda, kao što su Houston Baker i Henry Louis Gates, kulturološki pokret činio se previše zaokupljen ideološkim principima i političkim planovima. Oni su smatrali da tako ideološki orijentiran pokret nije imao dovoljno oštre i nepopustljive metodološke principe koji su potrebni za ozbiljnu analizu crnačke kulture.

---

<sup>11</sup> Napier, Winston, 2000, *African American Literary Theory*, N.Y. University Press, New York, str. 4.

Do 1970-ih godina neki su afroamerički kritičari počeli napuštati nacionalni pokret<sup>12</sup> okrenuvši se strukturalnoj teoriji koju su zagovarali teoretičari poput Lévi-Straussa, Rolanda Barhesa i Michela Foucaulta. To je rezultiralo nagađanjima o strukturalnoj kompleksnosti i mogućnostima koje je strukturalizam kao pravac mogao ponuditi. Tim su se problemima bavili Neal, Baker, Gates i Stephen Henderson. S počecima Crnačkog umjetničkog pokreta (Black Art Movement), ti su kritičari pokušali utvrditi osnovne principe i paradigme karakteristične za crnačku umjetničku i duhovnu kulturu. Henderson je, na primjer, i dalje tragao za nacionalnim osjećajem, a u svoje istraživanje crnačke kulture i književnosti pokušavao je inkorporirati metodološke principe strukturalizma. Naglašavao je „crnačku slobodu i oslobođenje“, „crnačku transcendentalnost“ i „crnačku komunikaciju“ podsjećajući da je zadatak kritičara stvoriti ozračje u kojem će crnački narod dostići višu razinu kreativnosti i slobode.

EksPLICITNU podršku strukturalnoj teoriji dao je i Henry Louis Gates smatrajući da crnački kritičari moraju nedvojbeno usmjeriti svoju pozornost prema crnačkom figurativnom jeziku i narativnim oblicima i sadržajima. Gates se čak i kritički osvrće na radove Hendersona i Bakera zbog njihove povezanosti s nacionalnim kulturnim pokretom. Ipak, i Henderson i Baker imali su mnogo toga zajedničkog s Gatesom.

Do sredine 1980-ih godina, afroamerički književni teoretičari počeli su prihvaćati i poststrukuralne teorijske pretpostavke francuskih teoretičara kao što su Jacques Derrida i Michel Foucault. Gates i Baker bili su među prvim afroameričkim teoretičarima koji su u svojim teorijskim radovima

---

<sup>12</sup> Do 1972. godine Larry Neal napustio je nacionalnu školu i pokret i okrenuo se strukturalnoj školi kako bi detaljno istražio shematske elemente crnačke ekspresivne kulture (*Some Reflections on the Black Aesthetic*). U svojem eseju *The Black Contributions to American Letters* koji je objavio 1976. godine, priznaje da je razina emocionalne retorike u nacionalnoj kritičkoj analizi neodrživa i nedostatna.

primjenjivali radikalna poststrukturalistička načela. Oslanjajući se na Derridaovu teoriju dekonstruktivizma, kao i na njegovu kritiku sveopće istine, Baker u svojoj knjizi *Belief, Theory, and Blues: Notes for a Post-Structuralist Criticism of Afro-American Literature* kaže:

*Glavna je pretpostavka u mojoj knjizi to da je afroamerička kultura kompleksan i refleksivan medij koji pronalazi svoj pravilan oblik i značenje u bluesu koji anticipiramo kao matricu. Matrica je prostor neprestanog inputa i outputa, prostor prožimanja, sukobljavanja impulsa koji su uvijek produktivni. Upravo takav medij stvara afroamerički blues<sup>13</sup>.*

Dekonstruktivizam nadopunjuje Bakerovo vjerovanje da je jezik, bez obzira na to o kojem se mediju govori, mreža ideološki utemeljenih referencija koje neprestano ulaze i izlaze iz određenog medija.

Poststrukturalizam je omogućio Bakeru i Gatesu filozofsku podršku za njihove teorije pri proučavanju crnačke književne kulture i tradicije. Gates je iznikao u teoretičara crnačkog poststrukturalizma, a u to vrijeme ni jedno objavljeno djelo o kritici crnačke kulture nije izazvalo tolike polemike o metodologiji dekonstruktivizma i poststrukturalizma kao Gatesova knjiga *The Signifying Monkey*. Pišući o opoziciji crnačke kulture prema dominantnim europskim kulturnim vrijednostima, Gates je razvio afrocentrični model koji je, kako je smatrao, bio estetski korisniji za analizu i valorizaciju crnačke kulture. U uvodu Gates tvrdi:

*Pokušavam odrediti teoriju afroameričke kritičke misli ne da bih mistificirao crnačku književnost ili da bih zasjenio neka prekrasna kreativna značenja, već isključivo da bih upozorio na činjenicu kako je crnačka*

---

<sup>13</sup> Baker, Houston A. Jr., 1986, *Belief, Theory and Blues: Notes for a Post-Structuralist Criticism of Afro-American Literature*, u: *Belief vs. Theory in Black American Literary Criticism*, Greenwood, Fla., Penkeville, str. 9.

*književnost bogata i slojevita. Eksplicitno govoreći o onome što je implicitno ili logično u tradicijskoj kulturi želim privući pozornost čitatelja crnačkih tekstova da prepoznaju značenjske razine i izričaje koji bi inače ostali skriveni ili zakopani ispod površine.*<sup>14</sup>

Taj ulomak jasno govori o denunciranju europske potlačenosti i isticanju afroameričke kulturalne tradicije. *The Signifying Monkey* djelo je u kojem je Gates pokušao identificirati kritičku teoriju unutar crnačke kulture i tradicije i primijeniti je na afroameričku kulturnu tradiciju. Gates je želio da crnačka tradicija i književnost artikuliraju same sebe, a ne da posuđuju koncepte iz drugih književnih kultura i tradicija.

U svojem eseju *The Race for Theory*<sup>15</sup>, Barbara Christian, kritičarka suvremene afroameričke književnosti, smatra da su crnački pisci i teoretičari oduvijek pokušavali utvrditi neke književne postulate, no na sasvim drukčiji način od zapadnjačkih kultura koje su to činile u obliku apstraktne logike. Teoretiziranje u crnačkih pisaca najčešće se pronalazi u narativnim oblicima. Christian smatra da zapadnjačka kultura i njezini teoretičari vjeruju da su njihove ideje sveopće i jedinstvene, a crnačku kulturu i književnost smatraju „diskurzom manjine“. Kako Christian navodi... *postoje dva razloga zbog općeg neznanja o tome što pišu naši pisci-kritičari. Prvi je razlog taj što su crnački pisci potpuno zapostavljeni u Americi. Budući da smo mi, kako Toni Morrison kaže, diskreditirani ljudi, nije stoga čudno, da su i naša ostvarenja diskreditirana. Drugo, nepobitna je činjenica da su dominantni kritičari zapadnjačkih kultura donedavno imali mogućnost školovanja i u institucijama za visoku i srednju klasu dok istodobno naši pisci nisu imali*

---

<sup>14</sup> Gates, Henry Louis, Jr., 1988, *The Signifying Monkey*, Oxford University Press, New York, str. xx.

<sup>15</sup> Christian, Barbara, 1989, *The Race for Theory*, u: Kaufman Linda. (ur.) *Gender and Theory*, Blackwell, Oxford.

*pristup tim institucijama. Zbog općeg neznanja i neupućenosti akademskog svijeta u crnačku književnost, osobito književnost žena čiji se rad uvijek diskreditirao, ne čudi da mnogi naši kritičari smatraju da je teoretiziranje o književnosti politička stvar.*<sup>16</sup>

U tom kontekstu Christian navodi da se ne proučavaju radovi Glorie Naylor, da djela Alice Walker nitko nije proučio ni obrazložio, osim što su se pojavili golem bijes i negativne kritike iz bjelačkoga čitateljskoga kruga na njezin roman *The Color Purple*. Frances Harper, abolicionistkinja, spisateljica i pjesnikinja iz devetnaestog stoljeća također zaslužuje detaljniju obradu. Nikki Giovanni, Zora Neale Hurston, Marita Golden i mnoge druge istaknute afroameričke spisateljice svakako zaslužuju veću pozornost, a često su kvalificirane kao *persone non grate*. Na kraju, Christian smatra da .... *je književno stvaralaštvo ljudi koji nemaju moć uvijek u opasnosti od istrebljenja ili kooptiranja, ne zbog toga jer ne teoretiziramo, već zbog toga jer smo ograničeni društvenim strukturama i normama.. ... književna je kritika za mene promoviranje i razumijevanje, odgovor piscu koji često ne dobiva nikakav odgovor, ljudima koji trebaju književnost kao i druge stvari u životu. Znam iz svojega književnog iskustva da književnost nestaje ako na nju nema odgovora.*<sup>17</sup>

---

<sup>16</sup> Ibid. str. 56.

<sup>17</sup> Ibid. str. 58.

## 1. ŽENSKO PISMO - PROBUĐENA ŽENSKA SVIJEST

Kulturna je revolucija otvorila nove mogućnosti za organiziranje feminističkih pokreta kao i pojavu crnačke feminističke teorije. Crnačka feministička teorija razvila se 1980-ih godina, a prethodila joj je pojava eseja Barbare Smith pod naslovom *Toward a Black Feminist Criticism* objavljenog 1977. godine. Ta se teorija razvila kao izričaj i prosvjed protiv seksizma koji se razvio na temeljima rasne diskriminacije. Osobito otuđenje i potlačenost s kojima se susreću crnkinje rezultat su rasizma bijelaca i nadasve bjelkinja, ali i spolna diskriminacija muškaraca, kako bijelaca tako i crnaca. Uvođenje crnačkoga feminističkoga kritičkog diskurza pridonijelo je da crnački feministički pokret zadobije novu dimenziju. Tijekom 1980-ih godina pojačava se zanimanje za proširenje teorijskih obzora glede crnačke feminističke teorije pa valja istaći epigrafsku pojavu pojma *womanism*<sup>18</sup>

---

<sup>18</sup> Taj je pojam prvi put upotrijebila i objasnila Alice Walker u djelu *In Search of Our Mothers' Gardens: Womanist Prose* (1983). Pojam *womanism* (*ženstvo*) odnosi se na feminističku orijetaciju afroameričkih žena ili, jednostavnije rečeno, *ženstvom* se smatra feminističko opredjeljenje obojenih žena. Pojam *ženstva* potječe od narodne riječi *womanish* koja se odnosi na obilježje neustrašivosti, prerane zrelosti, ispitivački i istraživački duh, a sugerira i odgovornost te smjelost. Prema Walker to je orijentacija žene na brigu za boljitak svih ljudi i zauzimanje za napredak crnačkog naroda. *Ženstvo* je, misli Walker, osnaženi oblik feminizma baš kao što je ljubičasta boja osnažena i pojačana verzija boje lavande. Općenito govoreći, *ženstvo* se anticipira kao utjecaj triju sila, seksizma, rasizma i klasizma na Afroamerikanke i služi kao kompenzacijski aspekt tradicionalnom feminizmu koji je afroameričke žene u mnogim aspektima ostavljao uskraćenima. To je oslobodilački diskurz afroameričkih žena, koji je za razliku od tradicionalnoga feminističkog diskurza, u središte pozornosti stavljao ne samo rodnu i spolnu diskriminaciju žena već i onu najснаžniju, rasnu. Koncept *ženstva*, stoga, mijenja afroamerički diskurz žena od podjarmljenosti prema tradicionalnim feminističkim orijentacijama bjelkinja i diskurzu afroameričkih muškaraca. U svojoj praktičnoj primjeni dominantno obilježje *ženstva* je *sestrinstvo* koje potiče žene na feminizam u borbi za emancipaciju u patrijarhalnom društvu. Koncept *sestrinstva* može se zamijetiti u literaturi Afroamerikanki devetnaestoga stoljeća budući da mnoga autobiografska djela žena govore o patrijarhalnom i ropskom društvu u kojem su crnkinje, a ponekad i bjelkinje, bile izložene potlačenosti i zlostavljanju. U književnoj tradiciji dvadesetog stoljeća, koncept *ženstva* postaje dominantni etos. Djela toga razdoblja ne samo da propituju rodnu problematiku već upućuju na rasne probleme, lokalnu i međunarodnu kulturu unutar globalne političke i ekonomske situacije. Od prve polovice dvadesetog stoljeća, jedna od najistaknutijih predstavnica *ženstva* bila je Zora Neale Hurston. Budući da Hurston nije postigla priznanje za života, danas se Hurston smatra književnom učiteljicom i prethodnicom suvremenih afroameričkih spisateljica. Najistaknutija je suvremena spisateljica *ženstva* Alice Walker koja je zaslužna za priznanje književnog stvaralaštva Hurston. Osim Walker, istaknuto mjesto u suvremenoj afroameričkoj tradiciji *ženstva*

(*ženstvo*) koji je prvi put spomenula Alice Walker u svojoj zbirci eseja *In Search of Our Mothers' Gardens* 1984. godine. Pokušavajući definirati pojam *ženstva* Walker je razvila strategiju kojom bi se izbjegle podjele između crkinja i crnaca u cilju postizanja političke snage. Naglašavanjem nezavisnosti i jedinstva *ženstvo* izravno dolazi iz kulture afroameričkih žena. Ta je orijentacija imala monumentalni učinak na oblikovanje svijesti crkinja omogućujući im da se odvoje od bjelkinja feministkinja koje su pokazale da nemaju sluha za njihove probleme. S pojmom *ženstva* u vokabularu, mnoge su se crkinje odvažile da slobodno progovore o svojim iskustvima silovanja, zlostavljanja i obiteljskog nasilja. U eseju *Some Implications of Womanist Theory* iz 1986. godine, Sherley Anne Williams slaže se s prijedlogom Alice Walker, no također smatra da je feministička teorija egalitarni projekt koji omogućuje da se pomire različiti interesi na velikoj i raznolikoj američkoj kulturnoj sceni. Potaknute kritičnom masom, interkulturalnim i međurasnim mrežama kao i duhovnim nasljeđem žena poput Sojourner Truth, Pauline Hopkins, Anne Julie Cooper, Zora Neale Hurston, Angeline Grimke i mnogih drugih, crkinje teoretičarke nastavile su tijekom 1980-ih i 1990-ih godina raspravljati o problemima rasizma, rodne diskriminacije, političkim pitanjima, seksualnosti i psihološkim iskustvima koja su opterećivala žene. Europski teoretičari poput Hélène Cixous, Luce Irigaray i Jacquesa Lacana ponudili su crnačkim američkim feministkinjama, kao što su to ponudili i bjelkinjama feministkinjama, teorijska sredstva kojima mogu ocijeniti vlastita iskustva.

O problemima feminizma, rasne, rodne i spolne diskriminacije progovorili su mnogi europski i američki teoretičari. Osnovni problem

---

zauzimaju Toni Morrison, Paule Marshall, Lorraine Hansberry, Margaret Walker, Nikki Giovanni i mnoge druge.

unutar feminističkog diskurza je, kako smatra *bell hooks*,<sup>19</sup> da se postigne konsenzus u definiranju feminizma i sveopćeg prihvatanja jedinstvene definicije koja bi potom poslužila kao jedinstvena ishodišna točka u raspravama. Svoje nezadovoljstvo zbog nedostatka takve definicije izrazila je i Carmen Vasquez u svome eseju *Towards A Revolutionary Ethics* u kojem kaže:

*Ne možemo se čak složiti ni u tome što je „feminizam“, a ne možemo odrediti niti načela na temelju kojih će nas se poštovati. ... Feminizam u Americi znači što god želiš, dušo. Ima isto toliko definicija feminizma koliko i samih feministkinja...*<sup>20</sup>

Razvidno je da postoji nezainteresiranost za feminizam kao radikalni politički pokret te da su žene okarakterizirane kao politički naivne u dominantnom muškom društvu i kulturi. Većina ljudi u Americi smatra feminizam ili češće korišten pojam „ženski pokret“, pokretom kojim se želi postići društvena jednakost s muškarcima. Takva definicija koja se često susreće u medijima i glavnim segmentima samog pokreta potiče mnoga problemska pitanja. Budući da ni svi muškarci nisu jednaki i nemaju ista

---

<sup>19</sup> Gloria Jean Watkins rođena je 1952. godine u Hopkinsvilleu, Kentucky i od 1978. godine piše pod pseudonimom *bell hooks*. Odrasla je u siromašnoj crnačkoj obitelji. Tijekom djetinjstva proživjela je segregacijska iskustva koja su na nju ostavila snažan dojam. Nakon što je diplomirala na Sveučilištu Stanford 1973. godine, deset godina kasnije stekla je i titulu doktora znanosti na Sveučilištu California u Santa Cruzu, obranivši doktorski rad o afroameričkoj spisateljici Toni Morrison. Profesor je afroameričke književnosti na Sveučilištu Yale, Sveučilištu Oberlin u Oberlinu u Ohiju, te na Sveučilištu New York u New Yorku. *Bell hooks* se smatra međunarodno priznatom afroameričkom intelektualkom i društvenom aktivistkinjom. U svome se radu koncentrira na međupovezanost rasne, klasne i rodne problematike i na mogućnost stvaranja društvenog sustava u kojem bi žene bile oslobođene potlačenosti i patrijarhalne dominacije. Objavila je više od trideset knjiga, mnoge znanstvene članke, pojavila se u mnogim dokumentarnim filmovima, a sudjelovala je i na mnogobrojnim kongresima. Prvenstveno kroz perspektivu afroameričke žene, *hooks* u svojim studijama govori o rasnoj, klasnoj i rodnoj diskriminaciji prisutnoj u obrazovanju, umjetnosti, povijesti, medijima i feminizmu. Najpoznatije knjige te istaknute kritičarke i teoretičarke su: *Ain't a Woman?: Black Women and Feminism* (1981), *Feminist Theory: From Margin to Center* (1984), *Talking Black: Thinking Feminist, Thinking Black* (1989), *Killing Rage: Ending Racism* (1995), *Where We Stand: Class Matters* (2000).

<sup>20</sup> Kemp, Sandra, - Squires, Judith, 1997, *Feminisms*, Oxford University Press, Oxford, New York, str 23.

prava u bjelačkom kapitalističkom sustavu, s kojim se to muškarcima žene žele izjednačiti? Imaju li sve žene jasnu viziju o tome što znači jednakost? Žene iz nižih društvenih slojeva, osobito one koje nisu bjelkinje, neće definirati feminizam kao borbu žena za stjecanje društvene jednakosti s muškarcima budući da se svakodnevno susreću s činjenicom da ni sve žene u društvu nemaju isti društveni položaj. *Feminizam je, kako kaže bell hooks, borba protiv seksualne i spolne potlačenosti. Definiranje feminizma kao pokreta protiv seksualne i spolne potlačenosti vrlo je važno za razvoj same teorije jer je to ishodišna točka koja upućuje na smjer istraživanja i analize.*<sup>21</sup>

Jedna od najpoznatijih postkolonijalnih teoretičarki Gayatri Chakravorty Spivak opisuje sebe „paradisciplinarnom i etičkom filozofkinjom“, a javnosti se predstavila knjigom *Of Grammatology* objavivši je 1976. godine. Ta je knjiga zapravo prijevod knjige Jacquesa Derridaa *De la grammatologie* na engleski jezik kojom se Spivak uvrstila u red radikalnih postkolonijalnih kritičara čije su interpretacije imperijalizma i borba za dekolonizaciju otvorile put ka propitivanju marksizma, feminizma i Derridaova dekonstruktivizma. Spivak je često bila marginalizirana kao „žena Trećega svijeta“ budući da je rođena u Calcutti u Bengalu pa se zbog toga žestoko suprotstavljala stvaranju društvenih normi. Nastanivši se u Americi susrela se s pojmom „internacionalnog feminizma“ koji je označavao područje djelovanja feminističkog pokreta u Engleskoj, Francuskoj, Zapadnoj Njemačkoj, Italiji i nekim dijelovima Trećega svijeta, najčešće Latinskoj Americi. Pokušavajući odgovoriti na pitanje, što je to „internacionalni feminizam“, Spivak ističe da ... *ako je „internacionalni*

---

<sup>21</sup> hooks, bell, 1984, *Feminism: A Movement to End Sexist Oppression*, u: *Feminist Theory: From Margin to Center*, South End Press, Boston, str. 13.

*feminizam“ definiran unutar zapadnjačko-europskoga konteksta, u tom je slučaju heterogenost moguća. Možemo razmišljati o činjenici da među nama nema ozbiljnih komunikacijskih barijera...<sup>22</sup>*

U eseju *A Criticism of Our Own*<sup>23</sup>, Elaine Showalter pokušava povući paralelu između afroameričke i feminističke književne kritike i teorije u posljednjih dvadeset i pet godina kako bi pronašla zajednička iskustva u odnosu prema dominantnoj kulturi. Afroamerička i feministička književna kritika imaju zajedničku nezaobilaznu temu, a to je uvijek crnkinja tj. „*Druga žena*“.<sup>24</sup> Uloga koju su imali crnački feministički kritičari u povezivanju dviju škola i struja uvijek se smatrala kontroverznom. Dok su se bjelkinje i crnkinje feministkinje žalile na seksizam crnačke književne povijesti, crnkinje su se k tome još suočavale i s rasizmom unutar feminističke književne povijesti. Crnački pisci su negodovali protiv, kako su smatrali, nekorektnog prikazivanja crnaca u djelima afroameričkih spisateljica. Ipak, unatoč nesuglasicama, Showalter smatra da... *postoji snažna i iznimno važna povezanost između dviju vrsta kulturne kritike: puno možemo napredovati dijalogom. I feministička i afroamerička kritika imaju zajedničke intelektualne i političke probleme pri zajedničkom nastupanju i konfrontacijama prema zapadnjačkoj književnoj tradiciji. Zajedno smo slijedili tradicionalne modele pri institucionalizaciji naših pokreta, počevši u obliku separatističke kulturalne estetike nastale u raznim pokretima i udruagama; potom smo došli do srednjeg razdoblja u kojem smo se*

---

<sup>22</sup> Spivak, Gayatri Chakravorty, *French Feminism in an International Frame*, u: Kemp, Sandra, - Squires, Judith, 1997, *Feminisms*, Oxford University Press, Oxford, New York, str. 53.

<sup>23</sup> Showalter, Elaine, *A Criticism of Our Own*. u: *The Future of Literary Theory*, 1989, Routledge, London, str. 68.

<sup>24</sup> Afroamerička feministkinja i teoretičarka Barbara Christian drži da je porobljena i potlačena afroamerička žena postala temelj za definiranje pojma *Drugosti* (*The Other*) u američkome društvu. Uspostavljanje takvih vizura i stereotipa o crnačkoj ženi omogućuje ideološku opravdanost za probleme rasne, rodne i klasne potlačenosti.

*usredotočili na određene tekstove koji su nastali u određenim kulturnim miljeima, a u suradnji s akademskom književnom teorijom; na kraju smo se, u najrazvijenijoj fazi, našli na pluralističkom kritičkom području istraživanja pitanja spolne i rasne diskriminacije i različitosti.*<sup>25</sup>

Prije osnutka Pokreta za emancipaciju i oslobođenje žena (*Women's Liberation Movement*) kritike o ženskom pismu imale su oblik poetike koja je negirala jedinstvenost ženske književne svijesti i koja se zauzimala za opće standarde kritičke procjene, a koje su žene morale prihvatiti. Pokreti za ženska prava pokrenuli su 1960-ih godina *feminističku kritiku* (*feminist critique*) dominantne patrijarhalne kulture i *žensku estetiku* (*female aesthetic*) koja je vrednovala kulturu ženskoga pisma. Do sredine 1970-ih godina akademska je feministička kritika, a u suradnji s interdisciplinarnim ženskim studijima, zakoračila u novo razdoblje propitivanja ženskoga pisma. Zbog utjecaja europske književne i feminističke teorije krajem 1970-ih godina, poststrukturalistička feministička kritika koja se bavila problemima ženskoga pisma u filozofiji, jeziku i psihoanalizi postala je veoma važan čimbenik.

Proučavanjem ženskoga pisma, feministički su kritičari pokušali revidirati dotadašnje stilove kritičkog diskurza propitujući mogućnosti razvijanja feminističke kreativnosti unutar same feminističke književne tradicije. Zahvaljući interdisciplinarnom pristupu ženskom pismu nastale su teorije i pojmovi koje su u književnu feminističku znanost uvele povjesničarka Carroll Smith-Rosenberg, psihologinja Carol Gilligan i sociologinja Nancy Chodrow čija važna studija *The Reproduction of Mothering* objavljena 1978. godine, propituje freudovsku psihoanalizu koja

---

<sup>25</sup> Showalter, Elaine, *A Criticism of Our Own*, u: *The Future of Literary Theory*, 1989, Routledge, London, str. 68.

naglašava prededipovsku fazu kao ključan čimbenik u konstrukciji rodnog identiteta.

Studije tih teoretičarki proširile su obzore u filozofiji, društvenoj povijesti i religiji dajući potporu „majčinskim vrijednostima“ kao što su odgoj, briga za djecu, nenasilje i srodnost zahtijevajući da društvo u cijelosti prihvati navedene vrijednosti. Feministički kritičari koristili su metafore za idealizirano majčinstvo u potrazi za književnom vezom s majčinstvom. U eseju Alice Walker, *In Search of Our Mother's Gardens*, spisateljica opisuje afroameričke spisateljice i umjetnice koje tragaju za kreativnošću crnačkih žena potisnutom uslijed ropstva i siromaštva orijentirajući se pri tome prema neverbalnim umjetničkim oblicima.

Nasuprot tome, neki feministički kritičari poput Joan Lidoff, Judith Kegan Gardiner i Elizabeth Abel smatraju da granice ženskog ega utječu na tematske i žanrovske konvencije mješajući lirsko i narativno, realizam i romantizam. U ovom slučaju ženska estetika i postmodernizam pridružuju se i zagovaraju heterogenost, brisanje granica i različitost kao dio književnoga diskurza.

Potkraj 1980-ih godina *rodna teorija*, komparativno proučavanje razlika u spolovima, zaokuplja pozornost mnogih teoretičara, kritičara i pisaca. Najnoviji i jedan od najsnažnijih aspekata feminističke kritike jest *rodna teorija* koja korespondira s problematikom rasne diskriminacije. U američkom feminističkom znanstvenom diskurzu, pojam „roda“ označava društvene, kulturne i psihološke konstrukte koji su nekome nametnuti temeljem biološke spolne različitosti. Poput pojmova „rase“ i „klase“, „rod“ je fundamentalna vrijednost u cjelokupnom ljudskom životu. Unutar rodne teorije, feministička kritika dobiva nove oblike. Rodna teorija propituje ideološke i književne aspekte spolnog i rodnog sustava. Rodna teorija nije

samo predmet propitivanja unutar feminističke kritike već se ona pojavljuje kao tema istraživanja u povijesti, antropologiji, filozofiji i psihologiji. Tako naprimjer Judith Shapiro u knjizi *Anthropology and the Study of Gender* smatra ... *da cilj feminističkog istraživanja ne treba biti „žena“ već ono treba integrirati studiju o rodnom različitostima koje moraju postati središnja tema društvenih znanosti.*<sup>26</sup>

Najiscrpniju analizu rodne teorije i rodni razlika unutar povijesnoga aspekta provela je Joan W. Scott u eseju *Gender*. Scottt ističe tri cilja rodne teorije: ... *da se biološke odrednice u diskusijama o spolnoj različitosti zamijene analizama društvenih konstrukata; da se uvede komparativni studij muškaraca i žena kao posebno disciplinarno područje i da se preoblikuju disciplinarne paradigme na način da „rod“ postane analitička kategorija...*<sup>27</sup>.

Iz navedenih primjera razvidno je da su koncept „crnačkoga“, koncept „feminizma“ i rodna teorija vrlo složena problemska pitanja. Bilo da se radi o lingvističkom skepticizmu ili o svijesti da doista postoje razlike među ženama, a koje zbunjuju javnost i kritičare, feministički kritičari ipak danas više ne govore o ženama kao u prošlosti. U tom kontekstu, jedan od vodećih crnačkih kritičara, Henry Louis Gates,<sup>28</sup> zaključuje ... *da smo*

---

<sup>26</sup> Shapiro, Judith, *Anthropology and the Study of Gender*, u: Langland, E. - Gove, W. (ur.), 1983, *A Feminist Perspective in the Academy*, University of Chicago Press, Chicago, str. 112.

<sup>27</sup> Scott, Joan W, 1986, *Gender: A Useful Category of Historical Analysis*, *American Historical Review*, 5., str. 64.

<sup>28</sup> Henry Louis Gates, Jr. (r. 1950.) istaknuti je znanstvenik, kritičar, esejist, urednik i profesor. Radi kao pročelnik Odsjeka za afroameričku književnost na Sveučilištu Harvard. Nema sumnje da je Gates najutjecajniji crnački književni znanstvenik 1980-ih godina, koji je svoju doktorsku titulu stekao na Sveučilištu Cambridge, a dobitnik je dvaju prestižnih priznanja za svoj stvaralački rad: *MacArthur Prize Fellowship* i *American Book Award*. Gatesa je 1977. godine časopis *Time* proglasio jednim od 25 najutjecajnijih ljudi u Americi, naglašavajući da je nastavio razvijati misao legendarnoga crnačkog znanstvenika W. E. B. Du Bois. Gates je autor mnogih knjiga, članaka, eseja i kritičkih osvrt, a priznanje i pozornost javnosti stekao je predstavljanjem romana Harriet E. Wilson, *Our Nig, or Sketches from the Life of a Free Black* (1859) kao prvog romana objavljenog u Americi, a kojem je autor afroamerički pisac. U isto vrijeme, Gates je zajedno s drugim znanstvenicima, Robertom Steptom i Dexterom Fisherom, radio kao urednik na izdavanju antologije pod naslovom *Afro-American Literature: The Reconstruction of*

*sposobni prihvatiti razlike kroz ponavljanja i kroz sagledavanje različitih kritičkih formi...*<sup>29</sup> Homi Bhabha govori o istom problemu u kontekstu kolonijalnog diskurza navodeći... *da je mimikrija kao oblik društvene neposlušnosti dio društvene discipline i označava svojevrsni otpor.*<sup>30</sup>

Teoretičarka Nancy Hartsock u eseju *The Feminist Standpoint: Developing the Ground for a Specifically Feminist Historical Materialism*, pokušala je razviti epistemološku osnovu za razumijevanje porijekla dominacije i suprotstavljanje svim njezinim oblicima osvrćući se pritom na Marxovu teoriju o klasnom društvu. Hartsock smatra da se aktivnosti žena u svakome društvu sustavno razlikuju od aktivnosti muškaraca te da se takva različitost najviše očituje u podjeli radnih obveza koje su općenito temelj za organizaciju društvenih odnosa. Na temelju takve spolne podjele radnih zadataka mogu se vrlo lako istražiti suprotnosti i razlike između muških i ženskih poslova. Aktivnosti žena, smatra Hartsock, imaju dvostruki aspekt – one doprinose opstanku života i egzistenciji kao i rađanju i odgoju djece. Bez obzira na to čine li i jedno i drugo, žene su kao spol institucionalno odgovorne za reprodukciju stvari i ljudskih bića, a pri tome su vrlo često prisiljavane da čine oboje. .... *Prvo, žene kao radna skupina definitivno rade*

---

*Instruction* (1979) kojom je postavio temelje kritičkome pristupu afroameričkoj književnosti. Središnje su teme koje zaokupljaju Gatesovu pozornost i o kojima on govori u svojim djelima: zastupljenost strukturalne i poststrukturalne teorije u afroameričkoj književnosti i retorička obilježja tekstova kojih su autori crnački pisci te njihovo pozicioniranje unutar crnačke književne tradicije. U djelima *Figures in Black: Words, Signs and the „Racial Self“* (1987) i *The Signifying Monkey: A Theory o Afro-American Literary Criticism* (1988), Gates raspravlja o distinktivnim crnačkim retoričkim temama i figurama u narativnim tekstovima crnačkih autora. Ipak, njegov je rad često bio na udaru kritičara. Neki su njegov rad ocijenili kao vrlo rasno orijentiran dok drugi smatraju da su njegova djela apolitična i neokonzervativistički orijentirana. U svakom slučaju, Gatesovi golemi urednički projekti najveći su doprinos istraživanju afroameričke književne tradicije. Kao glavni urednik antologijskog izdanja *Schomburg Library of Nineteenth-Century Black Women Writers*, Gates je zaslužan za promidžbu i uvrštavanje istaknutih crnačkih tekstova u to izdanje. Također je glavni urednik antologije pod naslovom *Norton Anthology of African American Literature*. Henry Louis Gates zaslužan je što je crnačka književnost postala legitimni dio američkoga *mainstream*a.

<sup>29</sup> Gates, Henry Louis, 1979, *Afro-American Literature: The Reconstruction of Instruction*, str. 10

<sup>30</sup> Bhabha, Homi, 1985, *Signs Taken for Words*, *Critical Inquiry* 12/I, str. 162.

više od muškaraca. Drugo, velik dio radnog vremena žena posvećen je stvaranju korisnih vrijednosti za razliku od radnog vremena muškaraca. Treće, velik dio produktivnosti kod žena podložen je učestalom ponavljanju aktivnosti što nije slučaj kod muškaraca.<sup>31</sup> U skladu s navedenim činjenicama Hartsock zaključuje da su feministkinje tek započele proces reevaluacije žena i njihova životnog iskustva tražeći zajedničke točke koje povezuju različita iskustva žena kao i strukturalne odrednice tih iskustava.

O iskustvenim doživljajima afroameričkih žena kao i o crnačkoj feminističkoj misli piše jedna od najvažnijih afroameričkih teoretičarki, Patricia Hill Collins. U svojoj knjizi *Black Feminist Thought* Collins govori o iskustvima crnkinja na poslu, u obitelji, majčinskim odnosima, političkom aktivizmu i seksualnoj politici. Ta su iskustva uvijek iskrivljena ili izbačena iz tradicionalnoga akademskog diskurza. Budući da su se crnkinje morale boriti protiv bjelačke interpretacije svijeta, crnačka feministička misao najčešće je bila zapostavljena i podjarmljena. Potlačenost i stremljenja crnkinja k samoodređenju doveli su do toga da su afroameričke žene morale posegnuti za alternativnim modelima izričaja kao što su glazba, književnost, dnevna konverzacija i svakodnevno iznošenje svojih stavova u cilju artikuliranja osnovnih načela crnačke feminističke svijesti. Temeljno problemsko pitanje koje je zokupljalo crnkinje intelektualke odnosilo se na opravdanost i istinitost znanstvenih tvrdnji i teorija koje su im se nudile. Intelektualke su se često susretale s dvjema različitim epistemijama: jednom koja je predstavljala elitne interese bijelaca i drugom koja je izražavala afrocentrična feministička mišljenja.

---

<sup>31</sup> Hartsock, Nancy, *The Feminist Standpoint: Developing the Ground for a Specifically Feminist Historical Materialism*, u: Harding, Sandra, - Hintikka, Merrell, (ur.), 1983, *Discovering Reality*, Reidel Publishing Company, Dordrecht, Holland, str. 290.

Nadalje, Collins naglašava ... *da crnački narod dijeli zajednička iskustva koja su nastala kao rezultat kolonijalizma, imperijalizma, ropstva, aparthejda i drugih sustava rasne diskriminacije. ... Feministički znanstvenici tvrde da sve žene dijele povijesnu komponentu rodne potlačenosti, prvenstveno kroz spolno/rodnu hijerarhijsku ljestvicu. Ipak, navedene komponente dovode do podijeljenosti između žena uslijed rasne, klasne, religijske, seksualne i etničke orijentacije i stvaraju temeljna načela feminističke svijesti i epistemologije*<sup>32</sup>.

Patricia Waugh smatra da feminizam može biti nekim oblikom „postmodernističkoga diskurza“. Donedavno su se diskusije o feminizmu unutar postmodernizma obrnuto nastojale potpuno izbjeći no ipak su se stvari počele mijenjati. U svome eseju *Modernism, Postmodernism, Gender: The View from Feminism*, Waugh ističe ... *da se feministička teorija razvila kao samosvijest o vlastitim hermeneutičkim aspektima koji se temelje na priznavanju središnjih kontradikcija i nastojeći definirati epistemologiju: žene žele jednakost i priznavanje rodnoga identiteta koji se formira kroz kulturu i ideologiju, a kojima se feminizam suprotstavlja. Svijest o navedenim kontradikcijama pojavljuje se već 1971. godine kada je publiciran esej Julie Kristeve, Women's Time. Koncept „ženskoga identiteta“ djeluje u obliku afirmacije i negacije čak i unutar samoga feminizma.*<sup>33</sup> Waugh zaključuje da propitivanje alternativnih feminističkih modela identiteta može pridonijeti novoj i bitnoj dimenziji u diskusijama o modernizmu i formalnoj autonomiji. Izostavljanje pitanja roda iz postmodernističkih diskusija rezultiralo je nedostatkom svijesti o konceptu identiteta. Osjećaj za identitet kod žena sastoji se od difuznog osjećaja za

---

<sup>32</sup> Collins, Patricia Hill, 2000, *Black Feminist Thought*, Routledge, New York, London, str. 22.

granice između samih žena i njihova poimanja identiteta u kategorijama međusobnih i međusubjektivnih odnosa. Ako je ego produkt kulture, kako smatra Freud, i ako se on može definirati samo kroz kategorije posebnosti, bezličnosti, sputanosti i razuma, tada kultura proizvodi podvojena i deformirana ljudska bića.

„Ženu“ vidim kao nešto što se ne može predočiti, nešto što se ne može riječima opisati, nešto izvan nomenklatura i ideologija<sup>34</sup>. Julia Kristeva je tim riječima željela naglasiti da je kategorija „žene“ i danas pitanje koje zaokuplja mnoge društvene konstruktiviste i teoretičare. Problem definiranja svih nijansi pojmova „žena“ ili „žene“ započeo je još početkom devetnaestoga stoljeća kada je Sojourner Truth postavila intrigantno pitanje, *Ain't I a woman*, a koje i danas zaokuplja feminističke diskurze. Opirući se većini paradigmatških obilježja koje su bjelkinje pripisivale crnkinjama 1850-ih godina, oslobođena američka ropkinja, Sojourner Truth potvrdila je svoj status „žene“. Vjerujući da pojam „žene“ i danas izaziva prijepor među feministkinjama Denise Riley smatra ...*da je za feministički diskurz i danas veoma bitno usredotočiti se na suprotstavljanje negiranja identiteta „žena“*<sup>35</sup>. Osim toga, Riley dodaje ... *da možemo stvar postaviti i na drukčiji način. Ako je „žena“ doista nestabilna kategorija kakvom se smatra, a razlog tome leži u povijesnim odrednicama, tada je feministički diskurz mjesto za sistematsku borbu protiv takve nestabilnosti*<sup>36</sup>.

Francuska teoretičarka, Monique Wittig, citira francusku teoretičarku Christine Delphy u eseju *One is not Born a Woman*, gdje navodi ...*da*

---

<sup>33</sup> Waugh, Patricia, *Modernism, Postmodernism, Gender*, u: Kemp, S., - Squires, J., 1997, *Feminism*, Oxford University Press, New York, str. 206.

<sup>34</sup> Kemp, S., - Squires, J., 1997, *Feminism*, Oxford University Press, New York, str. 217.

<sup>35</sup> Riley, Denise, 1988, *Am I that Name? Feminism and the Category of Woman in History*, Macmillan, New York, str. 13.

<sup>36</sup> Ibid. str.14.

*materijalističko-feministički pristup o potlačenosti žena negira ideju da su „žene prirodna skupina“: posebna rasna kategorija, skupina koja se smatra prirodnom, kategorija ljudi koja se smatra posebnom u njihovim tijelima*<sup>37</sup>.

Većina feminističkih skupina u Americi i u drugim dijelovima svijeta još uvijek vjeruje da je temeljni razlog potlačenosti žena u biološkim i povijesnim odrednicama. Vjerovanje u majčinske čimbenike i u pretpovijesno razdoblje kada su žene stvarale civilizaciju (zbog biološke predisponiranosti) dok su muškarci odlazili u lov (također zbog biološke predisponiranosti) istovjetno je biološkoj interpretaciji povijesti koju su stvarali muškarci. Takve postulate o ženama Simone de Beauvoir smatra mitovima koji se stvaraju o ženama. Ona kaže: *Nitko se ne rađa ženom, već se njome postaje. Ne postoje biološke, psihološke ili ekonomske odrednice koje oblikuju žensko biće u društvu: cjelokupna civilizacija odgovorna je za stvaranje ovog bića, koje nije niti muškarac niti eunuh, a koje se opisuje ženom*<sup>38</sup>.

Tijekom posljednjih desetljeća devetnaestog. i početkom dvadesetog stoljeća feminizam ne uspijeva razriješiti kontradikcije koje se javljaju kad je riječ o ženama i njihovu položaju u društvu. Žene su zbog toga i započele borbu za stjecanje prava za koje smatraju da im pripadaju, vjerujući da kao skupina u društvu dijele zajednička obilježja koja su proizašla kao rezultat potlačenosti. Za njih su ta obilježja na početku njihove borbe prirodna i biološki determinirana, a ne društveno konstruirana. U ranijim razdobljima svoje borbe čak su bile spremne prihvatiti i Darwinovu teoriju evolucije. Ipak, nisu vjerovale Darwinovoj teoriji da su žene manje razvijene od

---

<sup>37</sup> Wittig, Monique, *One is not Born a Woman*, u: *The Straight Mind*, 1992, Hemel Hampstead, Harvester Wheatsheaf, str. 9.

<sup>38</sup> De Beauvoir, Simone, 1952, *The Second Sex*, Bantam, New York, str. 249.

muškaraca. Vjerovale su da su se muška i ženska priroda podijelile uslijed evolucijskoga razvojnog procesa i da je društvo u velikoj mjeri odraz takve podijeljenosti i polarizacije. Pogreška ranoga feminističkog diskurza bila je u tome da je feministički diskurz osuđivao Darwinovu teoriju o inferiornosti ženskoga spola dok je istodobno prihvaćao stajalište o ženi kao „drukčijem biću“. Napretkom znanosti i sve češćom pojavom znanstvenica, intelektualki, spisateljica i drugih akademski obrazovanih žena, spomenuta je Darwinova teorija pobijena. Ipak, suvremena feministička teorija otkriva da i danas postoje „mitovi o ženama“.

## 2. RASIZAM I FEMINIZAM

*Američko društvo je suočeno ne samo s potrebom aktualiziranja aspiracija crnaca prema kojima je zakonski obvezno već i s potrebom pomirenja suprotnosti i frustrirajućih aspiracija bjelačkih zajednica.*<sup>39</sup>

Amerikanci se sučeljavaju s velikim problemom kada pokušavaju pomiriti aspiracije crnaca i bijelaca. Problem rasizma izvor je konflikata i konfrontacija koje razdjeljuju ljude i često pozicionira jednu skupinu ljudi u superiorniji položaj nad drugom. Rasizam je stvar svjesnog vjerovanja i ideologije koja se razlikuje od pukih predrasuda koje su stvar stavova ili osjećaja.

Čini se da rasizam u novije vrijeme gubi svoje izvorno značenje i postaje sinonim za one oblike radnji koje služe da bi se stvorili ili sačuvali nejednaki odnosi između određenih rasnih skupina. Postoje načini da se premosti jaz između akademskog i popularnog značenja rasizma kao pojma, a to je da se nastoji razlikovati *eksplicitni* ili *racionalni rasizam*, koji je bio zamjetan u razmišljanjima i ideologiji devetnaestog i ranoga dvadesetog stoljeća, od *implicitnog* ili *društvenog rasizma*, koji je nastao kao posljedica aktualnih društvenih odnosa.

Ako se jedna rasna skupina ponaša na način da stavlja drugu rasnu skupinu u inferioran položaj, tada govorimo o sekundarnom rasizmu čak i kada takva rasna skupina nije svjesno ili namjerno razvila takav način ponašanja.

---

<sup>39</sup> Wellman, T.D., *Toward a Sociology of White Racism*, u: *Racism*, 1999, (ur.) Bulmer, Martin, - Solomos, John, Oxford University Press, New York, str. 184.

Dvostruka definicija rasizma vrlo je široka, no ipak ne toliko da se ne može napraviti distinkcija između pravih rasnih društava i drugih neegalitarnih društava, koja se ponekad manifestiraju rasnim predrasudama i diskriminacijama, ali se ipak ne mogu opisati i okarakterizirati kao rasna društva u svojoj osnovnoj opredijeljenosti. Većina članova neke rasne skupine u nekom višerasnom društvu često su u podređenoj poziciji, a takva pojavnost i stereotipi koji se vezuju za jednu rasnu skupinu često su dio dominantne rasne mitologije. Ipak, takvo društvo nije rasno u pravnom smislu riječi, ako se statusne razlike mogu opravdati na temelju nerasnih obrazloženja i ako diskriminacija prema boji kože nije univerzalno prihvaćena i primijenjena na određene članove neke inferiorne rasne skupine.

Američke žene svih rasa razumijevaju i anticipiraju rasizam isključivo u kontekstu rasne mržnje i netrpeljivosti. U slučaju rasne podvojenosti između crnaca i bijelaca, termin rasizam isključivo se povezuje s diskriminacijom i predrasudama usmjerenim prema obojenim ljudima. Za većinu žena, prva znanja i spoznaje o rasizmu kao institucionaliziranoj potlačenosti nastaju ili kao rezultat izravnoga osobnog iskustva ili kroz znanja koja se stječu prenošenjem informacija preko drugih ljudi, putem televizije, knjiga ili filmova. Da bi se iskusila bol rasne netrpeljivosti, nije dovoljno samo razumjeti nastanak, razvoj i utjecaj rasizma na svjetsku povijest. Američke žene ne shvaćaju težinu problema zbog nasljednih devijacija o tom problemu koje su prisutne u njihovoj svijesti.

Amerika se uvijek predstavlja kao veliki “*melting pot*” u kojem sve rase žive zajedničkim i skladnim životom. Američke obrazovne institucije govore o Kolumbovu otkriću Amerike, o Indijancima kao ubojicama, lovcima na skalpove, o crncima koji su bili potlačeni i porobljeni zbog

Hamove biblijske kletve. Nitko ne govori o Africi kao kolijevci jedne civilizacije, o Afrikancima i Azijatima koji su došli u Ameriku prije dolaska Kolumba. Nitko ne spominje masovna ubojstva prvih doseljenika u Ameriku kao oblik genocida ili pak silovanja žena koja su bila temelj sve okrutnijega kapitalizma. Šuti se također i o namjernom i planskom podizanju plodnosti i stope poroda kod bijelih žena kako bi se povećala populacija bijelaca kao posljedica seksualne potlačenosti.

Sve američke žene bile su prisiljavane prihvatiti onaj dio američke povijesti koji je podržavao rasni imperijalizam u obliku bjelačke nadmoći i seksualni imperijalizam u obliku patrijarhalne dominacije. Takva indoktrinacija pojačavala je i produbljivala sve one oblike potlačenosti američkih žena koje su one svjesno ili nesvjesno prihvaćale. One su se, bez obzira na stupanj obrazovanja, ekonomski položaj ili rasnu identifikaciju suočavale sa seksualnom i rasnom socijalizacijom koje su ih „učile“ da slijepo vjeruju podacima o povijesti i to onakvima kakvi su pred njih bili podastrti.

Ipak, skupina visokoobrazovanih bjelkinja srednjeg i visokog društvenog staleža organizirale su se i oformile ženski pokret koji je unio novu dimenziju u problematiku prava žena u Americi. Ta skupina žena nije samo tražila društvenu jednakost s muškarcima već je zahtijevala i potpunu transformaciju unutar američkoga društvenog poretka. Nažalost, promjene unutar američkog društva nisu se dogodile na način kako su to žene zahtijevale. Naprotiv, hijerarhijski odnos po pitanju rasnih i seksualnih odnosa, koji je već bio utemeljen u američkom društvu, dobio je samo drugi oblik i naziv, *feminizam*. Feministički program isticao je društveni položaj svih žena u Americi, ne izdvajajući položaj afroameričkih žena, koji je bio nemjerljiv s položajem bjelkinja. Taj su program utemeljile i promicale

visokoobrazovane bjelkinje kroz svoju literaturu koja je isključivo govorila o položaju bjelkinja, ne osvrćući se na rasnu problematiku. Govorilo se samo i isključivo o iskustvima bjelkinja, a rasizam se nije smatrao feminističkom temom.

Da su bjelkinje, koje su osnovale taj pokret, bile svjesne rasne politike u američkoj povijesti, možda bi znale kako premostiti barijere koje su dijelile žene različite boje kože i istodobno bi se znale suprotstaviti rasizmu kao općem zlu društva. Usprkos patrijarhalnoj dominaciji u američkome društvu, Amerika je kolonizirana na rasističko-imperijalističkoj, a ne na seksualno-imperijalističkoj osnovi. Manji broj feministkinja smatra da se seksualni imperijalizam može smatrati endemičnim u većini zemalja te da je rasni imperijalizam onaj koji prevladava u većini društvenih poredaka. Američko društvo primjer je u kojem je rasni imperijalizam zamijenjen i nadvladan seksualnim imperijalizmom.

U američkome društvu položaj bijelih i crnih žena nikada nije bio jednak. U devetnaestom i početkom dvadesetog stoljeća mogu se pronaći vrlo malene ili gotovo nikakve sličnosti u životnim iskustvima tih dviju skupina žena. Iako su obje skupine žena bile žrtvama seksualnog iskorištavanja, crkinje su uz to bile i žrtve rasne potlačenosti. Kroz takva iskustva bjelkinje nikada nisu morale prolaziti. Naprotiv, bjelački rasni imperijalizam omogućavao je bjelkinjama da preuzmu ulogu ugnjetavača prema crnim ženama i muškarcima, bez obzira na to što su i bjelkinje bile podvrgnute seksualnoj potlačenosti bijelaca. S pojavom suvremenoga feminističkog pokreta bjelkinje su nastojale umanjiti svoju upletenost u rasnu hijerarhijsku podjelu unutar američkog društva. U svojim nastojanjima da se „odvoje“ od bijelaca, žene koje su bile uključene u feministički pokret

smatrale su da je rasizam endemičan u bjelačkom patrijarhalnom društvu i nisu željele biti odgovorne za rasističku potlačenost crnih muškaraca i žena.

Crnim ženama nije bilo važno tko je veći rasist, muškarci ili žene, bila im je važna činjenica da rasizam postoji. Ako žene koje su uključene u feministički pokret, bilo da se radi o bjelkinjama ili crnkinjama, teže razumijevanju određene i definirane problematike, u tom slučaju treba razmotriti odnos žena prema američkome društvu kao i društva prema njima, nastojeći prikazati situaciju onakvom kakva ona doista jest. To znači, suočavanje s realnošću koja se sastoji u rasnom podvajanju bijelih i crnih žena. Spolna diskriminacija sprečava bjelkinje od preuzimanja dominantne uloge u poticanju i razvijanju rasnog imperijalizma. Ipak, spolna diskriminacija, s druge strane, nije spriječila bjelkinje da zagovaraju i podupiru rasističku ideologiju često se ponašajući kao rasistički ugnjetavači u raznim aspektima američkog života.

Svaki pokret žena u Americi, od najranijih razdoblja pa do danas, gradio se na rasističkim osnovama, na činjenici koja ni po kojoj osnovi ne obeskrepljuje feminizam kao političku ideologiju. Rasni aparthejd unutar društvenih struktura u devetnaestom i početkom dvadesetog stoljeća u Americi preslikavao se na pokret za ženska prava. Prvi javni zahtjevi u kojima su žene tražile svoja prava i društvenu jednakost s muškarcima, odnosio se isključivo na bjelkinje. Zapisi povjesničara i nekih feministkinja govore o američkoj povijesti na način da se bjelkinje spominju kao pobjednice i zagovarači ukidanja rasizma i potlačenosti crnkinja. Takav romantičarski pristup ozbiljnoj problematici u većini zapisa i studija poistovjećuje se s abolicionizmom. Međutim, postoji opća tendencija prihvaćanja abolicionizma, s jedne strane, kao gorućega problema koji treba rješenje i odbacivanja postojanja rasizma, s druge strane.

Vjeruje se da je do razvoja feminističke svijesti došlo kao posljedica poistovjećivanja bijelih reformistkinja sa sudbinom potlačenih crkinja. Suvremeni povjesničari prihvataju teoriju da su bjelkinje izražavale solidarnost s crkinjama ropkinjama, kao i njihovo podržavanje rasnih teorija o društvenoj nejednakosti crnaca. Glorifikacija borbe bjelkinja za prava crkinja potaknula je Adrienne Rich. Rich navodi:

*...Veoma je važno da bjelkinje feministkinje zapamte da usprkos nedostatku ustavnih prava, obrazovnom uskraćivanju, ekonomskoj ovisnosti o muškarcima, zakonima i običajima kojima se zabranjuje ženama da javno progovore ili pak da se suprotstave očevima, muževima i braći, naše su sestre bjelkinje, kako Lillian Smith navodi, neprestano „nelojalne prema civilizaciji u kojoj žive“ i često se opiru patrijarhalnom ustroju, ne zbog njih samih već za dobrobit crnih muškaraca, žena i djece. Ipak, mi imamo snažnu antirasnu feminističku tradiciju usprkos svim naporima bjelačkog patrijarhalnog sustava da polarizira njezin oblik stvarajući dihotomije kad je riječ o pitanju privilegija i boje kože...<sup>40</sup>.*

Nema povijesno dokumentiranih zapisa kojima bi se potvrdila tvrdnja A. Rich da su bjelkinje, zagovornice ženskih prava, sudjelovale u antirasnoj političkoj tradiciji. Kada su 1830-ih godina bjelkinje reformistice krenule u borbu protiv ropstva, bile su potaknute isključivo vjerskim načelima. One su osuđivale ropstvo, a ne rasizam. Temelj njihove borbe bila je moralna reforma i preustroj. One nisu zahtijevale društvenu jednakost za sve ljude crne boje kože što upućuje na to da su bile vjerne bjelačkoj rasnoj nadmoći. Iako su se istinski borile za ukidanje ropstva, nikada se nisu zalagale za promjene unutar rasne društvene hijerarhije koja je dopuštala da

---

<sup>40</sup> hooks, bell, 1982, *Ain't I a Woman*, Pluto Press, London, str. 125.

se one i njihovi muževi popnu na višu društvenu ljestvicu nego muškarci i žene crne boje kože. Naprotiv, odgovarala im je takva hijerarhija.

Važno je istaći da bjelkinje nisu bile svjesne institucionaliziranog seksizma. Kao rezultat negativne reakcije na njihove reformske aktivnosti bile su suočene s mogućnošću da se nađu u istoj kategoriji s crnkinjama ili još gore, da crni muškarci dobiju veća prava od njih samih. Ipak, bilo je veoma malo ili gotovo nikakve sličnosti u svakodnevnom životu bjelkinja i ropstvom potlačenih crnkinja. S teorijskog aspekta, legalni položaj bjelkinja u patrijarhalnom društvenom sustavu dovodio je bjelkinje u poziciju u kojoj su one bile „vlasništvo“ svojih muževa, no nikada nisu bile izložene dehumanizaciji i brutalnoj potlačenosti kao što je to bio slučaj kod robova. Zbog toga one nisu suosjećale sa sudbinom robova, već su jednostavno koristile iskustva robova kako bi postizale svoje ciljeve.

Većina bjelkinja reformistkinja nije osjećala političku solidarnost s crncima, što je bilo razvidno tijekom borbe oko prava na glasovanje. Kada je postalo izvjesno da bi bijelci mogli omogućiti crnim muškarcima pravo na glasovanje, isključujući pri tome žene, bjelkinje sufražetkinje nisu reagirale kao skupina, zahtijevajući da i žene crnkinje ostvare to isto pravo. Naprotiv, one su izražavale bijes jer su bijelci podupirali spolnu hijerarhiju. Protivile su se promjenama u društvenom položaju crnaca sve dok se ne udovolji njihovim zahtjevima o većim pravima.

Zagovornica prava bjelkinja, abolicionistkinja Abby Kelley<sup>41</sup> iznijela je svoj stav naglašavajući:

---

<sup>41</sup> Abby Kelley Foster, abolicionistkinja i reformatorica, rođena je 1810. godine. Odgajana je kao kveker (pripadnik vjerske sekte). Poput mnogih sljedbenika te vjerske sekte, razvila je duh neovisnosti i moralne obveze. Dok je predavala u Lynnu, u Massachusettsu, Kelley se razvila u istaknutu abolicionistkinju čitajući novine Williama Lloyd Garrisona, *The Liberator*. Na proturopskoj konvenciji u Philadelphiji 1838. godine, Kelley je održala svoj prvi javni govor ostavivši snažan utjecaj na one koji su je slušali. Odлучila je postati reformatoricom, no nije se usredotočila samo na probleme abolicije. Tijekom svoje

*...Možemo biti zahvalni ropstvu na dobrobiti koje nam je donijelo. Boreći se da rastrgamo željezne okove, našle smo se u situaciji da smo stavile sebi okove na ruke...*<sup>42</sup>

Bjelkinje su na taj način pokazale da su svjesne svojih ograničenih prava, kao i institucionalizirane spolne diskriminacije devetnaestog stoljeća. Kroz svoja nastojanja da se ukinе ropstvo shvatile su da su bijelci bili spremni omogućiti crnim muškarcima određena građanska prava, istodobno odričući ta ista prava ženama. Kao rezultat negativnih reakcija na njihove reformske aktivnosti i nastojanja da se prikriju i zaustave njihove antiropske aktivnosti, bjelkinje su bile prisiljene priznati i suočiti se s činjenicom da će bez jasnih i javnih zahtjeva za jednakošću s muškarcima biti ugurane u istu društvenu kategoriju kao i crnci, ili još gore, postojala je opasnost da crni muškarci zauzmu viši položaj na društvenoj ljestvici nego bijele žene.

Usprkos dramatičnoj i često citiranoj rečenici Abby Kelley, bilo je veoma malo ili gotovo uopće nije bilo sličnosti u problemima u svakodnevnom životu s kojima su se susretale bjelkinje i crnkinje. Nesuosjećanje s crnkinjama i politička nesolidarnost bili su razvidni u sukobu oko prava na glasovanje. Kada je postalo jasno da će bijelci omogućiti i dati crncima pravo na glasovanje pri čemu je bjelkinjama to isto pravo trebalo biti uskraćeno, sufražetkinje nisu istupile kao skupina tražeći pravo da sve žene i svi muškarci budu tretirani na isti način. Prava bjelkinja

---

borbe protiv ropstva, isticala je važnost jednakih prava za afroameričke muškarce i žene. Za ista su se prava zalagale Elizabeth Cady Stanton i Susan B. Anthony. Ranih 1840-ih godina Kelley je upoznala Stephena Symondsa Fostera za kojega se udala 1845. godine. Nakon građanskog rata Kelley Foster svoju je političku aktivnost preusmjerila na borbu za jednaka prava žena kao i za njihovo pravo na glasovanje. Održala je mnoge javne istupe šokirajući javnost budući da je bila žena. Umrula je 1887. godine na imanju Liberty Farm koje su ona i njezin suprug kupili 1847. godine i pretvorili ga u otvoreno utočište za odbjegle robove koji su dolazili sa sjevera.

<sup>42</sup> hooks, bell, 1982, *Ain't I a Woman*, Pluto Press, London, str. 126.

žestoko je branila Elizabeth Cady Stanton<sup>43</sup> koristeći se rasnom diskriminacijom i pri tome izražavajući bijes zbog omogućavanja prava na glasovanje inferiornim crncima nazivajući ih „niggers“ dok istodobno superiornije bjelkinje ostaju bez istih prava. Stanton ističe:

*Ako su Sasi izdavali zakone za svoje majke, žene i kćeri, čemu se mi možemo nadati kada smo u rukama Kineza, Indijanaca i Afrikanaca?... Oštro se suprotstavljam davanju bilo kakvih prava bilo kojem čovjeku druge rase sve dok Jeffersonove, Hancockove i Adamsove kćeri ne budu okrunjene pravima koja im pripadaju.*<sup>44</sup>

Bjelkinje sufražetkinje smatrale su da bijelci vrijeđaju ženstvo kad im ne omogućuju ista ili čak veća prava od onih prava koja su dobili crnci. Nisu se toliko bunile protiv bjelačke spolne diskriminacije, već su izražavale negodovanje prema činjenici da su bijelci dozvolili da spolna diskriminacija zasjeni rasnu diskriminaciju. Stanton i mnoge druge abolicionistkinje zagovarale su ukidanje ropstva, no s druge strane nisu željele da crnci poboljšaju svoj društveni položaj, a da bjelkinje zadrže dotadašnji.

---

<sup>43</sup> Elizabeth Cady Stanton rođena je 1815. godine u Johnstonu, u državi New York, kao kći suca Daniela Cadya. Stanton je vrlo brzo razvila zanimanje za ukidanje ropstva i promidžbu ženskih građanskih prava. Obrazovanje je stekla na uglednoj Akademiji Johnstown gdje je stjecala znanja o položaju žena i nepravdnim zakonima prema ženama. Udala se 1840. godine za Henrya Stantona, također istaknutog aktivista i borca protiv ropstva. Stanton je bila jedna od sudionica i organizatorica Prve konvencije o ženskim pravima održane 1848. godine na slapovima Seneca u Americi na kojoj je doneseno nekoliko rezolucija o pravima žena na vlasništvo i ostala građanska prava. U suradnji sa svojom prijateljicom i pratnicom, Susan B. Anthony, Stanton se zalagala za mnoge feminističke reforme u zakonodavstvu, društvenom sustavu i religiji. Isticala se kao spisateljica, a često je i javno istupala. Njezino najistaknutije javno izlaganje, *Solitude of Self* (1892) smatra se velikim doprinosom u borbi za ženska prava, a izražava izrazito osobnu filozofsku viziju. U svom se javnom istupu Stanton bori za ženska prava na temelju činjenice da sva ljudska bića žive i umiru zajedno pa su stoga i odgovorni jedni prema drugima. Stanton je također autorica jednog od najkontroverznijih feminističkih zbornika toga vremena, *Woman's Bible*, budući da su u tome zborniku sakupljeni feministički komentari na ulomke u Bibliji. Njezina autobiografija *Eighty Years or More* daje osebujan uvid u njezinu političku karijeru kao političke aktivistkinje i obiteljske žene. Elizabeth Cady Stanton umrla je 1902. godine ne uspjevši biti svjedokom pokreta sufražetkinja u Americi.

<sup>44</sup> Andrews, W. L., - Foster, F. S., - Harris, T., 1997, *The Oxford Companion to African American Literature*, Oxford University Press, New York, str. 667.

Početak dvadesetog stoljeća sufražetkinje su nastojale još više isticati svoje ciljeve, istodobno zanemarujući probleme afroameričkih muškaraca i žena. Na Nacionalnoj američkoj konvenciji sufražetkinja održanoj u New Orleansu 1903. godine, južnjakinje, pripadnice pokreta sufražetkinja, izričito su tražile dobivanje prava glasa za bjelkinje na temelju činjenice da bi se na taj način omogućila trajna bjelačka nadmoć nad crncima. Rasizam i diskriminacija nisu se pojavili unutar pokreta za ženska pitanja samo kao odgovor na probleme sufražetkinja i njihova pokreta, već su se smatrali dominantnim snagama i argumentima unutar svih reformskih skupina. O tome je problemu govorila i povjesničarka Rosalyn Terborg-Penn<sup>45</sup> u eseju „*Discrimination Against Afro-American Women in the Woman's Movement 1830-1920*“. Terborg-Penn ističe:

*...Diskriminacija prema afroameričkim ženama reformatoricama unutar pokreta za ženska prava od 1830-ih do 1920. godine bila je pravilo, a ne iznimka. Iako su bjelkinje feministkinje Susan B. Anthony i Lucy Stone, kao i mnoge druge, ohrabrivale crnkinje da se pridruže njihovoj borbi protiv seksizma i spolne diskriminacije u devetnaestom stoljeću, predratni reformatori koji su bili uključeni u ženske abolicionističke skupine i pokrete za ženska prava i dalje su aktivno diskriminirali crnkinje..<sup>46</sup>*

U svojim nastojanjima da dokažu postojanje solidarnosti između bjelkinja i crnkinja u devetnaestom stoljeću, suvremene reformatorice toga

---

<sup>45</sup> Dr. sc. Rosalyn Terborg-Penn rođena je 1941. godine u Brooklynu, N.Y. Terborg-Penn je poznata povjesničarka, sveučilišna profesorica i spisateljica. Doktorirala je na Sveučilištu Howard, obranivši doktorsku disertaciju iz afroameričke povijesti. Osim što radi kao profesorica povijesti na Sveučilištu Morgan State, napisala je i surađivala na mnogim povijesnim projektima, posebno se zanimajući za borbu i uspjehe afroameričkih žena kroz povijest. Napisala je mnoge knjige, od kojih su naistaknutije: *African-American Women and The Struggle For The Vote, A Special Mission: The Story of Fredmen's Hospital, An Encyclopedia of Black Women's History, The Afro-American Woman: Struggles and Images* i *Women in Africa and the African Diaspora*.

<sup>46</sup> Terborg-Penn, R., 1997, *The Afro-American Woman: Struggles and Images*, (ur.) Sharon Harley, N.Y.

razdoblja često su citirale i spominjale Sojourner Truth. Na taj su način željele pokazati da su bjelkinje sufražetkinje podržavale antirasnu politiku. Ipak, svaki put kada je Sojourner Truth javno nastupala i iznosila svoje stavove, skupine bjelkinja oštro su prosvjedovale. Južnjakinje, članice ženskog pokreta za prava žena, bile su najoštrije u svojim istupima protiv crnkinja. Na Općoj konferenciji svih udruženja žena u Milwaukeeju, glavnim predmetom rasprave bilo je pitanje mogućnosti sudjelovanja crnkinja u pokretima za ženska pitanja na ravnopravnoj osnovi s bjelkinjama. Također se raspravljalo o tome može li feministkinja Mary Church Terrell<sup>47</sup>, koja je u to vrijeme bila predsjednica Nacionalnog udruženja crnkinja, održati pozdravni govor, kao i o dopuštenju sudjelovanja na konferenciji predstavnici udruženja crnkinja, New Era Club, Josephine Ruffin<sup>48</sup>.

---

<sup>47</sup> Terrell, Mary Church rođena je 1863. godine u Memphisu, u državi Tennessee. Terrell je bila jedna od najobrazovanijih crnkinja u 19. stoljeću. Godine 1895. dobila je mjesto u Odboru za obrazovanje u Washingtonu D. C., postavši tako prvom afroameričkom ženom na takvoj poziciji. Bila je prva predsjednica Nacionalnog udruženja crnkinja, a 1904. godine obratila se Međunarodnom vijeću žena u Berlinu izvijestivši ih u svom govoru na njemačkom i francuskom jeziku o rasnoj diskriminaciji u Americi. Dobila je počasnu doktorsku titulu Sveučilišta iz Oberlina, Wilberforcea i Howarda no nije dobila pristupnicu za članstvo u Američkom udruženju sveučilišnih žena profesora. Terrell je bila istaknuta sufražetkinja, humanitarka i aktivistica koja se borila za rasnu jednakost i ženska prava. Istaknuta predavateljica i spisateljica, Terrell se zalagala za ukidanje linča, diskriminacije na poslu, javne i društvene segregacije i druge nepravdnosti prema crncima. Pred kraj svojega životnoga vijeka, u kasnim 80-ima, Terrell je bila organizatorica i sudionica u demonstracijama u Washingtonu D.C. gdje su konobari u restoranima odbijali uslužiti crnce. Poznati slučaj restorana Thompson okončan je 1953. godine odlukom Vrhovnog suda prema kojoj svi gosti u restoranima moraju imati jednaku uslugu bez obzira na boju kože. Kao veoma plodna spisateljica, Terrell je objavila puno članaka u više od 30 novina i časopisa, pišući uglavnom o rasnoj i društvenoj nejednakosti, životu afroameričkih ljudi, povijesnim ličnostima poput Fredericka Douglassa, Phillis Wheatley, Samuela Taylora Coleridgea i Susan B. Anthony. Napisala je i objavila autobiografiju pod nazivom *A Coloured Woman in a White World* u kojoj govori o svojoj borbi protiv rasne i spolne diskriminacije. Umrla je 1954. godine u rodnom Memphisu.

<sup>48</sup> Ruffin, Josephine (1842-1924.) bila je istaknuta novinarka koja se zauzimala za osnivanje klubova za crkinje. Klubovi su imali za cilj pomoći crnkinjama u međusobnoj komunikaciji, razmjeni njihovih životnih iskustava kao i isticanju ciljeva u borbi za ženska prava. Ruffin je osnovala novine *Women's Era* putem kojih su crnkinje isticale svoje zahtjeve i stavove te na taj način zauzele utjecajnu poziciju u društvu. Ruffin je smatrala da su žene bile predugo zanemarivane i da je konačno došlo vrijeme da se bore za svoja prava. Smatrala je da imaju mnogo više sposobnosti i znanja da se dokažu ne samo kao kućanice, supruge i majke, već da istaknu svoje talente i na drugim područjima u društvu. Ruffin je pisala i o rasnoj problematici i segregaciji, ističući da se rasistički i spolno-diskriminacijski zakoni moraju kršiti sve dok se ne promijene. Ruffin je sudjelovala i u organizaciji Prve konvencije klubova crnkinja, a osnovala je i klub pod nazivom *Women's Era Club* koji je skrbio da mlade obrazovane crnkinje dobiju školarine kako bi se mogle obrazovati.

Gospođa Lowe, predsjednica federacije, smatrala je da ...*gospođa Ruffin pripada među svoje ljude. Među njima ona može biti vođa i za njih može učiniti puno toga dobrog, ali nama ne može donijeti ništa osim nevolje...*<sup>49</sup>. Razvidno je da gospođa Lowe nije imala ništa protiv da se crkinje bore za bolji položaj u društvu, no smatrala je da se rasni aparthejd ne smije ukinuti. Predrasude koje su bjelkinje osjećale i iskazivale prema crkinjama bile su mnogo intenzivnije nego prema muškarcima crncima. Crnci su bili puno bolje prihvaćeni u bjelačkim reformskim krugovima nego crkinje. Takav negativan stav prema crkinjama bio je rezultat rasno-spolnih stereotipa koji su prikazivali žene crkinje kao nemoralne žene. Bjelkinje su smatrale da bi se njihov status umanjio i podcijenio ako bi se povezale s crkinjama. Također su smatrale da ih crkinje ugrožavaju i u njima su vidjele izravnu prijetnju koja bi mogla ugroziti njihov društveni položaj. Za razliku od crnačkih žena, crnački vođe, Frederick Douglass<sup>50</sup>, James Forten i Henry Garnett povremeno su bili dobrodošli u bjelačkim društvenim krugovima.

---

<sup>49</sup> hooks, bell, 1982, *Ain't I a Woman*, Pluto Press, London, str. 127.

<sup>50</sup> Frederick Douglas rođen je 1818. godine kao rob u okrugu Talbot, u Marylandu, nedaleko od Eastona. Odvojen je od majke još kao novorođenče, a njegova je majka umrla kad je imao sedam godina. Ne može se sa sigurnošću govoriti o Douglassovu ocu jer se o njegovu identitetu nagađa. Pretpostavlja se da se radi o bijelcu, vjerojatno njegovu gospodar. Kako je kasnije naveo u svojoj biografiji, čitati je naučio od djece iz susjedstva, a kao mladić proučavao je zapise ljudi s kojima je radio.

Pridružio se raznim antirasnim udrugama i sudjelovao je na mnogim sastancima abolicionista. Sudjelovao je na godišnjoj skupštini Antiropske udruge u Bristolu 1841. godine na kojoj je William Lloyd Garrison, osnivač časopisa *The Liberator*, održao važan govor koji je inspirirao Douglassa. Nekoliko dana kasnije Douglass je održao svoj prvi javni istup u Massachusettsu na godišnjoj konvenciji Antiropskih udruga. Uslijedili su brojni javni istupi, a uskoro je Douglass postao izdavačem nekoliko novina i časopisa: *The North Star*, *Frederick Douglass Weekly*, *Frederick Douglass Paper*, *Douglass Monthly*, *New National Era* itd. Douglass je neumorno radio i za vrijeme građanskoga rata. Raspravljao je s predsjednikom Abrahamom Lincolnom 1863. godine o položaju i ponašanju prema crncima u vojsci, a s predsjednikom Andrewom Johnsonom razgovarao je o problemima crnačkih žena i njihovom položaju u američkom društvu. Neki od njegovih najbližijih bjelačkih suradnika bili su William Lloyd Garrison i Wendell Philips s kojima se razišao 1850-ih godina zbog neslaganja oko američkoga Ustava.

Frederick Douglass bio je istaknuti američki abolicionist, izdavač, orator, pisac, reformator i državnik. Bio je jedan od najistaknutijih afroameričkih reformatora i jedan od najutjecajnijih predavača i pisaca u američkoj povijesti. Najpoznatije Douglassovo djelo njegova je autobiografija, *Narrative of the Life of Frederick Douglass, an American Slave*, koja je objavljena 1845. godine. Kritičari su često napadali Douglassa jer su smatrali da djelo nije autentično. Bili su uvjereni u to da nije moguće da crnac može

Rasizam bjelkinja prema crnkinjama bio je razvidan ne samo unutar klubova i pokreta za ženska prava već se institucionalizirao i na području zaposlenja. U razdoblju između 1880. godine i Prvoga svjetskog rata, aktivistkinje bjelkinje usmjerile su svoju aktivnost i prema još jednom, za žene veoma važnom aspektu. Zauzimale su se naime za mogućnost odabira zaposlenja i primanja za to određene naknade kako bi se osamostalile i prestale biti ovisne o muškarcima. Njihovi naponi bili su usmjereni isključivo na bjelkinje budući da je radnica crnkinja predstavljala opasnost i izravnu konkurenciju bjelkinjama kad je riječ o radu i zaposlenju. Neprijateljstvo bjelkinja i crnkinja završilo je sukobom kada su crnkinje pokušale postati industrijskom radnom snagom i kada su se morale ponovno suočiti s rasnom diskriminacijom. O tome problemu napisana je studija koja je objavljena 1919. godine u New Yorku.

*...Generacijama su crnkinje radile na poljima na Jugu. Radile su kao domaćice i služavke kako na Sjeveru tako i na Jugu, prihvaćajući takvu i jedinu mogućnost zaposlenja koja im se nudila. Težak i neugodan rad bio je njihova sudbina, a nisu imale mogućnost zaposliti se u trgovinama i tvornicama. Tradicijske i rasne predrasude bile su najveći krivci za takvo stanje. Spor razvitak Juga i nemogućnost da crnkinje sudjeluju u industrijskim procesima razvitka doveli su do daljnjih neprilika... Zbog svih navedenih razloga crnkinje nisu uspjele dobiti mogućnost da postanu dijelom industrijskoga radništva u prošlosti...*

---

napisati tako rječito i vrijedno književno djelo. Knjiga je vrlo brzo postala bestselerom, a 13 godina nakon objavljivanja autobiografije, knjiga je tiskana u 11000 primjeraka u Americi. Valja spomenuti još nekoliko vrijednih djela toga plodnog autora. To su: *My Bondage and My Freedom* (1855), *Life and Times of Frederick Douglass* (1892), *Collected Articles of Frederick Douglass, A Slave*. U veljači 1895. godine, Douglass je sudjelovao na Nacionalnom vijeću žena u Washingtonu D. C. na kojem je održao govor i nakon čega su uslijedile ovacije ushićenja. Vrativši se kući Douglass je doživio srčani udar u svome domu u Washingtonu D. C., a pokopan je na groblju Mount Hope u Rochesteru, New York.

*Danas je situacija nedvojbeno drugačija. Ratna situacija dijelom im je otvorila vrata prema industriji. Tvornice koje su ostale bez muške radne snage zbog rata i bjelkinja koje su radile u ratnoj industriji prihvatile su crnkinje kao zamjensku radnu snagu... Bjelkinje su radile na onim radnim mjestima koja su zahtijevala vještine dok se jeftina radna snaga morala tražiti na drugim mjestima. Prvi put u povijesti oglasi za zaposlenja imali su riječ „obojeni“ ispred riječi „traže se“...<sup>51</sup>*

Radnice crnkinje koje su se pridružile industrijskoj proizvodnji radile su u komercijalnim praonicama rublja, prehrambenoj industriji i drugim industrijskim granama koje nisu tražile izučene radnice s posebnim radnim vještinama. Neprijateljstvo između radnica bjelkinja i crnkinja postalo je pravilo. Bjelkinje se nisu željele natjecati s crnkinjama niti su željele zajedno s njima raditi. Kako bi prisilile poslodavce da ne zapošljavaju crnkinje, prijetile su prestankom rada. Osim toga, bjelkinje koje su radile u državnim institucijama izričito su zahtijevale da ih se odvoji od crnkinja. Tražile su posebne urede i toalete kako se uopće ne bi susretale s crnkinjama. Svoje su zahtjeve argumentirale činjenicom da su crnkinje nemoralne, pohotne i drske. Rasna diskriminacija očitovala se i naknadama koje su za svoj rad primale bjelkinje i crnkinje. Crnkinje su za svoj rad primale puno manje naknade, a da to nisu niti znale jer su bile potpuno izdvojene od bjelkinja. Institucionalizirani rasizam neprestano je stvarao jaz i neprijateljstvo između žena koje su se razlikovale samo po boji kože.

Odnosi između bjelkinja i crnkinja nisu se promijenili niti početkom dvadesetog stoljeća. Pokreti za ženska prava nisu uspjeli zbližiti te dvije skupine žena. Naprotiv, bilo je sve jasnije da bjelkinje nisu htjele pružiti

---

<sup>51</sup> *A New Day for the Colored Woman Worker*, u: Andrews, W. L., - Foster, F. S., - Harris, T., 1997, *The Oxford Companion to African American Literature*, Oxford University Press, New York, str. 581.

potporu crkinjama. Rasna diskriminacija u svakom aspektu života podsjećala je crkinje na razlike koje su postojale između njih i drugih društvenih skupina. S počecima suvremenog feminizma, žensko sestrinstvo i solidarnost i dalje su bili nedostižni ciljevi, iako su u suvremenim feminističkim pokretima bjelkinje tvrdile da se zalažu za nadilaženje svih klasnih i rasnih predrasuda i određenja. Povijesne su se odrednice ponavljale: naime bjelkinje su ponovno uspoređivale svoj društveni položaj s društvenim položajem crnih muškaraca. U tom kontekstu beskrajnih usporedbi, isticao se njihov rasistički koncept. U većini slučajeva, rasizam je bio nesvjestan aspekt njihovih stavova potisnut bezgraničnim narcisizmom. Zbog tog narcisizma bjelkinje nisu anticipirale dvije očigledne činjenice. Prvo, nisu shvaćale da u kapitalističkom, rasnom i imperijalističkom društvu ne postoji društvena skupina kojoj su crkinje mogle pripadati. Drugo, društveni položaj bjelkinja u Americi nikada nije bio, pa ni u najtežim vremenima, onakav kakav su dijelili muškarci i žene crnci. Bilo je razvidno da su bjelkinje koje su vodile pokrete za ženska prava te pokrete doživljavale svojim i smatrale su ih medijima za postizanje svojih ciljeva. Nisu željele priznati da su i sve druge ne-bjelkinje također dio američkoga društva. Svoju rasnu orijentiranost nisu kao prije izražavale neprijateljstvom i mržnjom prema crkinjama već su jednostavno ili ignorirale njihovo postojanje ili su pisale o njima stavljajući ih u seksističke i rasne stereotipe.

U svakom rasno-imperijalističkom sustavu, vladajuća rasna skupina određuje granice rasnih identiteta, a potlačena rasna skupina svakodnevno se suočava s problemom rasne potlačenosti u svim životnim aspektima. U Americi, rasna ideologija bijelaca dozvoljava bjelkinjama da riječ „žena“ poistovjećuju sa ženama bijele kože dok su žene ostalih rasnih skupina

okarakterizirane kao „druge“, dehumanizirana bića koja ne pripadaju pod zajednički naziv „žena“. Takvi rasni i seksistički modeli prisutni su i u samom jeziku. U većini literature koju su pisale bjelkinje, od devetnaestog stoljeća pa do danas, pišući o bijecima, koristile su pojam „white men“, a kada su pisale o ženama, koristile su se riječju „woman“. Riječ „blacks“ koristile su za označavanje skupine muškaraca crnaca, dok za žene crkinje u engleskome jeziku nije bilo određene riječi. Takva lingvistička konstelacija omogućavala je bjelkinjama da se ne poistovjećuju s bijelcima koje se smatralo ugnjetavačima i rasnim imperijalistima. Osim toga, činilo se kao da postoji povezanost između bjelkinja i žena druge boje kože što je odvlačilo pozornost javnosti od njihovih klasnih i rasnih određenja. Da su feministkinje izričito uspoređivale položaj bjelkinja i crkinja, u tom bi slučaju bilo razvidno da te dvije skupine ne dijele jednaku sudbinu. Osim toga, bilo bi očito da sličnosti između položaja žene u patrijarhalnom okruženju i žene ropkinje nemaju ništa zajedničkoga u rasnom i seksualno imperijalističkom društvu. U takvom društvu žena se smatra inferiornom, ne samo zbog spola, već i zbog rasne pripadnosti. Budući da su feministkinje neprestano uspoređivale svoj društveni položaj s društvenim položajem i pravima koja su dobivali muškarci crnci, žene crkinje potpuno su izostale iz konteksta feminističke borbe i bile su žrtve rasizma i seksizma američkoga društva čija se pozornost namjerno usmjeravala na problematiku bjelkinja. Bjelkinje su izričito govorile crkinjama da ne priznaju njihovo postojanje i prisutnost u američkome društvu. S druge strane, da su se bjelkinje željele povezati s crkinjama, mogle su to učiniti tako da su isticale svoju svijest i zabrinutost o utjecaju seksizma na položaj crkinja. Nažalost, usprkos svoj retorici o sestrinstvu među ženama, bjelkinje se nisu željele povezati s crkinjama i drugim marginaliziranim skupinama žena

kako bi se borile protiv patrijarhalne, rasne i spolne potlačenosti i diskriminacije.

Svaki pokušaj crnkinja da progovore o rasnoj diskriminacijskoj politici bjelkinja kao i da upozore na činjenicu da žene koje su bile vodeće u feminističkome pokretu nisu rasno potlačene, završio bi neuspjehom i objašnjenjem da se stupanj potlačenosti ne može valorizirati. Naglašavanje „zajedničke potlačenosti“ samo je još više udaljavalo bjelkinje od crnkinja i stvaralo se ozračje sažaljenja prema crnkinjama. Bjelkinje su smatrale da su pozivanjem crnkinja da pristupe njihovim udrugama i pokretima činile velikodušnu, dobrohotnu, antirasnu gestu i bile su užasnite i iznenađene kada su crnkinje uzvratile negodovanjem i bijesom. Bjelkinje nisu uviđale da je njihova velikodušnost bila usmjerena prema njima samima, a da su njihovi motivi bili inspirirani njihovim oportunističkim idejama i željama.

Usprkos činjenici da su bjelkinje srednjeg i visokog društvenog staleža bile žrtve seksizma, ali ne i spolne diskriminacije, one ipak nisu bile potlačene u tolikoj mjeri kao crnkinje ili pak Azijatkinje. Njihova nespremnost da spoznaju razlike u jačini, opsegu i modalitetima diskriminacijske politike i potlačenosti rezultirala je da su ih crnkinje doživljavale neprijateljem. Bjelkinje jednostavo nisu željele spoznati stvarnost i priznati da su neke skupine bjelkinja, pogotovo one iz visokog društvenog staleža, ipak mogle koristiti klasne, rasne i edukacijske privilegije kako bi smanjile spolnu diskriminaciju i oduprle joj se. Klasni privilegiji otvorili su većini bjelkinja prostor u kojem su mogle ostvariti bolji vlastiti ekonomski status i novčanu moć. To su dva veoma važna aspekta kapitalističkoga društva koji nude slobodu i neovisnost kako muškarcima tako i ženama. Poput svih zagovornika kapitalizma, bjelkinje su isticale zaposlenje kao jedini izlaz i ključ koji otvara vrata ka slobodi. To je bio još

jedan aspekt u kojem su bjelkinje pokazale svoju narcisoidnu, klasnu i rasnu orijentiranost. U knjizi *Liberating Feminism*, Benjamin Barber kritizira ženski pokret i govori o bjelkinjama i njihovoj usredotočenosti na posao:

*Rad i zaposlenje ima sasvim drugačije značenje onim ženama koje ga traže da bi „ubile“ dosadu, nego što je on značio većini ljudi kroz povijest. Postoji nekolicina muškaraca, a mnogo manje žena, koji su imali sreće da im je posao predstavljao zadovoljstvo i bio izvor kreativnosti. Ipak, za većinu ljudi, to je bio i još uvijek jest, prisila koja nas veže za plug, stroj, riječi ili brojke... Moći i smjeti raditi, i doista raditi, dvije su potpuno različite stvari. Čini mi se ipak da su se neke žene odlučile raditi kao pomoćnice i radnice iz jednostavnog razloga da „ubiju“ vrijeme i da se identificiraju s radničkom klasom. Društveni status i moć ne stječu se sami po sebi, no ipak, neki su poslovi isključivo rezervirani za srednji i visoki društveni stalež..<sup>52</sup>.*

Kada su bjelkinje feministkinje naglašavale i isticale posao i zaposlenje kao put k izlazu iz patrijarhalne stege, nisu obraćale pozornost na one žene koje su najeksploatiranija američka radna snaga. Da su se više isticale teškoće s kojima su se susretale žene radnice, pažnja javnosti tada ne bi bila usmjerena na visokoobrazovane domaćice koje su kroz zaposlenje tražile put k srednjim i visokopozicioniranim radnim mjestima. Rasizam i klasizam bjelkinja feministkinja bio je najočitiji kada se govorilo o zaposlenju, a u tim je diskusijama bjelkinja domaćica iz srednjega društvenog staleža prikazivana žrtvom spolne potlačenosti i diskriminacije. Crnkinje i sve ostale ne-bjelkinje nisu se spominjale.

---

<sup>52</sup> Barber, Benjamin, 1976, *Liberating Feminism*, Delta, New York, str. 68.

Feminizam kao politička ideologija koja zagovara društvenu jednakost za sve žene prihvatljiv je i crnkinjama. One su odbacivale suradnju u pokretima za ženska prava tek kada je postalo jasno da bjelkinje srednjeg i visokog staleža odlučno uspostavljaju program pokreta koji je imao ispuniti isključivo njihove oportunističke ciljeve. Feminizam kao politička, ekonomska i društvena kategorija jednakosti između spolova primjenjivala se samo u slučajevima kada je nadmoćnijoj rasnoj skupini bjelkinja omogućavao moć i postizanje njihovih ciljeva. U američkome društvu ta definicija feminizma nije bila relevantna za sve skupine žena i bilo je nevjerojatno očekivati da se crkinje pridruže feminističkim pokretima u kojima su bjelkinje institucionalizirale rasnu i klasnu hijerarhiju među ženama. Ispočetka su crkinje, sudjelujući na raznim skupovima i predavanjima, vjerovala u iskrenost bjelkinja. Kao i u devetnaestome stoljeću, crkinje koje su se borile za prava žena smatrale su da će problemi važni svim ženama, kao i rasizam koji je razdvajao žene, biti nadvladani i da će sve žene biti jedinstvene u revolucionarnoj borbi i političkoj solidarnosti. Ipak, to se nije dogodilo. Bjelkinje su izigrale njihovo povjerenje i okrenule se svojim ciljevima.

Neke crkinje koje su željele sudjelovati u borbi za ženska prava odgovorile su na rasno podvajanje bjelkinja osnivanjem odvojenih pokreta za ženska prava koji su okupljali isključivo crkinje. Na taj su način i bjelkinje i crkinje još više odobravale i naglašavale rasnu diskriminaciju, a crkinje su svojim razdvajanjem pokazale da prihvaćaju uvjete koje im je nametnula dominantna skupina. Ženski pokreti crkinja isključivo su se bavili problematikom koja je zaokupljala crkinje što je dovelo do još veće polarizacije između tih dviju skupina žena. Umjesto da su se povezale i zajednički rješavale probleme i razmjenjivale iskustva, bjelkinje i crkinje

postale su neprijateljice. Rasizam se pokazao barijerom koja je sprječavala pozitivnu komunikaciju, razdvojivši žene koje su u osnovi dijelile iste probleme. Animozitet između bjelkinja i crnkinja nije nastao isključivo na rasnoj osnovi već je eskalirao nakon dugih godina ljubomore, zavisti i bijesa između tih dviju skupina žena. Taj konflikt nije započeo u dvadesetom stoljeću, već svoje korijene vuče iz razdoblja ropstva. Porobljavanje Afrikanaca u kolonijalnoj Americi označilo je početak promjene društvenoga statusa bjelkinja. Može se zaključiti da su bjelkinje iskoristile institucionalizaciju ropstva koju su nametnuli bijelci zbog toga što ropstvo nije uopće promijenilo hijerarhijsku društvenu ljestvicu muškarcima, a stvorilo je novi društveni položaj njihovim ženama, bjelkinjama. One su potvrđivale svoj društveni položaj neprestanim iskazivanjem superiornosti prema muškarcima i osobito ženama crnkinjama.

Kroz američku povijest bijelci su intenzivno i namjerno podupirali neprijateljstvo i podijeljenost između bjelkinja i crnkinja. Bjelačka patrijarhalna moć nije dopuštala razvijanje solidarnosti između tih skupina žena želeći na taj način zadržati status žene kao potlačene skupine u patrijarhalnom društvenom sustavu. Zbog toga su bijelci podržavali promjene u društvenom položaju bjelkinja jer su bili svjesni da postoji druga skupina žena koja će prihvatiti ulogu podčinjenog. Kao posljedica takve politike, patrijarhalni se sustav veoma dugo zadržao i nije bio ugrožen kakvim radikalnim promjenama. Osim toga, bijelci su uspjeli uvjeriti javnost i bjelkinje da se njihov položaj fundamentalno mijenja nabolje zahvaljujući rasizmu te da ne može postojati nikakva povezanost između njih i crnkinja.

Pokret za emancipaciju žena, bjelkinja i crnkinja, uvijek će biti u raskoraku između tih skupina žena zbog toga što se ideja o liberalizaciji temelji na moći bijelaca muškaraca. Ta moć negira jedinstvo, zajedničke

ciljeve, a k tome je i povijesno podvojena. Zbog prihvaćanja te podvojenosti, bjelkinje i crkinje prihvatile su vjerovanje da je povezanost izvan rasnih granica nemoguća, pasivno prihvaćajući činjenicu da su različitosti koje dijele žene nepromjenjive i nepremostive. Svaka emancipirana žena zna da je „sestrinstvo“ kao politička veza među ženama veoma nužno za feminističku revoluciju, no žene se nisu dovoljno dugo i ustrajno borile da bi nadvladale psihički pritisak društva kojim se nastojalo uvjeriti žene da je jedinstvo bjelkinja i crkinja nemoguće. Metode kojima su se žene koristile kada su željele nadvladati rasne barijere bile su površne, nezrele i osuđene na propast.

### 3. U POTRAZI ZA IDENTITETOM

*O, kćeri Afrike, probudite se i podignite glave! Ne spavajte više, već se iskažite. Pokažite svijetu da ste obdarene istinskim vrijednostima. O, kćeri Afrike! Što ste do sada učinile da biste svoja imena učinile besmrtnima? Kakav primjer ostavljate rastućim naraštajima? A što ste učinile za naraštaje koji će tek doći?*

Maria W. Stewart (1831)<sup>53</sup>

U listopadu 1831. godine, samo nekoliko tjedana nakon pobune robova u državi Virginiji u Sjedinjenim Američkim Državama, a koju je predvodio Nat Turner, Maria W. Stewart<sup>54</sup> obratila se uredniku bostonskih novina *The Liberator*, Williamu Lloyd Garrisonu, moleći ga da objavi taj poziv upućen svim afroameričkim ženama Amerike.

---

<sup>53</sup> Andrews, William L, 2003, *Classic African American Women's Narratives*, Oxford University Press, New York, str. 7.

<sup>54</sup> Maria W. Stewart (1803-1879) bila je prva Afroamerikanka koja je javno govorila o političkim problemima i položaju crnkinja u Americi, a svoje je mišljenje iznosila javnosti koja je bila poznata pod nazivom "promiskuitetna javnost", a koju su činili muškarci i žene. U listopadu 1831. godine objavila je u Bostonu članak pod nazivom *Religion and the Pure Principles of Morality, the Sure Foundation on Which We Must Build* koji se smatra prvim političkim manifestom koji je napisala crnkinja. Taj i mnogi drugi njezini eseji i članci sakupljeni su u zbirci *Productions of Maria W. Stewart* objavljenoj 1835. godine. U svojim napisima Maria W. Stewart daje svoj osobni uvid u esencijalnu nužnost etičke i duhovne refomacije društva, a također govori o dva velika društvena zla svoga vremena, ropstvu na jugu i rasizmu na sjeveru Amerike. Rođena kao Maria Mill u Hartfordu, u Connecticutu, Mill je već u svojoj petoj godini života bila siročić. Umjesto školovanja Maria je morala raditi kao služavka u bjelačkoj obitelji do svoje petnaeste godine. Tada odlazi u Boston gdje se 1826. udaje za Jamesa W. Stewarta, ratnog veterana i poduzetnika u brodskoj industriji. Nakon suprugove smrti 1829. godine Maria W. Stewart okreće se vjeri i posvećuje svoj život borbi za prava crnkinja. Pridružuje se raznim ženskim udruženjima, održava predavanja i sudjeluje na mnogim skupovima protiv ropstva. Nekoliko mjeseci prije smrti objavila je obnovljenu verziju svojih eseja, govora i meditacija iz 1830. godine, dodajući još k tome i kratku priču pod naslovom *Sufferings During the War*. Novu knjigu naslovila je *Meditations from the Pen of Mrs. Maria W. Stewart*, a predstavlja cjelokupno životno ostvarenje te produktivne spisateljice i borca za prava crnkinja u Americi.

U razdoblju američke povijesti kada se vodila borba za društvenu jednakost žena i za njihov bolji položaj u društvu, afroameričke žene su šutjele. Njihova šutnja nije bila samo znak neslaganja sa stavovima bijelih žena koje su se borile za svoja prava, potpuno odričući mogućnost afroameričkim ženama da i one sudjeluju u toj bitci ili izraz solidarnosti s crnim muškarcima koji su se također borili protiv ropstva i potlačenosti. To je bila šutnja potlačenih i ugnjetavanih žena koje su prihvaćale svoju sudbinu. Afroameričke žene nisu se borile za svoja prava jer “ženstvo” za njih nije bilo važan aspekt njihova identiteta. Jedini relevantni aspekt njihova identiteta bila je rasna stigmatiziranost koja je umanjivala ili potpuno zatirala “ženstvo”. Od njih se tražilo da negiraju same sebe, što su i činile. Okrutna stvarnost rasne diskriminacije potpuno je zasjenjivala problem spolne diskriminacije za koju su se bojale priznati da postoji i prepoznati je kao problem.

Za razliku od suvremenih afroameričkih žena, žene s početka devetnaestog stoljeća bile su potpuno svjesne činjenice da prava sloboda donosi sa sobom ne samo oslobođenje od njihove spolne stigmatiziranosti koja im je odricala mogućnost na sva prava jer su žene, već i borba za rasnu jednakost. Na svjetskom kongresu žena 1893. godine Anna Cooper govorila je o položaju afroameričkih žena:

*Prolazeći kroz najmračnije razdoblje potlačenosti, u ovoj zemlji, nepisana povijest ovih crnkinja prepuna je junačke borbe, borbe protiv strašnih i velikih neprilika koje su često završavale užasnom smrću... Većina naših žena nisu junakinje – no, ja doista ne poznajem niti jednu rasu u kojoj su žene većinom junakinje. Znam međutim to da je u vrijeme kada je najistaknutiji američki tribunal smatrao afroameričku ženu neodgovornom i „glupom imovinom“ koju je njezin gospodar bacao amo-tamo, afroamerička*

*žena ipak sačuvala i održala ideale ženstvenosti. Ti ideali nisu mogli biti predstavljeni javnosti, već su počivali u njezinim mislima. Bijela žena barem je mogla moliti za svoju emancipaciju; podjarmljene crnkinje mogle su samo trpjeti, boriti se i šutjeti.*<sup>55</sup>

Prvi put u američkoj povijesti, afroameričke žene, kao što su Mary Church Terrell, Sojourner Truth, Anna Cooper, Amanda Berry Smith i mnoge druge, razbile su dugogodišnju tišinu artikulirajući i iznoseći svoja iskustva. Osobito su naglašavale “ženski” aspekt zbog kojega je njihova sudbina bila drukčija od sudbine crnih muškaraca u trenutku kada su bijelci pružili potporu i dali crncima mogućnost glasovanja, ostavljajući na taj način žene bez ikakvih građanskih prava. Dajući crnim muškarcima pravo glasa, a istodobno odričući bijelim ženama to isto pravo, bijelci su otkrili svu dubinu seksizma i spolne diskriminacije koji su u tom trenutku američke povijesti predstavljali veći problem nego rasizam. Zbog potpore koju su bijelci pružili crnim muškarcima bijele su žene aktivistkinje vjerovala da bi se trebale udružiti s njima kako bi dobile svoja prava. Ubrzo su shvatile da politička solidarnost s crnim muškarcima njima ne osigurava nikakav boljitak pa su se stoga udružile s bijelcima zagovarajući rasnu problematiku iza koje su pokušavale prikriti svoje ciljeve.

Pokušaj udruživanja bjelkinja i crnih muškaraca ubrzo je završio neuspjehom. Iako su mnogi crni muškarci, politički aktivisti, suosjećali s problemima žena, nisu bili spremni založiti se za njih jer bi na taj način izgubili svoj netom stečeni položaj u društvu. U takvoj su konstelaciji odnosa afroameričke žene dovedene u nezavidan položaj. Pružanje potpore pokretu za ženska prava koji su osnovale bjelkinje značilo bi da su se

---

<sup>55</sup> hooks, bell, 1982, *Ain't I a Woman*, Pluto Press, London, str. 2.

pridružile onim ženama koje su otvoreno i javno zagovarale rasizam. S druge strane, da su stale na stranu pokreta za prava crnih muškaraca podupirale bi i odobravale patrijarhalni društveni odnos koji im ne bi omogućio da steknu svoja prava. Najistaknutija afroamerička žena u posljednjim desetljećima devetnaestoga stoljeća bila je Sojourner Truth.<sup>56</sup> Javno je istupala u ime svih afroameričkih žena tražeći pravo glasa za žene i naglašavajući da će se, ako im se ne omogući ravnopravnost s crnim muškarcima, žene morati pokoriti pred patrijarhalnom dominacijom. (...) *puno se govori o crnim muškarcima i njihovu stjecanju prava glasa, a o crnim ženama ni spomena; ako crni muškarci dobiju svoja prava, a crne žene ne, tada će crni muškarci biti gospodari svojim ženama i bit će loše kao i do sada (...)*,<sup>57</sup> podsjetila je američku javnost da je spolna diskriminacija jednaka prijetnja slobodi afroameričkih žena kao i rasizam. Unatoč mnogim prosvjedima bijelih i crnih žena protiv spolne diskriminacije, crni su muškarci ipak ostvarili pravo glasa.

---

<sup>56</sup> Sojourner Truth (oko 1797-1883) bila je najistaknutija afroamerička žena i aktivistkinja koja se borila protiv ropstva i koja je zagovarala i branila položaj žena u američkom društvu sredinom devetnaestog stoljeća. Sojourner Truth rođena je kao ropkinja u okrugu Ulster u državi New York i sve do 1843. godine zvala se Isabella Van Wagener. Te je godine promijenila ime u Sojourner Truth (onaj koji propovijeda i prenosi istinu) vjerujući da ju je Bog odaslao na važan zadatak prenošenja istine. Razdoblje do svoje osamnaeste godine provela je u ropstvu služeći raznim gospodarima koji su je često bičevali i iskorištavali. Godine 1827. dobila je slobodu i otišla u New York gdje je radila kao služavka brinući se za svoju malenu kći Sophiu koja je bila jedno od petero djece rođene u ropstvu, a iz braka s jednim od robova. Kao putujući propovjednik Sojourner Truth susrela je mnoge znamenite aktiviste i protivnike ropstva kao što su William Lloyd Garrison i Frederick Douglass. S puno entuzijazma priključila se njihovim redovima stječući slavu svojim govorima protiv ropstva i potlačenosti afroameričkih žena. Od 1843. do 1856. godine Sojourner je živjela u Northamptonu u Massachusettsu, gdje je upoznala Olive Gilbert, bijelu aktivistkinju s kojom je 1850. godine u Bostonu izdala knjigu pod naslovom *Narrative of Sojourner Truth: a Bondswoman of Olden Time, Emancipated by the New York Legislature in the Early Part of the Present Century; with a History of Her Labors and Correspondence Drawn from her "Book of Life"*. Godine 1851. u Akronu u Ohiju sudjelovala je na skupu bijelih žena aktivistkinja održavši poznati govor pod nazivom *Ain't I a Woman?* kojim je postala simbolom snage i ženstvenosti govoreći tada u ime afroameričkih ali i svih drugih žena.

<sup>57</sup> Lerner, Gerda, 1973, *Black Women in White America*, Vintage Press, New York, str. 738.

Iako su se afroamerički muškarci i žene jednako borili za oslobođenje od ropstva, muškarci su za razliku od žena ipak uspjeli nametnuti svoje patrijarhalne vrijednosti. Probitak muškaraca u svim aspektima američkoga društvenog i političkog života istodobno je doveo žene u ponizan položaj. Do znatnije promjene u položaju afroameričkih žena u američkom društvu došlo je tek početkom dvadesetog stoljeća.

Pedesetih godina dvadesetog stoljeća osnovan je u SAD-u pokret za građanska prava u kojem su zajednički istupali afroamerički muškarci i žene boreći se za rasnu jednakost. Ipak, za razliku od muškaraca, žene nisu naišle na odobravanje crnih političkih vođa. Spolno određenje bilo je presudno, kako u crnačkim tako i svim ostalim zajednicama u SAD-u. Najistaknutiji i najcjenjeniji vođe bili su muškarci. Za njih je sloboda značila stjecanje prava na punopravno građansko sudjelovanje u američkoj kulturi, pritom ne odbacujući vrijednosti koje je ta kultura sa sobom donosila. Zbog toga oni nisu dovodili u pitanje problem patrijarhalnih odnosa. Šezdesetih godina dvadesetog stoljeća crnački je pokret prvi put započeo borbu protiv rasizma, jasno artikulirajući granice između uloga muškaraca i žena u američkome društvu. Crnački su aktivisti jasno iznijeli stavove kojima su priznali da očekuju da će afroameričke žene prihvatiti spolno i rodno inferiorniju ulogu. Dok su se neke žene, većinom aktivistkinje, opirale nastojanjima crnih muškaraca da im daju tek sporednu ulogu u crnačkom pokretu za ljudska prava, druge su popustile pod pritiskom. Tako se pokret za oslobađanje muškaraca i žena od rasne potlačenosti pretvorio u pokret kojemu je glavni cilj bio dominacija crnih muškaraca nad crnim ženama stavljajući žene u potlačeni položaj. Patnje afroameričkih žena i njihova izloženost spolnoj i rasnoj diskriminaciji smatrali su se nevažnima. Ono o čemu se raspravljalo

bili su položaj muškaraca i njihova prava u društvu, bez obzira na to je li bila riječ o bijelcima ili crncima.

Dok su crnkinje pokušavale skrenuti pozornost javnosti na svoje probleme, bijele feministkinje odbijale su raspravu o potlačenosti crnkinja. Ono što su bijele feministkinje ipak priznale bila je iznimna snaga i izdržljivost afroameričkih žena u borbi protiv rasne i spolne potlačenosti, zanemarujući stvarnost s kojom su se susretale afroameričke žene. Tendencija lažnoga glorificiranja snage i izdržljivosti afroameričkih žena, koju je započeo feministički pokret, prihvatilo je cjelokupno američko društvo. Stereotipna vizura “snažne” afroameričke žene nije se više smatrala dehumaniziranom vizurom, već je na neki način postala ikonom koja je obilježavala afroameričku ženu. Kada je pokret za ženska prava dosegao svoj vrhunac, bijele žene počele su odricati svoju ulogu hraniteljice, seksualnog objekta i nositeljice obitelji. Istodobno, afroameričke žene smatrale su se jedinstvenim majkama, hraniteljicama i seksualnim objektima zbog svoje “urođene” sposobnosti da na svojim „leđima nose veliki teret“. Činilo se da su preuzele sve one ženske karakteristike koje su bijele žene odbijale i napuštale. Za razliku od bijelih žena, afroameričke žene bile su prisiljene tražiti put do identiteta i digniteta ne kroz oslobođenje od rasne i spolne diskriminacije, već kroz nastojanja da se prilagode postojećem stanju.

Niti jedna skupina ljudi u Americi nije bila toliko izuzeta iz društva kao što su to bile afroameričke žene. One su vrlo rijetko bile anticipirane kao zasebna skupina čiji se položaj u američkome društvu uvelike razlikovao od položaja crnih muškaraca ili drugih žena općenito. Kada se govorilo o “obojenim ljudima” ili “ljudima druge boje kože”, naglasak je uvijek bio na crnim muškarcima, a kada su se spominjale žene, u središtu zbivanja bile su bijele žene. Tijekom cjelokupne američke povijesti rasni imperijalizam

bijelaca uzrokovao je da su pisci, kritičari, sociolozi i mnogi drugi koji su pisali o američkoj povijesti, koristili pojam “žena” isključivo u kontekstu rasprava o bijelim ženama. Svjesno ili nesvjesno, takva je praksa poticala rasizam koji je isključivao postojanje ne-bijelih žena u Americi, kao i seksizam prema kojoj su seksualnost i spolnost bili isključivo pripisivani bijelim ženama.

Najbolji primjer izoliranosti afroameričkih žena jest u uspoređivanju društvenog položaja bjelkinja i crnaca. Bjelkinje su mogle slobodno pisati knjige i članke o “ženskim pitanjima”, međutim, spominjući neravnopravan odnos bijelih žena naspram crnaca općenito, nesvjesno su javnosti sugerirale da se pod pojmom “žena” skrivao sinonim za “bijelu ženu” a pojam “crnci” odnosio se na crne muškarce. To ukazuje na potpunu izoliranost afroameričkih žena iz društvenih i kulturoloških sfera u američkoj javnosti. Budući da je sukob između crnih političkih aktivista i bijelih žena aktivistkinja stavio afroameričke žene u težak položaj, afroameričke žene dvadesetog stoljeća morale su izabrati između pokreta crnih muškaraca koji se zauzimao za vodeću patrijarhalnu ulogu muškaraca i pokreta žena koji je zastupao interese rasistički opredijeljenih bjelkinja. Umjesto da zahtijevaju promjene i ostvarenje svojih prava u obama pokretima, većina se afroameričkih žena priklonila interesima pokreta crnih muškaraca vjerujući da će im oni pomoći u ostvarenju njihovih prava. Samo se manji broj afroameričkih žena priklonio feminističkom pokretu bijelih žena. One crnkinje koje su se usudile javno progovoriti javnost je napadala i osuđivala. Velik broj crnkinja nije se priklonio niti jednom pokretu pokazujući na taj način da su se pomirile s postojećom situacijom i vjerujući da za seksističko-rasističku problematiku u američkome društvu ne postoji interes. Kao reakcija na pokret bijelih feministkinja, valja napomenuti da su

postojale i one afroameričke žene koje su započele svoj feministički pokret jasno odbacujući sve koncepte dominacije muškaraca nad ženama, smatrajući ih uvredljivima i ponižavajućima.

Najzapaženiji istup u ime afroameričkih žena koje su nastojale artikulirati svoja iskustva i stavove o ženskoj ulozi u društvu, kao i o utjecaju raznih oblika diskriminacija na njihov život imala je Toni Cade Bambara<sup>58</sup> sa svojom antologijom *The Black Woman*<sup>59</sup>. Velika potražnja za literaturom o afroameričkim ženama dovela je do pojave brojnih publikacija koje su pisale o spolnoj i rasnoj diskriminaciji afroameričkih žena. Pojavile su se i mnoge druge antologije sa zbirkama radova afroameričkih žena iz devetnaestoga stoljeća, a čiji su izdavači bili bijelci. Tako je, na primjer, Gerda Lerner, bjelkinja rođena u Austriji, izdala antologiju *Black Women in White America, A Documentary History*<sup>60</sup>. Za rad na toj antologiji autorica je dobila velikodušnu novčanu pomoć za svoje istraživanje. S druge strane, ne postoje primjeri u kojima je afroamerička žena dobila sličnu pomoć za istraživanje povijesti bjelkinja. Budući da je najveći broj antologijske literature proizašao iz akademskih krugova gdje postoji određen imperativ objavljivanja radova i knjiga, postavlja se pitanje jesu li znanstvenici, pisci i istraživači doista zainteresirani za probleme afroameričkih žena ili je to samo zakon tržišne ekonomije.

Iako je pokret za ženska prava motivirao mnoge žene da pišu o “ženskim pitanjima”, većina njih nije uspjela prodrijeti u dubinu kritičke

---

<sup>58</sup> Toni Cade Bambara (1939-1995) autorica je dviju zbirki pripovijedaka, *Gorilla, My Love* i *The Seabirds Are Still Alive*, romana *The Salt Eaters* i zbirke u koju su uključeni mnogi eseji i narativni tekstovi pod naslovom *Deep Sightings and Rescue Missions*. Kao istaknuta redateljica dokumentarnih filmova, Bambarin filmski opus uključuje dokumentarne filmove *The Bombing of Osage Avenue* i *W. E. B. Du Bois: A Biography in Four Voices*. Bambara je jedan od najranijih suvremenih afroameričkih glasova koji je pozivao na rješavanje rasne i rodne problematike.

<sup>59</sup> Bambara, Toni Cade, 1970, *The Black Woman*. Signet. New York.

<sup>60</sup> Lerner, Gerda, 1973, *Black Women in White America*, Vintage Press, New York.

analize o iskustvima afroameričkih žena i crnkinja. Većina feministkinja je smatrala da je rasna, a ne spolna diskriminacija i seksizam, glavni uzrok problema s kojim su se susretale crnkinje. Pretpostavka o razdvajanju problematike rase od roda ili spola, ili obrnuto, navela je američke znanstvenike i pisce na pogrešna razmišljanja o “ženskim pitanjima” pa je u tom kontekstu rasprava o seksizmu, spolnoj potlačenosti, rasnoj diskriminaciji i položaju žena u društvu potpuno iskrivljena, netočna i u mnogo slučajeva pristrana. Da bi se dobio jasan uvid u problematiku afroameričkih žena u američkome društvu, u analizi valja pristupiti s raznih aspekata. Evolucijski proces osnaženja afroameričkih žena dugotrajan je i još nezavršen proces koji zahtijeva interdisciplinarnan pristup razumijevanju problematike.

#### 4. AFROAMERIČKE ŽENE I ROPSTVO

Retrospektivnim istraživanjem problematike afroameričkih žena, zaključuje se da su spolna diskriminacija i seksizam bili jednako prijeteci oblici potlačenosti kao i rasizam. Institucionalizirani seksizam, tj. patrijarhalni odnosi, stvorili su temelje na kojima su se gradili američki društveni odnosi, a nadovezujući se na rasni imperijalizam. Seksizam, koji su bijeli kolonizatori donijeli sa sobom s europskoga kontinenta, bio je sastavni dio društvenih i političkih prilika u američkom društvu u osamnaestom i devetnaestom stoljeću. U početku se ropstvo isključivo temeljilo na trgovini robova (većinom su to bili muškarci) iz Afrike koji su bijelcima koristili kao radna snaga. Budući da je s vremenom došlo do manjka radne snage, kao i do nedovoljnog broja crnkinja u američkim kolonijama, kolonizatori i veleposjednici prisiljavali su bjelkinje na seksualne odnose s robovima kako bi na taj način povećali broj potencijalnih radnika. U Marylandu je 1664. godine donesen prvi zakon koji je zabranjivao seksualne odnose između bijelih žena i robova.

Najpoznatiji slučaj iz toga razdoblja bio je slučaj Irish Nell koju je Lord Baltimore prodao južnjačkom veleposjedniku nagovorivši je da se uda za crnca Butlera. Čuvši za sudbinu Irish Nell, Lord Baltimore je bio toliko zgrožen činjenicom da su bjelkinje, bilo slučajno ili pod prisilom, imale seksualne odnose s robovima, da je ukinuo i promijenio zakon. Prema novom zakonu dijete koje se rodilo iz odnosa bjelkinje i roba moralo je biti slobodno. Taj je zakon potpuno promijenio položaj crnkinja u kolonijalnom američkom društvu. Bijeli su kolonizatori prepoznali priliku stjecanja ekonomske dobiti “uzgajanjem” crnkinja budući da je dijete bilo koje

crnkinje, bez obzira na rasnu pripadnost muškarca s kojim ga je začela, moglo zakonski postati robom. Tako su i majka crnkinja i njezino dijete zakonski postajali vlasništvo veleposjednika. U tom kontekstu, tržište i potražnja za crnim ropkinjama naglo su porasli.

Amanda Berry Smith, crnkinja misionarka iz 19. stoljeća, proboravila je neko vrijeme u Africi zabilježivši o teškome položaju afričkih žena sljedeće:

*Jadne afričke žene, poput onih u Indiji, teško žive. U pravilu moraju raditi teške poslove. Prisiljene su cijepati i nositi drva, prenositi vodu na svojim glavama i saditi rižu. Muškarci i dječaci sijeku i pale grmlje uz pomoć žena; no žene same sade rižu.*

*Često ćete vidjeti snažnog muškarca koji hoda ispred svoje žene noseći u ruci samo nož za sječenje, a njegova žena hodajući iza njega nosi na leđima veliko dijete i teret na glavi.*

*Bez obzira na to koliko je umorna, njezin joj gospodar neće donijeti vrč vode, skuhati s njom večeru ili potući rižu, ne, ona sve to mora učiniti sama.<sup>61</sup>*

Poslušnost afričkih žena privukla je bijele kolonizatore koji su odmah shvatili da bi upravo te žene bile pogodne kao radna snaga jer su bile naviknute na težak rad u poljima i domaćinstvima. Ubrzo su se našle na brodovima kolonizatora koji su ih vodili u novi svijet. Budući da kolonizatori i veleposjednici nisu smatrali afričke žene velikom opasnošću, često su ih ukrcavali na brodove, a da ih pritom nisu vezivali lancima ili ih stavljali u okove. Za razliku od njih, muškarci robovi, kojih su se bijelci bojali, redovito su bili okovani kako bi se spriječila eventualna pobuna na

---

<sup>61</sup> hooks, bell, 1982, *Ain't I a Woman*, Pluto Press, London, str. 16.

brodovima. Prema ropkinjama bijelci su bez ikakva straha pokazivali svoju moć. Mogli su ih izrabljivati na sve moguće načine bez bojazni od odmazde. Ropkinje koje su se pokušavale slobodno kretati brodom najčešće su završavale kao žrtve fizičkog zlostavljanja i mučenja. Bijelci su ih tjerali da se razodjenu i bičevali ih po cijelom tijelu. Fizičko i seksualno zlostavljanje ropkinja bile su uobičajene metode kojima su bijelci dokazivali tim ženama da su apsolutno bezvrijedne.

Traumatska iskustva afričkih žena i muškaraca na brodovima bijelaca kolonizatora bila su samo početak procesa indoktrinacije koji je slobodne Afrikance pretvorio u robove. U okviru toga procesa jedan od zadataka kolonizatora bio je i transformacija osobnosti afričkih ljudi kako bi ih za potrebe tržišta pretvorili su “poslušne” robove. Uništavanje ljudskog digniteta, “brisanje” imena i statusnih simbola, nepriznavanje jezika i zatiranje bilo kojega drugog znaka afričke kulture i nasljeđa bio je najvažniji zadatak trgovaca robovima. Dehumaniziranjem afričkih žena i muškaraca bijelci su stvarali “strojeve” koji su morali potiskivati svijest da su slobodni ljudi. Kolonizatori i trgovci robovima zabilježili su u svojim pomorskim knjigama i dnevnicima da su bili sadistički okrutni prema Afrikancima kako bi ih “slomili” i “ukrotili”.

Razlog većoj brutalnosti bijelaca prema afričkim ženama nego prema muškarcima bio je ne samo zbog mogućnosti seksualnog zlostavljanja žena već i zbog činjenice da su žene bile namijenjene obavljanju služinačkih poslova u bjelačkim obiteljima. Budući da su kolonizatori smatrali crnkinje pogodnim kuharicama, služavkama i domaćicama, bilo ih je potrebno u potpunosti “ukrotiti” kako bi pasivno izvršavale obveze prema svojem gospodaru, njegovoj supruzi i njihovoj djeci. Nema sumnje da su traumatska iskustva robova na brodovima kolonizatora i trgovaca robljem imala veliki

psihološki utjecaj na svijest i psihološki razvoj afričkih muškaraca i žena. Preživljavali su samo oni najuporniji i najsnažniji čija je volja za životom bila toliko jaka da je ni “bijeli mučitelji” nisu uspjeli uništiti.

Vjeruje se da je ropstvo imalo negativniji učinak na afričke muškarce nego na žene zbog toga što su muškarci bili “stvarne” žrtve ropstva, a ne žene. Povjesničari i sociolozi potkrepljuju tu tezu dehumanizirajućim utjecajem ropstva na muškarce koji su u takvim okolnostima bili lišeni svojih muških osobnosti, što je dovelo do raspada crnačke obiteljske strukture. Nadalje, misli se da su bijelci, ne dozvoljavajući crnim muškarcima da zauzmu svoj patrijarhalni status u obitelji i društvu, feminizirali afričkog muškarca pripisujući mu osobine žene. S druge strane, u kolonijalnom razdoblju, a i danas, atributima muškosti smatraju se snaga, zrelost, odlučnost, hrabrost i fizička sposobnost. Upravo te osobine muškosti jamčile su trgovcima robljem i kolonizatorima uspješnu prodaju svojih robova i bogatstvo. Ne postoje dokazi koji bi upućivali na to da su muškarci bili prisiljavani na obavljanje poslova koji su bili tradicionalno pripisivani ženama. Ipak, postojao je ambivalentan stav kolonizatora prema muškarcima robovima. Dok su s jedne strane kolonizatori iskorištavali mušku snagu robova, s druge su strane uvodili institucionalizirane mjere kojima su prisiljavali robove na poslušnost i potlačenost.

Što se afričkih žena tiče, bilo je drukčije. Seksističke pretpostavke da su iskustva muškaraca važnija od iskustava žena, stavila su žene u potlačeniji položaj od onoga koji su trpjeli muškarci. Kritičari i povjesničari nisu htjeli raspravljati o potlačenosti žena za vrijeme ropstva, odbijajući na taj način istražiti utjecaj spolne i rasne diskriminacije na njihov položaj u društvu. Nažalost, slab interes i briga za žene, doveli su do namjernog umanjivanja problematike s kojom su se susretale žene. Područje u kojem su

se najjasnije očitovale razlike između položaja afričkih muškaraca i žena bila je eksploatiranost njihova rada. Muškarci su prvenstveno bili eksploatirani kao fizički radnici na poljima, a žene su, osim što su morale raditi na poljima radile i kao služavke, a istodobno su bile i objekt seksualnog zlostavljanja svojih gospodara. Na nekim su plantažama žene radile i više sati nego muškarci. Neki su vlasnici plantaža smatrali da su žene bolje radile na poljima nego muškarci, što je pogodovalo muškarcima, pa su s položaja teških fizičkih radnika bili promaknuti u nadzornike. Tako su žene morale nositi dvostruki teret na leđima, onaj koji se tradicionalno pripisivao “ženskoj ulozi”, ali i onaj koji je pripadao muškarcima. Dok su žene ravnopravno radile na poljima s muškarcima, od muškaraca se nije očekivalo da rade u domaćinstvima (iznimka su bili *butleri* čiji je status ionako bio viši od statusa obične služavke). Maskulinizacija afričkih žena po dovođenju u Ameriku i njihova eksploatiranost u svakom pogledu stavila je te žene na dno ljestvice kolonijalnog društva.

Rasna diskriminiranost i eksploatacija afričkih žena na poljima i u domaćinstvima svojih bjelačkih gospodara zasjenjivala je problem seksualne eksploatacije žena. Seksistički pristup gospodara prema ženama na neki je način štitio afričke muškarce, koji su bili pošteđeni poniženja homoseksualnih silovanja i drugih načina seksualnog iskorištavanja. Dok je s jedne strane postojao sustav koji je štitio spolnu slobodu afričkih muškaraca i njihovu patrijarhalnu ulogu, s druge je strane tadašnje američko društvo legaliziralo i podržavalo spolnu i seksualnu eksploataciju afričkih žena. Žene su bile svjesne svoje seksualne ranjivosti i potlačenosti neprestano se bojeći da će ih bilo koji muškarac, bijelac ili crnac, izabrati kao žrtvu. Žrtve su obično bile mlade djevojke u dobi između trinaeste i šesnaeste godine, kada mnoge od njih još nisu dobro poznavale svoje tijelo,

a osim toga, o spolnom odnosu nisu mnogo znale. O svojim iskustvima ropkinje Linda Brent napisala je u svojoj autobiografiji:

*Kada je djevojka imala četrnaest ili petnaest godina, njezin gospodar ili njegovi sinovi ili možda svi zajedno pokušavali su je podmititi lijepim poklonima. Ako na taj način nisu uspjeli u svome naumu, djevojku su bičevali i izgladnjivali dok nije udovoljila njihovim željama.*

*Morala sam živjeti s njim pod istim krovom i svakoga dana gledati četrdesetogodišnjega muškarca koji je svakodnevno kršio najsvetije zakone prirode. Rekao mi je da sam ja njegovo vlasništvo i da moram ispunjavati sve njegove želje...*<sup>62</sup>

Potkupljujući žene poklonima kako bi zauzvrat dobili seksualne usluge, gospodari i veleposjednici “skidali” su sa sebe odgovornost, smatrajući takav način iskorištavanja žena opravdanim. Seksualno iskorištavanje afričkih žena smatrali su svojim pravom i privilegijom. One žene koje su se pokorile gospodaru i ispunjavale njegove želje bile su nagrađivane zbog svoje poslušnosti i prihvatanja društvenoga sustava. One druge, koje su se opirale seksualnom iskorištavanju, izravno su ugrožavale sustav i zbog toga su bile brutalno kažnjavane. Crnkinja aktivistkinja Angela Davis smatra da seksualno zlostavljanje Afroamerikanki nije postojalo zbog zadovoljavanja seksualne požude muškaraca, već da je to bila institucionalizirana metoda terorizma koja je te žene demoralizirala i dehumanizirala. O tome, Angela Davis kaže:

*Prisiljavajući ženu na seksualno zadovoljavanje njegovih potreba, gospodar je izlagao ženu najelementarnijem obliku terorizma koji je stvoren baš za žene: a to je silovanje. Uvriježeni način života na plantažama stvarao*

---

<sup>62</sup> Ibid. str. 25.

*je od nezaštićene afričke žene potencijalnu žrtvu s kojom se moglo pogodno manipulirati, tjerajući je da svojim tijelom plaća hranu, izbjegava kažnjavanje, te stječe sigurnost za svoju djecu...*<sup>63</sup>

Anonimni bjelački abolicionisti objavili su 1839. godine knjigu pod naslovom *American Slavery: As It Is*, vjerujući da na taj način mogu javno progovoriti o strahotama ropstva. Knjiga donosi svjedočenja bijelaca koji su imali uvid u traumatska iskustva kroz koja su prolazili afrički muškarci i poglavito žene. Nekoliko desetljeća kasnije dvije sestre abolicionistkinje, Angelina i Sarah Grimke, tu su knjigu preradile i ponovno objavile. Budući da je njihov brat imao djecu iz odnosa s Afroamerikankom, sestre su bile vrlo zabrinute za položaj Afroamerikanki i njihovu seksualnu eksploatiranost. Većina drugih feministkinja i abolicionistkinja bila je zainteresirana za pitanja seksualne eksploatiranosti Afroamerikanki iz razloga što su se protivile seksualnom odnosu bijelaca i crnkinja. Njih nije zabrinjavao težak položaj tih žena već su htjele spasiti muškarce koji su svojim nemoralnim ponašanjem griješili protiv Boga. Osim što su se osjećale ponižene ponašanjem svojih muževa i sinova, vjerovale su da su njihovi bračni zavjeti bili oskvrnuti.

Brutalnost bijelih muškaraca prema crnkinjama govori o bjelačkom negativnom stavu prema Afroamerikankama i njihovim tijelima. Takvo ponašanje muškaraca bilo je izravna posljedica stavova koji su vladali u kolonijalnom viktorskom američkom društvu. Prema fundamentalističkom kršćanskom učenju ženu se predstavljalo kao donositeljicu zla na svijet. Ona je prema takvu učenju uzrok seksualne požude kod muškaraca, koji su smatrani žrtvama njezine požude. Svaka

---

<sup>63</sup> Davis, A., 1974, *An Autobiography*, Random House, New York, str. 80.

žena, bjelkinja ili crnkinja, koja je seksualno zgriješila bila je oštro kažnjavana ili čak pogubljena. Suđenje “Salemskim vješticama” jedan je od primjera patrijarhalnog progona žena.

Ekonomski napredak bijelaca u Americi u devetnaestom stoljeću doveo je do odmaka od religijskih učenja koja su vladala u životu prvih kolonizatora. Udaljavanjem od fundamentalističke kršćanske doktrine došlo je i do promjena u percepciji žena. Bijele žene više nisu bile smatrane seksualnim napasnicama, već su postale “uvaženim polovicama ljudskoga društva” čija je zadaća bila njegovanje osjećaja muškaraca i briga za njihov boljitak. Nova vizura bijele žene i ženstva bila je potpuno suprotna onoj staroj. Žena se predstavljala kao božica čija se nevinost, čistoća i krepost isticala i idealizirala. Ta idealizacija bijelih žena, koju su provodili muškarci, pretpostavljala je negaciju seksualnih osjećaja kod žena ako su željele biti vrijedne ljubavi i poštovanja. Svako iskazivanje seksualnosti ženu je svrstavalo u red nemoralnih bića.

Žene su s veseljem prihvaćale novu doktrinu koja je glorificirala aseksualnost. Na taj je način došao kraj razdoblju u kojem su žene prolazile teškoće mnogobrojnih trudnoća i problema u podizanju mnogobrojne djece. Ponekad su išle u potpunu krajnost u toj aseksualnosti ne želeći pokazati svoje nago tijelo ni liječniku. Jedan je Francuz za svojega boravka u Americi primijetio kako *...američke žene dijele svoje tijelo na dva dijela; od vrha glave pa do struka za njih je trbuh, a od struka do stopala za njih su gležnjevi.*<sup>64</sup> O istom pitanju Page Smith kaže:

*One su bile previše sramežljive da bi dozvolile liječniku da dira njihovo tijelo, a u nekim situacijama nisu mogle opisati liječniku svoje*

---

<sup>64</sup> Kubitschek, Missy Dehn, 1991, *Claiming the Heritage*, University Press of Mississippi, Jackson, str. 23.

*tegobe. Jedna majka koja je imala bolove u grudima opisala je svoje tegobe kao bolove u trbuhu jer je bila previše sramežljiva da otvoreno razgovara s liječnikom o svojim problemima.*<sup>65</sup>

Prisiljavanje žena da odbacuju i negiraju svoja fizička svojstva bio je izraz prezira koji su muškarci osjećali prema njima jer su ih smatrali seksualnim objektima. Promjena u doktrini i idealizacija bijelih žena nisu doveli do promjena u općem konceptu prema ženama. Iako su muškarci počeli pokazivati više pažnje prema ženama nego što je to bio slučaj ikada prije u povijesti, one su i dalje za njih bile samo supruge i majke.

Preobličena vizura bijelih žena, koja ih je od grešnica i seksualnih objekata pretvorila u kreposne dame, rezultirala je istodobno masovnim seksualnim iskorištavanjem porobljenih crnkinja. Američki muškarci istodobno su idealizirali bijele žene, a seksualno napadali i brutalno iskorištavali crne žene. Rasizam je bio isključivi uzrok mnogih sadističkih izživljavanja koja su provodili bijeli muškarci nad crnim ženama. Duboka mržnja prema ženama, koja je bila je utkana u psihu bijelih muškaraca, kolonizatora i gospodara, proizlazila je iz patrijarhalne ideologije i antiženskih religijskih učenja. Tako su crkinje bile označene kao bestidnice koje su utjelovljivale zlo i seksualnu požudu odvođeci muškarce s pravog puta duhovne čistoće prema grijehu i razvratu. Neki su bijelci predlagali da se afričke žene vrate natrag u domovinu kako ne bi dovodile muškarce u nemoralne izazove.

Govoreći o masovnom seksualnom iskorištavanju afričkih žena, istaknuti crnački govornik Frederick Douglass, obratio se skupu u Rochesteru, New York, 1850. godine obrazlažući njihov položaj:

---

<sup>65</sup> Smith, Page, 1970, *Daughters of the Promised Land*, Little, Brown and Co, Boston, str.32.

*Spreman sam dokazati da je više od milijun žena koje žive u južnim područjima Amerike, zakonom, a ne svojom voljom i krivnjom, izloženo prostituciji. Prema takvim zakonima, ako žena braneći svoju nevinost podigne ruku na brutalnog napadača, može biti osuđena na smrt... Također se zna da se ropkinje prodaju na tržištu po cijenama koja izvikuju čudovišta džepova punih zlata požudno zureći u svoje potencijalne žrtve.*<sup>66</sup>

Valja napomenuti da je crnačkim abolicionistima bilo teško raspravljati o silovanju afričkih žena jer su se bojali da ne izazovu bijes javnosti pa su se stoga koncentrirali na temu prostitucije. Uporabom riječi “prostitucija” kojom su opisivali masovnu seksualnu eksploataciju crnih žena, abolicionisti su, ne samo skretali pozornost s nasilnih seksualnih napada bijelaca na crnkinje, već su stvorili mit o crnim ženama kao biološki razvratnima koje snose svu odgovornost za seksualna iskorištavanja koja su nad njima provodili bijelci.

Crnački sociolog Robert Staples smatra da je silovanje crnkinja dovelo do toga da su se muškarci osjećali potpuno nesposobni da zaštite svoje žene. Tu svoju tvrdnju Staples potkrepljuje činjenicom da su se muškarci osjećali odgovornima za sve teškoće kroz koje su prolazile crnkinje zbog njihove nemogućnosti da odigraju ulogu zaštitnika. Ta Staplesova tvrdnja nema odgovarajuće povijesne dokaze. Ispitivanjem mnogih tradicionalnih afričkih plemena i njihovih stavova prema ženama, Staples otkriva da afrički muškarci nisu sebe smatrali zaštitnicima svih žena. Oni su vjerovali da moraju preuzeti odgovornost samo za žene iz njihova plemena. Socijalizacija afričkih muškaraca, kojom su oni postali “vlasnici” svih crnkinja smatrajući ih svojim vlasništvom, dogodila se mnogo godina

---

<sup>66</sup> Douglass, Fredrick, 1969, *Narrative of the Life of Frederick Douglass*, (ur.) Quarles, Benjamin, Belknap Press, Cambridge Mass, str. 16.

nakon razdoblja ropstva. Ipak, seksualno zlostavljanje crnkinja utjecalo je na psihološki razvoj muškaraca robova. Potpuno je apsurdna činjenica da se muškarci nisu osjećali demoralizirani ili dehumanizirani jer su “njihove” žene bile silovane, već su se osjećali ugroženima zbog saznanja da su bijelci, koji su brutalno napadali i zlostavljali žene i djevojke, na taj način ponižavali muškarce robove. Većina muškaraca robova mirno je promatrala svoje gospodare dok su zlostavljali žene ne pokušavajući ih zaštititi.

Povjesničar Eugene Genovese govori o seksualnom zlostavljanju porobljenih žena u svojoj knjizi *Roll, Jordan, Roll*. Genovese kaže:

*Silovanje je, prema definiciji, značilo silovanje bijelih žena zbog toga jer silovanje crnih žena prema zakonu nije bio nikakav zločin. Čak i kada je crni muškarac seksualno napao crnu ženu, mogao ga je kazniti samo njegov gospodar; nije postojao način da završi na sudu i da mu se izrekne presuda.*<sup>67</sup>

Prema tome, silovanje crnih žena koje su činili crni muškarci pokazuje činjenicu da su crni muškarci umjesto zaštitnika radije oponašali ponašanje bijelaca.

Porobljene crnkinje nisu mogle očekivati da će ih bilo koja skupina muškaraca zaštititi od seksualnog zlostavljanja. Očajne i nemoćne, žene ropkinje su se često obraćale ženama svojih gospodara nadajući se da će im barem one pružiti zaštitu. Nažalost, ni kod njih nisu naišle na razumijevanje. Većina bjelkinja također je progonila i mučila crnkinje. Neke su čak podržavale njihovo seksualno zlostavljanje jer su na taj način sebe štitile od seksualnih napastovanja svojih muževa i neželjenih trudnoća. Neprijateljski odnos prema ženama podupirala su i religijska učenja koja su žene smatrala

---

<sup>67</sup> Genovese, Eugene, 1976, *Roll, Jordan, Roll*, Vintage Pres, New York, str. 23.

nasljedno razvratnima i grešnicama. Žene gospodara vjerovala su naime da su crnkinje bile krivci, a njihovi muževi nevine žrtve.

Seksualno zlostavljanje i silovanje nisu bile jedine metode teroriziranja i dehumaniziranja crnkinja. Sadističko bičevanje nagih crnkinja bila je jedna od metoda kojom su gospodari u potpunosti rušili dignitet žene. U viktorijansko doba, u kojem su bjelkinje pokrivale svaki komadić tijela, crnkinje su naprotiv bile svakodnevno ogoljivane i bičevane u javnosti. Robovlasnici su bili svjesni da su na taj način još u većoj mjeri doprinosili degradaciji i poniženju žena ropkinja. Susan Boggs o tome kaže:

*Ako je žena učinila nešto što gospodar nije želio, rastrgao bi joj odjeću i išibao je. Ako se, na primjer, kruh nije dovoljno dignuo, gospodarica se požalila mužu, koji bi poslao ropkinju u zatvor na bičevanje. Strašno je razmišljati o ženama, ljudskim bićima, koje su prolazile kroz takve strahote.<sup>68</sup>*

Strašna je pomisao da je jedna potlačena skupina žena bila brutalno zlostavljana, dok je druga, privilegirana skupina pasivno promatrala njihove teškoće. Štoviše, bjelkinje su vrlo često aktivno sudjelovale u fizičkom zlostavljanju zajedno sa svojim muževima, potpuno ignorirajući impuls jedinstva i rodne pripadnosti skupini pod istim nazivom “žena”.

Rađanje je bilo još jedna društveno legitimna metoda seksualne eksploatacije crnkinja. Iako u bjelačkim rasistički orijentiranim krugovima postoji tendencija odbacivanja te tvrdnje kao potpuno neosnovane, ipak, postoje dokazi da je prisiljavanje crnkinja na rađanje bila uobičajena i raširena metoda kojom su bijelci eksploatirali svoje ropkinje. U tradicionalnim afričkim zajednicama, dvije godine nakon poroda žena nije

---

<sup>68</sup> hooks, bell, 1982, *Ain't I a Woman*, Pluto Press, London, str. 37.

ulazila u seksualne odnose kako bi se oporavila od poroda i othranila dijete. Bijelci su prisiljavali svoje ropkinje na uzastopne trudnoće kako bi se povećao broj njihovih robova. Frederick Olmstead, južnjački promatrač ropstva, iznio je svoje gledište o prisiljavanju ropkinja na učestalo rađanje:

*U državama Maryland, Virginia, Sjeverna Karolina, Kentucky i Tennessee s velikom se pozornošću pratilo rađanje i “uzgoj” crnaca kao da se radi o konjima ili magarcima. Mi na jugu, uzgajamo crnce i konje za upotrebu i za tržište. Gospodari naređuju svojim djevojkama i ženama (bilo da su udate ili neudate) da rađaju djecu; poznajem mnoge djevojke koje su prodane jer nisu htjele imati djecu. Žena koja rađa vrijedila je šesterostruko ili četverostruko više od one koja nije htjela rađati.<sup>69</sup>*

U oglasima za prodaju ropkinja spominju se izrazi poput “ropkinja za rađanje”, “ropkinja u rasplodnom periodu”, “prestara za rađanje” i sl. Onim ropkinjama koje su odbijale seksualne odnose jer nisu htjele rađati, gospodar je sam nalazio partnere, i to uglavnom bijelce, jer su mulati robovi bili cjenjeniji na tržištu i moglo ih se prodati po boljoj cijeni. U jednome pismu iz 1835. godine jedan je svećenik u Virginiji zapisao:

*Mulati robovi cjenjeniji su nego crnci. Budući da gospodari i veleposjednici nemaju ništa protiv da bilo koji bijelac stupi u seksualne odnose s bilo kojom ženom, muškarci su se poticali da sakupljaju oko sebe harem žena za što su bili i nagrađivani.<sup>70</sup>*

Neki su robovlasnici osmislili sustav nagrađivanja onih žena koje su pristajale na prisilno rađanje, no takve su nagrade rijetko odgovarale uslugama koje su se od žena tražile. Na nekim plantažama žena je mogla za svako rođeno dijete dobiti novu haljinu, cipele ili svinju. Po rođenju četvrtog

---

<sup>69</sup> Ibid. str. 39.

<sup>70</sup> Ibid. str. 40.

ili petog djeteta neki su veleposjednici nagrađivali žene simboličnim iznosom od jednog do pet dolara. Vrlo maleni broj veleposjednika obećavao je slobodu ženama koje su stvorile veliku obitelj. U svakom slučaju, prisilno rađanje bilo je samo jedan u nizu znakova potlačenosti afroameričkih žena. Pothranjene i fizički iscrpljene od naporna fizičkog rada žene su vrlo često imale spontane pobačaje. Frances Kemble, žena jednog veleposjednika, zabilježila je teške uvjete u kojima su živjele ropkinje na njihovoj plantaži:

*Fanny je imala šestero djece; sva su djeca umrla osim jednog. Molila je da joj se olakša posao na polju.*

*Nanny je imala troje djece od kojih je dvoje umrlo. Molila je da se promijeni pravilo o odlasku na polje tri tjedna nakon poroda.*

*Sophy, Lewisova žena, imala je desetero djece; petero je umrlo. Jedina usluga koju je tražila bio je komadić mesa, koji sam joj dala.*

*Charlotte je imala dva pobačaja i ponovno je bila trudna. Jedva je hodala zbog reume. Pokazala mi je jako otečena koljena zbog čega me je srce zaboljelo. Obećala sam joj sašiti pamučne hlače.<sup>71</sup>*

Kemble se divila strpljenju porobljenih afroameričkih žena, no nije bila svjesna dubine njihova očaja koji je često bio prikriven njihovom šutnjom i prihvaćanjem postojeće situacije.

Masovna seksualna eksploatacija afroameričkih žena bila je izravna posljedica antiženske politike kolonijalne patrijarhalne Amerike. Budući da ni zakon ni javno mišljenje nisu pružali zaštitu crnkinjama, one su bile laka meta javnosti. Dok je rasizam bilo zlo koje je afroameričke muškarce i žene učinio robovima i građanima drugoga reda, seksizam je odredio sudbinu crnkinja koja je za razliku od muškaraca bila i surovija i brutalnija. Seksizam

---

<sup>71</sup> Kemble, Francis, 1975, *Journal of a Residence on a Georgian Plantation in 1783-1839*, (ur.) John Scott, Signet Books, New York, str. 68.

nije bio ograničen samo na bijelce. Poticanje veleposjednika na brakove i seksualne odnose između crnaca i crnkinja stvorio je ropsku potkulturu. Unutar te ropske potkulture pojavila se slična seksualna politika. Isprva su veleposjednici određivali svojim ropkinjama s kime će ulaziti u brakove. Nije bilo neobično da je veleposjednik obećavao svojem najboljem robu da može izabrati ženu po vlasitu izboru bez obzira na to je to ženi odgovaralo ili nije. Ta se metoda pokazala neučinkovitom jer je izazivala pobunu među robovima. Veleposjednici su zaključili da je mudrije ostaviti muškarce i žene da sami sebi odabiru partnera. Budući da su afroamerički muškarci i žene počeli prihvaćati vrijednosti američkoga društva, tražili su od veleposjednika da pri sklapanju braka imaju sve religijske i društvene ceremonije kao što su to imali njihovi gospodari i gospodarice. Tražili su javno priznavanje njihova braka. Iako nikad ni jedan brak između robova nije bio zakonski priznat, htjeli su provoditi iste svadbene ceremonije kao i njihovi gospodari. Na nekim plantažama neki su robovi provodili tradicionalne afričke ceremonije, kao naprimjer, prošnja mlade uz maleni miraz. Mnogi su veleposjednici prihvatili takve svadbene rituale, a neki su čak dozvoljavali svećenikovu prisutnost, iako bračna zajednica robova nije bila pravno valjana. Takvi svadbeni rituali između robova bili su vrlo važni u njihovu životu jer je sreća koju su u tome trenutku proživljavali ublažavala težak svakodnevni život.

Spolna diferencijacija u crnačkoj ropskoj potkulturi odražavala se i na bjelački patrijarhalni sustav. Unutar crnačke ropske potkulture postojala je podjela poslova prema kojoj su žene bile zadužene za kuhanje, čišćenje, brigu o bolesnima, pranje odjeće i brigu o djeci. Takve kućanske poslove muškarci su smatrali isključivo ženskim poslovima. U svojoj studiji o bjelkinjama na jugu, *The Southern Lady*, Anne Scott opisuje događaj kada

muškarac odbija izvršiti zadatak za koji je smatrao da je ispod njegova muškog dostojanstva. U situaciji kada su majka i djeca bili bolesni, muškarac odbija pomesti kravu, smatrajući to ženskim poslom. Iako muškarci robovi nisu bili u poziciji da u potpunosti preuzmu patrijarhalnu vodeću ulogu i pravo na vlast nad ženama, žene su se s druge strane pomirile s postojećom spolnom diferencijacijom, koja je muškarcima osiguravala viši i bolji položaj u društvu. Prihvatanje muške superiornosti posebno su naglašavali i svećenici u svojim propovijedima robovima. Gospodari i njihove supruge raspoznavali su ropkinje i oslovljavali ih prema muževu imenu (Johnova Sue) pokazujući na taj način da su muškarci robovi imali viši društveni status od žena robova.

Spolna diskriminacija stavila je muškarce u bolji položaj od žena, no kada govorimo o rasnoj diskriminaciji, žene i muškarci imali su jednak položaj. Ako se razmotri podjela spolnih uloga među crncima, razvidno je da je žena imala važniju ulogu u crnačkome domaćinstvu nego muškarac i da je na taj način kategorija “muškosti” bila ugrožena. Naglašavanje “muškosti” pojavilo se kao posljedica loših utjecaja rasne diskriminacije na crnce općenito, a koju su provodili sociolozi i povjesničari. Oni su smatrali da je uloga žene u crnačkom domaćinstvu bila važnija od muškarčeve uloge pa je kao posljedica toga došlo do restrukturiranja u crnačkim domaćinstvima i obiteljima. Držali su da su krivci za to bile dominantne žene. Bjelački rasisti izvrtali su stvarnost kada su govorili o demaskulinizaciji crnih muškaraca. U stvarnosti, nije bilo ništa neobično da ropkinja preuzme dominantnu ulogu u crnačkom domaćinstvu u devetnaestome stoljeću. Žene su na taj način samo oponašale ponašanje bjelkinja gospodarica. Za razliku od teoretiziranja znanstvenika o vodećoj ulozi crnkinja, znanstvenici nisu na isti način raspravljali o vodećoj ulozi

bjelkinja u domaćinstvima i neučinkovitoj “muškosti” u bjelačkim obiteljima, već upravo suprotno. Devetnaesto stoljeće uglavom se smatra razdobljem američke povijesti u kojem je patrijarhat bio uporištem američkih obitelji. Ipak, takav snažan patrijarhat nije spriječio bjelkinje u devetnaestome stoljeću da zauzmu vodeću ulogu u domaćinstvu. Nancy Cott, autorica knjige *Bonds of Womanhood* opisuje diskrepanciju između patrijarhalnog ideala, koji je trebao osiguravati muškarcu vodeće mjesto u obitelji u devetnaestome stoljeću, i prave stvarnosti:

*Zakonski i ekonomski suprug/otac je nadzirao obitelj, no u stvarnosti, zadatak vođenja domaćinstva, koji je nametnut ženi, omogućavao joj je zapravo da nadzire obitelj i utječe na nju. Majčinstvo je bilo stavljeno u središte pozornosti i omogućavalo je ženi da ojača svoj utjecaj u obitelji. ...djeca su uglavnom živjela u prisutnosti svojih majki, a ne očeva, iako je konačna vlast (zakonska i konvencionalna) bila patrijarhalna.<sup>72</sup>*

Prema tome, ako dominantna uloga bjelkinje u domaćinstvu nije dovodila do demaskulinizacije i podcjenjivanja bijelaca, dominantna uloga crnkinja u domaćinstvu nije predstavljala nikakvu važnost u crnačkim zajednicama jer su muškarci ionako već bili u povlaštenijoj poziciji. Glavna razlika između obiteljske uloge bijelca i crnca bila je u tome što crncima unutar svoje potkulture nije bilo dopušteno da preuzmu ulogu skrbnika nad svojim obiteljima. Vjeruje se da je takva pozicija crnaca u domaćinstvima dovela do procesa njihove demaskulinizacije. Ipak, valja naglasiti da je stvarnost u Americi u devetnaestom stoljeću bila drukčija. Crnci su bili vrlo sposobni radnici i skrbnici radeći dvanaest do šesnaest sati dnevno, ali nisu imali mogućnost ubrati plodove svoga rada jer su ih ubirali bijelci

---

<sup>72</sup> Cott, Nancy, 1977, *Bonds of Womanhood*, Yale University Press, New Haven, str. 80.

veleposjednici. Seksualna politika u Americi u devetnaestom stoljeću i položaj crnaca u društvu nisu doveli do njihove demaskulinizacije, već su izazivali kod njih bijes, prezir i nezadovoljstvo jer im ropски sustav nije dopuštao da preuzmu ulogu u društvu i u obitelji koja ima pripada.

Afroameričke žene i muškarci prihvaćali su patrijarhalna određenja muško-ženskih uloga u društvu. Vjerovali su, poput njihovih gospodara, da se uloga žene odnosila isključivo na vođenje domaćinstva, odgajanje djece i poslušnost prema njihovim muževima. Vizuru idealizirane žene devetnaestoga stoljeća opisala je Anne Sott na sljedeći način:

*To prekrasno biće bila je ponižena žena koja je živjela da bi voljela. poštovala, ponizno slušala, povremeno zabavljala svoga supruga, odgajala djecu i vodila domaćinstvo. Fizički slabija od muškarca i predodređena na obavljanje manje važnih zadaća, ona je u potpunosti ovisila o zaštiti svoga supruga. ... Ona je bila skromna i sramežljiva, lijepa i graciozna, šireći oko sebe osjećaje ugone ... Dio njezina šarma skrivao se u njezinoj nevinosti. Shvaćala je ljudsku prirodu i bila je biće prepuno suosjećanja, taktičnosti i utjehe.*<sup>73</sup>

“Kult istinskog ženstva” koji je nastao u devetnaestome stoljeću imao je snažan demoralizirajući učinak na potlačene afroameričke žene. One nisu bile ponosne na svoju sposobnost da ravnopravno s muškarcima rade na polju, a najviše od svega željele su imati isti status i položaj u društvu kao i žene bijele boje kože. Muškarci crne boje kože i njihovi gospodari znali su da je najbolji način manipulacije afroameričkim ženama bila obećana haljina, vrpca za kosu ili bilo koji drugi ženski odjevni predmet koji je naglašavao njihovu ženstvenost. One su znale da se vrijednosti koje su pripisivane bjelkinjama na njih ne odnose. Iako su se afroameričke žene

često hvalile svojom radnom sposobnošću i izdržljivošću, žudjele su da budu prihvaćene i tretirane kao bjelkinje u patrijarhalnome društvu.

Činjenica da su potlačene afroameričke žene bile prisiljivane na obavljanje “muških” poslova i da su ovisile o muškarcima, nije dovela do razvitka feminističke svijesti. Afroameričke žene nisu zagovarale društvenu jednakost između spolova. Naprotiv, one su gorko prezirale društvo koje ih nije smatralo ženama. Kada su konačno postale slobodne, afroameričke žene odlučile su prestati raditi teške fizičke poslove na poljima. Ogorčeni i razočarani zbog gubitka ženske radne snage, veleposjednici su afroameričkim muškarcima dodatno naplaćivali hranu i smještaj ako njihove žene nisu radile na polju. Potpuno prihvaćajući patrijarhalnu dominaciju, potlačene afroameričke žene prihvatile su seksistički društveni poredak i postale su sudionice u zločinu protiv žena i žrtve tih zločina.

---

<sup>73</sup> Ibid. str. 81.

## 5. AFROAMERIČKA ZBILJA U ROMANIMA

### ZORE NEALE HURSTON, TONI MORRISON I ALICE WALKER

*So in the beginning of this was a woman...*<sup>74</sup>

Ranih 1970-ih godina, afroamerički književni kanon bio je suočen s činjenicom da je prevladavajuća struktura toga kanona i autorstva bila sačinjena od muškaraca. S pojavom crnkinja spisateljica: Paule Marshall, Toni Morrison, Alice Walker, Toni Cade Bambara, Sherley Anne Williams, Glorije Naylor, Terry McMillan, Zore Neale Hurston i mnogih drugih, žensko pismo u afroameričkoj književnosti doživjelo je reafirmaciju. Ipak, iako je tijekom posljednjeg desetljeća došlo do ekspanzije ženskog pisma kod crnkinja, kritički osvrti i književne teorijske postavke koje se odnose na

---

<sup>74</sup> Hurston, Zora Neale, 1999, *Their Eyes Were Watching God*, Perennial Classics, New York, str. 1. Zora Neale Hurston (1891-1960) najpoznatija je afroamerička spisateljica iz razdoblja Harlemske renesanse. Odrasla je u Eatonvilleu koji je potkraj 19. stoljeća bio gradić potpuno nastanjen crnačkim stanovništvom. Nakon majčine smrti odrasla je u krugu rodbine. Dok je studirala na Sveučilištu Howard počela je objavljivati pripovijetke. Studij je nastavila na Barnard Collegeu u New Yorku gdje je studirala narodnu umjetnost i antropologiju. Diplomirala je kao prva crnkinja na tom fakultetu. Upoznala je mnoge vodeće ličnosti iz crnačke književne tradicije uključujući i Langstona Hughesa čiji su radovi imali velik utjecaj na njezin stvaralački rad. Godine 1942. objavila je autobiografiju pod naslovom *Dust Tracks on a Road* u kojoj opisuje svoja iskustva kao mlade crkinje u djetinjstvu. Objavila je još nekoliko pripovijedaka: *The Gilded Six Bits*, *John Redding Goes to Sea*, *Spunk*. Romani *Jonah's Gourd Vine* i *Mules and Men* prethodili su njezinu najpoznatijem romanu *Their Eyes Were Watching God* koji je objavila 1937. godine. Danas je taj roman doživio veliku popularnost osobito kada je 1990. godine ekraniziran. Posljednji roman koji je objavila 1948. godine bio je *Seraph on the Suwahee*. Djela Zore Neale Hurston javnosti je predstavila Alice Walker koja se u svome radu često identificirala s Hurston i oslanjala se na njezine radove. Alice Walker pronašla je u Floridi 1973. grobni humak Zore Neale Hurston. Na tome mjestu podigla je spomenik na kojem je ispisala „A Genius of the South“.

afroameričku žensku književnost nisu dosegli razvojnu fazu kao kod drugih književnih diskurza. Ipak, započeo je važan proces etabliranja afroameričke književnosti i, kako tvrdi Mary Helen Washington, crnački feministički diskurz danas ...*ulaže velike napore kako bi spojio polomljene i sporadične kontinuitete koji čine književnu tradiciju crnkinja.*<sup>75</sup>

*Razvidno je da ćemo morati početi iščitavati afroameričku književnost na potpuno nov i drukčiji način jer je jednostavno nemoguće nastaviti čitati tu književnost kao do sada. U posljednjih deset do petnaest godina, mnogobrojni su akademski stručnjaci proveli vrlo važan zadatak rekonstrukcije afroameričke književnosti i na taj su način dokumentirali činjenicu da i afroameričke žene mogu biti umjetnice, intelektualke i stvarateljice simbola. Kontinuiteti te književne tradicije, kako navodi Hortense Spillers, često su narušeni i sporadični, no ipak, započelo je povezivanje napuklih fragmenata.*<sup>76</sup>

Dirljiva i provokativna zborna pjesma afroameričke spisateljice, Ntozake Shange<sup>77</sup>... *for colored girls who have considered suicide when the*

---

<sup>75</sup> Washington, Mary Helen, 1987, „Introduction“, *Invented Lives*, Garden City, Anchor, New York, str. xx.

<sup>76</sup> Ibid.

<sup>77</sup> Ntozake Shange rođena je kao Paulette Williams 1948. godine u New Jerseyju. Budući da je odrasla u bogatoj intelektualnoj obitelji, vrlo je rano počela čitati djela Hermana Melvillea, Langstona Hughesa i Jean Genet. Slušala je glazbu istaknutih glazbenika poput Chucka Berryja, Milesa Davisa i Josephine Baker. W.E.B. Du Bois, istaknuti crnački kritičar i teoretičar, bio je obiteljski prijatelj Williamsovih. Godine 1971. odlučila je promijeniti ime. Uzela je afričko ime Ntozake što u prijevodu znači „ona koja dolazi sa svojim stvarima“ i Shange „ona koja hoda poput lava“. Ova promjena imena uslijedila je kao mehanizam koji je trebao ojačati njezinu unutarnju snagu i preusmjeriti njezin život. U to je vrijeme Shange već uvelike bila svjesna nejednakosti i rasne diskriminacije koja je bila prisutna u američkome društvu. Godine 1975. preselila se u New York gdje je producirana njezina poznata zborna pjesma *For Colored Girls Who Have Considered Suicide When The Rainbow Is Enuf*. To je zborna pjesma koja uz devetnaest drugih zbornih pjesama čini dramu koja se nekoliko godina prikazivala na pozornicama mnogih njujorških kazališta. Ta je drama donijela Shange mnoge nagrade, a bila je nominirana za nagrade Grammy, Emmy i Tony. Shange je objavila i mnoge druge zbirke pjesama, velik broj dramskih ostvarenja, a radila je i kao

*rainbow is enuf*<sup>78</sup>, započinje dominantnim prizorom koji govori o kreativnom i kritičkom pisanju afroameričkih žena usmjerenom prema borbi za artikuliranje potisnutih i nečujnih ispovijesti crnkinja.

Najveći i najistaknutiji naponi pri spajanju narušenih i razdvojenih fragmenata u afroameričkoj književnosti žena mogu se zamijetiti kod Alice Walker<sup>79</sup> u njezinu eseju *In Search of Our Mother's Gardens*<sup>80</sup> u kojem Walker profilira svoju osobnu genealogiju, ali i genealogiju svojih žena suvremenica. Walker odaje priznanje i zahvaljuje pučkim crnkinjama umjetnicama, koje su svoju kreativnost izražavale kroz vrtlarjenje i izradu tekstilnih kolaža i tako prenijele na suvremene afroameričke spisateljice ozračje kreativnosti. Te su žene, koje Walker naziva *našim majkama i bakama*<sup>81</sup>, bile važne prethodnice današnje afroameričke umjetnosti zbog

---

predavač na Sveučilištu Yale, Sveučilištu Howard, Sveučilištu New York i mnogim drugim akademskim institucijama. Trenutačno radi na postavlju drame *Ladysmith Black Mambazo* u Steppenwolf kazalištu u Chicagu.

<sup>78</sup> Pjesmu izvodi sedam žena koje se nazivaju prema bojama: smeđa, žuta, narančasta, crvena, ljubičasta, zelena i plava. Tu zbornu pjesmu možemo smatrati dramom koja govori o životu i teškoćama kroz koje su prolazile crkinje tijekom povijesti. Osim toga, ta drama govori i o fizičkom i emocionalnom zlostavljanju crnkinja od bezosjećajnih muškaraca crnaca. Drama govori i o snazi i umijeću crnkinja da opstanu, iako su neprestano bile potlačene i ponižavane.

<sup>79</sup> Kritičari su opisali Alice Walker kao najbolju afroameričku spisateljicu američkoga Juga druge polovice dvadesetog stoljeća. Rođena je 1944. godine u Eatonvilleu, u Georgiji. Njezini su roditelji održavali plantaže bogataša kako bi zauzvrat dobili smještaj, hranu i odjeću. Kao jedno od osmero djece Walker je živjela u siromašnim i teškim uvjetima. Nesretni slučaj u kojem je njezin mađi brat slučajno pucao i u kojem je Alice izgubila jedno oko doveo je do povlačenja spisateljice u osamu. Alice se tada potpuno predala pisanju. Studij je upisala na Sveučilištu za crkinje u Atlanti, a potom se 1963. godine preselila u New York i nastavila studij na Sveučilištu Sarah Lawrence. U to je vrijeme napisala svoju prvu knjigu, *Once*, zbirku pjesama objavljenu 1968. godine. Uslijedili su mnogi radovi: *The Third Life of Grange Copeland* (1970), *The Life of Thomas Lodge* (1974), *Langston Hughes, American Poet* (1974), *Meridian* (1976), *Good Night, Willie Lee, I'll See You in the Morning* (1979), *I Love Myself When I am Laughing ... and Then Again When I Am Looking Mean and Impressive: A Zora Neale Hurston Reader* (1979), *The Color Purple* (1982), *In Search of Our Mother's Gardens and Other Essays* (1983) i mnogi drugi. Alice Walker bila je velik borac za društvenu i političku pravdu i jednakost. Oživjela je stvaralaštvo Zore Neale Hurston i zaslužna je za razvoj afroameričkog studija na sveučilištima diljem Amerike koji se bave problematikom književnog stvaralaštva crnkinja. Najpoznatija je po svome romanu *The Color Purple* koji govori o potlačenosti crnkinja, a kojega je za potrebe filmske produkcije režirao Steven Spielberg. Taj je roman također postavljen i kao mjuzikl na njujorškom Broadwayu uz pomoć producentice i njezine velike štovateljice Opre Winfrey. To je prvi roman jedne afroameričke spisateljice koji je osvojio Pulitzerovu nagradu.

<sup>80</sup> Walker, Alice, 1983, *In Search of Our Mother's Gardens*, Harcourt Brace Jovanovich, San Diego.

<sup>81</sup> Ibid. str. 240.

smjelosti izričaja i umjetničkog senzibiliteta u razdoblju intenzivnih rasnih i seksualnih predrasuda. One su *održale na životu*<sup>82</sup> svakodnevne umjetničke izričaje koji u tom razdoblju nisu bili cijenjeni i nisu se smatrali književnima, ali su prenosili *blistav i kreativan duh koji su naslijedile (suvremene) crnkinje (spisateljice)*<sup>83</sup>.

Na slične probleme o genealogiji i povezanosti afroameričke književnosti kod žena nailazimo i kod spisateljice Barbare Smith. Za razliku od Walker, koja je prvenstveno zaokupljena afirmacijom umjetničke povezanosti s pučkim crnkinjama umjetnicama, Smith u svojoj knjizi *Towards a Black Feminist Criticism*<sup>84</sup>, navodi da je tekstualna manifestacija afroameričkog umjetničkog izričaja kod žena ima porijeklo u njihovu ranijem književnom stvaralaštvu. Ona smatra da esencijalno obilježje crnačkog feminističkog diskurza mora biti prikaz književne tradicije afroameričkih žena. Smith vjeruje ... *da crnkinje spisateljice tvore nedefiniranu književnu tradiciju... Njihova je povijesna tradicija veoma ozbiljna i može se uspoređivati s tradicijom crnaca muškaraca i bjelkinja u ovoj zemlji... Na tematskom, stilskom, estetskom i konceptualnom planu, crnkinje spisateljice izražavaju zajednički pristup pri stvaranju književnosti koja nastaje kao izravan rezultat posebnih političkih, društvenih i ekonomskih iskustava koja su bile prisiljene dijeliti*<sup>85</sup>.

Smith uz to navodi da afroamerička književna tradicija crnkinja proizlazi kao rezultat zajedničkih kulturoloških iskustava osoba koje su rodno i raso obilježene u patrijarhalnom bjelačkom američkom društvu.

---

<sup>82</sup> Ibid. str. 233.

<sup>83</sup> Ibid. str. 239.

<sup>84</sup> Smith, Barbara, *Towards a Black Feminist Criticism*, u: Showalter, Elaine, 1985, (ur.) *The New Feminist Criticism*, Pantheon, New York.

<sup>85</sup> Ibid. str. 174.

Takvo zajedničko iskustvo objašnjava tematske i formalne sličnosti između tekstova koje su pisale crkinje, a kao rezultat toga nastao je *čudesno bogat spoj oblika i sadržaja koji njihovo pisanje svrstava daleko iznad bjelačkih/muških književnih struktura*<sup>86</sup>.

Sljedeća su poglavlja ovoga rada svojevrsna intertekstualna analiza triju najpoznatijih romana u afroameričkoj književnoj tradiciji crkinja. To su: roman Zora Neale Hurston, *Their Eyes Were Watching God*, romani Toni Morrison, *The Bluest Eye* i *Sula* te roman Alice Walker, *The Color Purple*.

Tekstualni afiniteti između djela crkinja, općenito, rezultat su ne samo zajedničkih rasnih i seksualnih iskustava već se pojavljuju kao rezultat rekonfiguracije i revizije prijašnjih kanonskih tekstova.<sup>87</sup> Upravo je u tom pravcu pisao i Henry Louis Gates koji smatra da se afroamerička književna tradicija, općenito gledajući, ... *iščitava kao neka vrsta retoričke samodefinicije. Naša književna tradicija postoji zbog točnih i zadanih oblika književnog odnosa, a te odnose možemo smatrati značenjskim odnosima.*<sup>88</sup>

Da bi se što bolje razumjela priroda afroameričke književne tradicije žena u kojoj postoje određeni i zadani književni oblici, i odnosi o kojima govori Gates, potrebno je razlikovati intertekstualnost u romanima

---

<sup>86</sup> Ibid. str. 174.

<sup>87</sup> Kritičari i čitatelji ponekad zamjeraju Toni Morrison na njezinoj izjavi da nije bila upoznata sa stvaralaštvom Zora Neale Hurston prije negoli je započela svoju spisateljsku karijeru. Toni Morrison smatra da čitatelji zbog toga trebaju biti sretni jer to ukazuje da je intuitivno išla koracima tradicije afroameričke književnosti pri pisanju svojih romana *The Bluest Eye*, *Sula*, *Song of Solomon* i mnogih drugih. Morrison drži da postojanje sličnosti u radovima suvremenih afroameričkih spisateljica i njihovih prethodnica ukazuje na postojanje tradicije u diskurzu afroameričkoga ženskoga pisma. Morrison podržava stajalište Barbare Smith koja smatra da su izvori tekstualne sličnosti u djelima afroameričkih spisateljica u najvećoj mjeri u kulturnoj tradiciji i iskustvu. Za razliku od Morrison, Gloria Naylor i Alice Walker vjeruju da je potrebno zaviriti u ranija iskustva njihovih prethodnica, a koja im mogu pomoći pri stvaranju suvremene afroameričke književne tradicije.

<sup>88</sup> Gates, Henry Louis, Jr., *The Blackness of Blackness: A Critique of the Sign and the Signifying Monkey*, u: *Black Literature and Literary Theory*, 1984, Methuen, New York, str. 290.

afroameričkih spisateljica i razlikama između ženskih i muških kanonskih tekstova.

Najpoznatija teorija o utjecaju kanonskih tekstova na stvaralaštvo pisaca jest teorija Harolda Blooma koju on naziva *strahom od utjecaja*.<sup>89</sup> Bloom raspravlja o kompleksnom sustavu obrambenog mehanizma kod Freuda kako bi opisao književnu manifestaciju onoga za što afroamerički kritičar James Snead smatra da se odnosi na opće tijekove otpora prema zapadnjačkoj kulturi, a to je ponavljanje. Snead drži da je ponavljanje u glavnim tijekovima zapadnjačke kulture fenomen koji se mora prihvatiti kako bi došlo do napretka. Snead zaključuje da zapadnjački kulturološki otpor prema otvorenim manifestacijama ponavljanja može biti koristan za razumijevanje onoga što Bloom smatra problemskom prirodom ponavljanja i revizije kulturoloških znakova, kodova i oblika. Bloom također raspravlja o stvaranju snažnih mehanizama koji trebaju proizvesti kulturološki „snažne“ tekstove koji zaslužuju takav pridjev zbog vrijednosti tekstualnog prisvajanja.

Intertekstualni odnos između romana afroameričkih spisateljica u velikoj se mjeri razlikuje od zapadnjačkoga književnog sustava kod muškaraca. Dok tekstovi muškaraca pisca u afroameričkoj književnosti uglavnom slijede tradicionalni zapadnjački sustav tekstualnog nadmetanja, romani afroameričkih spisateljica tvore harmoničan sustav koji ulaže velike napore kako bi se sačuvali tradicionalni tekstovi, osobna povijesna iskustva i potraga za neoznačenim grobovima njihovih spisateljica prethodnica. Tako, na primjer, tekstualni odnos između djela Alice Walker i Zorae Neale Hurston upozorava na postojanje veze i utjecaja između afroameričkih spisateljica. ... *prije nego što sam započela sa svojim spisateljskim radom*

*bila sam svjesna potrebe za iščitavanjem radova Hurston...*<sup>90</sup> ističe Walker, no istodobno se bojala negativnih kritika iz redova afroameričkih pisaca i kritičara. Walker nadalje smatra da je Hurston pružila mladim spisateljicama ne samo određene modele koje Walker naziva „ženskima“ već, što je mnogo važnije, poslužila je kao primjer, prema riječima Sandre Gilbert i Susan Gubar da ... *je prosvjed protiv patrijarhalne književne nadmoći moguć*<sup>91</sup>. Gilbert i Gubar smatraju da .... *žena spisateljica traži ženske modele izričaja jer mora legitimizirati vlastite protestne napore, da se ne bi uklopila u patrijarhalnu definiciju „ženstva“*<sup>92</sup>.

Čini se da su točne tvrdnje Judith Gardiner o tome da razlike između muškog i ženskog identiteta imaju posljedice na distinktivnu prirodu ženskoga pisma kada je u pitanju afroamerička književnost. Za razliku od mladih muških pisaca koji često prisvajaju modele svojih prethodnika, afroameričke spisateljice nastoje uspostaviti neku vrstu simbiozne veze sa svojim prethodnicama što, kako smatraju Gardiner, Nancy Chodrow i druge kritičarke, omogućuje stvaranje ženskoga identiteta.

Stoga, dok suvremeni muškarci pisci smatraju pisanje samo još jednim dodatnim aspektom u kojem pokušavaju iskazati svoju nadmoć nad svojim očevima, žene svoj odnos prema majci iskazuju stvaranjem fikcije koja im služi kao tekstualna interakcija s majkama.

Osjećaj legitimnosti koji Hurston daje Alice Walker, Toni Morrison ili Gloriji Naylor, rezultat je onoga što Gilbert i Gubar nazivaju *jedinstvenim vezama koje povezuju žene u savez koji možemo nazvati tajnim sestrinstvom*

---

<sup>89</sup> Bloom, Harold, 1976, *Poetry and Repression*, Yale University Press, New Haven, str. 8.

<sup>90</sup> Walker, Alice, 1983, *In Search of Our Mother's Gardens*, Harcourt Brace Jovanovich, San Diego. str. 83.

<sup>91</sup> Gilbert, Sandra, - Gubar, Susan, 1979, *The Madwoman in the Attic*, Yale University Press, New Haven, str. 49.

<sup>92</sup> Ibid. str. 50.

*njihove književne potkulture*<sup>93</sup>. To je veza koja stvara distinkciju između romana afroameričkih spisateljica i njihovih sunarodnjaka muškaraca, na razini intertekstualnih odnosa. Osim toga, razvidno je da spisateljice devetnaestoga stoljeća ne bi smjele predstavljati zastrašujuću silu koju treba negirati ili smaknuti već se naprotiv, njihovi tekstovi trebaju anticipirati kao književni kanoni koje treba iščitavati i poštovati zbog njihove pronicavosti u trenucima kada nije bilo moguće izražavati suvremene manifestacije u rasnom i seksualno diskriminiranom društvu. U tom smislu, Mikhail Bakhtin smatra da ... *jezik postaje nečije vlasništvo samo onda kada se govornik izražava u svojoj jedinstvenoj namjeri, jedinstvenim akcentom, kada prilagođava riječi svojim semantičkim i ekspresivnim modelima. Zbog takve prilagodbe riječ ne može postojati u neutralnom i bezličnom jeziku ... već može postojati i dolaziti iz ustiju drugih ljudi, njihovih konteksta i služiti uporabi drugim ljudima: iz takva miljea treba uzeti riječ i učiniti je svojom.*<sup>94</sup>

Jedan je od istaknutih afroameričkih kritičara i teoretičara, Michael Awkward, u istraživanjima i propitivanjima afroameričke kulturne i književne tradicije koristio pojam *denigrate* ('ocrnjivati nekoga') kako bi opisao važne *prilagodbene impulse* koji se pojavljuju u mnogim aspektima afroameričke ekspresivne kulture, uključujući i romane afroameričkih spisateljica. Pod navedenim pojmom Awkward podrazumijeva postupke afroameričkih pisaca, muškaraca i žena, kojima su *oni uspjeli uspješno transformirati zapadnjačke kulturološke i ekspresivne sustave do te mjere da odražavaju ono što možemo nazvati afroameričkom „namjerom“ i*

---

<sup>93</sup> Gilbert, Sandra, - Gubar, Susan, 1979, *The Madwoman in the Attic*, New Haven, Yale University Press, str. 51.

<sup>94</sup> Bakhtin, Mikhail, *Discourse in the Novel*, u: *The Dialogic Imagination*, 1981, Holquist, Michael (ur.) University of Texas Press, Austin, str. 239.

„naglasak“.<sup>95</sup> O istoj problematici koju navodi Awkward piše i Toni Morrison. Komentirajući svoj rad, ona propituje prilagodbene impulse afroameričke književnosti prema zapadnjačkim verbalnim sustavima. Morrison navodi:

*Postoje stvari koje želim izravno i namjerno inkorporirati u svoja djela, a za koja smatram da su glavne karakteristike crnačke umjetnosti ... Ne smatram crnačkom književnosti knjige koje su isključivo napisali crnački autori ili književnost koja piše o crnačkome narodu ili pak književnost koja koristi određene jezične modele... Postoji nešto veoma osobito i nedefinirano u toj književnosti.*<sup>96</sup>

Toni Morrison u svojim se romanima koristi dvama elementima koji su karakteristični za crnačku umjetnost. To su interakcijski odnos između pisca ili govornika i publike, te uvođenje zbora u narativnim događajima ili sadržajima. Koristeći te elemente koji dominiraju u crnačkom diskurzu, Morrison ih inkorporira u tradicionalni književni oblik, roman. Korištenjem intertekstualnih odnosa unutar afroameričkoga ekspresivnog sustava, Morrison *prilagođava (denigrate) i transformira* roman s određenim elementima afroameričke kulture. Prema tome, razvidno je da crnačka kultura uspijeva opstati unutar jezičnog sustava u kojem „crnačko“ ima negativan predznak kao i unutar zapadnjačkoga književnog sustava u kojem „crnački roman“ postaje nekom vrstom generičkoga adaptacijskog oblika.

Crnački narod u Americi ujedinio je zapadnjačke sustave s crnačkim ekspresivnim elementima u cilju stvaranja afroameričkog sustava koji je prepoznatljiv u zapadnjačkoj kulturi, ali kojim će istodobno dominirati

---

<sup>95</sup> Awkward, Michael, 1989, *Inspiriting Influences: Tradition, Revision, and Afro-American Women's Novels*, Columbia University Press, New York, str. 9.

<sup>96</sup> Morrison, Toni, *Rootedness: The Ancestor as Foundation*, u: *Black Women Writers (1950-1980)*, 1984, (ur.) Mari Evans, Doubleday, New York, str. 341.

crnački kulturni duh. Afroamerička lingvistkinja Geneva Smitherman smatra ... da postoji temeljno jedinstvo između duhovnih i materijalnih aspekata prirode... u kojima su duhovni aspekti nadmoćniji.<sup>97</sup>

Prožimanje crnačkoga kulturnog duha kroz zapadnjačku kulturu upravo se pojavljuje u romanima koji će se obrađivati u sljedećim poglavljima. Već spomenuto korištenje zbora u djelima Toni Morrison dokaz je utjelovljenja glavnih karakteristika crnačke ekspresivnosti. U romanu *The Bluest Eye* zbor postaje sastavnim dijelom strukture romana. Budući da se Morrison poistovjećuje s tragičnom protagonistkinjom romana, Pecolom Breedlove, spisateljica uvodi dva pripovjedača u roman: Claudiju, Pecolinu suvremenicu koja pripovijeda priču o Pecoli i njezinim iskustvima, i uvijek prisutnog pripovjedača koji povezuje događaje u romanu kojih Claudia nije svjesna. Kao rezultat te pripovjedačke tehnike nastaje intrigantan tekst koji uz dva pripovjedača sadrži i dva prologa, četiri poglavlja (Jesen, Zima, Proljeće i Ljeto) od kojih je svako podijeljeno na još tri manje cjeline. U prvoj cjelini pripovijeda Claudia, a u druge dvije skriven, ali uvijek prisutan pripovjedač.

Književni kritičari, općenito, izražavaju oduševljenje zanimljivim strukturama afroameričkih romana i pokušavaju objasniti i teorijski potkrijepiti postojanje takvih struktura. Tako, na primjer, Raymond Hedin, smatra da se afroamerički autori koriste strateškim modelima u romanima kako bi iskazali bijes zbog rasne diskriminacije. On vjeruje da je narativna strategija u romanu *The Bluest Eye* sredstvo kojim spisateljica želi privući pozornost na vlastiti bijes.

*U romanu Toni Morrison, The Bluest Eye ...središnji lik, Pecola*

---

<sup>97</sup> Smitherman, Geneva, 1977, *Talkin and Testifyin*, Houghton Mifflin, Boston, str. 30.

*Breedlove, ne može iskazivati bijes jer ne razumije što joj se događa. Morrison je ta koja izražava bijes, a brižljiva struktura romana pojačava i naglašava osjećaj bijesa umjesto da ga skriva.*<sup>98</sup>

Dvostruki pripovjedač i protagonist su, drugim riječima, kodirani oblik intertekstualnosti koju W. E. B. Du Bois naziva „dvostrukom svijesću“. U svezi s narativnošću Toni Morrison, Du Bois kaže:

*Ponekad je doista čudna ta „dvostruka svijest“, taj osjećaj gledanja nekoga očima (bijelaca)... Uvijek se osjeća podvojenost, - Amerikanac, Crnac; dvije duše, dva uma, dvije nepomirljive težnje; dva ideala u jednom crnačkom tijelu čija ustrajna snaga ne dopušta da se razdvoji na komade.*

*Povijest američkog crnca je povijest težnje, - želje... da se ta dvostrukost spoji u bolju i iskreniju jedinku. U tom spajanju crnački čovjek ne želi izgubiti samoga sebe. On ne želi afrikanizirati Ameriku... On ne želi izbljediti svoju crnačku dušu u poplavi bjelačkog amerikanizma... On samo želi biti čovjek koji može istodobno biti i Crnac i Amerikanac.*<sup>99</sup>

Du Bois smatra da afroamerički narod teži upravo stapanju binarnih suprotnosti duha i stvarnosti. Dvostrukost naracije u romanu *The Bluest Eye* nije bijes Morrisonove, kako navodi Hedin, već je to pokušaj preoblikovanja crnačkoga kulturološkoga koda. Komplexnošću narativne strukture Morrison je pokušala pozicionirati svoj roman i staviti ga u odnos prema drugim afroameričkom tekstovima koji istražuju strukturne načine spajanja dvaju antietičnih aspekata.

---

<sup>98</sup> Hedin, Raymond, 1982, *The Structuring of Emotion in Black American Fiction*, Novel, str. 49.

<sup>99</sup> Du Bois, W. E. B., 1969, *The Souls of Black Folks*, 1903, Signet, New York, str. 45.

Prethodnicom romana *The Bluest Eye* smatra se roman Zore Neale Hurston, *Their Eyes Were Watching God*. Taj se roman smatra prethodnicom svih suvremenih afroameričkih romana koje su pisale žene crnkinje budući da se često naziva, kako kaže Michel Foucault, „začetnikom diskurzivnog pisanja“<sup>100</sup>. Foucault smatra da doprinos „začetnika diskurzivnog pisanja“ nije samo u tome što stvaraju vlastita djela već nude mogućnosti i pravila za nastajanje drugih tekstova.

Uloga Hurston kao začetnice diskurzivnog pisanja u afroameričkoj književnosti žena može se pratiti u mnogim romanima koji su slijedili nakon romana *Their Eyes Were Watching God*. Tematski fokus i narativne strategije u skladu su s preoblikovanjem i prilagođavanjem „dvostruke svijesti“ o kojoj govori Du Bois, a razvidni su u sadržaju romana i predstavljaju spisateljičin odgovor na prigovore prestižnih crnačkih muškaraca pisaca o njezinu prilagođavanju i transformaciji žanra kao što je roman.

Dvostruka svijest glavne protagonistkinje romana, Janie, rezultat je insistiranja na pokornosti koju je od nje zahtijevao njezin suprug Joe Starks. Janie uspijeva spojiti svoje dvije svijesti, „vanjsku“ i „unutarnju“, ali samo kroz uron u mudrosti crnačke kulture. Iako tekst nedvojbeno potvrđuje da Janie u sebi nosi crnački kulturni duh i da je sposobna ispričati svoju priču, takva naracija izostaje. Janie se suzdržava od naracije zbog nekih kulturoloških imperativa koji joj dozvoljavaju da ne osjeća obvezu ispričati priču ženama koje s prezirom dočekuju Janie i njezin povratak u Eatonville. Janie, naprotiv, uopće i ne pokazuje interes za pričanje priče; ona jedino vjeruje svojoj prijateljici Pheoby kojoj se želi povjeriti. Janie kaže prijateljici

---

<sup>100</sup> Foucault, Michel, *What Is an Author*, u: *Language, Counter-Memory, Practice*, 1977, Bouchard, Donald, (ur.) Cornell University Press, Ithaca, str. 131.

Pheoby: *You can tell 'em what Ah says if you wants to. Dat's just de same as me 'cause mah tongue is in mah friend's mouf.*<sup>101</sup> Za Janie nije važna individualna tekstualna kontrola već da pripovjedač njezine priče bude „prijatelj“ na koga se ona može osloniti i koji će joj dati dobar savjet. U trenutku kada Janie dopušta svojoj prijateljici Pheoby da ispriča njezinu priču gradskim ženama, Janie daje dopuštenje i skrivenom pripovjedaču da ispriča njezinu afroameričku feminističku priču, potencijalno neprijateljsko raspoloženoj čitateljskoj publici.

Zajednički (ženski) istup koji dijele mnoge afroameričke autorice, služi kao metafora, ne samo za zajednički tekstualni istup Janie i Phoeby, već i za cjelokupni tekstualni sustav u afroameričkom književnom stvaralaštvu žena.

Književni opus afroameričkih spisateljica dvadesetog stoljeća uključuje ogroman spektar tematskih struktura koje govore o identitetu, povijesnim, rasnim, rodnim i seksualnim iskustvima crnkinja u Americi. Romani, pripovijetke i ostali žanrovi pokrivaju široke vremenske i geografske cjeline kao i dobne i klasne skupine protagonistkinja o kojima pišu afroameričke spisateljice.

---

<sup>101</sup> Hurston, Zora Neale, 1999, *Their Eyes Were Watching God*, Perennial Classics, New York, str. 15. (prijevod: *Možeš im reći, ako želiš, što sam ti ispričala. To je ionako svejedno jer je moj jezik u ustima moje prijateljice*).

## 6. TEMELJNE ZASADE AFROAMERIČKE KNJIŽEVNE TRADICIJE U ROMANU ZORE NEALE HURSTON *THEIR EYES WERE WATCHING GOD*

*.... ako jasno sagledamo, Crnac je veoma originalno ljudsko biće. Dok on živi i djeluje unutar bjelačke civilizacije, sve što dodirne, mora reinterpretirati kako bi odgovaralo drugima. Modificirao je jezik, način pripremanja hrane, način liječenja, a ponajviše religiju svoje nove domovine baš kao što se morao prilagoditi i prihvatiti frizuru u stilu šeika koju je proslavio slavni Rudolf Valentino.<sup>102</sup>*

Roman Zore Neale Hurston, *Their Eyes Were Watching God* (1937), danas se smatra antologijskim tekstom u američkoj književnosti, afroameričkoj književnosti i ženskim studijima na višim razinama obrazovanja, od srednjoškolskog obrazovanja pa sve do viših akademskih razina. Kao što je već spomenuto, za popularnost i oživljavanje toga romana zaslužna je Alice Walker koja je uložila velike napore kako bi ponovno oživjela život i rad Zore Neale Hurston čija su književna dostignuća pala u zaborav. Ponovno otkriće i predstavljanje Hurston bilo je, za Walker, legitimni čin kojim se veliča raznolikost i nijansiranost tekstova iz afroameričke kulturne tradicije. Ti tekstovi uključuju osebnost jezičnih struktura, folklor, američku političku i društvenu povijest, američke rasne odnose, feminizam i ženstvo. Drugim riječima, omogućuju čitateljima da

---

<sup>102</sup> Hurston, Zora Neale, 1969, *Characteristic of Negro Expression. Negro: An Anthology*, Cunard, Nancy, (ur.) Negro University Press, London. str. 10.

sagledaju kompleksnost života afroameričkih žena čija su plodonosna djela i enigmatski život prkosili kategorizaciji i društvenim normama.

*Ima dovoljno ljubavi u toj jednoj knjizi (Their Eyes Were Watching God) – ljubavi prema zajednici, kulturi, tradiciji – ljubavi da se promijeni svijet. Ili da se možda stvori novi.*<sup>103</sup>

U *Dust Tracks on a Road*, autobiografiji napisanoj pod pritiskom izdavača Bertrama Lippincotta, Zora Neale Hurston izražava nezadovoljstvo svojim drugim romanom pod naslovom *Their Eyes Were Watching God* koji je objavljen 1937. godine. O svome drugom romanu Hurston kaže:

*Roman Their Eyes Were Watching God napisala sam na Haitiju. Bilo mi je proketo suđeno i napisala sam ga pod užasnim unutarnjim pritiskom u samo sedam tjedana. Voljela bih kada bih ga mogla ponovno napisati. Ustvari, žalim zbog svih svojih knjiga. To je jedna od životnih tragedija u kojima čovjek ne može imati dovoljno mudrosti. Možda je ipak ponekad dobro biti brzoplet i imati smjelosti. Kada bi pisci bili odviše mudri, možda knjiga ne bi bilo. Možda je ipak bolje zapitati se „zašto?“ nakon napisane knjige, a ne prije nego ona nastane.*<sup>104</sup>

Frustracija Zore Neale Hurston, spisateljice i umjetnice, izrasla je iz usmene tradicije njezina rodnog mjesta Eatonvillea, Florida, koji je bio izvor izvor njezinih nadahnuća tijekom cjelokupne stvaralačke karijere. Hurston u

---

<sup>103</sup> Awkward, Michael, 1989, *Inspiriting Influences: Tradition, Revision, and Afro-American Women's Novels*, Columbia University Press, New York, str. 15.

<sup>104</sup> Hurston, Zora Neale, 1984, *Dust Tracks on a Road*, (ur.) Robert Hemenway, University of Illinois Press, Urbana, str. 212.

svojoj autobiografiji napominje da je Eatonville bio prva crnačka zajednica u Americi koja se uspjela inkorporirati u američku društvenu stvarnost. U Eatonvilleu, kako Hurston navodi u romanu *Their Eyes Were Watching God*, protagonisti priče sjede na terasi dućana gradonačelnika Joea Starksa i razmjenjuju svoje vizure i misli kako bi drugi mogli vidjeti i sagledati.<sup>105</sup>

U svome se stvaralačkom radu Hurston suočavala s problemima pronalaženja ravnoteže između dviju različitih narativnih tradicija: crnačke usmene tradicije, koja se ističe interakcijom između prijemljivih pripovjedača i aktivnih recipijenata, te zapadnjačke književne tradicije, u kojoj pisac stvara, a čitatelj čita tekst potpuno neovisno od autora. Narativna struktura u tom romanu, uokvirenom uz pomoć konverzacijskih elemenata glavne protagonistkinje Janie i njezine prijateljice Pheoby, govori o eksperimentalnom nagonu i želji spisateljice Hurston da stvori novi književni oblik kroz koji bi se sačuvala i prenosila afroamerička usmena književna tradicija. U okvirima svojega romana Hurston pokušava približiti odnos između govornika i slušatelja unutar konteksta afroameričke ekspresivnosti nudeći u romanu *Their Eyes Were Watching God* ono što Henry Louis Gates, Jr. naziva „govorničkim tekstom“.<sup>106</sup>

Autobiografski podaci koje iznosi Hurston u romanu mogu se iščitavati i kao proročansko upozorenje spisateljice protiv svih vrsta brzopletih i nerazumnih procjena o njezinu životu i radu koje su dovele do devaluacije njezinih postignuća. Njezin roman nije bio priznat niti je postigao pozitivan odjek sve do nakon njezine smrti 1960. godine. Početne ocjene ovoga romana u afroameričkim književnim krugovima uglavnom su

---

<sup>105</sup> Ibid. str. 48.

<sup>106</sup> Gates, Henry Louis, Jr., *Zora Neale Hurston and the Speakerly Text*, u: *The Signifying Monkey: A Theory of Afro-American Literary Criticism*, 1988, Oxford University Press, New York, str. 170.

se svodile na kritiku da se radi o *ozbiljno manjkavu tekstu*<sup>107</sup>. Takvu ocjenu iznio je, na primjer, istaknuti kritičar Alain Locke u časopisu *Opportunity*. Iako je Locke vjerovao da je Hurston *talentirana spisateljica s iznimnim darom poetskoga izražavanja i s rijetko viđenim smislom za dijalekt i narodni humor*,<sup>108</sup> smatrao je da njezin roman *previše pojednostavnjuje složenu situaciju u afroameričkoj književnoj tradiciji i kulturi*<sup>109</sup> te se stječe dojam da se Hurston nije uhvatila ukoštac s pravim motivima fikcije i njezine društvene dokumentiranosti.<sup>110</sup> Još oštriju ocjenu toga romana dao je Richard Wright, istaknuti afroamerički pisac, kritičar i teoretičar 50-ih godina dvadesetog stoljeća. Wright je smatrao da je taj roman primjer *nedostatnog materijala koji je prikladan za interpretaciju* te da roman *potkrepljuje besramno obraćanje spisateljice bjelačkoj publici čije je šovinističke ukuse spisateljica znala zadovoljiti*.<sup>111</sup>

Čini se da su i Locke i Wright u svojim ocjenama tog romana bili inspirirani percepcijom da je obveza afroameričkog pisca da, u prvome redu, stvara fikciju u kojoj će propitivati odnose prema crnačkome narodu kroz povijest i da teži mijenjanju rasnih predrasuda bjelaca o Afroamerikancima.

Nakon mnogo godina odbacivanja i negativnih kritika, roman *Their Eyes Were Watching God* od 1980. je godine konačno dobio istaknutu poziciju i u afroameričkoj i u američkoj književnosti. Kako navodi Arna Bontemps, došlo je do *laganog pomaka gravitacije koja je učinila djela Neale Hurston bestselerima*.<sup>112</sup> Dokaz o tome može se pronaći u velikom

---

<sup>107</sup> Awkward, Michael, 1990, *New Essays on Their Eyes Were Watching God*, Cambridge University Press, New York, str. 2.

<sup>108</sup> Ibid. str. 3.

<sup>109</sup> Ibid. str. 3.

<sup>110</sup> Ibid. str. 3.

<sup>111</sup> Wright, Richard, 1937, *Between Laughter and Tears*, New Masses 25, str. 22.

<sup>112</sup> Walker, Alice, 1983, *Looking for Zora. In Search of Our Mother's Gardens*, Harcourt Brace Jovanovich, San Diego, str.106.

broju znanstvenika i teoretičara koji su izabrali djela te spisateljice za središta svojih istraživanja. Nadalje, mnoge afroameričke feministkinje ocjenjuju taj roman pretečom cjelokupne afroameričke književne tradicije žena 70-ih i 80-ih godina dvadesetog stoljeća i vjeruju da mnoge afroameričke spisateljice, uključujući i one trenutačno najuspješnije u Americi, ponavljaju, oponašaju i revidiraju njezine narativne strategije. *Alice Walker, Toni Morrison, Toni Cade Bambara, Gloria Naylor, Jamaica Kincaid i mnoge druge zasnivaju svoju fikciju na temeljnim načelima fikcije koju je stvarala Zora Neale Hurston.... One predstavljaju tradiciju unutar tradicije – one su glasovi crnačkog naroda i žena.*<sup>113</sup>

Postavlja se pitanje iz kojih je razloga taj roman, koji danas mnogi smatraju remek-djelom afroameričke književnosti, a koji govori o afroameričkoj ženi u potrazi za identitetom i zajednicom kojoj pripada, do sada bio marginaliziran u američkoj javnosti i kritičkim krugovima. Prije negoli odgovorimo na to vrlo važno pitanje valja razmotriti nekoliko esencijalnih činjenica o percepciji romana kroz povijest. Prvo, za razliku od, na primjer, Harriet Wilson čiji je roman *Our Nig* bio potpuno ignoriran nakon objavljivanja 1859. godine, roman *Their Eyes Were Watching God* privukao je iznimno veliku pozornost istaknutih kritičara i teoretičara afroameričke književnosti, poput Wrighta i Lockeja, kao i od bjelačkih kritičara istaknutih časopisa poput *Saturday Reviewa* i *New York Posta*. Čini se da su neki bjelački kritičari bili skloniji tome romanu negoli njihovi afroamerički suvremenici. Jedan je od njih George Stevens koji je za *Saturday Review of Literature* napisao da je, osim nekih slabosti, *naracija romana upravo izvrsna budući da je većina naracije u formi dijaloga koji*

---

<sup>113</sup> Ibid. str. 86

nam daje konstantan osjećaj likova u akciji. Nitko do sada nije s tolikom preciznošću predstavio crnački govor i imao istančan sluh za njihove rasne probleme.<sup>114</sup> On je nazvao roman *jednostavnom i nepretencioznom pričom koja nema sličnosti ni s jednom drugom pričom*.<sup>115</sup> Kritičar *New York Posta*, Hershel Brickell usporedio je vještinu i sposobnost spisateljice Hurston s osjetilnim iskustvima istaknutog pisca D. H. Lawrencea.

Ipak, valja naglasiti da roman *Their Eyes Were Watching God* široka čitateljska publika i kritičari nisu prihvatili od sve do kasnih 1970-ih godina. Prve pohvale roman je dobio 1958. godine od Roberta Bonea, istaknutoga američkoga književnog teoretičara, koji je taj roman proglasio *najboljim romanom gospođice Hurston i vjerojatno najboljim romanom toga razdoblja ako izuzmemo roman Native Son*<sup>116</sup>. Sedamdesete su godine 20. stoljeća donijele nagli preokret u kritičkim osvrtima na taj roman. June Jordan opisala je taj roman *prototipom crnačkoga romana o afirmaciji i najuspješnijim, najuvjerljivijim i egzemplarnim romanom o crnačkoj ljubavi koji trenutačno imamo*.<sup>117</sup> Roger Whitlow nazvao je roman *jednim od najfinijih primjera američke književnosti ovoga stoljeća*<sup>118</sup>, a Addison Gayle vjeruje da je to *roman iznimne moći... koja dokazuje da postoji snaga i posvećenost afroameričke kulture*<sup>119</sup>.

Takve i mnoge druge slične ocjene o romanu održale su se sve do razdoblja kada su članovi književnih akademskih institucija počeli još više

---

<sup>114</sup> Hemenway, Robert, 1977, *Zora Neale Hurston: A Literary Biography*, University of Illinois Press, Urbana, str. 241.

<sup>115</sup> Ibid. str. 241.

<sup>116</sup> Bone, Robert, 1995, *The Negro Novel in America*, Yale University Press, New Haven, str. 128.

<sup>117</sup> Jordan, June, 1974, *On Richard Wright and Zora Neale Hurston: Notes Towards a Balancing of Love and hatred*, Black World, str. 6.

<sup>118</sup> Whitlow, Roger, 1984, *Black American Literature: A Critical History*, Rowman and Allanheld, Totowa, str. 106.

<sup>119</sup> Gayle, Addison, 1975, *The Way of the New Worl: The Black Novel in America*, Anchor Press, New York, str. 178.

cijeniti taj roman. To je bilo sedamdesetih godina 20. stoljeća kada su se u Americi dogodile dvije važne promjene: utemeljenje feminističke književne kritike unutar akademskih krugova kao važne i nužne strategije, i nastanak određenih kulturoloških oblika evaluacije afroameričkih tekstova utemeljenih na usmenoj crnačkoj tradiciji i diskurzu tj. ono što možemo svesti pod pojam „afrocentrični kritički pristup“.

U svakom slučaju, Henry Louis Gates, Jr. s pravom naglašava da su *napori njegove generacije crnačkog naroda i feminističke kritike utemeljili Hurston kao iznimno važan dio kanona američke književnosti*<sup>120</sup>. Pojava feminističke književne kritike imala je vrlo važnu ulogu jer je privukla novu pozornost na do tada zanemarivane radove spisateljica poput Hurston, i razvila je interpretativne metode koje su adekvatne za propitivanje i objašnjavanje tih radova.

Unatoč različitim ideološkim uvjerenjima suvremeni su kritičari gotovo jedinstveni u ocjeni da Janie Crawford, glavna protagonistkinja romana *Their Eyes Were Watching God*, predstavlja snažan i neovisan kulturološki izraz koji je zaživio kao rezultat njezinih iskustava. Barbara Johnson, na primjer, smatra da je *Janieina sposobnost izričaja izrasla iz njezine sposobnosti nemiješanja unutaršnjeg i vanjskog*<sup>121</sup>. Na sličan način, Cheryl Wall komentira da *Janieino samootkriće ovisi o njezinoj sposobnosti manipulacije jezikom. Njezin je uspjeh najavljen već u prologu romana kada Janie započinje pričati svoju priču prijateljici Pheoby*.<sup>122</sup> Missy Dehn

---

<sup>120</sup> Gates, Henry Louis, Jr., 1989, *The Signifying Monkey: A Theory of Afro-American Literary Criticism*, Oxford University Press, New York, str. 180.

<sup>121</sup> Johnson, Barbara, *Metaphor, Metonymy and Voice in Their Eyes Were Watching God*, u: *Black Literature and Literary Theory*, 1984, Gates, Henry Louis, Jr., (ur.) Methuen, New York, str. 212.

<sup>122</sup> Wall, Cheryl, *Zora Neale Hurston: Changing Her Own Words*, u: *American Novelists Revisited: Essays in Feminist Criticism*, 1982, Fleischmann, Fritz, (ur.) G. K. Hall. Boston. str. 384.

Kubitschek vjeruje da je *Janie otkrila svoju dušu samo kroz umjetnost pripovijedanja i na taj je način priopćila umjetnikovu odgovornost i ovisnost prema zajednici*<sup>123</sup>.

Roman obrađuje nekoliko važnih tematskih jedinica: seksizam, povijesni razvoj, usmenu predaju i razvoj samosvijesti glavne junakinje unutar zajednice. Pritisak Janieine bake i njezinih dvaju supruge na Janie da se mora pomiriti s činjenicom i prihvatiti spolnu diskriminaciju i seksizam, na primjer, proizlazi iz osjećaja, koji se stječe kroz roman, da su s povijesnog aspekta, spolna diskriminacija i seksizam općeprihvatljive uloge s kojima se žena morala suočiti. Slično tome, usmena predaja i pripovijedanje životni su aspekti iz kojih je Janie potpuno isključena zbog spolne diskriminacije koju trpi od svojega supruge Jodyja, i konačno, zajednica postaje prostor u kojem Janie ostvaruje svoju samosvijest. Zbog različitih društvenih konteksta koji se prikazuju u romanu, *Their Eyes Were Watching God* roman je koji slavi usmenu predaju i pripovijedanje.

Seksizam, i naravno rasizam, koji se protežu cijelom tematskom strukturom romana, izazvali su negativne kritike javnosti zbog čega je taj roman imao marginalni status u Americi više od 40 godina. Krićka recepcija i prezentacija romana nudili su model akademskog odmaka od univerzalizma prema svijesti o postojanju rasnih, klasnih i rodni problema. Krićki osvrti iskazivali su bijes prema romanu i njegovo neprihvaaćanje. Tako, na primjer, Richard Wright smatra da Hurston nije kompetentna u pisanju dijalektom jer ne prepoznaje ritam jezika kao bitnu komponentu crnaćkog jezika. Najoštriju kritiku toga romana dao je David Littlejohn 1966. godine smatrajući afroamerićeke spisateljice, Nella Larsen, Zora Neale

---

<sup>123</sup> Kubitschek, Missy Dehn, 1991, *Claiming the Heritage. African-American Women Novelists and History*, University Press of Mississippi, London, str.60.

Hurston i Paule Marshall *intelektualno i tehnički nedoraslima pisanju*<sup>124</sup>. Osim toga, Littlejohn smatra da se u njihovim radovima *osjeća nekakva „zaraza“ budući da je roman dosadan zbog ponavljanja osjećaja beznadnosti te da se osjeća sputanost zbog uskih okvira crnačke imaginacije*.<sup>125</sup>

Ipak, 1970-ih godina došlo je do ponovnog zanimanja za taj roman. Na početku toga desetljeća pojavila su se tek povremena i još uvijek ograničena propitivanja Hurston i njezina romana *Their Eyes Were Watching God*. Darwin Turner smatra da je Janie, Hurstonina junakinja, posve jednostavna. *Sve što Janie želi jest ljubav, da bude voljena i da dijeli život sa svojim čovjekom*<sup>126</sup>. Turner je za razliku od drugih kritičara shvatio da je Janie aktivni središnji lik romana dok su je drugi smatrali izrazito pasivnom usredotočujući se pri tome na druge likove. Alice Walker u svome eseju, *Looking for Zora*, i Mary Helen Washington u predgovoru izabranih djela Hurston iz 1979. godine, navode da smatraju Hurston vodećom afroameričkom spisateljicom u povijesti afroameričke književnosti. Roman je privukao pozornost i istaknutog teoretičara i kritičara afroameričke književnosti, Roberta Steptoa koji drži da *je roman rijedak primjer sezanja u prošlost i osviještavanja glavne junakinje čiji postupni razvoj identiteta služi kao mehanizam za razvoj naracije*<sup>127</sup>.

U svakom slučaju, narativne strategije koje je spisateljica razvila u romanu dokaz su zadivljujućeg uspjeha u transformaciji i prilagođavanju afroameričkog romana uvriježenim zapadnjačkim strukturama.

---

<sup>124</sup> Craig, Werner, 1989, *Black American Women Novelist*, Salem Press, New York, str. 3.

<sup>125</sup> Ibid. str. 3.

<sup>126</sup> Turner, Darwin, 1971, *In a Minor Chord*, Southern Illinois University Press, Carbondale, str. 109.

<sup>127</sup> Stepto, Robert, 1979, *From Behind the Veil: A Study of Afro-American Narrative*, University of Illinois Press, Urbana, str. 68.

Hurston pripovijeda Janieinu priču u obliku „zatvorene uokvirene strukture“ tj. spisateljica započinje i završava roman stavljajući dvije junakinje, Janie i Phoeby, u isto prostorno okruženje. Radnja u romanu odvija se u rasponu od samo dva sata. Sjedeći na stubama kućnoga trijema Janie priča svoju priču prijateljici Phoeby. Pripovijedanje započinje jedne večeri kada Phoeby dolazi Janie u posjet. Oblik „zatvorene uokvirene strukture“ obuhvaća prvi dio tematske strukture, a potom se priča kronološki razvija. Kako slijedi razvoj tematske strukture, tako spisateljica preuzima ulogu pripovjedača prebacujući naraciju iz prvog lica u treće lice pripovijedanja. Čitatelj prati Janieina iskustva onim slijedom kako ih je ona doživljavala, ali narator nadzore razvoj tematske strukture.

Unutar navedenog okvira romana postoje četiri cjeline. Prva obrađuje Janieino djetinjstvo i njezin život s bakom. Druga cjelina je posvećena Janieinoj baki Nanny koja pripovijeda svoju priču i iz koje čitatelj saznaje o Janieinom izgubljenom djetinjstvu i prvim mjesecima Janieina prvog braka. Prve godine braka s Joeom Starksom čine treći dio uokvirene strukture romana, uključujući i epizodu s mulom koja nema nikakvu funkciju u razvoju tematske strukture već služi kao sredstvo kojim je spisateljica željela ukazati na Janieino suosjećanje s jadnom životinjom prema kojoj se ljudi brutalno odnose. Ta epizoda omogućila je Hurston da na duhovit način prikaže crnačku zajednicu i njezine običaje. Četvrta cjelina obrađuje Janiein život i brak s Tea Cake Woodsom. Struktura romana se zatvara u trenutku kada Janie sjeda na stepenice trijema i započinje pričati priču Phoeby.

Unutar navedene strukture, čini se, ima mnogo elemenata iz života spisateljice. Zora je, kao i Janie, odrasla bez majčinske njege i ljubavi. Hurston je izgubila majku kada je bila malena djevojčica, a lik Nanny u romanu podudara se s Zorinom majkom, Lucy Hurston. Kao i Nanny, Lucy

je željela da njezina djeca budu uspješna u životu, baš kao što i Nanny želi to isto za Janie.

Nadalje, valja istaći da je Joe Starks, Janiein drugi suprug, veoma važan lik u romanu. Starks dijeli sličnost s Joeom Clarkom, čovjekom koji je dok je Hurston bila dijete, bio vlasnikom malene trgovine u njezinu rodnom Eatonvilleu. Zora je, ako dijete, provodile puno vremena u njegovoj trgovini slušajući muškarce koji su prepričavali razne događaje iz života. Slični prizori razvidni su i u romanu. Muškarci i žene koji se skupljaju u Starksovoj trgovini u romanu se nazivaju *porch sisters*.<sup>128</sup> Osim toga, Joe Starks nalikuje Zorinom ocu koji je tri puta bio gradonačelnik Eatonvillea, Florida, baš kao i Joe Starks u romanu.

Janieina ljubavna romansa s mlađim čovjekom, Teom Cakeom, također je povezana sa spisateljičinim životom. Hurston je također bila u vezi s mlađim čovjekom prema kojem je oblikovan lik Tea Cakea.

Eatonville na Floridi, mjesto radnje romana, nalazi se nedaleko od grada Orlanda. Eatonville je najstarija sačuvana crnačka općina u Americi. Od preko stotinu crnačkih gradova, utemeljenih između 1865. i 1900. godine, ostalo ih je tek desetak, a Eatonville je jedan od njih.

Hurston je napisala roman *Their Eyes Were Watching God* u vrijeme kada su romani jedne afroameričke spisateljice bili prava rijetkost. Ne samo da je bilo rijetko i neobično da se objavi roman jedne afroameričke žene već je bio potpuno neuobičajeno da roman tog razdoblja u središte pozornosti stavlja mladu afroameričku ženu.

---

<sup>128</sup> Hurston, Zora Neale, 1990, *Their Eyes Were Watching God*, Perennial Classics, New York, str. 55.

U uvodnom dijelu romana *Their Eyes Were Watching God* čitatelj već na samom početku postaje svjestan duhovnosti glavne junakinje Janie. Ta se duhovnost očituje u prizorima u kojima Janie otkriva svoju seksualnost.

*Ležala je na leđima ispod stabla kruške udubljena u glasanje i zujanje pčela, zlatnu boju sunca i dašak povjetarca kada joj je odjednom prišao najnečujniji glas od svih glasova do tada. Ugledala je pčelu prepunu peludnog praha kako zaranja u svetište cvijeta; tisuće cvjetnih čaški nadvijaju se jedna preko druge kako bi se susrele u ljubavnom zagrljaju i treptaju stabla od korijena pa sve do najtanje grančice ovlažene u cvatu pjeneći se od uzbuđenja. Znači, to je brak! Bila je spremna prihvatiti novo otkrivenje<sup>129</sup>.*

Taj se prizor smatra seksualnim osvještenjem glavne junakinje Janie. Neosporna je uloga prirode u seksualnom osvještenju glavne junakinje, no ipak, taj „nečujni glas“ koji omogućuje Janie da konačno razumije životna iskustva, nije se očitovao u obliku zvukova već u obliku radnji (tekst jasno implicira da „nečujni glas“ nije povezan s osjetilima sluha). Naime, spisateljica prikazuje svijet prirode na način da daje svoje viđenje organskoga, pretkulturološkog i predlingvističkog odnosa između izričaja i radnje. Takav odnos izričaja i radnje nije razumljiv iz percepcije zvukovnog jezika ljudi – ljudsko se sporazumijevanje naime odvija bilo izgovorenim zvukovima bilo pisanim znakovima za te zvukove, kako bi se prenijela poruka. Također, spomenuti odnos izričaja i radnje nije vjerojatan u afroameričkoj kulturi koja je nastajala u razdoblju kada su „radnje“ crnačkoga naroda kontrolirali i iskorištavali bjelački robovlasnici. Tada, u

---

<sup>129</sup> Ibid. str. 11.

vrijeme nastajanja afroameričke kulture, „radnja“ je za crnački narod predstavljala antipod njihovih želja i „izričaja“.

Hurston smatra da kulturu treba razumijevati kao adaptacijsko načelo prirode u društvene svrhe. Takva su adaptacijska načela razvidna u afroameričko-američkom miješanju odnosa između izričaja i radnje. O modifikaciji afroameričkoga engleskog jezika Hurston kaže:

*Afroamerički jezik je jezik radnje. Njegova interpretacija engleskoga jezika jest u smislu vizura. Jedna se radnja opisuje u odnosu na drugu. ... Često se događa da afroamerički čovjek odvojenim i samostalnim riječima svoga vokabulara – koji nije on izmislio već mu je transplantiran na njegov jezik – mora dodati radnju. Stoga imamo „chop-axe“, „sitting-chair“, „cook-pot“ i slične riječi jer govornik u svome mozgu stvara sliku objekta i njegovou uporabu. Radnja. Sve se ilustrira. Soga možemo reći da bijeli čovjek razmišlja pisanim jezikom, a crni čovjek razmišlja u hijeroglifima.<sup>130</sup>*

Hurston smatra da afroamerički narodni diskurz miješa svojstva izričaja i radnje u cilju dobivanja riječi koje označavaju radnju. Takvo je miješanje pokušaj da se pridoda radnja na riječi koje su razdvojene od svoje funkcije i postanu u potpunosti arbitrarni označitelji. U svakom slučaju, afroamerička se kultura ne može ponovno vratiti na primarni odnos izričaja i radnje budući da je, usprkos svim naporima na kojima i Hurston insistira, povratak korijenima nemoguć. Stoga, moguća je tek modifikacija prethodno konceptualiziranih misli, a kao dobar primjer za to je roman *Their Eyes Were Watching God* u kojem zajednica ljudi u Eatonvilleu više zagovara izričaj negoli radnju.

---

<sup>130</sup> Hurston, Zora Neale, *Characteristic of Negro Expression. Negro: An Anthology*, Cunard, Nancy, 1969, (ur.) Negro University Press, London, str. 39.

*Their Eyes Were Watching God* nije autobiografski roman. Ipak, roman ima dva elementa autobiografije. Prvo, kao kontinuitet jedne od najstarijih tradicija u pisanju romana, Janie nam priča priču o tome kako je i zbog čega njezin život takav kakav jest. Drugo, u romanu se osjeća prisutnost spisateljice i njezinih iskustava sreće i tuge u razdoblju odrastanja, sazrijevanja i svijesti o romantičnoj ljubavi. Svi navedeni elementi klasični su primjer ženske naracije i fikcije. Stoga, taj nam roman nudi mogućnost istraživanja autobiografskih elemenata iz perspektive same spisateljice Hurston i iz perspektive fikcijske junakinje Janie tvoreći tekst koji prikazuje ženu crnkinju u ulozi spisateljice i glavne junakinje. Istodobno se koristeći pisanim i usmenim iskazom taj roman govori o odrastanju crnkinje u razdoblju rasne i spolne diskriminacije. U romanu se također naglašava kulturološki pristup identitetu koji je prisutan u afroameričkoj kulturnoj tradiciji od razdoblja ropstva pa sve do danas no istodobno koristi autobiografske situacije kao sredstva za samoosnaženje afroameričkih žena.

U naraciji glavne junakinje Janie Crawford postoje elementi i referencije koje upućuju na životna iskustva spisateljice. Hurston se smatra najvažnijom spisateljicom razdoblja Harlemske renesanse i začetnicom crnačke narodne kulture. Vjeruje se da je bila prva crnkinja koja je svojim pisanjem potakla afroameričke žene da započnu promišljati o odnosu između muškaraca i žena. Kao spisateljica dvadesetog stoljeća bila je jedna od prvih crnkinja koja je tražila potvrdu ženskih prava i samopotvrđenje bez političke potpore muškaraca. U tom smislu, Hurston prikazuje Janiein psihološki razvojni put od žene pod okriljem muškoga identiteta do samosvjesne zrele žene. Janieina naracija u romanu ima funkciju uspostave crnačkoga izričaja i

odraz je napora crnkinja da kroz pisanu i usmenu riječ postignu oslobođenje ne samo za sebe već i za cjelokupni crnački narod.

Važnu ulogu u tome romanu ima zajednica. Barbara Christian smatra da je uloga zajednice u romanu jedan od ključnih čimbenika budući da se stvara mehanizam priče unutar priče pa spisateljica prikazuje svoju junakinju *ne kao jedinku u vakuumu ... već kao sastavni dio zajednice u koju ona unosi živost, životno bogatstvo, radost i tugu.*<sup>131</sup> Roman je dijelom pisan standardnim engleskim jezikom kojega koristi formalni skriveni pripovjedač, a koji je istodobno promatrač i sudionik u radnji, i dijelom se koristi intimni glas u obliku crnačkoga dijelekta, a koji koriste protagonisti romana kada govore o svojim iskustvima s drugim likovima.

O povezanosti i međuodnosu Janie i njezine zajednice Elizabeth Meese smatra da *metoda koju koristi Hurston otkriva svijest o performativnoj kvaliteti ... koja proizlazi iz tradicije usmene naracije kao i iz svijesti pripovjedača i pisca o ulozi koju ima u stvaranju povijesti naroda kroz pisanu riječ.*<sup>132</sup> Meese također smatra da struktura naracije, osobito uloga Janieine prijateljice, zbora i publike, omogućuje Hurston da prikaže bogatu usmenu baštinu crnkinja koja ima svoje korijene u afroameričkoj kulturi. Spisateljičin je cilj, smatra Meese, *preoblikovanje odvojenih priča unutar njezine priče u integrirani tekst;*<sup>133</sup> to znači da spisateljica povezuje Janieinu priču s pripovjedačevim intertekstom u jedinstveni samostalni tekst koji simbolizira određeni *model feminističkog samoodređenja.*<sup>134</sup> „Nova Janie“ koja se pojavljuje u novonastalom tekstu harmonična je poveznica

---

<sup>131</sup> Christian, Barbara, 1980, *Black Women Novelists: The Development of a Tradition, 1892-1976.*, Greenwood Press, Westport, str. 57.

<sup>132</sup> McKay, Nellie, *Crayon Enlargements of Life: Zora Neale Hurston's Their Eyes Were Watching God as Autobiography*, u: Awkward, Michael, *New Essays on Their Eyes Were Watching God*, 1999, Cambridge University Press, New York, str. 56.

<sup>133</sup> Ibid. str. 56.

između pisca, pripovjedača i zajednice, a Hurston i Janie u razotkrivanju Janieine priče razmjenjuju autobiografske elemente u potrazi za zajedničkim osobinama crnačkoga naroda. Uspjeh toga romana počiva na harmoniji i jedinstvu višestrukih izričaja pojedinačnih likova ili u dijalogu jednih s drugima. Ipak, ni jedan od likova ne umanjuje značenje izričaja glavne junakinje Janie koja se pokušava uklopiti u zajednicu, niti njezin izričaj dominira narativnim prostorom romana. Pripovjedač u trećem licu sudjeluje i dijeli slične aktivnosti u zajednici usporedno s Janie na način da izabire, oblikuje i prezentira elemente naracije koji se razvijaju u priču. Stoga, može se reći da i sama spisateljica ima ulogu povezivanja čitatelja i zajednice. U skladu s tim, kako navodi John Callahan, *Hurston postoji usporedno s Janie, ne ispred nje ili iza nje. Dijelevći zajednički prostor, njih dvije su poput kompozitora i izvođača u drami koja govori o životu crnačkoga naroda.*<sup>135</sup> Uspjeh njihova zajedničkog prepričavanja priče daje mogućnost glavnoj junakinji Janie da zauzme vodeće mjesto na propovjedaonici ispunjujući tako želju svoje bake *da održi predivnu propovijed o ponosnim obojenim ženama.*<sup>136</sup> Janie je održala takvu propovijed da njezina baka prije nije mogla niti zamisliti da će se to dogoditi budući da je Janieina priča prepuna životnih iskustava i dokaza o snazi afroameričkih žena koje su, kako bi to rekla Toni Morrison, *bile i brodovi i sigurne luke u njihovim zajednicama, no koje su često i na svoju štetu, odbijale biti mule na svijetu.*<sup>137</sup>

Poput profesionalne antropologinje s dubokim korijenima u afroameričkom kulturološkom životu naroda, izborom naracijskih metoda

---

<sup>134</sup> Ibid. str. 56.

<sup>135</sup> Callahan, John, 1988, *In the African-American Grain: The Pursuit of Voice in Twentieth-Century Black Fiction*, University of Illinois Press, Urbana, str. 125.

<sup>136</sup> Ibid. str. 15.

<sup>137</sup> *Conversations with Toni Morrison*, 1994, (ur.) Taylor-Guthrie, Danille, University Press of Mississippi, Jackson, str. 89.

Hurston odražava svoju svijest i namjeru da se zadrže istinske narodne vrijednosti koje predstavljaju vitalni dio afroameričkoga identiteta. Kao što je to učinila i u privatnome životu, Hurston je podarila svojoj junakinji bezgraničnu slobodu i neovisnost u donošenju odluka, izričaju i pravu na individualni život daleko od zajednice.

*Their Eyes Were Watching God* jedan je od temeljnih romana u afroameričkoj književnosti koji govori o potrazi za slobodom i identitetom. U američkome životu i pisanju, tj. u iskustvu i metaforici, bjelkinje i crnkinje imaju dugu povijest putovanja, koje se može smatrati vitalnim dijelom tradicije. Što se tiče bjelkinja, pisma, dnevnici i časopisi žena koje su bile među prvim putnicima koji su sa svojim obiteljima putovali od istoka prema zapadu omogućuju nam uvid u korisne podatke o životu u Americi kroz povijest. U afroameričkoj autobiografskoj tradiciji početak pisanja povezuje se s narativnim strukturama o ropstvu i duhovnosti, putovanjima, te fizičkoj i psihološkoj potrazi za identitetom i slobodom. Prve afroameričke spisateljice doživljavale su i bilježile svoja putovanja kao put ka slobodi i dostojanstvenom životu. Uz narativne strukture o ropstvu i duhovnosti, postoji i niz djela crnačkih spisateljica u devetnaestom i dvadesetom stoljeću koja obrađuju drugu tematiku. Napomenimo samo neke: Nancy Price *A Narrative of the Life and Travel of Mrs. Prince* (1856), Mary Church Terrell *A Colored Women in a White World* (1940), Era Bell Thompson *Africa: Land of My Fathers* (1954), Charlotte Croghan Wright *Beneath the Southern Cross: The Story of an American Bishop's*

*Wife in South Africa* (1955).<sup>138</sup> Usprkos rasnoj, seksualnoj i ekonomskoj potlačenosti te su žene, a i mnoge druge, koristile svoja putovanja kako bi sakupljale iskustva i propitale različite aspekte života afroameričkih žena. Kao sredstvo za samootkrivenje, pisanje im je omogućavalo da spoznaju i potvrde svoju odlučnost u borbi za društvene promjene, da izraze svoj osjećaj pripadnosti skupini potlačenih afroameričkih žena, da objasne svijetu svoje potrebe i da iskažu spremnost o preuzimanju odgovornosti za sve odluke i djela koji se odnose na njihov život.

Roman o Janie zapravo je samo jedna karika u lancu priča o putovanjima afroameričkih žena i njihovoj potrazi za identitetom. Razvoj njezine svijesti jest putovanje koje ima glavno značenje za njezin psihološki razvoj koji je započela kao žena s muškim identitetom pa sve do čvrsto utemeljenih pozitivnih stavova neovisne afroameričke žene. Njezino su putovanje i potraga započeli u sjevernoj Floridi kada je imala šesnaest godina, a završavaju se njezinim povratkom u Eatonville nakon što je osamnaest mjeseci provela u blatu i prljavštini Evergladesa. Roman obuhvaća razdoblje od više od dvadeset godina tijekom kojih su se zbile mnoge važne promjene u njezinu životu. Roman na kraju izražava kvalitetu samootkrivenja, samoosnaženja i osobnog junaštva kao zaštitnog znaka cjelokupne jedne tradicije.

Prva etapa njezina putovanja, a kojega je Janie potpuno nesvjesna, događa se kada je Janie bila još dijete. U tom segmentu Janie prevaljuje put od služinačkih četvrti do „*de white folks yard*“ (bjelačkih vrtova). Nastanila se u malenoj kućici s vrtom u kojoj je njezina baka Nanny odgajala dijete

---

<sup>138</sup> McKay, Nellie, *Crayon Enlargements of Life: Zora Neale Hurston's Their Eyes Were Watching God as Autobiography*, u: Awkward, Michael, *New Essays on Their Eyes Were Watching God*, 1999, Cambridge University Press, New York, str. 58.

svojega bijeloga gospodara. Uzevši Janie pod svoje okrilje, Nanny je željela omogućiti mladoj djevojci da odraste s osjećajem vrijednosti i neovisnosti od bijelaca. Iako je taj korak omogućio da Janie postane svjesna rasne diskriminacije ali i svoga ponosa, ona vrlo uskoro otkriva restriktivne veze koje su bile neizbježne za ženu koja je živjela u muškome svijetu, a koje su kvalitativno uništavale žene u istoj mjeri kao i rasna diskriminacija. Nažalost, Nanny koja je doživjela najgori oblik seksualne diskriminacije koji je crnkinja mogla doživjeti, najprije kao ropkinja, a potom kao majka čija je kći bila silovana (Janiena majka) nije anticipirala takve pogubne konstelacije u kojima su živjele crnkinje. Naprotiv, Nanny je, u svome neznanju, uvela Janie u svijet u kojem žene nemaju svoj već poprimaju identitet muškarca s kojim žive odričući se prava na vlastiti život. Natjeravši Janie da se uda za starijeg muškarca, Logana Killicksa koji joj može pružiti financijsku sigurnost, zaštitu od drugih muškaraca, ali i šezdeset hektara veliku farmu krumpira, Nanny je uvela Janie u patrijarhalni svijet potlačenosti žena. Činjenica da Logan ima vlast i nadmoć te da se čak i očekuje da će fizički iskorištavati Janie ne uzrujava previše staricu Nanny. Budući da je imala težak život prepun boli i patnji starica vjeruje da prije smrti mora osigurati uhljebljenje za Janie.

Preseljenje u Loganovu kuću koja je za Janie bila *usamljeno mjesto koje je izgledalo poput panja usred šume*<sup>139</sup> nikako nije bilo ono što je Janie željela. Iako je kao Loganova supruga imala privilegiju biti jedina crnkinja u gradu koja je imala orgulje, Janie nije bila zadivljena time kao ni Loganovom velikom kućom i imanjem. Nakon uzastopnih Loganovih prijetnji da će je prisiliti da radi na zemlji ako bude odbijala poslušnost,

---

<sup>139</sup> Hurston, Zora Neale, 1990, *Their Eyes Were Watching God*, Perennial Classics, New York, str. 21.

Janie je otišla s Joeom Starksom, gradonačelnikom Eatonvillea koji je ubrzo postao njezinim drugim suprugom. Joe nije predstavljao *sunce na nebu, pelud i rascvjetala stabla niti je za Janie držao govor s ritmom*, ali je ipak govorio o udaljenim obzorima, kupovao joj lijepe darove i želio je da ona bude s njim i onda kada postane *važan i utjecajan čovjek*.<sup>140</sup>

Iako su Logan i Starks bili različiti kao muškarci, što se Janie tiče, obojica su je jednako sputavali. Logan je pronalazio svoj identitet kroz uspjeh u poslu, posjedovanju što više hektara zemlje, ali i kroz posjedovanje svoje mlade i lijepe supruge Janie. Joe je bio željan moći nad cjelokupnom zajednicom, uključujući također i Janie. Janie je potvrđivala svoju individualnost odbijajući se pokoriti željama njezina prvog i drugog supruga i držeći se svoga sna o supргу punom ljubavi koji bi u bračnoj zajednici prihvaćao jednakost između muža i žene.

*Postoje godine tijekom kojih postavljamo pitanja i godine kada na njih dobivamo odgovore*,<sup>141</sup> kaže Hurston glede psihološkog razvoja Janie. Prije udaje za Killicksa, Janie nije imala vremena oblikovati važna pitanja o budućnosti koja se nalazila pred njom i nije imala nikoga tko bi je uputio u odgovore na ta pitanja. *Završava li ulaskom u brak kozmička usamljenost samaca? Obvezuje li brak na ljubav kao što Sunce obvezuje dan?*<sup>142</sup> Tek kada je napustila Killicksa, Janie je shvatila da brak ne mora nužno značiti i ljubav, a njezin je san o bračnoj ljubavi postao surova stvarnost. Kako kaže Hurston, *to je bilo životno razdoblje kada Janie postaje ženom*.<sup>143</sup> Tijekom bračnog života s Joeom, Janie je naučila odgovore na neka druga pitanja.

---

<sup>140</sup> Ibid. str.34.

<sup>141</sup> Hurston, Zora Neale, 1969, *Characteristic of Negro Expression. Negro: An Anthology*, Cunard, Nancy, (ur.) Negro University Press, London, str. 55.

<sup>142</sup> Hurston, Zora Neale, 1990, *Their Eyes Were Watching God*, Perennial Classics, New York, str. 21.

<sup>143</sup> Hurston, Zora Neale, 1969, *Characteristic of Negro Expression. Negro: An Anthology*, Cunard, Nancy, (ur.) Negro University Press, London, str. 58.

Ispočetka se Janie silno protivila i borila protiv Joeova insistiranja na pokornosti. Nakon nekog vremena *duh braka napustio je spavaću sobu i preselio se u predvorje kuće ... kako bi pozdravio svakog gosta koji bi svratio.*<sup>144</sup> Uslijedile su godine dubokoga psihološkog sazrijevanja za Janie. On je otkrila da u sebi nosi unutarnje i vanjsko „ja“ i da ih može držati razdvojenima. Shvatila je i da je Joe s kojim je pobjegla od Killicksa bio mladenačka iluzija, a *ne biće od krvi i mesa o kojem je sanjala... već ono nešto što je dograbila kako bi se probudila iz sna.* Duboko u sebi „spakirala“ je svoje misli i emocije i nikada ih više nije iznosila pred njega. Ipak, uvijek se potajno nadala da će pronaći nekoga s kime će moći podijeliti svoje osjećaje. U međuvremenu, živjela je dva života. U jednome je ispunjavala svoje bračne obveze izbjegavajući sukobe s Joeom, a u drugome je razvijala samu sebe i svoj identitet skrivajući ga od očiju javnosti. To je u potpunosti uspjela jer je na pokopu svoga supruga Joea „navukla“ izraz lica koji je javnost od nje očekivala dok je istodobno *u sebi osjećala radost zbog proljeća koje je bilo u punom jeku.*<sup>145</sup>

Ispunjenje snova o ljubavi Janie je pronašla u svom trećem suprugu, Vergible „Tea Cake“ Woodsu. Tea Cake bio je vrijedan i duhovit svirač gitare koji je svakako bio zaslužan za ispunjenje Janieinih snova i izgradnju njezina izričaja i identiteta. Naučio je Janie da život može biti lijep i izvan materijalnih i društvenih normi ako se gradi na iskrenoj ljubavi i poštivanju između supružnika. Ipak, prije udaje za Tea Cakea Janie je već bila spremna prigrliti život. Na svome putu samosazrijevanja Tea Cake ju je naučio kako pružiti ljubav drugima, ali je i prihvatiti od drugih. Fizički

---

<sup>144</sup> Hurston, Zora Neale, 1990, *Their Eyes Were Watching God*, Perennial Classics, New York, str. 67.

<sup>145</sup> Ibid. str. 119.

napustivši Logana Killicka, a psihološki se razdvojivši od Joea Starksa, Janie je odbacila pogrešnu viziju svoje bake Nanny o životu i sudbini afroameričkih žena okrenuvši se novim obzorima i putovanju u potrazi za neovisnošću i identitetom.

U narativnim oblicima koji govore o potrazi, nekadašnje afroameričke ropkinje govore o teškoćama koje su proživjele u vrijeme ropstva i tijekom pogibelnih putovanja na koja su odlazile u potrazi za fizičkom i psihičkom slobodom. Te su žene koristile priče o putovanjima kako bi istakle svoje napore u preuzimanju kontrole nad svojim životima odbacujući pritom sve društvene i kulturološke granice i ograničenja.

Osim uspješnog putovanja od žene s muškim identitetom do žene s vlastitim identitetom, Janieino prihvaćanje crnačkoga samoodređenja na kraju romana može se anticipirati kao odgovor spisateljice Hurston na probleme s kojima se susretala crnačka zajednica tijekom devetnaestog i dvadesetog stoljeća. Krajem devetnaestog stoljeća i u prvim desetljećima dvadesetog stoljeća mnogi su afroamerički ljudi, osobito oni srednjega društvenog statusa, bili izrazito frustrirani zbog njihove marginalizacije kao društvene skupine koja se smatrala inferiornom. U tom razdoblju, prevladavanje romana i autobiografskih narativnih struktura bio je znak siline njihove ogorčenosti. U najdrastičnijim slučajevima frustriranosti afroameričkih ljudi, bilo je i onih koji su pokušavali promijeniti svoj fizički izgled kako bi bili prihvaćeni u bjelačkome svijetu. Priča o Janie isključivo je smještena unutar crnačke zajednice gdje se ne događaju slučajevi negiranja crnačkoga identiteta iako se tijekom cijelog romana osjeća nemir zbog rasne diskriminacije. Za razliku od tog romana koji može poslužiti kao izniman primjer odbacivanja mržnje prema crnačkome identitetu, roman

Jamesa Weldon Johnsona, *The Autobiography of an Ex-Coloured Man*<sup>146</sup> govori o destruktivnim ponašanjima koja su povezana s internacionalizacijom negativnoga crnačkog rasnog identiteta.

Janieina pozitivna identifikacija s crnačkom zajednicom potpuno je oprečna neuspjehu koji je doživio glavni protagonist Johnsonova romana. Njegova konačna alijenacija od afroameričkog identiteta toliko je čvrsta koliko i Janieina povezanost s njome. Vrlo je zanimljivo primijetiti da oba lika na početku svoga života i sazrijevanja uopće nisu svjesni svojega rasnog identiteta i kao djeca oboje prolaze kroz situacije koje su transformirale njihovu nedužnost u dubokoumnu zrelost. Svaki je od njih drukčije reagirao na situacije u kojima otkrivaju svoju pripadnost crnačkoj zajednici. Johnsonov antijunak nikada ne razmišlja o rasnoj podvojenosti budući da nema razloga vjerovati da ne pripada bjelačkom narodu sve dok ga jednom prilikom bešćutni bjelački učitelj nije obavijestio o suprotnome. Shrvan takvom spoznajom i u suzama raspituje se kod svoje majke mulatkinje: *Reci mi ... jesam li ja crnac?*<sup>147</sup> Od trenutka kada otkriva svoju „obojevu krv“ on živi ambivalentnim načinom života prema svom rasnom određenju. Konačno, uspijeva „proći“ za bijelca i postaje „ex-coloured man“.

Janieino je osvještenje drukčije. Ona otkriva svoj rasni identitet kroz situaciju kada nije mogla prepoznati sebe na slici u skupini bjelačke djece. Osim toga njezin je identitet narušen i zbog činjenice da je ljudi oko nje nikada nisu nazivali njezinim imenom. Kao i „ex-coloured man“, Janie je saznala istinu o svome identitetu od odrasle bjelkinje no za razliku od njega ona nije bila traumatizirana niti se sramila te činjenice, već ju je prihvatila

---

<sup>146</sup> Johnson, James Weldon, 1960, *The Autobiography of an Ex-Coloured Man*, Hill and Wang, New York, 1960.

<sup>147</sup> Ibid. str. 18.

potpuno zrelo. Za Johnsonova glavnog lika romana ta je spoznaja bila stravično otkriće o sebi kao „crncu“ dok je za Janie to bila istina koju je ona sagledala i prihvatila.

U istraživanju afroameričke književnosti dvadesetog stoljeća, John F. Callahan primjećuje da izričaj u romanu Zora Neale Hurston predstavlja *call-and-response*<sup>148</sup> dijalog koji ima svoje temelje u usmenoj kulturi i predaji. Callahan smatra da je taj roman primjer narativnog oblika u kojem pisac zauzima neutralan položaj u prepričavanju priče, no ipak se na neki način *obraća čitateljima da odgovore na priču Janie Crawford... s novim idejama i novim mislima.*<sup>149</sup>

Stvorivši svoju junakinju Janie, Zora Neale Hurston učinila je velik iskorak prema budućnosti književnog stvaralaštva afroameričkih žena koje su prihvatile njezin izazov oblikujući nove junakinje s novim identitetima i ispovijestima. *Their Eyes Were Watching God* roman je koji utemeljuje narativni oblik priče i usmene naracije kao krucijalnih oblika za problematiku potrage za identitetom za kojim su težile afroameričke žene. Hurston oslikava složene odnose između triju generacija žena: Janie i Pheoby, Leafy i Nanny. Ona pažljivo diferencira odnos između Nanny koja utjelovljuje nefleksibilnu interpretaciju tradicije i Janieinu težnju ka samootkriću. Niz kritičara poput June Jordan, Alice Walker, Henryja Louisa Gatesa, Jr. i Michaela Awkwarda slažu se u mišljenju da je taj roman odigrao veoma važnu ulogu u stvaranju afroameričke književne tradicije. Hurston i njezini romani imaju i danas toliko jak odjek u afroameričkoj književnosti da se i današnje spisateljice poput Toni Morrison, Alice

---

<sup>148</sup> Callahan, John, 1988, *In the African-American Grain: The Pursuit of Voice in Twentieth-Century Black Fiction*, University of Illinois Press, Urbana, str. 116.

<sup>149</sup> Ibid. str. 116.

Walker, Glorije Naylor i mnogih drugih oslanjaju na narativne i strukturalne elemente svoje prethodnice.

U svakom slučaju, jednu od najboljih ocjena toga romana dao je John Callahan. Callahan smatra da je *Hurston uvijek bila eklektična, originalna, idiosinkretno orijentirana i eksperimentalna odlučivši se suprotstaviti nekad inovativnim, no do sredine 1930-ih godina zatvorenim modernističkim stavovima protiv združivanja i približavanja između romanopisca i protagonista...* U romanu *Their Eyes Were Watching God Hurston u treće lice naracije udiše živi glas pripovjedača. Iz toga je implicitno da ona svoju osobnost stavlja na uvid. Iznimne vrijednosti autorske kontrole ona zamjenjuje retoričkom intimnošću koju razvija iz call-and-response metode.... Zbog njezina intimnog ali ipak neosobnog i bezličnog pristupa u naraciji, Hurston poziva svoje čitatelje da sudjeluju u procesu prepričavanja priče.*<sup>150</sup>

---

<sup>150</sup> Ibid. str 117.

## 7. RASNA, RODNA I SPOLNA PROBLEMATIKA U NARATIVNIM STRUKTURAMA TONI MORRISON

*Her blackness is the antithesis of a creamy white skin, her lips are thick, her hair is kinky, and short she is, in fact the antithesis of American beauty.... in this country she is ugly..... when to her physical unattractiveness is added a discouraging, deprecating mother – family – environment into which she is born, there can be no doubt that she will develop a damaged self-concept and an impairment of her feminine narcissism.*<sup>151</sup>

Calvin Hernton, *Sex and Racism in America*

### 7.1. TONI MORRISON – IKONA CRNAČKOGA NARODA

Imenovanje Toni Morrison dobitnicom Nobelove nagrade za književnost 1993. godine iziskuje pomniji pristup književnom kanonu te spisateljice, kao jedne od vodećih afroameričkih spisateljica u svijetu.<sup>152</sup>

---

<sup>151</sup> Hernton, Calvin, 1965, *Sex and Racism in America*, Grove Press, New York. (prijevod: Njezina obojena koža antiteza je bijeloj baršunastoj koži, njezine su usne debele, njezina je kosa kovrčava i zapletena, i niska je rastom, ustvari, ona je antiteza američke ljepote... u ovoj zemlji ona je ružna.... kada još na njezinu fizičku neprivlačnost dodamo i obeshrabrenu i poniženu majku – obitelj – okolinu u kojoj je odrasla, nema sumnje da će se ona razviti u osobu oštećenog i iskrivljenog identiteta što će oslabiti njezin feministički narcisoidni pristup).

<sup>152</sup> Toni Morrison dobitnica je Nobelove nagrade za književnost 1993. godine. Prilikom primanja nagrade, Morrison je održala govor koji prezentiram u cijelosti. Govor je s engleskog jezika na hrvatski jezik prevela

---

Vera Čičin-Šajn, a objavljen je u romanu *Solomonova pjesma* koji je preveden na hrvatski jezik. (Toni Morrison, 1996, *Solomonova pjesma*, Školska knjiga, Zagreb.) Osim toga romana na hrvatski jezik preveden je i roman *Ljubav* koji su preveli Jagoda Splivalo-Rusan i Giga Gračan. (Toni Morrison, 2003, *Ljubav*, Profil International, Zagreb.)

*Bijaše nekoć davno jedna starica, slijepa ali mudra. Ili je to bio starac? Možda guru. Ili pak mudarc koji smiruje nemirnu djecu. Čula sam tu priču, ili neku upravo takvu, iz predaje brojnih kultura.*

*“Bijaše nekoć jedna starica. Slijepa. Mudra.”*

*U verziji koju znam ta je žena kći robova, crnih, američkih, te živi sama u kućici izvan grada. Po mudrosti je na glasu bez premca i bez prijepora. Među svojim ljudima ona je u isti mah zakon i njihov prekršaj. Čast što joj se iskazuje i strahopoštovanje kojim je okružena sežu daleko izvan susjedstva do udaljenih krajeva; sve do grada, u kojemu je pronicavost mnogima izvor zabave.*

*Jednoga dana ženu posjetiše mladi ljudi koji bi rado opovrgnuli njezinu vidovitost i optužili je kao opsenarku kakvom je drže. Naum im je jednostavan: ulaze u kuću i postavljaju jedno pitanje, kojemu se odgovor oslanja jedino na ono po čemu se ona od njih razlikuje, na razliku, za koju oni drže da je duboka nesposobnost: njezina sljepoća. Stoje oni pred njom te ju jedan od njih pita: “Starice, u ruci držim pticu. Reci mi, je li živa ili mrtva?” Ona ne odgovori, a pitanje se ponavlja: “Je li ptica koju držim živa ili mrtva?”*

*Ona još ne odgovara. Slijepa je i ne može vidjeti svoje posjetitelje, a kamoli što im je u rukama. Ne zna im boju, rod ni zavičaj. Znade samo njihov motiv. Staričina je šutnja tako duga da se mladi ljudi s mukom uzdržavaju od smijeha.*

*Najzad ona progovori i glas joj je blag, ali ozbiljan. “Ne znam”, reče ona. “Ne znam je li ptica što je držite mrtva ili živa, ali ono što znam jest da je u vašim rukama. U vašim je rukama.”*

*Njezin se odgovor može shvatiti ovako: ako je mrtva, vi ste je, ili tako našli ili ste je je ubili. Ako je živa, možete je još ubiti. Hoće li ostati živa, vaša je odluka. Što god bilo, na vama je odgovornost.*

*Zbog isticanja svoje moći i njezine bespomoćnosti mladi su posjetitelji ukoreni, rečeno im je da su odgovorni, ne samo zbog čina ismijavanja, nego i zbog maloga svička života, žrtvovana kako bi se postigao cilj. Slijepa žena skreće pozornost s provjere moći na instrument kojim se moć vrši.*

*Razmišljanje o tome što bi (osim njezina vlastitoga krhkoga tijela) ta ptica u ruci mogla značiti, uvijek mi je bilo privlačno, ali posebice sada, dok mislim o poslu kojim se bavim, kako me doveo u ovo društvo. Odabrala sam tako tumačiti pticu kao jezik, a ženu kao profesionalna pisca. Nju brine kako se postupa s jezikom, na kojemu sanja, koji joj je dat rođenjem, koji se podvrgava službi, poradi podmukle svrhe pred njom čak zadržava. Kao pisac ona o jeziku misli dijelom kao o sustavu, dijelom kao o živu biću nad kojim imamo nadzor, ali ponajviše kao o posredniku – kao o činu s posljedicama. Stoga pitanje, koje joj djeca postavljaju: “je li živo ili mrtvo?” nije nestvarno, jer ona o jeziku misli kao o nečemu podložnom smrti, brisanju; zacijelo kao o nečemu što može biti ugroženo i spašeno pukim naporom volje. Ona drži, ako je ptica u rukama njezinih posjetitelja mrtva, za leš su odgovorni čuvari. Za nju mrtav jezik nije samo onaj kojim se više ne govori ili ne piše, to je ukočeni jezični sadržaj koji se divi vlastitoj paralizi. Poput statističkog jezika, cenzuriranoga i onoga koji cenzurira. Nemilosrdan u svojim upravnim dužnostima, on nema želje ni svrhe osim da održi slobodan raspon vlastitoga narkotičnoga narcizma, vlastitu isključivost i dominaciju. Premda na izdisaju, ipak nije bez učinka, jer djelatno osujećuje intelekt, koči savjest, potiskuje humani potencijal. Budući da je imun na ispitivanje, on ne može oblikovati ili podnositi nove zamisli, oblikovati druge misli, pripovijedati neku drugu priču, ispunjavati zbunjujući muk. Službeni jezik, iskovan radi sankcioniranja neznanja i očuvanja povlastica, zaštitni je oklop, ulašten do šokantna sjaja, ljuska koju je vitez odavno napustio. Ipak je tu: nijem, grabežljiv, sentimental. Pobuđujući štovanje školske djece, nudeći zaklon despotima, prizivajući u publici lažne uspomene na stabilnost i sklad.*

*Uvjerena je, kad jezik umre zbog nemara, zlorabe i odsutnosti poštovanja, iz ravnodušnosti ili ubojstvom po nalogu, da za njegovu smrt nije odgovorna samo ona, nego i svi korisnici i činitelji. U njezinoj su zemlji djeca odgrizla svoje jezike i umjesto njih služe se mecima, kako bi ponavljala glas zanijemlosti, onemoćala i onesposobljavajućeg jezika, jezika koji su odrasli posvema napustili kao sredstvo ispunjavanja značenjem, kao nešto što pruža naputke ili ono čime se iskazuje ljubav. Ona pak zna da samoubojstvo jezika nije samo dječji izbor. Ono je zajedničko infantilnim državnim poglavarima i moćnim trgovcima, kojima ispražnjeni jezik više ne dopušta pristup onome što im je jošpreostalo od ljudskih nagona, jer oni govore samo onima koji slušaju ili pak da nametnu poslušnost.*

*Sustavno pustošenje jezika može se prepoznati po tendenciji onih koji se njime služe da se odriču njegovih nijansiranih, složenih, porodijskih svojstava u korist prijetnje i podjarmljivanja. Represivni jezik*

---

ne predstavlja tek nasilje; on jest nasilje; on ne predstavlja samo granice znanja; on ograničuje znanje. Bilo da je riječ o zamagljujućem državničkom jeziku ili lažnom jeziku medija bez duha; bilo da je riječ o ponosu, ili zakrećenom akademikom jeziku ili o jeziku znanosti kojim upravlja potrošnja; o malignom jeziku prava bez etike ili jeziku kojim valja odvrćati manjine, skrivajući rasističku pljačku na svome književnom obrazu – valja ga odbijati, mijenjati i raskrinkati. Jezik je onaj koji pije krv, zadire u ranjiva mjesta, gura svoju fašističku čizmu pod krinoline respektabilnosti i rodoljublja, nemilosrdno se krećući do samoga dna pa sve do ispražnjenja uma. Seksistički jezik, rasistički jezik, teistički jezik – sve su to tipovi upravljačkog jezika vlasti, koji ne mogu dopustiti i ne dopuštaju nove spoznaje nitit potiču na uzajamnu razmjenu ideja.

Starica je posve svjesna da njezine misli ne bi mogle uvjeriti nikakva intelektualnog plaćenika ni nezasićena diktatora, nikakva plaćenog političara ili demagoga, ni licemjerna novinara. Postoji i postojat će jezik koji izaziva građane da se naoružaju i da naoružavaju, da kolju i budu klani u robnim kućama, sudovima, poštanskim uredima, na igralištima, u spavaćim sobama i na bulevarima; onaj uzbuđujući komemorirajući jezik kojim se maskira sažaljenje i uzaludnost smrti. Bit će i dalje diplomatskog jezika radi obrane silovanja, mučenja, ubojstva. Ima i još će biti zavodljiva, prevrtljiva jezika, namijenjena gušenju žena, kojim ih se hvata za grkljan kao guske za proizvodnju pašete, njihovim vlastitim neizrecivim, pogrešivim riječima; bit će još jezika nadzora, prerušena u istraživački; jezika politike i povijesti sračunata na to da milijuni paćenika zanijem; očaravajućeg jezika koji će ushititi nezadovoljne i ojađene da napadnu svoje susjede; arogantna pseudoempiričkog jezika vješto sročena da kreativne ljude privuče u kaveze infeornosti i beznadnosti.

Ispod elokvencije, blještavila, učenih asocijacija, bilo da uzbuđuju ili zavode, srce takva jezika vene ili možda ne uopće ne kuca – ako je ptica već mrtva.

Mislila je o tome, kakva bi bila intelektualna povijest bilo koje discipline da ta nije ustrajala, ili bila prisiljena na to, da troši vrijeme i život – kako to zahtijeva racionalizacija predstavljanja dominacije – na smrtonosne rasprave o isključivanju, koje priječi pristup spoznaji, kako onome koji isključuje, tako i isključenome.

Uvriježila se mudrost priče o kuli babilonskoj, kako je njezino rušenje bila nesreća. Da je rastresenost ili težina brojnih jezika srušila nedostatnu građu tornja. Kako bi jedan monolitni jezik bio prospješio gradnju te bi se bilo doseglo nebo. Čije nebo, pita se ona. I kakvo? Možda je dosegnuće Raja bilo preuranjeno, malo prenapregnuto, ako nitko nije našao vremena da razumije druge jezike, druge poglede, druge priče. Da jest, nebo koje su zamišljali moglo im je biti pred nogama. Složeno, zahtjevno da, ali pogled na nebo kao život, ne nebo kao onkraj života.

Nije htjela svojim mladim posjetiteljima ostaviti dojam kako život mora nasilu biti živ samo zato da bude. Vitalnost je života u njegovoj sposobnosti da ocrta stvarne, zamišljene i moguće živote njegovih govornika, čitatelja i pisaca. Premda je katkada usrajan u premještanju iskustava, on nije zamjena za nj. On vuče luk prema mjestu na kojemu možda počiva značenje. Kad je jedan predsjednik Sjedinjenih Država mislio o groblju, u koje se bila pretvorila njegova zemlja, te rekao: "Svijet će slabo zapaziti i neće dugo pamtiti što mi ovdje govorimo. Ali nikada neće zaboraviti što su ovdje napravili." Njegove jednostavne riječi ushićuju po tomu što bodre na život, jer su odbile obuhvatiti zbilju od 600 000 mrtvih iz kataklizmičkoga rasističkog rata. Odbijajući monumentalizaciju, prezirući "zadnju riječ" i precizno "rezimiranje", priznajući njihovu "slabu moć zbrajanja ili oduzimanja", njegove riječi naznačuju smjernost spram nedohvatljivosti života koji se oplakuje. Smjernost je ono što nju tiče, ta spoznaja da jezik ne može i nikad neće dosegnuti život. Niti bi trebao. Jezik nikad ne može "prikliještiti" ropstvo, genosid, rat. Niti bi trebao žudjeti za arogancijom da to bude u stanju činiti. Njegova snaga, njegova sreća je u posezanju za neizrecivim.

Bilo da je veličajan ili neznatan, duboko zadirući, zapaljujući ili protivan posvećenju, bilo da se glasno smije ili je krik bez abecede, odabrana riječ, odabran muk, neuznemiren jezik giba se prema znanju, a ne prema njegovu razaranju. Tko pak ne zna za književnost koja je zabranjena jer propituje, koja je diskreditirana jer kritizira, koja se briše jer nudi zamjenu? A koliko je onih koje vrijeđa pomisao na samouništenje jezika?

Čin riječi je uzvišen, misli ona, jer generira; stvara značenje koje osigurava našu različitost, našu ljudsku različitost – ono po čemu nismo nalik ni jednom drugom životu.

Mi umiremo. To je možda značenje života. Ali mi pravimo jezik. To je možda mjera naših života.

"Bijaše nekoć davno..." postavili posjetitelji starici jedno pitanje. Tko su oni, ta djeca? Što su oni učinili od tog susreta? Što su oni čuli u onim konačnim riječima: "Ptica je u vašim rukama?" rečenicu

---

koja ukazuje na mogućnost ili takvu koja podiže ogradu? Možda su djeca čula tek "To nije moj problem. Stara sam, ženska, crna, slijepa. Mudrost koju sad posjedujem jest to što znam da vam ne mogu pomoći. Budućnost jezika je vaša."

Oni tu stoje. A što ako u njihovim rukama nema ničega? A što ako je posjet bio samo doskočica, smicalica da je čuju, da ih shvati ozbiljno, kao što još nije nitko prije? Prilika da upadnu, da ometu svijet odraslih, da oskrvnu njihovu raspravu o njima, za njih, ali nikada izravno njima? U igri su bitna pitanja, uključujući ono koje su postavili: "Je li ptica što je držimo živa ili mrtva?" Možda je pitanje značilo: "Bi li nam tko mogao reći što je život? Što je smrt?" Nipošto smicalica; ni bedastoća. Izravno pitanje, vrijedno pozornosti nekoga mudrog. Nekoga starog. Ako stari i mudri, koji su živjeli život i suočili se sa smrću, ne mogu ni jedno od toga opisati, tko onda može? Ali ona to ne čini, ona čuva svoju tajnu; svoje dobro mišljenje o sebi; svoje mudre izreke; svoje umijeće bez obveze. Ona zadržava razmak, učvršćuje ga i povlači se u posebnost izolacije, u sofisticirani, povlašteni prostor.

Ništa, ni jedna riječ ne prati njezine izjave o premještanju. Ta je tišina duboka, dublja od značenja koje imaju riječi što ih je izgovorila. Tišina treperi, a djeca, u neprilici, ispunjavaju je jezikom smišljenim na licu mjesta.

"Zar nema govora", pitaju je oni, "zar nema riječi koje biste nam pružili, a koje bi nam pomogle da prodremo u vaš dosje promašaja? Pouka koju ste nam upravo dali nije uopće nikakva pouka, jer mi pomno pazimo na ono što ste učinili kao i na ono što ste rekli? I na ogradu koju ste podigli između velikodušnosti i mudrosti?"

Nemamo pticu u rukama, ni živu ni mrtvu. Imamo samo vas i svoje važno pitanje. Zar je to ništa u našim rukama nešto o čemu ne biste mogli podnijeti razmišljanje, ili barem nagađanje? Zar se ne sjećate da ste bili mladi, kad je jezik bio magija bez značenja? Kad ono što ste mogli reći nije moglo značiti? Kad je nevidljivo bilo ono što je mašta težila da vidi? Kad su pitanja i traženje odgovora žarko plamtjeli da ste se tresli od bijesa jer niste znali?

Mora li naša svjesnost početi od bitke, u kojoj su se junakinje i junaci poput vas već borili i izgubili je, ostavljajući nas bez ičega u rukama osim onoga što ste vi zamislili da je u njima? Vaš je odgovor vješt, ali njegova izvještachenost nas zbunjuje i morala bi vas zbunjivati. Vaš je odgovor neprilican jer njime čestitate sami sebi. Tekst pisan za televiziju, koji nema nikakva smisla, ako u našim rukama nema ničega.

Zašto niste pružili ruku, dodirnuti nas svojim mekanim prstima, odgodili oštar ugriz, lekciju, dok niste shvatili tko smo? Zar ste tko prezreli naš trik, naš modus operandi, te niste mogli uvidjeti kako smo bili zbunjeni, ne znajući kako privući vašu pozornost? Mi smo mladi. Nezreli. Cijeli svoj kratki život slušamo kako moramo biti odgovorni. Što to uopće može značiti u katastrofi, u koju se pretvorila ta riječ; gdje, kako je rekao neki pjesnik, ništa ne treba izlagati, kad je već sve razotkriveno. Naša je baština uvreda. Hoćete da imamo vaše stare, blijede oči i da vidimo samo okrutnost i osrednjost. Mislite li da smo dovoljno glupi da se uvijek iznova krivo zaklinjemo na fikciju nacionalnosti? Kako se usuđujete govoriti nam o dužnosti, kad smo do pasa utonuli u otrov vaše prošlosti?

Vi nas trivijalizirate i trivijalizirate pticu koja nije u našim rukama. Zar nema konteksta za naše živote? Nema pjesme, nema književnosti, nikakve poeme pune vitamina, nikakve povijesti vezane za iskustvo što biste nam mogli pružiti i pomoći da počnemo jaki? Vi ste odrasla osoba. Stara i mudra. Prestanite misliti kako ćete sačuvati obraz. Mislite na naše živote i pričajte nam svoj potanki opisan svijet. Izmislite priču. Pripovijedanje je radikalno, stvarajući nas u istom trenutku u kojemu se stvara. Nećemo vam zamjeriti posegnete li dalje no što možete dosegnuti; ili ako ljubav tako zapali vaše riječi da izgore u plamenu, te ostanu samo ožegline. Ili ako, uzdržljivošću kakvu imaju kirurgove ruke, vaše riječi zašiju samo ona mjesta s kojih bi mogla poteći krv. Znamo da nikad to ne možete primjereno učiniti – jednom I zauvijek. Strast nije nikad dovoljna; a nije ni vještina. Ali pokušajte. Za naše dobro i vaše dobro zaboravite svoje ime na ulici; recite nam što je svijet bio za vas na mračnim mjestima i na svjetlu. Ne pričajte nam što da vjerujemo, čega da se bojimo. Pokažite nam široku suknju vjerovanja i onu očicu koja para mrežu straha. Vi, starice, blagoslovljena sljepočom, unijete govoriti jezikom koji će nam reći što samo jezik može: kako vidjeti bez slika. Samo nas jezik štiti od unakaženosti bezimernih stvari. Jedino jezik je meditacija.

Recite nam što znači biti žena, tako da bismo znali što znači biti muškarac. Što se pokreće na margini. Kako je nemati dom na ovom mjestu, biti otrgnut od onoga koje ste poznavali. Kako je živjeti na rubu gradova koji ne mogu podnositi vaše društvo.

Pričajte nam o brodovima koji su se okrenuli od obale na Uskrs, kao sjemenik na polju. Pričajte nam o kolima natovarenim robovima, kako su tiho pjevali da im se dah nije mogao razlikovati od snijega što je padao. Kako su znali po najbližem zgrbljenom ramenu da će im sljedeća postaja biti i posljednja. Kako su,

Tim svojim govorom Morrison je pokazala da je njezin spisateljski rad obilježila afroamerička tradicija, kultura i folklor, elementi na kojima Morrison zasniva svoj spisateljski kanon. Dobivanjem te vrijedne i prestižne nagrade i titule, Morrison se može svrstati među svjetski poznate spisateljice koje su kao i Morrison pisale i danas pišu o rasnim, rodnim, klasnim i nacionalno obojenim posebnostima jednoga naroda. Poput Thoreaua u djelu *Walden*, Morrison duboko uronjava u pojedinačne i konkretne situacije kako bi dosegla općeprihvatljive stavove i načela.

Mnogobrojne studije o Toni Morrison i njezinu stvaralaštvu ukazuju na istaknuto mjesto koje ta književnica i spisateljica zauzima ne samo u okvirima afroameričke književnosti već i u okvirima svjetske književnosti.<sup>153</sup> Razvidno je da nema kritičara i teoretičara koji se bavi propitivanjem rasne, rodne i klasne diskriminacije, a da nije proučavao interakcijske veze navedenih problema u kanonskom stvaralaštvu Toni

---

*ruku u krilu sklopljenih na molitvu, mislili na vrućinu, pa na sunce. Podižući glave kao da je ono tu da se uzme. Okrećući se kao da su tu za uzimanje. Zaustavljaju se kraj neke gostionice. Vozač i njegov drug odlaze unutra sa svjetiljkom, ostavljajući ih da pjevuše u mraku. Dok se konj prazni, para mu šišti pod potkovama na snijegu i to šištanje i topljenje izaziva zavist smrznutih robova.*

*Otvoraju se vrata gostionice: iz njezine svjetlosti izlaze djevojka i dječak. Penju se na kola. Dječak će za tri godine imati pušku, ali sad nosi svjetiljku i vrč tople jaubukovače. Prinose ga od usta do usta. Djevojka dijeli kruh, komade mesa i još nešto: pogled u oči onome koga poslužuje. Svakoga muškarca poslužuje jednom, svaku ženu dvaput. i jedan pogled. Oni ga uzvraćaju. Sljedeća postaja bit će im posljednja. Ali ne ova. Ova je zagrijana”*

*Ponovo vlada muk, pošto su djeca prestala govoriti, sve dok žena ne prekine tišinu.*

*“Napokon”, kaže ona, “sad vam vjerujem. Vjerujem vama s pticom koja nije u vašim rukama, jer je niste zapravo uhvatili. Vidite. Kako je to divno, ovo što smo napravili – zajedno.”*

<sup>153</sup> Bessie, Jones, - Audrey, L. Vinson, *The World of Toni Morrison: Explorations in Literary Criticism* (1985); Karla, Holloway, - Stephanie, Demedrakopolous, *New Dimensions of Spirituality: A Biracial and Bicultural Reading of the Novels of Toni Morrison* (1987); Nellie, McKay, (ur.) *Critical Essays on Toni Morrison* (1988); Wilfred, D. Samuels, - Clenora, Hudson Weems, *Toni Morrison* (1990); Harold, Bloom, (ur.) *Modern Critical Views: Toni Morrison* (1990); Barbara, Rigney, *The Voices of Toni Morrison* (1991); Karen, Carmen., *Toni Morrison's World of Fiction* (1993); Henry Louis, Gates Jr., - K. A. Appiah, (ur.) *Toni Morrison: Critical Perspectives Past and Present* (1993); Denize, Heinze, *The Dilemma of „Double-Consciousness: Toni Morrison's Novels* (1993); Gloria, Wade-Gayles, *No Crystal Stair: Visions of Race and Sex in Black Women's Fiction* (1984); Butler,-Evans., *Race, Gender and Desire: Narrative Strategies in the Fiction of Toni Cade Bambara, Toni Morrison and Alice Walker* (1989); Doreatha, Drummond Mbalia, *Toni Morrison's Developing Class Consciousness* (1991).

Morrison. Stoga, i danas još uvijek postoji potreba za propitivanjem rasne, rodne i spolne problematike u romanima Toni Morrison.

U svome poznatom eseju *Blueprint for Negro Literature*,<sup>154</sup> Richard Wright tvrdi da *marksističko crnačka muško orijentirana estetika i politika koje su usmjerene protiv rasizma i kapitalizma trebaju biti esencijalni aspekti o kojima će pisati crnački pisci*. U skladu s time, središnji lik svih njegovih romana i pripovijedaka mladi je crnac koji je zaluden bjelačkim rasističkim i kapitalističkim svijetom. Nadalje, aspekt muškosti oduvijek je zaokupljao pozornost afroameričkih pisaca, koji su kroz prošlost imali mačistički stav prema crnkinjama smatrajući ih patvorenim i nemoralnim bićima. Prikazivali su crnkinje kao seksualne objekte ili jednostavno produžetak muškoga ega, bez autonomnosti i identiteta. Drugim riječima, crnački pisci nisu uopće bili drukčiji u svome pristupu prema crnkinjama od svojih bjelačkih „kolega“.

Afroameričke žene u Americi žrtve su rasizma, seksizma i kapitalizma, ne samo od bjelačkoga već i do muškoga crnačkoga svijeta. Crnkinje su nositeljice onoga što Barbara Smith naziva „*geometrijske potlačenosti*“<sup>155</sup> i zbog toga se može reći da su nositeljice trostruke svijesti: rasne, rodne i klasne. Stoga nije iznenađujuće što feministički aspekt crnkinja u potpunosti prožima i zaokuplja afroameričku književnost. Valja naglasiti da položaj afroameričkih spisateljica nije minoran u odnosu na položaj afroameričkih muškaraca pisaca. Književnost afroameričkih žena dobiva sve veće razmjere i što je još bitnije postaje liberalnijom. Osim toga,

---

<sup>154</sup> Wright, Richard, *Blueprint for Negro Literature*, 1937., u: Napier, Winston, 2000, *African-American Literary Theory*, New York University Press, New York, London, str.47.

<sup>155</sup> Smith, Barbara, 1976, *Doing Research on Black American Women*, Women Studies Newsletter, 4., str. 4.

crnkinje spisateljice bave se političkim temama o rasnim i spolnim predrasudama, te osjećajima i postupcima koje muškarci pisci odražavaju prema crnkinjama na ulici, u obitelji i u spavaćoj sobi. Kao rezultat toga, njihovi radovi otkrivaju osebujan pristup žene prema ženi, a ne žene prema muškarcu. Stoga, valja naglasiti da je crnačka feministička estetika, u kojoj struktura, jezik, sintaksa i metaforika otkrivaju njihova iskustva, bitno različita i ekspanzivnija od književnosti koju potpisuju muškarci crnci. O tome upravo svjedoče i djela Toni Morrison.

Toni Morrison je vjerojatno najsofisticiranija spisateljica u povijesti afroameričke književnosti. Na pronicav način Morrison opisuje brojne aspekte iz života crnačkoga naroda prikazujući ih onakvima kakvi doista jesu. Njezina jedinstvenost leži u otkrivanju ljepote i nade ispod površine crnačke Amerike. Ipak, prava umjetnička izvrsnost Toni Morrison leži u njezinu postizanju ravnoteže između istinski crnačke književnosti i univerzalne književnosti. Iako čvrsto utemeljena u kulturnom nasljeđu, njezino stvaralaštvo prenosi koncepte etničke književnosti stavljajući na uvid čitatelju mitske modele i prizvuke.

Veliko postignuće Toni Morrison kao spisateljice upravo je u tome što je uspjela na nevjerojatan i zadivljujući način preokrenuti svoj stil književne interpretacije. Njezine su teme često onakve kakve susrećemo u naturalističkoj fikciji. To su povijesni aspekti koji određuju društveni utjecaj rasne, rodne ili klasne diskriminacije, no ipak, njezine se teme mogu staviti i u okvire lirskoga modernizma budući da ona piše i o ljubavi, prijevari i teškoćama individualne odgovornosti. Njezini se romani odlikuju fabularnom kvalitetom budući da je bila pod izravnim utjecajem afroameričkih narodnih priča. Poput Georgea Eliota ona ima rijedak talent za

karakterizaciju likova. Osebnost spisateljice Morrison jest i u prezentaciji jezika crnačkoga naroda koji odiše originalnošću.

Kao rezultat njezinih književnih i umjetničkih sposobnosti i kompetencije, Morrison je smatrana prethodnicom suvremenih romanopisaca, unoseći u svoja djela vlastiti rasni i rodni identitet.

Mnogi su čimbenici pridonijeli razvoju društvene, političke i estetske svijesti kod Toni Morrison. U prvome redu, valja reći da su to okolina, obiteljsko nasljeđe, zajednica, afroamerički folklor, njezino bogato obrazovanje i rani ulazak u profesionalni život književnosti. Ti su čimbenici pomogli Morrisonovoj da vrlo brzo postane svjesna prirode problema afroameričkih ljudi i krize identiteta s kojom se taj narod neprestano bori. Ubrzo je shvatila i odlučila da će kroz pisanu riječ pokušati upozoriti javnost na probleme s kojima se susreće crnački narod.

Okruženje u kojem je odrasla vrlo je često kompatibilno s okruženjem njezinih likova u romanima. Rođena je 18. veljače 1913. godine u Lorainu, u državi Ohio, malenom gradiću udaljenom 40 kilometara od Clevelanda. Daleko od bučnog i natrpanog New Yorka, Morrison je u okruženju malene sredine u kojoj je živjela, skupljala inspiraciju za svoju spisateljsku karijeru. Wilfred Samuels i Clenora Hudson-Weems naglašavaju kompleksnost i suptilnost pastoralnog života u kojem je Morrison zadržavala privatnost. Samuels i Hudson –Weems navode:

*Daleko od rijeke Hudson, otvarali su se obzori neograničenih mogućnosti koje su bile oslobođene gradske gužve. Takvo je okruženje nudilo prostor i putovnicu ka svijetu poznatih i nepoznatih realiteta:*

*činjenice, fikcija, mašta; mistični i magični svjetovi koji su se stapali u svijetu koji je stvarala Morrison.*<sup>156</sup>

Tijekom djetinjstva Morrison je proživjela siromaštvo, mržnju i rasnu diskriminaciju koja ju je pratila cijeloga života. Njezini roditelji, George i Rahmah, južnjački emigranti, napustili su daleki Jug u potrazi za boljim društvenim, političkim, ekonomskim i obrazovnim mogućnostima za obitelj. Morrison je kroz život naučila mnogo toga o rasnim, spolnim i klasnim razlikama inkorporirajući navedenu problematiku u svoja djela.

Od oca koji je bio perfekcionista, Morrison je dobila sliku o bijelcima budući da je njezin otac vjerovao da su afrički ljudi moralno superiorniji od Europljana. Morrison priznaje da je njezin otac bio rasist i vjerovao je da je u pravu kada prezire bijelce za koje je smatrao da nemaju pravo prezirati njega i crnački narod. U tom smislu njezin je otac na nju prenio pozitivnu energiju samopoštovanja koju je Morrison dalje nastavila gajiti. Njezina je majka uvijek bila optimist, vjerujući da će budućnost donijeti bolje rasne odnose među ljudima. Na njezin razvoj identiteta utjecali su i njezini baka i djed. Baka Ardelia imala je najveći utjecaj na Morrison tijekom djetinjstva upoznajući je s crnačkim folklorom koji prevladava u njezinim romanima. Isto tako, njezin djed Solomon profilirao je njezino spisateljsko stvaralaštvo prenoseći na nju duh tradicijskoga respekta prema tesarskome umijeću koji je bio veoma važan za crnačku zajednicu. Crnački folklor, glazba, jezik i obredi crnačkoga naroda dali su njezinim romanima osobitu dimenziju i ton. Kako navodi Jean Strouse:

*Svijet Toni Morrison, poput svijeta njezinih romana, obiluje znakovima, vizurama i spoznajama koje nadilaze pet osnovnih osjetila.*<sup>157</sup>

---

<sup>156</sup> Samuels, D. Wilfred, - Hudson-Weems, Clenora, 1990, *Toni Morrison*, Twayne, Boston, str. 3.

<sup>157</sup> Strouse, Jean, 1981, *Toni Morrison: Black Magic*, Newsweek, 30. ožujka 1981., str. 52.

Temeljni aspekt stvaralaštva i osnaženje identiteta Morrison je stjecala u malenoj crnačkoj zajednici u Lorainu u kojoj je živjela sedam godina. Poput zajednice glavne junakinje romana *The Bluest Eye*, Pecole, to je bilo okruženje u kojemu su svi bili zabrinuti ako je netko iz zajednice imao problema. Tako je u intervjuu s Robertom Steptom Morrison rekla:

*Ako je netko bio bolestan, drugi su se ljudi brinuli za njega; ako je netko bio star i nemoćan, drugi su mu pomagali; ako je netko trebao hranu, drugi su se pobrinuli da mu je omoguće...*<sup>158</sup>

Takvi odnosi u crnačkim zajednicama o kojima govori Morrison uvjerili su spisateljicu da crnački ljudi nisu dosadni i bezlični kakvim ih smatra bjelački svijet, i što je još bitnije, to je zainteresiralo spisateljicu da „dublje zaviri“ u kompleksnosti i suptilnosti u životima crnačkoga naroda koje potom prikazuje u svojim romanima.

Afroamerički folklor je bez sumnje temelj fikcije koju piše Morrison kao naposljetku i cjelokupne afroameričke književnosti. Usmena predaja jedan je od najbitnijih aspekata u prenošenju afroameričke kulturne i književne tradicije. U zemlju u kojoj je sve do kasnih 1830-ih godina bilo zabranjeno poučavati robove, usmena predaja bila je nasušno potrebna kako bi se prenosile kulturološke vrijednosti iz generacije u generaciju. Usmena predaja postupno se transformirala u razne pisane oblike poput pamfleta, pjesama, pripovijedaka i romana.

Afroamerički folklor imao je ogroman utjecaj na likove i svjetove koje je stvarala Morrison. Njezina svijest o nerazdvojnosti usmenih oblika književnog izričaja od pisane riječi u afroameričkoj kulturi bli su vodilja u

---

<sup>158</sup> Stepto, Robert, *Intimate Things in Place: A Conversation with Toni Morrison*, u: Taylor-Guthrie, Danille, (ur.) 1994, *Conversations with Toni Morrison*, University Press of Mississippi, Jackson, str. 11. Taj intervju vođen je u uredu Toni Morrison u izdavačkoj kući *Random House* u New Yorku 19. svibnja 1976. godine.

cjelokupnoj njezinoj spisateljskoj karijeri. Koristeći folklorne elemente, Morrison je zadivljena čudesnim bajkama, strašnim čudovištima i monstruoznim ponašanjima u afroameričkoj kulturnoj baštini. Poput Zore Neale Hurston, Morrison propituje modele narodnog jezika i koristi metafore iz narodnoga jezika na veoma autentičan način podupirući tematske elemente i karakterizaciju likova. Smatrajući sebe kulturnom aktivistkinjom, Morrison piše o narodnoj estetici koja je u skladu s teorijskim tvrdnjama Ralpa Ellisona da je folklor temelj svake velike književnosti:

*Koje su strukture za čovječanstvo važne i što je u našem nasljeđu vrijedno sačuvati, a što napustiti, pitanja su koja bi za nas (crnački narod Amerike) trebala biti od iznimne važnosti. Rješenje tih pitanja može se pronaći u folkloru koji nudi prve nacрте o karakteru neke skupine. Folklor zadržava i čuva one situacije koje se neprestano ponavljaju kroz povijest nekog naroda. Opisuju se rituali, običaji, ponašanja koji ili omogućavaju ugodan život ili ga uništavaju; opisuju se granice ponašanja, misli i radnji koje određena skupina drži granicama u ponašanju ljudi. Kroz folklor se projicira mudrost u simbolima koji odražavaju nagon skupine za preživljavanjem.... Stoga, nije slučajnost da se svaka velika književnost koja nastaje kao rezultat individualne umjetnosti, uzdiže tim skromnim temeljima.<sup>159</sup>*

Obrazovanje i rano uključivanje u profesionalni život pomoglo je spisateljici Morrison da se formira kao kreativni pisac s društvenom i političkom svijesću. Njezina sklonost ka književnosti otkrivena je veoma rano, još u osnovnoj školi. Osim naklonosti prema knjizi i književnosti,

---

<sup>159</sup> Sumana, K., 1998, *The Novels of Toni Morrison: A Study in Race, Gender, and Class*, Sangam Books, London, str.35.

Morrison je studirala i latinski jezik. Nakon što je diplomirala književnost i engleski jezik na Sveučilištu Cornell 1955. godine, Morrison se posvetila učiteljskoj karijeri i ubrzo je postala profesorom na Sveučilištu Texas Southern u Houstonu.

Zaposlivši se kao urednica u izdavačkoj kući Random House u New Yorku, Morrison je započela dug put prema razvoju svoje svijesti. Kao izdavač i urednik, Morrison je nailazila na mnoga važna djela afričkih autora i susretala se s mislima onih koji su još više bili svjesni teškoća s kojima se susretao crnački narod. Jedno takvo djelo je i djelo autora Chinweizua *The West and the Rest of Us*, koje je imalo znatan utjecaj na njezin daljnji rad. To djelo propituje prirodu potlačenosti afričkog naroda proširujući teoriju potlačenosti prema kojoj ekonomska situacija uvjetuje rasnu diskriminaciju. Glavna se premisa toga djela odnosi na kapitalizam kao osnovni problem s kojim se susreće afrički narod, a rješenje leži u jedinstvenosti afričkog naroda u borbi protiv kapitalizma i potlačenosti. U romanima *Tar Baby* i *Beloved* Morrison upravo obrađuje navedenu problematiku. Na Toni Morrison utjecala je još jedna knjiga kojoj je bila urednica. To je knjiga pod naslovom *The Black Book* (1974), a radi se zapravo o sažetim izvatcima novinskih članaka i oglasa iz života afričkog naroda u Americi počevši od razdoblja ropstva pa sve do osnutka Pokreta za ljudska prava. Povijesne i mitske elementi koji se susreću u toj knjizi Morrison je koristila pri pisanju svoga romana *Beloved*. U romanu *Beloved* Morrison ističe cjelokupnu bit problematike afroameričkog naroda prikazujući je na primjeru majke koja je toliko bila uništena i razorena svojom potlačenošću i eksploatiranošću u razdoblju ropstva da je pribjegla očajničkom činu ubojstva vlastita djeteta kako ono ne bi proživjelo slične strahote.

Morrison je stjecala i razvijala društvenu svijest ne samo čitajući panafričke autore već je proučavala i književne uratke pisaca poput Ralpa Ellisona, Alexa Haleya, Toni Cade Bambare, Henryja Dumasa i Jeana-Paula Sartrea. Tradicionalnost fikcije u kontekstu i strukturi, sintetiziranje mitskog i realističnog, folklorni i povijesni elementi samo su neki od elemenata koje je Morrison „naučila“ od Ellisona. Dijalektološki odnos između otkrića nasljednih korijena i otkrića vlastita identiteta Morrison je usvojila čitajući roman *Roots* Alexa Haleya. Ta ideja međupoveznosti između prošlosti i sadašnjosti najbolje je razvidna u tematskoj strukturi romana spisateljice *Song of Solomon*.<sup>160</sup> Koncept „afričke duhovnosti“ tj. koncept zajedništva i sklonost ka njegovanju afričkih korijena i kulture Morrison je usvojila od Toni Cade Bambare primjenjujući ga potom na ženske protagonistkinje u romanu *Tar Baby*. Henry Dumas svojim je djelima razvio kod Toni Morrison obvezu i odgovornost da preuzme zadaću pisanja o afričkim ljudima na način da će zahvatiti pozitivne aspekte njihovih života i pri tome im pomoći da zadrže svoj afrički identitet. Ti koncepti pozitivne energije prisutni su ponajviše u njezinu romanu *Beloved*. Najveći dojam na Morrison ostavio je Jean-Paul Sartre rekavši da je čovjek ono što sam od sebe učini, no u toj svojoj slobodi on sam na svojim leđima nosi sav teret svijeta.

Stoga, obiteljsko, edukacijsko, kulturno i povijesno nasljeđe Toni Morrison, zajedno s razvojem povijesne i društvene svijesti, misticizmom, vrhunskim umijećem i ljubavlju prema radu i književnosti, profiliralo je tu spisateljicu u jednu od vrhunskih spisateljica, ne samo afroameričke već i svjetske književnosti. Svi čimbenici koji su utjecali na njezin spisateljski

---

<sup>160</sup> Morrison, Toni, 1996, *Solomonova pjesma*, Školska knjiga, Zagreb. (prevela s engleskog jezika, Vera Čičin-Šajn).

razvoj pomno su utkani u njezinu fikciju koja je trajno oblikovala afroameričku književnost.

## 7.2. KNJIŽEVNI OPUS TONI MORRISON

Iako je Toni Morrison najistaknutija afroamerička spisateljica današnjice, zanimljivo je istaći da ona zapravo nikada nije željela postati spisateljicom. Kao adolescent, Morrison je čitala djela Jane Austen i djela velikih ruskih pisaca poput Dostojevskog i Tolstoja. Čitajući engleske i ruske klasike Morrison je primijetila:

*Te knjige nisu napisane za malenu djevojčicu crne boje kože iz Loraina, Ohio, no one su tako prekrasno napisane da sam ih svejedno pročitala – one su se izravno meni obraćale svojom osobitošću. Tada nisam razmišljala o pisanju – željela sam biti plesačica poput Marije Tallchief.<sup>161</sup>*

Budući da nije imala namjeru postati spisateljicom, Morrison je započela pisati kako bi odagnala usamljenost dok je živjela u Syracusi. Ipak, uz poticaj Allena Ranciera, tadašnjeg urednika u izdavačkoj kući MacMillan, Morrison je nastavila pisati davno započetu pripovijetku o malenoj crnačkoj djevojčici koja je silno željela imati plave oči. Pripovijetka se uskoro razvila u roman čime je i započelo spisateljsko stvaralaštvo Toni Morrison. O tome Morrison kaže:

*U procesu pisanja romana The Bluest Eye shvatila sam da je pisanje postalo moj poriv i tako sam postala spisateljica... i uvijek ću biti spisateljica.<sup>162</sup>*

---

<sup>161</sup> Strouse, Jean, 1981, *Toni Morrison: Black Magic*, Newsweek, 30. ožujak. 1981. str. 54.

<sup>162</sup> Harris, Jessica, 1976, *Interview with Toni Morrison*, Essence, 7,8., str.54.

Pisanje je za Morrison postalo ... *najveličanstveniji način izražavanja misli i osjećaja – postalo je nešto bez čega više ne želim živjeti.*<sup>163</sup> Ukratko, Morrison je rekla Thomasu LeClairu da je ...*pisanje za nju način ostvarenja smisla u životu.*<sup>164</sup>

Crnačka književnost nije nastala kao “inspiracijska muza” crnačkim autorima. U uvjetima potlačenosti crnački su autori željeli da njihovi spisateljski naponi potaknu društvo i okruženje na promjene. Po svojem nasljeđu, prirodi i funkciji, crnačka književnost usmjerena je prema zadanome cilju. Od samih početaka crnački autori stvaraju društveno osviještenu i prosvjetiteljsku književnost koja ima za cilj obogatiti život crnačkoga naroda i njihovu kulturu. Takva zadaća ponekad je za afroameričke pisce “teret” koji oni nose zbog nasljeđa, odgovornosti i legitimnosti pred afroameričkim narodom. Toni Morrison dio je procesa u stvaranju afroameričkoga književnoga kanona i u velikoj mjeri utječe na ekspanziju i pozicioniranje književnosti koju su utemeljili njezini prethodnici, uključujući Phillis Wheatly, Fredericka Douglassa, Langstona Hughesa, Richarda Wrighta, Zoru Neale Hurston, Jamesa Baldwina i Ralpa Ellisona.

Plodna spisateljska karijera Toni Morrison obuhvaća šest romana i veliki broj članaka i eseja. *The Bluest Eye* prvi je roman Toni Morrison koji je objavila 1970. godine. U veoma kratkom roku privukao je pozornost zbog svoje epske snage, poetskih vizura, fabularne kvalitete, bogatih ekspresivnih

---

<sup>163</sup> Watkins, Mel, *Talk with Toni Morrison*, u: Taylor-Guthrie, Danille, (ur.) 1994, *Conversations with Toni Morrison*, University Press of Mississippi, Jackson, str. 45.

<sup>164</sup> LeClair, Thomas, *The Language Must Not Sweat: A Conversation with Toni Morrison*, u: Taylor-Guthrie, Danille, (ur.) 1994, *Conversations with Toni Morrison*. University Press of Mississippi, Jackson, str. 120.

opisa crnačke Amerike i bogatstva jezičnih struktura. Roman govori o mladoj Pecoli Breedlove koja mrzi samu sebe zbog toga što je crnkinja, te silno želi imati plave oči. Ona vjeruje da bi joj plave oči omogućile da postane bjelkinja i da stekne ljubav i sigurnost za kojima žudi.

Objavljivanjem njezina drugog romana, *Sula* 1973. godine, Morrison je u književnim krugovima već smatrana istaknutom spisateljicom u Americi. Tim je romanom svoje središte pozornosti preusmjerila s osobne borbe za samosviješću i afirmacijom prema općoj borbi za stvaranje crnačke svijesti. Nakon objavljivanja romana Morrison je rekla:

*Ono što mi (crnci) moramo učiniti jest ponovno predstaviti sami sebe. Moramo upoznati prošlost kako bismo je primijenili na sadašnjost.*<sup>165</sup>

Tom izjavom Morrison je upravo odredila tematsku strukturu trećeg romana, *Song of Solomon*,<sup>166</sup> objavljenog 1977. godine.

Četvrti roman, *Tar Baby* objavljen 1981. godine, oslikava društvenu situaciju u Americi 1980-ih godina. U njemu propituje odnose između crnaca i bijelaca, muškaraca i žena, društva i prirode. Roman obiluje aluzijama i vizurama iz afroameričkog folklora i mitologije, a roman je dobio priznanje svih istaknutih književnih kritičara, smjestivši autoricu Morrison u sam vrh američkih književnih krugova kao i na naslovnicu časopisa *Newsweek*. Toni Morrison postala je dijelom američkoga književnog *mainstream*a.

Svojim petim romanom, *Beloved* (1987), Morrison je još više učvrstila svoju poziciju u američkim književnim krugovima budući da je

---

<sup>165</sup> Sumana, K., 1998, *The Novels of Toni Morrison: A Study in Race, Gender and Class*, Sangam Books, London, str.39.

<sup>166</sup> Toni Morrison je za ovaj roman dobila dvije prestižne nagrade: *National Book Critics Circle Award* i *Friends of American Writers Award*.

osvojila Pulitzerovu nagradu za književnost. Taj je roman pisala šest godina da bi naposljetku stvorila priču koja na vrhunski način dramatizira potragu za amalgamima prošlosti i sadašnjosti kroz iskustva jedne ropkinje. U svojoj junačkoj potrazi i borbi ropkinja pronalazi smisao i ispunjenje u ropstvu, ali i slobodu duha i tijela. Kritičari su jedinstveni u ocjeni da je roman *Beloved* nabolje djelo Toni Morrison koje je do sada napisala. Kritičarka Merle Rubin kaže da je roman *Beloved .... zadržavajuće i dugovječno iskustvo i postignuće koje pretvara tugu prošlosti u istinsku svjetlost umjetnosti*.<sup>167</sup> Spektakularne kritike koje je Morrison dobila za taj roman nisu samo priznanje autorici i njezinoj karijeri već su ujedno i priznanje svim piscima afroameričke književnosti unutar američkoga književnog *mainstreama*.

Već nakon pet godina Morrison izdaje novi roman pod naslovom *Jazz* (1992) kojim se još jedanput potvrdila kao jedna od eminentnih suvremenih spisateljica Amerike. Tako, na primjer, David Gates u svome osvrtu na roman *Jazz* naziva *Toni Morrison posljednjim klasikom među američkim piscima stavljajući je uz bok piscima poput Poea, Melvillea, Marka Twaina i Faulknera*.<sup>168</sup> Dok su mnogi crnački autori koristili glazbenike i glazbu kao temu i metaforu za pisanje, nitko nije uspio iskoristiti *jazz* kao strukturalni princip cjelokupnog djela. Morrison je u romanu *Jazz* iskoristila tu vrstu glazbe da bi oslikala iskustva crnačke zajednice u New Yorku 1920-ih godina, u doba kada je *jazz* bio dominantan glazbeni izričaj.

Iste godine Morrison je objavila i znanstveni rad pod nazivom *Playing in the Dark: Whiteness and Literary Imagination*. Taj se rad temelji

---

<sup>167</sup> Sumana, K., 1998, *The Novels of Toni Morrison: A Study in Race, Gender and Class*, Sangam Books, London, str.39.

<sup>168</sup> Gates, David, 1992, *Review of Jazz, by Toni Morrison*, Newsweek, 27. April, 1992. str. 66.

na predavanjima koja je održala na Sveučilištu Harvard, a otkrivaju njezin analitički talent u propitivanju prisutnosti afričkih ljudi u djelima bjelačkih pisaca. Naglašava svu težinu življenja u racionalnom društvu demokratskih ciljeva s jedne strane, i ideološki orijentiranog društva na rasnim osnovama s druge strane. Morrison drži da afrički narod, njegova kultura i književnost još uvijek nisu ostvarili mjesto kakvo zaslužuju u američkome društvu. Smatra da je promišljanje o crnačkom narodu nužno kako bi se razumijela književnost toga naroda. Jasnoća i jednostavnost njezinih radova privlače pozornost cjelokupne javnosti.<sup>169</sup> Dramski iskaz veoma je snažan i u njezinim romanima. Njezini su likovi snažne i samosvjesne ličnosti. Konfliktne situacije pomno su razrađene, a dijalozi su jezgroviti i koncizni.

U svojoj spisateljskoj karijeri Toni Morrison je razgovarala s mnogim istaknutim kritičarima i piscima. U tim je razgovorima Morrison iznosila svoja viđenja o sebi i ciljevima koje je postavila pred sebe. Tako je, na primjer, u razgovoru s Steveom Cannonom i Ntozake Shange Morrison istakla:

*Moja su nastojanja, iako baš ne volim govoriti o njima, usmjerena ka stvarima koje mi smetaju, no kada o njima razmišljam u širem smislu, koristim termin „svjedočenje“ kako bih objasnila smisao svoga rada.<sup>170</sup>*

---

<sup>169</sup> Valja još napomenuti da je Morrison napisala i veliki broj eseja te jednu dramu. Od eseja valja spomenuti: *What the Black Woman Thinks about Women's Lib* (1971), *Behind the Making of the Black Book* (1974), *Village Values: Concepts of Neighbourhood in Black Fiction* (1981), *Recitalif* (1983), *Rootedness: The Ancestros as Foundation* (1984), *Memory Creation and Writing* (1984), *A Knowing so Deep* (1985). Zbirke eseja uključuju: *Racing Justice, En-gendering Power*. Morrison je napisala i dramu pod naslovom *Dreaming Emmett* (1986) koja govori o životu mladića Emmetta Tilla kojega je narod linčovao 1954. godine u Missisippiju. Morrison je napisala tu dramu u čast prvoga nacionalnog priznanja i proslave rođendana dr. Marthina Luthera Kinga Jr. Dramu je premijerno prikazalo kalazište Capital Repertory iz Albanyja 4. siječnja 1986. u New Yorku. Bogatstvo jezičnih struktura i percepcija kojom Morrison unosi u radnju drame ističe Morrison kao istaknutu poznavateljicu dramskog iskaza.

<sup>170</sup> Shange, Ntozake, *Interview with Toni Morrison*, u: Taylor-Guthrie, Danille, (ur.) 1994, *Conversations with Toni Morrison*, University Press of Mississippi, Jackson, str. 60.

U ovom slučaju Morrison govori o piscu kao o nositelju svjedočanstava tj. o onome koji će ideje prenositi kroz svoja djela. Ona drži da je zadatak svakog pisca duboko zaviriti u prošlost i svijest pojedinca i naroda kako bi povijesno nasljeđe moglo isplivati na površinu. Sposobnost „svjedočenja“ usko je povezana s konceptom proročanstva u njezinim djelima, a iznimno je važno naglasiti da oba koncepta imaju esencijalnu ulogu u njezinim vjerovanjima da je budućnost povezana i isprepletena s prošlošću.

U razgovoru s Thomasom LeClairom Morrison ističe da ona želi stvoriti i pisati „seosku književnost“. Morrison naglašava:

*Pišem odnedavno takvu fikciju koju nazivam „seoskom književnošću“, fikciju koja je doista usmjerena prema selu i ljudima koji tamo žive. „Seoska književnost“ je za moje ljude, ona je njima potrebna i legitimna, a istodobno meni omogućava da budem u kontaktu sa svim vrstama ljudi.<sup>171</sup>*

Morrison vjeruje da je uloga romana u „seoskoj književnosti“ usmjerena ka razjašnjavanju i identificiranju elemenata iz prošlosti u cilju unapređenja sadašnjosti. Ona ne traži prikaz povijesnih činjenica već ih nastoji inkorporirati u svoje radnje, vrijednosti, osjećaje i emocije koje su pratile crnački narod i koje sadrže pouke za opstanak u budućnosti.

U razgovoru s Mel Watkins Morrison govori o dvama ključnim konceptima u svojem stvaralaštvu. Prvo, pisanje je za nju način razmišljanja i proces. Morrison kaže da *pisanje produbljuje čovjeka i prisiljava ga da razmišlja o stvarima o kojima nikada nije razmišljao, stavlja pisca „u kožu“*

---

<sup>171</sup> LeClair, Thomas. *The Language Must Not Sweat: A Conversation with Toni Morrison*. (u: Taylor-Guthrie, Danille ur. *Conversations with Toni Morrison*. University Press of Mississippi. Jackson. 1994.) str. 25.

*ljudi kojima nije sklon i s kojima ne može biti u istoj prostoriji više od 20 minuta.*<sup>172</sup> Drugo, Morrison je spisateljica koja kreira svoja djela u skladu s vizurama. Ona u svojoj glavi stvara vizure prije nego započne pisati pokušavajući vizualnu sliku pretočiti u jezik. Na taj način čitatelji mogu stvarati vlastite slike u svojim mislima.

U svakom slučaju, Morrison pokušava inkorporirati u svoju fikciju jedno od glavnih obilježja crnačke književnosti i umjetnosti. To je sposobnost da književnost istodobno bude pisana i usmena tj. da se oba koncepta tako nadopunjuju da se priče mogu iščitavati u tišini, ali da ih mogu čuti oni kojima su upućene.

Za razliku od drugih crnačkih pisaca i umjetnika poput Gwendolyn Brooks, Clarence Major i Alberta Younda koji koristi umjetnost kao sredstvo za postizanje političkih ciljeva, Morrison shvaća da je naklonost isključivo političkim uvjerenjima nedovoljna za unapređenje estetskih kvaliteta umjetnosti. I Morrison se, doduše, podređuje politici, ali kako bi *utemeljila pozitivan crnački identitet i preoblikovala rasnu svijest kroz istraživanja jedinstvenog kulturnog nasljeđa crnačke zajednice. Jer rasna problematika je postala metafora – način komuniciranja i prikrivanja događaja, klasa ali i izraz za propadanje društva i ekonomske razlike...*<sup>173</sup> Ipak, valja istaći da Morrison nije u potpunosti apolitična, naprotiv, ona vjeruje da je umjetnost politički obojena i da mora imati estetske vrijednosti koje će biti usmjerene prema ljudima. Ravnoteža između političke svijesti i estetskog senzibiliteta može rezultirati idealnim rezultatima.

---

<sup>172</sup> Watkins, Mel, *Talk with Toni Morrison*, u: Taylor-Guthrie, Danille, (ur.) 1994, *Conversations with Toni Morrison*, University Press of Mississippi, Jackson, str. 45.

<sup>173</sup> Morrison, Toni, 1993, *Playing in the Dark: Whiteness and the Literary Imagination*, Vintage Books, Random House, Inc, New York, str. 63.

U svakom slučaju, svojom političkom predanošću crnačkom narodu kao i estetskom odgovornošću svojoj fikciji, Morrison se usredotočuje na rasnu, rodnu i klasnu problematiku kao tri glavna oblika potlačenosti crnačkog naroda u Americi. Njezini romani dokumentiraju svijest i zabrinutost spisateljice za povijesne situacije koje su natjerale afrički narod na borbu protiv potlačenosti i eksploatiranosti.

### 7.3. RASNA PROBLEMATIKA U ROMANU

#### *THE BLUEST EYE*

Definicijom „dvostruke svijesti“ u knjizi *The Souls of Black Folk*, W. E. B. Du Bois govori o razornom učinku rasizma na kulturnu samosvijest i identitet. Pojam „dvostruke svijesti“ odnosi se na dva različita realiteta. To su psihološki konflikt između oprečnih kulturoloških viđenja i postupci koji zbog vanjskih izopačenih percepcija dovode do stvaranja otuđene samosvijesti. Du Bois drži da je „*dvostruka svijest*“ *čudnovati osjećaj; to je osjećaj promatranja samoga sebe očima drugoga ili mjerenja nečije duše prema pravilima okoline koja se odnosi s prezirom i sažaljenjem.*<sup>174</sup>

Ta Du Boisova definicija „dvostruke svijesti“ oslikava društveno-političke implikacije koje se nalaze u pozadini fabularne strukture romana *The Bluest Eye* (1970). Inspirirana revolucionarnim pomacima u razvoju crnačke svijesti 1960-ih godina kada je borba za osobni i rasni identitet u Americi bila u punome jeku, Morrison za svoj prvi roman odabire temu crnačke opsesije američkim standardima ljepote. Sama autorica o toj problematici kaže:

*Koncept fizičke ljepote je jedan od najglupljih, najpogubnijih i najdestruktivnijih vrijednosti zapadnjačke kulture.*<sup>175</sup>

*The Bluest Eye* tragična je priča o madoj crnkinji koja želi imati plave oči jer su one za nju simbol ljepote i društvene vrijednosti. Roman govori o utjecaju bjelačkih standarda i vrijednosti na živote crnačkog naroda. Plave

---

<sup>174</sup> DuBois, W. E. B., 1969, *The Souls of Black Folk*, Signet Books, New York, str. 14.

<sup>175</sup> Morrison, Toni, 1974, *Behind the Making of The Black Book*, Black World, 23. str. 89.

oči, svijetla kosa i bijela put američki su standardi ljepote koji narušavaju sklad u životima crnačkog naroda. Roman također oslikava tragične uvjete crnačkog naroda u rasno orijentiranoj Americi. Propituju se i ideologije dominantnih skupina u društvu, položaj afroameričkih žena koje su izložene devastacijskim utjecajima zbog bjelačke kulturne dominacije u crnačkim zajednicama. Elizabeth Janeway primjećuje da *zadivljujući uvid spisateljice otkriva poremećene emocije koje nastaju zbog toga što se bjelački standardi i ciljevi predstavljaju crnačkom narodu kao jedinstveni i iznimno važni, a istodobno njima nedostižni*.<sup>176</sup> Ukratko, roman prikazuje žrtvovanje crnačkoga naroda unutar konteksta rasnoga društvenog sustava.

Iako u biti roman *The Bluest Eye* govori o kontradikcijama koje nastaju zbog rasnih, spolnih i klasnih razlika koje u najvećoj mjeri imaju utjecaj na mlade afroameričke žene u Americi, Morrison u tom razdoblju svoje spisateljske karijere, smatra rasizam primarnim problemom za afroamerički narod. Cjelokupni je naglasak romana na rasnoj problematici koja *apstrahira i oduzima boju ljudskome tijelu i pretvara u bezbojne vrijednosti i boje, crnu i bijelu; crna je simbol za sjeme zla, sotonu, noć, podjelenost, usamljenost, grijeh, nečistoću i izmet; bijela predstavlja dobrotu, nevinost, čistoću, spiritualnost, vrijednost i nadu*.<sup>177</sup>

Teza je romana destrukcija samosvijesti afroameričkih žena, a napose mladih djevojaka i ženske djece. Ističe se ranjivost siromašnih crnačkih žena i djevojaka koje postaju predmetom poruge u bjelačkom društvu.

Nadalje, roman otkriva i autoričinu zabrinutost zbog utjecaja zajednice na individualni razvitak svijesti. U tom smislu Morrison se oslanja

---

<sup>176</sup> Janeway, Elizabeth, 1979, *Women's Literature*. Hoffman. New York, str. 383.

<sup>177</sup> Kovel, Joel, 1984, *White Racism: A Psychohistory*, Columbia University Press, New York, str. 232.

na mit i legendu u stvaranju fabularne strukture i karakterizacije likova neprestano se vraćajući na teoriju „potrage“ za identitetom potkrepljujući je ironičnim prikazima i slikama koje bude uspomene na prošlost.

*The Bluest Eye* nije samo roman o destruktivnim utjecajima međurasnih predrasuda na crnačke djevojke, već je to i jezgrovit prikaz afroameričke narodne kulture. Morrison sugerira da narodna kultura i folklor postoje u narodu, u sretnim i nesretnim okolnostima njihova života. To je roman o kulturnim uvjerenjima koja predstavljaju sukus folklorne baštine. Vjerovanje da „crnačko“ ne može imati vrijednost i ljepotu ipak je jedna od najvećih kulutroloških zapreka s kojom se susreće afroamerički narod kroz povijest u Americi.

Pecola Breedlove glavna je junakinja romana *The Bluest Eye*. Ona potječe iz siromašne obitelji koja ne živi normalnim životom zajednice. Breedlovei preziru sami sebe jer vjeruju da su bezvrijedni, a taj je osjećaj osobito prisutan među ženskim članovima obitelji. Pecolina majka, Pauline, koja radi kao služavka u prekrasnoj kući s prezirom govori o svojem domu, svojoj obitelji i o samoj sebi, i što je još gore za to nezadovoljstvo i prezir krivca pronalazi u tome što je crnkinja i siromašna. Naslijedivši mit o bezvrijednosti, Breedlovei žive prema već ustaljenoj fabularnoj strukturi kojoj možemo predvidjeti zaključak i završetak. U tom smislu, roman postaje mitom koji određuje ljudske vrijednosti i propituje potencijalnu snagu ljudi kojima su nametnuta vjerovanja da su autsajderi.

Mitološki elementi u tom romanu utjelovljeni su u problematici standardiziranih vrijednosti ljepote koje su postavile bjelkinje u Americi. Svijetla kosa, plave oči i svijetla mekana put nisu samo simboli vrijednosti i

ljepote već su i manifestacije dobrote koju su Bog i priroda podarili bjelkinjama. Usmena tradicija potkrijepljena književnošću i medijima pojačava i učvršćuje pijedestalsku poziciju navedenih vrijednosti. Izvrstan je primjer za to Pecola koju u obitelji prisiljavaju da teži plavim očima kakve imaju druga bjelačka djeca jer će na taj način i ona biti voljena i prihvaćena od bijelaca i crnaca:

*Pecola Breedlove je mlada crnačka djevojčica koja je doslovno dovedena do ludila zbog pritiska prema apsolutnoj fizičkoj ljepoti u kulturuloškom okruženju u kojem su bjelački standardi ljepote ... za nju potpuno nedostižni, iako ne manje primamljivi. Okružena kulturološkim porukama da je ona prema pravilu i definiciji ružna, ona može postići duševni mir jedino bježeći u shizofreniju.*<sup>178</sup>

Pecolina je opsjednutost plavim očima vanjska manifestacija unutarnje potrebe za ljubavlju i priznanjem bjelačke zajednice. Za Pecolu, koja sebe ne doživljava lijepom, opsjednutost fizičkom ljepotom ima razorne posljedice. Morrison o tome kaže:

*Kada snaga jednog naroda ovisi o ljepoti i kada je pozornost usmjerena prema izgledu, a ne prema osobnosti, možemo reći da imamo veliki problem... Fizička ljepota nema veze s našom prošlošću, sadašnjošću ili budućnošću. Fizička ljepota važna je samo „njima“, bijelcima, koji je koriste u kojim god situacijama žele.*<sup>179</sup>

Ipak, Pecola to nikada ne uspijeva shvatiti budući da je „začarana“ bjelačkom kulturnom dominacijom i vrijednostima koje ona donosi. Sve što uspijeva iskusiti jest neprestano odbacivanje i brutalnost. Zastrašujuća

---

<sup>178</sup> Hedin, Raymond, 1982, *The Structuring of Emotion in Black American Fiction*, Novel: A Forum of Fiction, 16., str. 49-50.

<sup>179</sup> Morrison, Toni, 1974, *Behind the Making of The Black Book*, Black World, 23. str. 89.

činjenica u romanu je i odnos njezinih roditelja prema njoj koji nikada nisu iskusili ljubav pa je tako nisu mogli prenijeti na djecu. I taj aspekt rezultat je rasnih predrasuda i nepravедnosti.

Roman je podijeljen na četiri poglavlja. Svako poglavlje nosi naziv jednoga godišnjeg doba. U tu nas shematsku strukturu uvodi Claudia koja u svojoj uvodnoj rečenici povezuje smrt Pecolina djeteta s neprocvalim nevenima.

*U jesen 1941. nije bilo nevena. Mislili smo, u to vrijeme, da je to zbog toga što je Pecola nosila očevo dijete i da zbog toga neveni ne rastu. Uz malo bolje promatranje i puno manje sjete shvatili smo da naše sjeme nije bilo jedino koje ne raste i cvjeta; ni drugima nije raslo. Čak ni u vrtovima pored jezera nije bilo nevena te godine.*<sup>180</sup>

Vizure prirode veoma su prisutni u romanu pomažući razvitku tematskih jedinica. Elementi prirode pomiješani su s fizičkim i psihološkim događajima kroz koje prolazi Pecola. To su silovanje oca i Pecolina zlosretna trudnoća. Podijeljenost romana na godišnja doba simbolizira razvoj događaja koji zajednički tvore tematsku osnovu u romanu.

Nazivi godišnjih doba pomažu spisateljici u prepričavanju priče. Roman počinje s jeseni što nam sugerira da je svijet u romanu u krajnjem neredu i okrenut naglavce. Zima je vrijeme smrti i propadanja. Proljeće simbolizira početak promjena, rađanje i oživljavanje, a ljeto je vrijeme cvjetanja i dozrijevanja, no i vrijeme ponovnog zamiranja i kraja. Ta podjela pomaže čitatelju u boljem razumijevanju fundamentalnih elemenata dekadencije kroz koju je prolazio afroamerički narod u Americi.

---

<sup>180</sup> Morrison, Toni, 2003, *The Bluest Eye*, Alfred A. Knopf, New York, str. 6.

Roman započinje na najneobičniji način, ulomkom napisanim na najjednostavniji mogući način, gotovo jezikom predškolskog djeteta:

*Ovo je kuća. Ona je zelena i bijela. Ima crvena vrata. Vrlo je lijepa. Tu je i obitelj. Majka, otac, Dick i Jane koji žive u zeleno-bijeloj kući. Oni su veoma sretni. Pogledajte Jane. Odjevena je u crvenu haljinu. Želi se igrati. Tko će se igrati s Jane. Pogledajte mačku. Ona mijauče. Dođi i igray se. Dođi i igray se s Jane. Mačka se ne želi igrati. Pogledajte majku. Majka je veoma lijepa. Majko, hoćeš li se igrati s Jane? Majka se smije. Smij se, majko, smij se. Pogledajte oca. On je velik i jak. Oče, hoćeš li se igrati s Jane. Otac se smije. Smij se, oče, smij se. Pogledajte psa. Pas laje. Hoćeš li se ti igrati s Jane? Pas bježi...*<sup>181</sup>

Ovaj se ulomak ponavlja još dvaput, no na potpuno drukčiji način. Druga verzija ulomka potpuno je ista, no nema velikih slova i interpunkcijskih znakova, dok je treća verzija vrlo neobična jer nema velikih slova, znakova interpunkcije ali ni razmaka među riječima:

*Ovojekućaonajezelenaibijelaimacrvenavratavrlojelijepatujeiobiteljmajkaota  
cdickijanekojiživeuzelenobijelojkućionisuveomasretnipogledajtejaneodjeven  
ajeucrvenuhaljinuželiseigratitkoćeseigratisjanepogledajtemačkuonamijauče  
dođiigraysedođiigraysesjanemačkaseneželiigratipogledajtemajku....*<sup>182</sup>

Ulomak koji izgleda poput poput zbirke samoglasnika i suglasnika na prvi se pogled čini kao da nema nikakvo značenje i sličan je puno dužem ulomku u Beckettovoj drami *Čekajući Godota*. Ipak, tri verzije tog ulomka imaju simboličnu ulogu i predstavljaju tri stila kojima se Morrison koristi u

---

<sup>181</sup> Morrison, Toni. *The Bluest Eye*. Alfred A. Knopf. New York. 2003. str. 4.

<sup>182</sup> Ibid. str. 5.

romanu. Prva verzija ulomka implicira otuđeni svijet bjelačke zajednice koji se prikazuje kao prividno sretan svijet u kojem vlada sklad. Druga verzija predstavlja životni stil obitelji MacTeer koja uspijeva preživjeti siromaštvo i rasizam s kojim se susreću u Ohiju. Treća, najizopačenija verzija, oslikava obitelj Breedlove koja živi u izopačenom svijetu i koju eksploatira vladajuća klasna struktura. Stoga, ulomak „ovdje je kuća...“, i njegove varijante imaju nekoliko ciljeva. Ulomak služi kao *sinopsis priče koja će otkriti psihičke poremetnje u romanu. Također ima svrhu ironičnog komentara na društvo koje educira i nesvjesno upoznaje djecu poput Pecole s bešćutnim stavovima o kulturološkom bogatstvu i raznolikosti među ljudima.*<sup>183</sup>

Povrh svega, treća verzija ulomka u kojoj nema čak ni razmaka među riječima govori o nedostatku prostora i razumijevanja među likovima. Otac napada i ugrožava svijet i prostor djece pri čemu Pecolin život doživljava potpuni „raspad struktura“ poput strukture u ulomku. Nadalje, motiv mačke i psa u romanu također ima zloslutan oblik. Crna mačka koja slijedi Pecolu ima plave oči kakve djevojčica želi dok se pas grči i previja od boli simbolizirajući Pecoline muke u procesu traganja za plavim očima.

Prema tome, u romanu *The Bluest Eye*, predstavljene su tri malene afroameričke obitelji koje da bi stekle bilo kakav društveni položaj i ekonomsku i političku sigurnost iskorištavaju svoju zajednicu kako bi postale dio vladajuće klase. Jedna takva obitelj su Pealsovi. Iako upoznajemo samo jednu predstavnicu obitelji, Maureen, njezin izgled, ponašanje i primjedbe dovoljan su uvid u svijest cjelokupne obitelji. Izdvojivši se od svoga naroda i zajednice, druga obitelj, koju čine Geraldine Louis i Louis Junior također imaju aspiracije ka priklanjanju vladajućem

---

<sup>183</sup> Klotman, Phyllis, 1979, *Dick and Jane and Shirley Temple Sensibility in The Bluest Eye*, Black American Literature Forum, 13. str. 124.

staležu. Oni sebe smatraju „obojenima“, a vjeruju da pripadaju nekoj nebuloznoj skupini Afrikanaca koji nisu ni Europljani ni Afrikanci. Žive u uvjerenju da su „obojeni“ ljudi pristojni i tihi, a crnci prljavi i glsni. Treća obitelj, Whitcombs, toliko je okupirana fizičkim izgledom Europljana da ugrožava svoju mentalnu stabilnost međusobnim miješanjem s bijelcima kako bi imali neku sličnost s bijelcima. U ovom slučaju Morrison je više zainteresirana razvoj konflikta između ljudi raličite boje kože ili rase negoli rodnim ili klasnim pitanjima.

Iako se u romanu impliciraju klasne aspiracije svih likova, one su često u sjeni rasnih predrasuda koje čine temeljni okvir romana. Postoje mnoge situacije u romanu u kojima su Pecolini osjećaji povrijeđeni zbog izoliranosti i rasnih predrasuda. Tako, na primjer, njezin susret s pedesetdvoгодиšnjim bjelačkim trgovcem dovodi Pecolu u situaciju da postaje svjesna da za mnoge ljude u zajednici ona čak i ne postoji. Ne samo da se osjeća otuđena od bijelaca, već je progone i crnački dječaci u školi. Ona postaje „žrtveno janje“ za njihove probleme i frustracije. Nadalje, Pecolina majka, koja radi kao služavka u bjelačkoj obitelji, svoju ljubav i pažnju usmjerava prema djeci svoga gospodara, a pljuske i uvrede čuva za vlastitu kćer. Tendencija međusobnoga maltretiranja crnačkih ljudi vjerojatno proistječe iz samomržnje koja se izrodila kao plod bjelačke hegemonije.

*Činilo se kao da je neki misteriozni, sveznajući gospodar dao svakome od njih da odjene plašt ružnoće i svaki od njih ga je prihvatio bez razmišljanja i pitanja. Gospodar im kaže da su ružni ljudi, a oni se samo okrenu oko sebe i ne vide ništa čime bi se suprotstavili izjavi, naprotiv*

*vidjeli su potvrdu koja se nalazila na svakoj oglasnoj ploči, na svakom koraku i u svakom pogledu.*<sup>184</sup>

Najstrašnji čin brutalnosti i prevare mlade Pecole nastupa u trenutku kada je njezin otac Cholly siluje. Njegovo neprirodno ponašanje prema Pecoli može se interpretirati kao jadan pokušaj spašavanja Pecole od dehumanizacije bijelaca i „pružanja ljubavi“ vlastitoj kćeri. Njegova nježnost i zaštitnički stav dobivanju oblik požude i bijesa koje usmjerava prema Pecoli i svima ostalima *koji su svjedoci njegova neuspjeha, njegove važnosti.*<sup>185</sup> Chollyjevo silovanje Pecole je stoga samo prikaz izopačene ljubavi oca prema kćeri. Dijete koje Pecola nosi nije samo simbol njegove osobne povrede Pecolina identiteta već i cijelog njezina života.

Konačno, Pecola je središnji „žrtveno janje“ cjelokupnog romana *The Bluest Eye*. Ona je „žrtveno janje“ ne samo za svoje roditelje već i za cjelokupnu zajednicu pa čak i za pripovjedača, Claudiju koja je na početku romana bila Pecolina dobra prijateljica, a na kraju romana izbjegava susret s njom. Na kraju romana Claudia ipak priznaje da Pecolu svi smatraju „žrtveno janje“:

*Svi mi – svi koji je znamo – osjetili smo olakšanje i ispunjenje kada smo je se oslobodili. Svi smo se osjećali lijepima kada smo stajali pored njezine ružnoće. Njezina nas je jednostavnost ukrašavala, njezina krivnja čistila od grijeha, njezina bol davala nam je ozdravljenje, a njezino čudaštvo uvjeravalo nas je da imamo smisao za humor. Njezina neartikuliranost činila nas je velikodušnima. Čas smo i njezine snove koristili da bismo utišali svoje noćne more. I ona nam je sve to dopustila i zbog toga je*

---

<sup>184</sup> Morrison, Toni, 2003, *The Bluest Eye*, Alfred A. Knopf, New York, str. 39.

<sup>185</sup> Ibid. str. 127.

*zaslužila prezir. Usavršavali smo naš ego na njoj, upotpunjavali smo naše osobnosti njezinom krhkošću i udubljivali smo se u maštu o našoj snazi.*<sup>186</sup>

Razvidno je iz tog ulomka da Claudia optužuje i samu Pecolu zbog situacije u kojoj se Pecola našla. Osim toga, Claudia drži da je Pecola djelomično kriva i odgovorna za svoje promašaje u životu. Ipak, od svih likova u romanu Pecola prolazi najtraumatičnija iskustva. Želeći se izdignuti iz ponora „obojenosti“ i sagledati svijet plavim očima, Pecola je odbačena iz svijeta realiteta rasne diskriminacije i nejednakosti i na kraju bježi u shizofreniju u kojoj joj je na neki način dopušteno da samu sebe zamišlja s plavim očima. Cynthia Davies ističe da je *Pecola utjelovljenje i simbol žrtve na svijetu koji pretvara osobe u objekte i prisiljava ih da se osjećaju inferironim objektima.*<sup>187</sup>

Psihičko stanje i ponašanje junakinje, Toni Morrison koristi kako bi ukazala na bjelačku dominaciju i pritisak kojima je izložen crnački narod. Genocidni utjecaj rasizma na mlade crnkinje upućuje na problematiku kojom se i danas bave afroamerički pisci, kritičari i teoretičari: što to znači biti crnac u rasnome društvu. *Biti crnac u rasnome društvu znači biti žrtva pa prema tome, ako ne želiš biti žrtva, ne smiješ biti crnac.*<sup>188</sup>

Iskustva crnačke djece koja rastu i razvijaju se prema standardima većega i snažnijega bjelačkog društva često se prikazuju kao groteskne i obične figure. Plave oči koje su za Pecolu Breedlove bile neispunjen san proizlaze iz dominacije nadrealističkog okruženja. Pecola je vjerovala da će joj plave oči donijeti ljubav i ljepotu. Ljudi koji su bili dio Pecolina djetinjstva odgovorni su za takvu ideju koja je za nju bila pogubna. Lutkica

---

<sup>186</sup> Ibid. str. 205.

<sup>187</sup> Davis, Cynthia, 1982, *Self, Society and Myth in Toni Morrison's Fiction*, Contemporary Literature, 23. str. 330.

<sup>188</sup> Shelby, Steel. *Black Consciousness in Perspective*. The American Review, 33. 1989. str. 58.

napravljena prema liku Shirley Temple, s kojom su se djevojčice igrale, i kći gospodara kod kojega je radila Pecolina majka imale su plave oči. Pecola je vjerovala da su plave oči besprijekorno obilježje koje će joj omogućiti trajno jedinstvo sa svijetom. Ona vjeruje da su plave oči lijek za sve njezine bolesti:

*Prije nekog vremena Pecoli je sinulo da kada bi njezine oči... bile drukčije... ona bi također bila drukčija... Kada bi izgledala drukčije, lijepo, možda bi i njezin otac bio drukčiji, a i njezina majka, također. Možda bi oni rekli, pogledajte u Pecoline lijepe oči. Ne smijemo raditi ružne stvari pred tim lijepim očima.*<sup>189</sup>

Stoga, plave oči postaju metonimijski element mita budući da označavaju posjedovanje svih dobara – ljubavi, priznanja, prijatelja, obitelji – ukratko, zavidno mjesto u društvu.

Kako bi ilustrirala dubinu Pecoline motivacije u potrazi za plavim očima, Morrison koristi neke likove i događaje kako bi prikazala svijet u kojem je Pecola rođena i utjecaj mitskih elemenata na nju. Tako, na primjer, Pecolina majka, Pauline, koja je prikazana kao tradicionalna „black mammy“, svjesno i nesvjesno prihvaća bjelačke stavove o „obojenim ljudima“ i primjenjuje ih na Pecolu. Kada Pecola zajedno s drugim crnačkim djevojčicama ulazi u kuhinju kuće u kojoj Pauline radi kao služavka, Pauline nehotice ispušta iz ruke vruću posudu s pitom koja je pala na Pecolinu ruku i opekla je. Umjesto da utješi Pecolu, ona se okreće drugim djevojčicama i kaže za Pecolu da je „komad trule jabuke“. Već sljedećeg trenutka okreće se bijeloj djevojčici i tješi je jer se uplašila rasute pite i zvuka razbijene posude.

---

<sup>189</sup> Morrison, Toni, 2003, *The Bluest Eye*, Alfred A. Knopf, New York, str. 65.

Sličnost između Pauline i tradicionalne vizure o „black mammy“ pronalaze se i mnogim drugim djelima američke književnosti. Ona se pojavljuje kao mama Dilsey u romanu *Buka i bijes*, kao Bernice u romanu *Ubiti pticu rugalicu*, kao Mammy u romanu *Prohujalo s vihorom* i u mnogim drugim romanima. Bez obzira na ime, *ona je uvijek poslušna crnkinja i služavka koja nastoji sačuvati bjelačke obitelji od povrede njihovih duša na slomljene komadiće njihove moralnosti, dok istodobno uspijeva staviti samo tanki i šupljikavi zavoj na otvorene rane vlastite crnačke obitelji.*<sup>190</sup>

Žrtvovanje Pecole nje samo posljedica međurasnih odnosa i rasnih konflikata na razini crnaca i bijelaca već postoje i rasni konflikti unutar same crnačke zajednice koji su nastali kao rezultat predrasuda. Osuđivanje rasizma u romanu *The Bluest Eye* proizlazi iz priznanja da crnački narod živi neprirodnim životom u bjelačkom društvu. Na kraju romana Morrison ne sugerira da je žrtva uvijek i u svakoj situaciji krivac. Ona kroz svoje likove propituje cjelokupnu situaciju u društvu. Usprkos postojanja koncepta „drugosti“ koji je iznimno važan za svakog pojedinca i njegovo preuzimanje odgovornosti za postupke u životu, Morrison implicira da su rasizam i seksizam bitni problemi. W. Lawrence Trightly navodi da Morrison u svome romanu *istražuje ontološke strukture i mitološke sustave misli koje crnačkome narode služe za definiranje i osnaženje njihove samosvijesti i bitka.*<sup>191</sup>

---

<sup>190</sup> Heinze, Denise, 1993, *The Dilemma of „Double-Consciousness“: Toni Morrison's Novels*, The University of Georgia Press, Athens and London, str. 74.

<sup>191</sup> Lawrence, Hogue, 1986, *Discourse and the Other*, Duke University Press, Durham, str. 133.

Na kraju, važno je istaći da Pecola ne proživljava samo rasnu diskriminaciju, već se susreće i s problemima rodne diskriminacije. Drugim riječima, ona pati ne samo zbog toga što je crkinja, već i stoga što je ženskog roda. *Baš kao što su bijelci stvorili i održavaju rasnu kulturu, tako su muškarci stvorili i održavaju seksističku kulturu.*<sup>192</sup> Žene se stoga nalaze u dvostrukoj opasnosti: od rasne i rodne tj. seksističke diskriminacije. Od žene se kao rasnoga bića traži da se odrekne svoje individualnosti i kulturoloških obilježja i da slijedi bjelačke zakone. Od žene se kao rodnoga bića očekuje da podredi svoje ženstvo i ostane u orbiti patrijarhalnih odnosa. Čini se da je Morrison imala namjeru u romanu *The Bluest Eye* u prvome redu propitati Pecolin život u konetkstu rasne diskriminacije, ali i ne manje važne rodne diskriminacije. Poput mnogih drugih suvremenih afroameričkih spisateljica, Maye Angelou, Gwendolyn Brooks i Paule Marshall, Morrison smatra da su afroameričke žene nezadovoljne i razočarane društvenim i psihološkim restrikcijama koje nastaju kao posljedica rasizma i seksizma. Budući da su ta dva fenomena kroz povijest u Americi uvijek bila međusobno povezana, razumljivo je da afroameričke žene i spisateljice objavljuju romane u kojima progovoaraju o navedenoj problematici.

Iz feminističke perspektive, *The Bluest Eye* je roman ali i studija o različitim razinama ispunjenja iskustava žena onime što nazivamo ženstvo. Na jednom kraju te razine nalazi se Pauline, dok su drugi ženski likovi ipak u manjoj mjeri isključeni. Neki su ženski likovi udubljeni u majčinske obveze pronalazeći mir u rezignaciji prema ograničenjima u njihovu životu. Gospođa MacTeer, čije se kćeri druže s Pecolom, upravo je takav tip žene. Ona podiže i odgaja svoju djecu u jednoj sobi prepunoj žohara i miševa kroz

---

<sup>192</sup> Hernton, Calvin C., 1987, *The Sexual Mountain and Black Women Writers*, Anchor, New York, str. 10

koju propuhuje hladan vjetar. Poput drugih žena zajednice, ona se užasava životnih strahota koje za nju predstavljaju gubitak krova nad glavom. Claudia MacTeer objašnjava stvarnost s kojom se suočavaju njezina majka i druge žene zajednice:

*Kao manjina u društvenom i klasnom sustavu mi smo se pomakli na krajnji rub života boreći se da konsolidiramo naše slabosti i nastavimo živjeti ili pak da otpužemo u vlastitu kožu.*<sup>193</sup>

Druge žene u romanu koje Morrison naziva „sugarbrown mobile girls“ žive u boljim četvrtima gdje svi imaju zaposlenje i u kojima se mogu vidjeti lijepe kuće s terasama i cvijećem. Te žene predstavljaju lošu i jadnu imitaciju onoga što smatraju bjelačkim konceptom života. Iako se udaju i imaju djecu, za njih je seksualni odnos odbojan i neugodan. Na sveučilištima gdje su se školovala naučile su *kako na profinjeni način mogu obavljati muške poslove ... kako naučiti ponašanju i poslušnosti crnačku djecu i kako da budu štedljive, strpljive, moralne i pristojene.*<sup>194</sup> One su lažne i frigidne žene koje negiraju svoju crnačku boju kože i svoju seksualnost.

Treća kategorija žena u romanu prikazana je kao skupina žena bez cilja i želje za prosperitetom bilo koje vrste. To su žene prostitutke, ogorčene i frigidne u seksualnim odnosima jer su one izabrale takav životni put. Prostitutke su postale jer osjećaju prezir i mržnju prema muškarcima i uopće ne osjećaju sram, nelagodu, sažaljenje ili diskriminaciju. Iskorištavaju sve muškarce, crnce, bijelce, Meksikance, Židove, Poljake i mnoge druge, i svi oni postaju njihove žrtve. Bez obzira na kategoriju njihove osobnosti, one nemaju mogućnost da postanu samosvjesne, slobodne i da izgrade neki novi identitet.

---

<sup>193</sup> Morrison, Toni, 2003, *The Bluest Eye*, Alfred A. Knopf, New York, str. 36.

<sup>194</sup> Ibid., str. 128.

Da zaključimo, Pecola Breedlove je u romanu *The Bluest Eye* diskriminirana ne samo s rasnog aspekta već i seksualnog aspekta na temelju klasnih razlika u društvu. Pecola je u romanu povezana sa stanjima poput nasilja, ništavila, ružnoće i siromaštva, a simboličan je i vanjski izgled njezina doma. Majčino odbacivanje vlastite kćeri zbog nemogućnosti da kćer dobije attribute koje ona smatra vrijednima, a to su ljepota i ženstvenost bjelkinja, dovode Pecolu do stanja ludila i shizofrenije. U ovome romanu spisateljica se u većoj mjeri usredotočuje na problematiku rasne diskriminacije, no ne zapostavlja veliki problem spolne diskriminacije i klasnih konflikata koji će još više doći do izražaja u njezinim kasnijim djelima.

#### 7.4. RODNA PROBLEMATIKA U ROMANU *SULA*

Ako se želi razumjeti rasizam u Americi, prije nego je potrebno istražiti problematiku seksualnosti američkog rasizma. U knjizi *Sexism and Racism in America*, Calvin Hernton zapaža:

*Seksualizacija rasizma u Americi jedinstven je fenomen u povijesti čovječanstva – to je u prvome redu anomalija. Ustvari, postoji seksualna angažiranost, ponekad stvarna i indirektna koja povezuje bijelce i crnce u Americi, a proteže se od razdoblja ropstva pa do danas, i angažiranost koja je u tolikoj mjeri bezgrešna, ali istodobno i perverzna, vječna, konkretna i suptilna, kojoj streme sve nacije.*<sup>195</sup>

Čini se da je Morrison shvatila tu činjenicu kada je započela pisati svoj drugi roman, *Sula* (1973). Dva osnovna koncepta dominiraju u romanu *Sula*: utjecaj rasizma na formiranje crnačkoga identiteta i utjecaj rasizma i seksizma na formiranje identiteta afroameričkih žena. U zanimljivu razgovoru koji je Colette Dowling vodila s Toni Morrison, spisateljica navodi da *ako crnci žele napredovati u američkome društvu, prisiljeni su napustiti svoje zajednice i na taj se način odvojiti i prekinuti s dotadašnjim načinom života. To dovodi do dvostruke izolacije budući da su i vrata koja vode u bjelački američki mainstream uglavnom zatvorena crnačkom narodu.*<sup>196</sup>

Roman *Sula* obrađuje koncepte dobra i zla koji imaju utjecaj na društvene koncepte u žena. Za Bottom, crnačku zajednicu na brežuljcima

---

<sup>195</sup> Hernton, Calvin, 1965, *Sexism and Racism in America*, Grove Press, New York, str. 7.

<sup>196</sup> Dowling, Colette, *The Song of Toni Morrison*. 1979, u: Taylor-Guthrie, Danille, (ur.) 1994, *Conversations with Toni Morrison*, University Press of Mississippi, Jackson, str. 49.

izmišljenoga grada Medallion, u državi Ohio, takvi društveni koncepti usko su povezani sa statusom crnačkog naroda unutar većega i moćnijega društvenog sustava, a predstavljaju temelj za avanutre i pobune koje su utjelovljene u liku glavne junakinje Sule. Valja također naglasiti da zajednica Bottom simbolizira uvjete u kojima su živjele sve crnačke žene, posvećene odgoju djece i potpori koju su pružale svojim muževima.

Zbog svoje raznorodnosti aspekata koji se obrađuju u romanu, *Sula* otvara nove književne i kritičke mogućnosti, ne samo za proučavanje tekstova afroameričkih spisateljica već i za istraživanje afroameričke književne tradicije uopće. Roman također nudi nove prioritete i zadaće za društvene i narativne mogućnosti za afroameričke žene.

Središnja je tema u romanu pitanje roda i rodne diskriminacije. Koncept roda usko je povezan s problemima rasne i klasne diskriminacije i zajedno čine integralni dio romana. Usprkos periodičnim pojavama rasnih i klasnih pitanja, roman počinje i završava ekspozicijom individualnoga koncepta dok su zajednica i njezini problemi u ovome romanu ipak sporednog karaktera. Sula, glavna junakinja romana, proživljava patnje ne samo od bijelaca već i od crnačkog naroda. Zbog toga ona odbacuje tradicionalnu ulogu koja joj je dodijeljena kao ženi u društvu. U tom smislu, Morrison se bavi borbom i pitanjima za individualna prava žena dok su prava afroameričkoga naroda u cjelini u ovome romanu u drugome planu. Takvo prebacivanje težišta interesa na borbu žena za slobodu i samosvojnost može se, na primjer, uočiti i u romanu Alice Walker, *Meridian*. Iako su njihovi književni interesi i vizije oblikovani različitim perspektivama, Morrison i Walker na isti način govore o „kolektivnoj svijesti“ i stvaraju žene koje su „duhovne sestre“. Sula i Meridian su „duhovne sestre“ iako su, površinski gledano, veoma različite. Meridian je mlada, produhovljena

Južnakinja koja se izvrsno prilagodila ulozi supruge i majke. Sula je, s druge strane, prskosna i drska žena koja nije ni supruga ni majka. Ipak, ono što je zajedničko i jednoj i drugoj jest *silna želja da porode same sebe kao osobe*.<sup>197</sup> Njihova individualna potraga za samosvojnošću potaknuta je različitim osobnim potrebama i reflektira različite stavove prema životnim situacijama. Ipak, *ciljevi su njihove potrage isti – jasnije razumijevanje sebe i veći prostor u koji mogu pohraniti svoje napjeve i recitirati svoje pjesme*.<sup>198</sup> Njihova je borba postojana budući da žive u društvima koja cenzuriraju individualnost, osobito individualni izričaj žena. Istodobno, one se razvijaju u prototip žena koje imaju svoju psihičku potpunost i individualnu autonomiju.

*Sula* je roman o ženi budući da govori o osjećajima i nedaćama s kojima se žene susreću, te o ulogama koje preuzimaju bilo svojevolumno ili prisilno. Roman bilježi događaje iz života dviju matrijarhalnih obitelji unutar crnačke zajednice čiji životi predstavljaju niz situacija kroz koje prolaze crkinje u Americi. Iako se većina događaja u romanu temelji na posljedicama muško-ženskih odnosa, središnja tematska struktura gradi se na samopercepciji žene. Muški likovi u romanu nemaju neku važniju ulogu osim u situacijama kada svojim postupcima izazivaju reakciju kod ženskih likova. U većini slučajeva, *muškarci su prikazani kao vrlo površni, nezreli i bez identiteta što je razvidno i u njihovim imenima – Jude (Juda), Green (naivan), Boy-Boy (infantilan), Chicken Little (strašljiv i malen), Deweyovi (anoniman)*.<sup>199</sup> Svaki od tih muškaraca napušta zajednicu nakon što odlazi i napušta ženu i djecu. Takvo je njihovo kukavičko ponašanje poriv za Evu,

---

<sup>197</sup> Ray, Arunima, 1993, *The Quest for „Home“ and „Wholeness“ in Sula and Meridian Afro-American identity in Toni Morrison and Alice Walker*, Indian Journal of American Studies, 23. str. 61.

<sup>198</sup> Ibid. str. 64.

<sup>199</sup> Samuels, Wilfred D. - Hudson-Weems, Clenora, 1990, *Toni Morrison*. Twayne, Boston, str. 46.

paradigmatsku ženu koja čini veliki zaokret u životu kroz vlastitu upornost i samopouzdanje nakon što je muž napustio nju i djecu.

U romanu *Sula* dokumentirana je potlačenost afroameričkih žena, osobito u prvoj polovici dvadesetog stoljeća. Način na koji Morrison propituje prirodu potlačenosti žena doista je jedinstven. Ona stvara dva ženska lika, Nel i Sulu, od koji niti jedna nije potpuno biće. Ideja da Nel i Sula predstavljaju dvije polovice jedne osobe prisutna je tijekom cijelog razvoja teme. Kada se Sula vraća u Bottom, Nel razmišlja da je povratak njezine prijateljice poput *povratka izgubljenog oka*<sup>200</sup> i da je razgovor sa Sulom uvijek bio *poput razgovora sa samom sobom*.<sup>201</sup> Zanimljiv je također i komentar pripovjedača koji kaže *da je njihovo prijateljsvo oduvijek bilo toliko čvrsto da su one same ponekad imale problema razlikovati kojoj od njih pripadaju koje misli*.<sup>202</sup> Prema tome, Nel i Sula su odvojena lica jednoga bića, a Morrison nam sugerira da ako žele zadržati idealnu i holističnu osobnost dio koji je utjelovljen u Suli mora biti čvrsto sačuvan u konvencionalnom dijelu Nel.

Za Nel i Sulu, problem gubitka identiteta izranja kao izravan rezultat ograničenih mogućnosti za žene unutar zajednice Bottom. Za zajednicu Bottom žena je poslušno, podložno i samožrtvujuće biće. Nel je utjelovljenje tradicionalne uloge zajednice i zadržava svoj društveni identitet iako osobnog identiteta uopće nema. Sula je, nasuprot tomu, žena slobodnog duha čija determiniranost ka samoodređenju dovodi Sulu u neugodne situacije u kulturološki bogatoj crnačkoj zajednici. Njezin je život psihološka dilema koja nije povezana s prošlošću crnačkoga naroda. U svojim potragama za ispunjenjem i cjelovitošću obje žene shvaćaju da je svijet prepun

---

<sup>200</sup> Morrison, Toni, 1973, *Sula*, Pan, London, str. 83.

<sup>201</sup> Ibid. str. 83.

kontradiktornosti i napetosti. Maxine Lavon Montgomery primjećuje da *Nel i Sula prolaze kroz duboki osjećaj alijenacije u patrijarhalnom svijetu koji ne razvija situacije za njihov izričaj*.<sup>203</sup>

Najjasnija se izjava spisateljice glede degradacije žena pojavljuje u ulomku romana u kojem je opisan prvi susret Sule i Nel:

*Budući da su obje otkrile da su prošle mnoge godine dok nisu shvatile da nisu ni bjelkinje ni muškarci, i da su sloboda i uspjeh za njih zabranjeni, odlučile su biti nešto drugo*.<sup>204</sup>

Ta rečenica u sebi nosi dilemu cjelokupnog romana, ali i rješenje i izlaz iz postojeće situacije. Afroameričke žene potlačene su i kako bi pobjegle od te potlačenosti, moraju se boriti same za sebe. U skladu s tim, Sula odbacuje tradicionalnu ulogu žene. Ipak, budući da je potlačenost žena nastala kao rezultat društvenog i ekonomskog sustava, a ne muškarca, Sula smatra da je nemoguće pobjeći od svih tradicionalizama koji se vežu uz pojam žene.

Kao suvremeni roman o prijateljstvu između žena, *Sula* nudi i uvid u psihološki razvoj žene koji se uspješno opire tradicionalnim patrijarhalnim interpretacijama o razvoju ženstva i poziva na ekspanziju paradigmi u čijem će središtu pozornosti biti žena. Sula je studija o prijateljstvu dvaju ženskih bića, Nel i Sule, koje izrasta u ženstvenost. Njihovi uništeni životi govore o dubini agonije koja je nastala kao rezultat gubitka identiteta na kulutološkom, rodnom i rasnom planu. Istaknuta afroamerička toeretičarka

---

<sup>202</sup> Ibid. str. 83.

<sup>203</sup> Montgomery, Maxine Lavon, 1989, *A Pilgrimage to the Origins: The Apocalypse as Structure and Theme in Toni Morrison's Sula*, Black American Literature Forum, 23. str. 132.

<sup>204</sup> Morrison, Toni, 1973, *Sula*, Pan, London, str. 52.

Barbara Christian navodi da je *njihovo razoreno prijateljstvo mjerilo za njihove razorene živote, živote koji su narušeni i stisnuti u okove od samog početka. Kao suprotnost, sve druge žene u tom romanu moraju se ili prilagoditi načinu i mjestu života koje im je određeno ili ga se odreći s tragičnim posljedicama koje su proporcionalne njihovu stupnju neprilagodljivosti.*<sup>205</sup>

Nel i Sula pronalaze utjehu u prijateljstvu jer imaju mnogo toga zajedničkoga. Obje su mlade crkinje koje žive u svijetu koji je oblikovan prema mjerilima odrasloga bijelog muškarca. Iako potječu iz izrazito različita društvenog nasljeđa, Nel i Sula pronalaze zajedničke čimbenike koji su mnogo snažniji od čimbenika koji bi ih mogli razdvojiti.

Sula razvija snažno prijateljstvo prema Nel u dobi od dvanaest godina. Sigurnost, zaštita, ljubav i identitet elementi su koje one ne pronalaze u svojim obiteljima, a uspijevaju ih pronaći između sebe. Barbara Smith vjeruje da je *prijateljstvo između Nel i Sule primjer neophodne povezanosti između crkinja kako bi preživjele. Zajedničkim snagama dvije djevojke pronalaze hrabrost za samoosnaženje.*<sup>206</sup> Nel i Sula zajedno prolaze kroz razdoblje adolescencije i puberteta, otkrivaju muškarce oko sebe i postaju svjesne svoje seksualnosti. Nel prepoznaje u Suli svoj alter ego. Nel i Sula predstavljaju lice i naličje cjelokupne ljudske osobnosti. Obje su za Morrison glavne junakinje budući da simboliziraju dobro i zlo koje je neprestano prisutno u društvu. Morrison vjeruje da su mlade crkinje veoma slične i da se međusobno nadopunjuju. Kad bi se spojile, tvorile bi prekrasno ljudsko biće.

---

<sup>205</sup> Christian, Barbara, 1985, *Black Feminist Criticism: Perspectives on Black Women Writers*, Pergamon Press, New York, str. 27-28.

<sup>206</sup> Smith, Barbara, 1982, *Toward a Black Feminist Criticism*, *All the Women are White, All the Blacks are Men But Some of us are Brave: Black Women Studies*, Feminist Press, New York, str. 168.

*Njihovo prijateljstvo bilo je snažno i iznenadno. One su pronašle olakšanje dijeleći osobnosti karaktera. Iako su obje bile neoblikovana i bezlična bića, Nel se činila snažnijom i konzistentnijom od Sule na koju jedva da se i moglo računati da će zadržati emocije više od tri minute.*<sup>207</sup>

Tematski koncept potrage za društvenim i rodnim identitetom koji Morrison razvija u romanu stvara između Nel i Sule čvrstu vezu koja ima svoj iskaz i relevantnost. Morrison opisuje kako se *Sula* „prilijepila“ za *Nel* kao za najbliže i najvažnije biće da bi uskoro otkrila da one nisu jedno istovjetno biće.<sup>208</sup> Njih povezuje zajednička svijest da su njihovi životi ograničeni i sputani zbog njihove zajednice u kojoj žive ali i zbog vanjskoga svijeta.

Ipak, *Sula* i *Nel* imaju i mnogo različitosti. *Sula* je emocionalna i pustolovna, a *Nel* je oprezna i konzistentna. Dok se *Nel* na neki način pokorava rasnoj i spolnoj diskriminaciji, *Sula* postaje slobodna žena. Standard ženstva koji predstavlja *Nel* nije čista i istinska vizura idealne južnjačke dame već se temelji na statusu crnačkog muškarca u društvu. Zajednica smatra *Nel* i njezinu ulogu u društvu pozitivnom, dok je *Sula* za zajednicu oličenje zla. *Sula* ne samo da odbija ulogu koju joj je zajednica dodijelila već istupa iz okvira ženstva budući da insistira na samoosnaženju. Ona se ne zanima ni za ljepotu ni za majčinstvo kao osnovne aspekte ženstva koji vladaju u društvu. Ona se nalazi izvan spolnih, rasnih i klasnih definicija društva. Postavši izopćenicom u vlastitoj zajednici *Sulu* ne možemo svesti pod bilo kakvu zajedničku definiciju žene koju bi zajednica *Bottom* mogla tolerirati.

---

<sup>207</sup> Morrison, Toni, 1973, *Sula*, Pan, London, str. 53.

<sup>208</sup> Ibid. str. 55

Različitosti nisu prisutne samo između Sule i Nel već i između njihovih obitelji. Nelina nervozna majka, Helene, zatvara oči pred rasnim poniženjima i negira svaki pokušaj kćeri da istakne svoj identitet. Nasuprot tome, Sulina majka, Hannah, jedva da je i svjesna činjenice da njezina jedina kći vapi za emocionalnom pažnjom. Nelina majka koja je svjesna svojega klasnog položaja manipulira Nel i pretvara je u poslušnu i podložnu kćer. Prema tome, razvidno je da su obje mlade crnkinje potpuno izolirane od majki koje bi im trebale biti najbolja potpora u životu.

Emocionalni stav Nel i Sule prema muškarcima nije mnogo drukčiji od onoga koji su iskazivale prema vlastitim obiteljima. Nel se udaje za Judea zbog pukog sažaljenja nad njegovom sudbinom, no u trenutku kada gubi supruga zbog Sulinih bezobzirnih scena zavođenja, Nel je svjesna da ne želi imati drugog muškarca u životu. Kao unuka žene koju je muž napustio i kao kći žene koju su muškarci ikosrištavali, Sula se s prezirom odnosi prema svim muškarcima, i crncima i bijelcima, sve do trenutka dok je nije napustio muškarac kojeg je zavođala. Nel i Sula žive u svijetu u kojem žene moraju naučiti živjeti i opstati bez muškaraca.

Nel i Sula razlikuju se i u svojim stavovima prema društvu. Dok Nel poštuje pravila i zakone društva, Sula ih uporno i neprekidno krši što se odražava na tradicionalne vrijednosti zajednice i zbog toga je zajednica odbacuje i smatra nemoralnom. Ona ostaje za zajednicu društveni autsajder budući da ne poštuje ulogu koju joj je društvo namijenilo. Ona se suprotstavlja i tradicionalnom rodnom sustavu koji nameće restrikcije na autonomiju žene. Štoviše, primjenjujući muške prerogative, ona „napušta“ svoj spol i postaje monstruoza prikaza prirode koja je društveno konstruirana i rezervirana za žene. Ona odbija savjete da se smiri i posveti majčinstvu navodeći:

*Ne želim stvoriti neko drugo biće. Želim stvoriti samu sebe.*<sup>209</sup>

Sula njezina buntovnost udaljava od najbliže i jedine prijateljice, Nel. U trenutku konačnog testa njihova prijateljstva, Sula okreće leđa ljubavi i afirmaciji i pronalazi utočište u izolaciji. Nel se posvećuje obiteljskoj sreći s Judeom sve do trenutka kada Sula razara njihovu sreću. U trenutku kada i Sula upoznaje ljepote zajedništva i ljubav prema muškarcu, njezina je jedina ljubav u životu – Ajax, napušta. Na kraju, *obje žene ostaju same – Nel u životu, a Sula u smrti – promišljajući o svrsishodnosti svoje potrage za ispunjenjem u monogamiji i smislu i ljubavi prema domu.*<sup>210</sup>

Sula je iznimno osjetljiva, zagonetna i prkosna žena čiji je nekonformizam živuća kritika .... užasavajućih života i rezigniranosti drugih žena.<sup>211</sup> Ona je primjer neobično moderne i osjećajne ali i iznimno grube crnačke djevojke današnjeg društva. Već kao malena djevojčica ona zapanjuje okolinu i zajednicu u kojoj živi svojim ekstremnim emocionalnim impulsima tako da je odrastanje pretvara u neobičnu, snažnu i neovisnu ženu što je njezinu okruženju potpuno neočekivano i zbunjujuće. Ona odbija bihevioralne standarde svake vrste i želi se oslanjati isključivo na samu sebe. Ona želi biti dobra isključivo zbog same sebe i za samu sebe. Ona uporno zastupa svoje mišljenje *da je biti dobar nekome isto što i biti zločest prema nekome. Rizik. Za to ništa ne dobivaš.*<sup>212</sup> Stoga, za razliku od Pecole, Sula živi u skladu sa svojim fantazijama, stvara vlastite realitete i sama sebi

---

<sup>209</sup> Ibid. str. 92.

<sup>210</sup> Henize, Denise, 1993, *The Dilemma of „Double-Consciousness“: Toni Morrison's Novels*, The University of Georgia Press, Athens and London, str. 82.

<sup>211</sup> Smith, Barbara, 1982, *Toward a Black Feminist Criticism*, Feminist Press, New York, str. 168.

<sup>212</sup> Morrison, Toni, 1973, *Sula*, Pan, London, str. 35.

postavlja ciljeve. Ukratko, ona je motivirana snažnim osjećajem vlastitoga “ja”.

Sula otvoreno provocira restrikcije i ograničenja koje joj je nametnulo društvo čime izaziva konsterniranost zajednice. Bezobzirno odbacuje i ismijava sve konvencije i tradicije i kategorički odbija standarde koje imaju drugi i prema kojima uobličuju život. Dubina Sulina prkosa i drskosti odraz je oštrog kontrasta između dvaju koncepata: onoga što Sula zapravo jest, te vladajućega zakona koji je zajednica Bottom nametnula ženama. Stoga, *Sula je izopćenica zajednice čije su vrijednosti često dijametralno suprotne od vrijednosti provincijalnog društva. Ona postaje izopćenicom jer odbacuje vrijednosti koje teže uniformiranosti i zatajnosti.*<sup>213</sup> Njezino nastojanje da prkosi društvenim normama čini je neprihvatljivom i društvenim zlom za one koji se ne usude izraziti svoje stavove. *Sula je “zla” jer, za razliku od Nel, ne živi u skladu sa zakonom i uvijek je spremna promišljati o onome što je nezamislivo.*<sup>214</sup>

Sulino se buntovništvo manifestira na nekoliko načina. Za razliku od drugih žena, Sula se ne želi udati i osnovati obitelj. Štoviše, na crkvenim slavljinama i obredima ona se pojavljuje u haljini ispod koje ne odijeva donje rublje. Ona ne osjeća obvezu da mora zadovoljiti norme. Kada se povjerava prijateljici Nel, Sula kaže:

*Ja imam svoje mišljenje. I što me briga za druge.*<sup>215</sup>

Njezina odlučnost da postigne samoispunjenje dozvoljava joj da *živi u svijetu*<sup>216</sup> no ne na način da bude uhvaćena u paukovu mrežu života

---

<sup>213</sup> Banyiwa-Horne, Naana, 1985, *The Scary Face of the Self: An Analysis of the Character of Sula in Toni Morrison's Sula*. SAGE, 2,1. str. 31.

<sup>214</sup> Stepto, Robert, 1979, *Intimate Things in Place: A Conversation with Toni Morrison*, University of Illinois Press, Urbana, str. 216-217.

<sup>215</sup> Morrison, Toni, 1973, *Sula*, Pan, London, str. 43.

<sup>216</sup> Ibid. str.43.

zajednice Bottom koja bi je mogla tražiti da *visi na suhom mjestu obješena za vlastitu pljuvačku i više se bojeći pada na tlo negoli zmijskog otrova na zemlji.*<sup>217</sup>

Iako Morrison uspijeva s briljantnim umijećem opisati Sulinu buntovnu prirodu, spisateljica je ipak manje uspješna u prikazivanju utjecaja koji rasizam i seksizam imaju na Sulinu prkosnu prirodu. Morrison piše o Sulinu sazrijevanju i shvaćanju da se bijelci i muškarci općenito ne moraju odreći slobode i uspjeha. Ipak, pomnim čitanjem romana otkriva se da autorica stavlja naglasak na seksualnu diskriminaciju Sule. Naime, kada Sula govori o samoodricanju afroameričkih žena, ona misli na dobrovoljni pristanak žena da se podrede muškarcima. Kada se buni protiv potpune podređenosti žena muškarcima, Sula govori o seksualnoj podređenosti. Kada pokazuje svoje “ja”, ona to čini u okruženju u kojem su prisutni i muškarci i žene. Ipak, u trenutku kada odlučuje da želi postati netko drugi, ona se podređuje muškarcu. Morrison objašnjava da se *žena u trenutku kada se zaljubi, odriče upravo onih stvari koje privlače muškarca.*<sup>218</sup> U Sulinu slučaju, ona se odriče svoje neovisnosti, upornosti i cjelovitosti kako bi postala Ajaxova žena. U tom trenutku Sula ne shvaća dijalektički odnos između kolektivnih i individualnih interesa pa se otuđuje od prijatelja, obitelji i susjeda uzrokujući vlastitu smrt.

Stoga valja istaći da je Sula simbol za nerestriktivne i mnogobrojne aspekte u romanu. Njezin cijeli život simbolizira otuđenje i odbacivanje tradicionalnih koncepata feminističke odgovornosti prema društvu u cjelini.

---

<sup>217</sup> Ibid. str. 103-104.

<sup>218</sup> Bently, Eric, *The Life of Drama*, u: Sumana, K., 1998, *The Novels of Toni Morrison: A Study in Race, Gender and Class*, Sangam Books, London, str. 74.

Sula odbija prihvatiti činjenicu da se žena predstavlja samo kao supruga i majka.

Iako roman *Sula* udiše novi život u tradicionalne crnačke stereotipe, neki kritičari smatraju da je Morrison i ovom romanu pribjegla opisivanju tradicionalnih stereotipa kada je ocrtavala Sulu i zajednicu Bottom. Tako, na primjer, kritičarka Addison Gayle smatra da su njezini likovi *primitivci*.<sup>219</sup> Odette Martin smatra da je Eva *narodna žena*, Hannah je *primitivna*, Sabat je *tragični mulat*, a Sula je *egzotična s romantičarskim elementima crnačke tradicije koju Morrison kritizira*.<sup>220</sup> Ipak, čini se da ti kritičari nisu uočili da je Morrison u tom romanu bila više zainteresirana da prikaže neučinkovitost i jalovost individualnih vizija pojedinca unutar crnačke zajednice nego propitivanje tradicionalnih stereotipa.

Nužno je napomenuti da ako je borba afričkog naroda za individualnu slobodu primarni cilj u tome romanu, onda je rasna borba za nacionalnu slobodu sekundarni cilj. Morrison propituje pitanja od nacionalne važnosti koja zaokupljaju crnački narod u cjelini. Kultura u kojoj živi crnački narod američka je kultura. Rasna pitanja utkana su u svaki dijelac romana od samog početka pa do kraja. Porijeklo i nasljeđe zajednice Bottom baš kao i nemogućnost razvoja i osvještenja obitelji Deweys klasični su primjeri rasne problematike. Svaki član obitelji Deweys ima fizička obilježja koja ih razlikuju od drugih iako se na prvi pogled čini da pripadaju stereotipima crnačkog naroda. Budući da Deweysevi ne uspijevaju izgraditi svoje identitete, oni sugeriraju da život u rasnom društvu koči prirodni razvoj afričkog naroda.

---

<sup>219</sup> Gayle, Addison, 1977, *Blueprint for Black Criticism*, First World, 1. str. 44.

<sup>220</sup> Sumana, K., 1998, *The Novels of Toni Morrison: A Study in Race, Gender and Class*. Sangam Books, London, str. 75.

Zajednica Bottom, smještena visoko u brdima, prikazana je u romanu na ironičan način. S metafizičkog aspekta, Bottom je simbol za crnačku Ameriku čija ironična geneza otkriva neispunjena obećanja bjelačkog društva. Naziv Bottom također je simboličan. On označava nedostatak suosjećanja i razumijevanja bjelačke zajednice za brigu i opstanak crnačkih ljudi. Obećanja bjelačkih veleposjednika da će svaki crnac dobiti komad zemlje na vrhu brda postaje “nigger joke” (crnačka šala) *budući da je crnac dobio brdovitu zemlju na kojoj pucaju leđa i na kojoj voda ispire i odnosi usjeve i gdje vjetar nemilosrdno puše čitave zime.*<sup>221</sup> Bottom tako predstavlja vizuru realnosti koja u sebi nosi povijesne nepravедnosti, a ujedno je dokaz socioloških, psiholoških i ekonomskih teškoća crnačkog naroda. Teoretičarka Bessie Jones navodi zanimljivu činjenicu da se *crnački narod u zajednici Bottom može usporediti sa siromašnom i potlačenom klasom devetnaestoga stoljeća u Rusiji o kojoj je pisao Maksim Gorki.*<sup>222</sup>

Morrison nadalje vjeruje da su pritisak i izopačene vrijednosti koje bijelci nameću crncima glavni uzrok nestabilnosti crnačke obitelji i osobito žene. Ona u romanu prikazuje na koji način crnački muškarci i žene doživljavaju brak kao instituciju koju su definirali u tom slučaju bijelci. Bez obzira na ekonomsku situaciju, svi stanovnici zajednice Bottom dijele mišljenje da je žena nepotpuno biće i da jedino može steći respektabilnost i ispunjenje u ulozi muškarčeve pratilje. Nažalost, iste te žene koje su žrtve sustava u kojem žive i same podupiru takav sustav vrijednosti. Tako, naprimjer, Nel prihvaća brak kao sustav represivnih vrijednosti zbog kojih nije mogla ostvariti svoj san o ispunjenju i identitetu. Ona prepoznaje svoju

---

<sup>221</sup> Morrison, Toni, 1973, *Sula*, Pan, London, str. 5.

<sup>222</sup> Jones, Bessie, 1983, *Psychological Dis-Orientation in Sula. The World of Toni Morrison*, Kendall Press, Iowa, str. 50.

individualnost samo u trenutku kada se zagleda u nekog drugog i čiji odraz pokušava prenijeti na sebe. Postavši Judeovom ženom, ona se rješava veze sa Sulom i stavlja supruga u ulogu prijatelja.

Likovi u romanu *Sula* otkrivaju da bi ih bijeg iz crnačke zajednice i društveno-ekonomskog kaosa mogao dovesti u još gori psihološki kaos društva koje je polarizirano rasnim obilježjima. Konstantni rasizam stvara ciklus frustracija od kojih seoski crnački narod ne može pobjeći. Neprijateljska okolina kojom je okružen, stvara od njih bespomoćnu „žrtvenu janjad“ koji prihvataju sve što je bjelačko.

Problematika klasne podvojenosti u romanu *Sula* također se raspravlja u romanu, iza seksualne i rasne problematike. Nekoliko klasnih referenci koje se spominju u romanu mogu se povezati s likom Helene Wright koja u romanu predstavlja *simbol idealnog ženstva*.<sup>223</sup> Ponosna, šarmantna, lijepa, religiozna i uzdignuta, Helene uspješno asimilira bjelačke vrijednosti, ali tek nakon što se udaljava od svoje majke koja otvoreno nastupa protiv buržoazije. Okolina savjetuje Helene da *uvijek bude na oprezu i da se čuva bilo kakvih znakova divlje krvi svoje majke*.<sup>224</sup> Ipak, Helenein je uspjeh iluzoran. Usprkos njezinim damskim karakteristikama, ona uviđa da će odlaskom na bakin sprovod “pasti u očima” bjelačkog društva. Na vrijeđanje vozača vlaka, Helene se ne usprotivljuje već se *zagonetno i kokentno smješka vozaču čije lice ima izgled lososa*.<sup>225</sup> Tim činom Helene pristaje na vlastitu potlačenost i degradaciju i prihvaća ih.

---

<sup>223</sup> Henize, Denise, 1993, *The Dilemma of „Double-Consciousness“: Toni Morrison's Novels*, The University of Georgia Press, Athens and London, str. 80.

<sup>224</sup> Morrison, Toni, 1973, *Sula*, Pan, London, str. 20

<sup>225</sup> Ibid. str. 21.

Ipak, za razliku od nekih ulomaka u romanu *The Bluest Eye* koji raspravljaju o problematici kapitalizma, ulomci koji govore o Heleneinim klasnim interesima povezani su s rasnim i seksističkim pitanjima. U svakom slučaju, oni upućuju na to da je Morrison svjesna značenja koje klasna problematika ima u životu afroameričkih ljudi. Helene Wright ispoljava svoje klasne interese i stremljenje ka bogatstvu i društvenom položaju što je razvidno u nekoliko aspekata: ona uporno naglašava u svojoj okolini da njezino ime nije Helen već Helene, ona raskida odnose s korijenima svoje obitelji, pridružuje se najkonzervativnijoj crkvi u zajednici, i iznad svega, ona se distancira od afričkog naroda i priključuje se bjelačkim rasističkim krugovima koji su u romanu oslikani u liku vozača vlaka.

Posljedice Sulina ponašanja koje je usmjereno protiv njezina naroda, imaju negativne, ali i pozitivne efekte. Iako njezino ponašanje izaziva strah i ljutnju zajednice, zajednica doživljava Sulu kao neprijatelja protiv kojega se zajednički može boriti, što je naravno potpuno krivo. U tom kontekstu Barbara Christian navodi:

*Umjesto da se usredotoče na elemente zla koji nastaju kao posljedica rasizma i siromaštva, zajednica troši energiju na prolazno zlo, Sulu.*<sup>226</sup>

Neprijatelj nisu ni Sula ni zajednica Bottom ni muškarci već društvo koje je crnački narod opteretilo ekonomskim, psihološkim i rasnim predrasudama.

Da zaključimo, *Sula* nastavlja gdje završava *The Bluest Eye*. Roman odražava evolucijske procese koji predstavljaju fundamentalno obilježje književnoga kanona Toni Morrison. Dok je u romanu *The Bluest Eye* rasna

---

<sup>226</sup> Christian, Barbara, 1980, *Community and Nature: The Novels of Toni Morrison*, The Journal of Ethnic Studies, 7. str. 67.

diskriminacija u prvome planu, seksualna i spolna diskriminacija temeljna su obilježja romana *Sula*. Sula traga za vlastitim identitetom, a ne za identitetom zajednice. Njezina sebična potraga za individualnim ispunjenjem rezultat je disintegracijskih procesa kapitalističkog društva. Sula se pokušava izboriti za svoje mjesto koje joj pripada kao ženi zaboravljajući pritom činjenicu da je oslobođenje i razvitak zajednice preduvjet za razvoj identiteta pojedinca. Drugim riječima, individualnost se može postići jedino unutar konteksta zajednice.

## 8. SUSPENDIRANA, ASIMILIRANA I EMANCIPIRANA ŽENA U DJELIMA ALICE WALKER

Iz kojeg god aspekta promatrali i istraživali književno stvaralaštvo Alice Walker, pjesnikinje, romanospisateljice, kritičarke, esejistkinje i braniteljice afroameričkih žena, jasno je da je prepoznatljivo identifikacijsko obilježje njezina spisateljskog rada usmjereno ka brizi za život afroameričkih žena. Od kada je počela objavljivati svoje radove, od 1966. godine pa sve do danas, glavni je predmet njezinih interesa duša i život crnačke žene. Pišući o sebi kao o spisateljici, Walker je izjavila da se u potpunosti posvetila *propitivanju potlačenosti, ludila, lojalnosti i uspjeha crnačkih žena*.<sup>227</sup> U svojim prvim radovima, *Once* (1968), prva zbirka poezije, *Revolutionary Petunias* (1973), također zbirka poezije, *The Third Life of Grange Copeland* (1970), prvi roman, *In Love and Trouble* (1973), zbirka trinaest pripovijedaka i roman *Meridian* (1976), Walker obrađuje više od dvadeset i pet likova, od ropkinja do revolucionarnih žena šezdesetih godina dvadesetog stoljeća. U svakom liku žene, Walker istražuje vanjske realitete s kojima se susreću žene, kao i njihove unutarnje svjetove.

Kako bi se dobio precizan uvid u osobnost Alice Walker, glasnogovornicu afroameričkih žena, i njezin stvaralački rad potrebno je, u prvome redu, anticipirati motivacijske snage pomoću kojih se Walker okrenula propitivanju navedene problematike. Razvidno je da u cjelokupnom njezinu istraživačkom kontekstu postoji i njezina osobna identifikacija s predmetom istraživanja. U razgovoru s Johnom O'Brienom Walker kaže:

---

<sup>227</sup> O'Brien, John, 1973, *Interviews with Black Writers*, Liverwright, New York, str. 192.

*Ja vjerujem u pozorno slušanje – osobe, mora, vjetra, stabala i ponajviše mladih crnkinja po čijim razrovanim i kamenitim cestama i sama putujem.*<sup>228</sup> Štoviše, njezin osjećaj identifikacije s afroameričkim ženama uključuje i osjećaj kroz koji ona zajedno s njima dijeli teškoće potlačenosti. U knjizi, *Alice Walker: A Life*, koju je uredila i objavila Evelyn C. White, Walker opisuje svoje životne krize, uspjehe i sklonost ka suicidu kada je na posljednjoj godini studija otkrila da je trudna. Walker govori i o vlastitijoj svijesti i iskustvima brutalnosti i nasilja s kojima su suočene afroameričke žene, od kojih je mnoge poznavala odrastajući u rodnom Eatontonu, u Georgiji, a neke su čak bile dijelom njezine obitelji. Vječna tema koja se provlači u navedenoj knjizi kao i u većini eseja u kojima Walker govori o svome životu i životu afroameričkih žena uopće jest njezino vjerovanje da su *žene crkinje ... najpotlačeniji i najugroženiji ljudi na svijetu.*<sup>229</sup>

U jednom od njezinih prvih eseja, *The Civil Rights Movement: What Good was It?*, ona se *prisjeća kada je bila mlada i dobro “skrivena” među ljudima u sirotinjskoj četvrti*<sup>230</sup> znajući da su njezini snovi o tome da postane spisateljica ili znanstvenica bili potpuno neutemeljeni za crnačko dijete koje je živjelo u najsiromašnijem dijelu ruralne Georgije, te da ne postoji nitko tko bi potaknuo mladu crkinju iz ruralne zabiti da postane umjetnica ili spisateljica. Ona se prisjeća i epizode iz života s majkom koja je podcjenjivala senzibilnost svoje kćeri prema izrazitoj potlačenosti crnkinja. Njezina je majka bila krupna žena i radila je kao sluškinja u kući bijelaca više od četrdeset godina. Rodila je i odgojila osmero djece od kojih je Alice bila najmlađa. Kako bi zadovoljila svoju težnju za boljim životu, gledala je

---

<sup>228</sup> Ibid. str. 193.

<sup>229</sup> White, Evelyn C., 2004, *Alice Walker: A Life*. W. W. Norton & Company, New York, London, str. 68.

<sup>230</sup> Ibid. str. 80.

na televiziji serije o bijelcima podcjenjujući sebe i svoj život jer je vjerovala da su *oni bili prirodno pametniji, ljepši i bolji*.<sup>231</sup>

Walker razumije ono što je W. E. B. Du Bois nazivao “dvostrukom sviješću” ... *taj osjećaj promatranja samoga sebe kroz percepciju drugih ljudi i mjerenja nečije duše prema načelima svijeta koji gleda na ljude kroz prezir i sažaljenje*<sup>232</sup> i stvara vlastite koncepte o životu afroameričkih žena koji nadilaze vanjske čimbenike o potlačenosti. Iako se Walker ne odbija suočiti s vanjskim čimbenicima i realitetima kao što su siromaštvo, eksploatiranost i diskriminacija, njezine pripovijetke, romani i pjesme najčešće se usredotočuju na intimne psihološke borbe kroz koje prolaze protagonisti njezinih djela. U tom kontekstu, u djelima Alice Walker ključnu ulogu ima krajolik koji predstavlja duhovni prostor u kojem duše njezinih likova žude za onim što im nedostaje.

U već spomenutom razgovoru s Johnom O'Brienom, Walker govori o nigerijskom piscu Elechiu Amadiu i njegovu romanu *The Concubine*. Walker smatra Amadija jedinstvenim piscem među crnačkim piscima budući da u romanu prezentira ljudsku podsvijest. On piše o snovima, ritualima, legendama i vizurama koje u sebi sadržavaju *akumuliranu kolektivnu stvarnost o ljudima*.<sup>233</sup> Takva se premisa može primijeniti i na spisateljski rad Alice Walker, osobito kada oslikava žene. Tako se, na primjer, u zbirci pripovijedaka *In Love and Trouble*, opaža napor spisateljice da dublje zaviri u snove, vizure i rituale koji se odvijaju u podsvijesti njezinih junakinja. Kada govori o svojoj pripovijetki *The Revenge of Hannah Kemhuff*, Walker naglašava svoju osobnu identifikaciju s crnačkim ženama:

---

<sup>231</sup> Ibid. str. 83.

<sup>232</sup> Du Bois, W. E. B., 1953, *Souls of Black Folk*, Blue Heron Press, New York, str. 16-17.

<sup>233</sup> O'Brien, John, 1973, *Interviews with Black Writers*, Liverwright, New York, str. 202

*U ovoj sam priči sakupila povijesne i psihološke poveznice iz života mojih predaka i pišući o tome osjećala sam sreću, snagu i vlastiti kontinuitet. Proživjela sam taj prekrasni osjećaj s kojim se pisci samo ponekad susretnu, ne vrlo često, da podijelim iskustva s mnogim ljudima i drevnim duhovima koji su bili sretni što pišem o njima i jedva su čekali da mi daju do znanja da nisam sama.*<sup>234</sup>

Tu vitalnu povezanost povijesnih i psiholoških elemenata njezinih predaka prenosila je na spisateljicu njezina majka, a Alice je elemente uspješno inkorporirala u svoje pripovijetke, romane i pjesme. Priče iz usmene predaje koje govore o životu njezine obitelji i cijele zajednice Eatonton, često se smatraju temeljem njezina stvaralaštva. U tom smislu nastao je i roman *The Third Life of Grange Copeland* koji obrađuje događaje iz djetinjstva Alice Walker. Kada je imala trinaest godina, otac Alicine prijateljice ubio je svoju ženu, a Alice je bila svjedokom nesretnog događaja.

Ono što izdvaja i odlikuje Alice Walker unutar afroameričkog književnog kanona jest njezina uloga apologetkinje i kroničarke crnačkih žena. Ona doživljava iskustva crnačkih žena kao niz evolucijskih promjena tijekom kojih su žene koje su društveni sustav i muškarci uvijek brutalno zlostavljali, izrasle u žene čija se svijest razvila u tolikoj mjeri da su preuzele kontrolu nad vlastitim sudbinama.

Razmatrano s povijesnog aspekta, Alice Walker u svom stvaralačkom radu dijeli žene u tri povijesno-generacijska ciklusa. Žene prvog ciklusa pripadaju razdoblju osamnaestog, devetnaestog i prvim desetljećima dvadesetog stoljeća. Iako je samo jedna junakinja iz tog ciklusa ropkinja, institucija ropstva postavila je uvjete za razdoblje koje je uslijedilo.

---

<sup>234</sup> White, Evelyn C., 2004, *Alice Walker: A Life*, W. W. Norton & Company, New York, London, str. 112.

Posuđujući pojam Zore Neale Hurston koja kaže da su afroameričke žene toga razdoblja “mule svijeta”, noseći teret na leđima koji im je nametnulo društvo i obitelj, trpeći rasnu i seksualnu diskriminaciju, Walker takve žene naziva “suspendiranim” (isključenim) ženama. Koncept o “suspendiranim” ženama Walker razvija u važnom povijesnom eseju *In Search of Our Mothers' Gardens: The Creativity of Black Women in the South* objavljenom u časopisu *Ms.* u svibnju 1974. godine. Walker objašnjava “suspendiranost” kao stanje u koje su, zbog pritiska društva, dovedene crnačke žene:

*One su suspendirane u vremenu i prostoru u kojemu su mogućnosti za crnačke žene bile strogo ograničene... One tada počinjavaju samoubojstvo ili se predaju na korištenje muškarcu, djeci ili... bilo kojoj drugoj vrsti pritiska. I nikuda ne mogu otići. Doista, ne mogu se maknuti, ne mogu se maknuti sve dok im se ne otvori malo prostora da se pokrenu. Na taj način ja vidim žene koje sam stvorila u svojoj fikciji. One su bliskije s generacijom moje majke negoli s mojom. One su imale vrlo malo izbora.*<sup>235</sup>

Suspendirane i isključene u vremenu i prostoru koje obuhvaća više od jednog stoljeća, u razdoblju u kojem ih se priznavalo samo kao radnice, te su žene jednostavno bile zatrte, na ovaj ili onaj način, vanjskim čimbenicima koji su ih okruživali. Bol, nasilje, siromaštvo i potlačenost bili su esencijalni sadržaji njihovih života. Budući da su navedeni sadržaji ugrožavali osnovne životne uvjete afroameričkih žena osamnaestog i devetnaestog stoljeća, postavlja se pitanje što je crnačkim ženama toga razdoblja značilo da budu umjetnice ili spisateljice? Kako se kreativnost crnačkih žena uopće uspjela održati u takvu kontekstu kada je jasno da su afroamerički ljudi, osobito žene, bili kažnjavani ako su željeli naučiti čitati ili pisati? Walker navodi:

---

<sup>235</sup> *Interview with Mary Helen Washington*, Mississippi, Jackson, June 17, 1973. u: Walker, Alice, 1994, *Everyday Use*, (ur.) Barbara T. Christian, Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey, str. 89.

*... te naše bake i majke nisu bile Duhovi već Umjetnici; dovedene su na rub krvavog ludila zbog procvata kreativnosti u njima od kojeg nije bilo oslobođenja. One su bile Stvoritelji i živjele su duhovnim životom; bile su toliko bogate duhovnošću – što je naposljetku i temelj Umjetnosti – da su zbog neiskorištenog i neželjenog talenta poludjele. Odbacivanje vlastite duhovnosti bila je njihova jedna zbilja kako bi olakšale dušu i tijelo natovareno i ispaćeno teretom teškoga rada i seksualnog iskorištavanja.*<sup>236</sup>

Usprkos mnogim okolnostima u kojima se negiralo umjetničko stvaralaštvo crnačkih žena, postoje dokazi o kreativnosti crnačkih žena iz toga razdoblja. Walker citira poeziju Phillis Wheatley, postoje mnogi tekstilni kolaži koje su izradile anonimne crnačke žene s Juga, a briljantno uređeni i kultivirani vrtovi dokaz su kreativnog duha tih žena. Alice Walker prva je suvremena spisateljica koja je definirala i razvila koncept afroameričkih žena kao “suspendiranih” žena i umjetnica u postrekonstrukcijskom razdoblju. Mnoge crnačke spisateljice, od Frances Harper do Toni Morrison i Alice Walker, kao i junakinje u romanu Jean Toomer *Cane*, “suspendirane” su žene, umjetnice bez prostora za izražavanje kreativnosti i duhovnosti.

Definirajući koncept “suspendiranih” žena koji je, kako je napomenuto, razvila Alice Walker, valja razmotriti kako se navedeni koncept uklopio u fikciju Alice Walker.

Većina ženskih junakinja u djelima Walker pripada prvom povijesno-generacijskom ciklusu žena, konceptu “suspendiranih” žena. Tri žene u njezinu prvom romanu *The Third Life of Grange Copeland*, i sedam od trinaest junakinja iz zbirke pripovijedaka *In Love and Trouble*, žene su

---

<sup>236</sup> Ibid. str. 233.

koje su brutalno zlostavljane i eksploatirane, najčešće dovedene u stanje ludila. Većina mladih crnkinja, junakinja pripovijesti koje su dijelom zbirke *In Love and Trouble*, bore se kroz svoje snove ili glasni izričaj protiv starih, ali i novih manifestacija društvenih normi koje su im nametnute. Njihovi snovi, riječi i djela koji su se često u društvu toga razdoblja tumačili kao društveno neprihvatljivi ili suprotni prirodnim zakonitostima, cijena su koju one plaćaju za svoju spontanu i neproračunatu prirodu i postupke. U zbirci *In Love and Trouble*, Walker apostrofira utjecaj seksizma i rasizma na crnačke zajednice. Njezino insistiranje na tradiciji i iskrenosti prema crnačkom narodu, osobito ženama, na priznavanju vlastitih iskustava kao i iskustava južnjačkih crnkinja bili su u tom razdoblju u suprotnosti s važećim konceptom ranih sedamdesetih godina koji je propagirao rasizam kao jedino “zlo” zbog kojega su crnačke žene potlačene.

Ta prva zbirka pripovijedaka ilustrira međupoveznost američkog seksizma i rasizma za koje Walker smatra da su dominantni koncepti distinkcije između crnačkog i bjelačkog naroda kao i neprirodna hijerarhija među narodima. Walker ne bira južnjakinje crnkinje glavnim junakinjama u većini svojih djela zato što i sama potječe iz toga dijela Amerike, već zato što otkriva da u tradiciji i povijesti crnačkog naroda postoje kolektivna iskustva potlačenosti koja su crnački narod dovela u stanje letargije da odbace konvencije i da prigrle svoju tradiciju. Tako, primjerice, u prvoj pripovijetki, *Roselily*, iz zbirke *In Love and Trouble*, glavna junakinja Roselily, mlada afroamerička žena, majka troje djece, pri čemu svako dijete ima drugog oca, morala se odreći svoga života i identiteta udavši se za muslimana. Roselily se morala potpuno podčiniti i prihvatiti njegova vjerska uvjerenja i običaje. Ona nosi pokrivalo za glavu, u bogomolji sjedi odvojeno od drugih muškaraca, rađa djecu prema njegovim željama. Zajednica prezire

njegove običaje i način života pa tako i samu Roselily. Roselily je svjesna da on ne voli njezinu nezakonitu djecu i da je smatra glupom i bezvrijednom. Ipak, kako bi osigurala pristojan život svojoj djeci, Roselily pristaje na takve uvjete jer je taj brak jedini izlaz iz siromaštva. Walker doživljava Roselily kao zarobljenu i “suspendiranu” ženu koja je postala takvom uslijed arhaičnih konvencija, predrasuda i tradicija koje isključuju ženama pravo na vlastiti život.

U pripovijetki *The Child Who Favored Daughter* iz iste zbirke, Walker piše o ocu koji je “uništio” sve tri žene u obitelji. Nakon što je pretukao i osakatio svoju ženu, ona počinjava samoubojstvo. Njegova sestra također počinjava samoubojstvo jer ju je obitelj kaznila zbog seksualne afere s bjelačkim muškarcem, a na kraju unakazuje i vlastitu kćer jer se ona ne želi odreći ljubavi prema bjelačkom muškarcu. Kako bi se bolje shvatilo nasilje tog muškarca prema trima ženama, Walker kroz pripovijetku implicira i upozorava na beskrajn kaosa koji vlada unutar obitelji i društva. Izlaz iz takva kaotičnog stanja, muškarac pronalazi u obliku nasilja i uvođenja reda u vlastiti svijet.

Navedeni primjeri dokazuju oštra ograničenja i brutalnost prema afroameričkim ženama koji su se javili kao posljedica seksualne i rasne diskriminacije, a zahvatili su mnoge generacije crnačkih žena. Ropkinje, radnice, služavke, urbane žene živjele su životom koji nije imao budućnosti.

U drugom ciklusu osobnoga koncepta Alice Walker, prikazuje se povijest žena koje pripadaju četrdesetim i pedesetim godinama dvadesetog stoljeća kada je crnački narod (u to su ih vrijeme bijelci nazivali “Negroes”) želio postati dijelom američkog *mainstreama* i asimilirati se unutar američke kulturološke tradicije. Takav je pothvat zahtijevao potpuno odricanje njihova identiteta. Glede toga razdoblja Walker piše o sebi kao o ženi koju vanjski

svijet pokušava izgurati iz nje same kako bi se asimilirala, prevladala i zaboravila svoju prošlost i rasne predrasude. U skladu s povijesnim konceptom Alice Walker, te su crkinje bile, ironično govoreći, žrtve navodno boljih životnih mogućnosti koje su im se nudile. Walker o tome kaže:

*Držim da su se afroameričke žene kasnih 40-ih i ranih 50-ih u tolikoj mjeri udaljile od svojih korijena kao nikada do tada i kao što nikada neće u budućnosti budući da je to bilo razdoblje snažnog stremljenja prema asimilaciji u bjelačko društvo kako bi se izbrisali i zaboravili svi ostaci siromaštva. To je bilo vrijeme kada si mogao biti Iznimka, mogao si biti Jedinka, kao što je to bila moja sestra. Mislim da ona ipak nije bila jedina – bilo je mnogo, mnogo crnačkih obitelji koje su imale kćer ili sestru koja je pobjegla jer je to bila njihova sudbina...*<sup>237</sup>

Žene tog ciklusa bile su žrtve ne samo fizičkog već i psihičkog nasilja koje ih je otuđivalo od njihova nasljeđa i stvarnog života.

Walker je napisala pjesmu pod nazivom *For My Sister Molly Who in the Fifties* u kojoj ona u ulozi djeteta pripovjedača govori o svojoj sestri Molly koja dolazi kući na praznike za vrijeme dok je studirala u drugome gradu. Alice Walker opisuje nježnost i toplinu koju je Molly iskazivala prema braći i sestrama. Učila ih je čitati i pisati, čitala im je priče o Africi, a svi su bili očarani njezinom duhovnošću i ljepotom koje je unijela u dom. Kao spisateljica, Walker kroz tu pjesmu govori o potrebi crnačkog čovjeka da prihvati i poštuje vlastite korijene i nasljeđe, a osobito je osjetljiva prema ženama koje su otuđene od svojih korijena. Poput Molly, te su žene i djevojke odabrale odlazak na fakultet u potrazi za boljim životom nadajući

---

<sup>237</sup> Interview with Mary Helen Washington, Mississippi, Jackson, June 17, 1973. u: Walker, Alice, 1994, *Everyday Use*, (ur.) Barbara T. Christian, Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey. str. 95.

se uspjehu. Shvatile su i naučile da ako žele biti “odabrane” moraju zaboraviti prošlost i nasljeđe.

Žene toga drugog ciklusa nisu bile u tolikoj mjeri fizički zlostavljane koliko duhovno, ali ipak je postojala nada u svjetliju budućnost. One su bile svjesnije nego njihove prethodnice da su sposobne same sebi osigurati bolji život i da imaju velike potencijale za ostvarivanje ciljeva. Osjećaj “dvojnosti” o kojem govori Du Bois u svojoj knjizi *The Souls of Black Folk* vjerojatno je najevidentniji u životima tih žena budući da su opterećene “dvostrukom svijesću” koja mjeri nečiji život i dušu prema načelima drugih.

U razgovoru s May Helen Washington u lipnju 1973. godine, Walker govori o smjernicama i razvoju crnačkih žena koje pripadaju trećem povijesno-generacijskom ciklusu:

*Moje žene, u budućnosti, neće biti opterećene – kada to govorim mislim na završnu fazu tog ciklusa... spremna sam zamisliti žene koje će same sebi osloboditi dovoljno prostora da se mogu slobodno “kretati”... Razlog zbog kojega se ne udaljavam od Južnjačkog pokreta taj je što razumijem da političke promjene snažno utječu na promjene u životnom stilu čovjeka. Pokret šezdesetih, Crnački pokret, Muslimanski pokret... mijenjaju opcije s kojima se susreće crnački narod općenito, a osobito crnačke žene. Zbog toga, žene o kojima ja govorim i pišem neće posustati jer one nude nove i različite životne modele. Ostvarujemo novi prostor u kojem se možemo kretati...*<sup>238</sup>

Žene trećeg ciklusa većinom su žene kasnih šezdesetih godina dvadesetog stoljeća iako se u djelima Alice Walker koja obrađuju navedeno razdoblje susreću i žene starijih generacija. Pod velikim utjecajem političkih

---

<sup>238</sup> Interview with Mary Helen Washington, Mississippi, Jackson, June 17, 1973. u: Walker, Alice, 1994, *Everyday Use*, (ur.) Barbara T. Christian, Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey. str. 98.

dogadaja u razdoblju šezdesetih i promjena koje su nastale kao rezultat pokreta za oslobođenje crnačkog naroda, žene te generacije postale su osvještenije. Iako su bile potpuno svjesne političke i psihološke potlačenosti, ali s druge strane i sposobnije stvarati nova i bolja životna okruženja, u tom su procesu morale ulagati velike napore kako bi bile spremne “zauzeti novi prostor i proglasiti ga svojim”. Alice Walker, istinska predstavica i prototip nove i emancipirane crnačke žene, ističe da ju je pokret za ljudska prava šezdesetih prisilio da se “izvuče” iz društvene sjene u kojoj je crnački narod postojao samo kao statistički broj, problem i teret. Kada je Walker, zajedno s drugim aktivistima za prava crnačkog naroda poput Frannie Lou Hamer, započela borbu za identitet crnačkog naroda, mnogi su aktivisti toga razdoblja proživjeli mučenja, zatvaranja i, kao u slučaju Lou Hamer, mnoge crnačke žene postale su udovice i beskućnice. Ipak, nikada nisu gubile snagu i hrabrost za pobunu. Na isti su način likovi u djelima Alice Walker kroz patnju i borbu postavili temelje za novi i emancipirani tip žena.

Tako, na primjer, proces cikličnih promjena u životima crnačkih žena tog povijesno-generacijskog slijeda evidentan je u njezinu prvom romanu, *The Third Life of Grange Copeland* (1970). Poput romana Pauline Marshall, *The Chosen Place, the Timeless People* (1969) i romana Toni Morrison, *The Bluest Eye*, prvi roman Alice Walker ne uklapa se u standardne okvire romana toga razdoblja kakve su pisali Amiri Baraka ili Ishmael Reed. Borbu protiv rasne diskriminacije njezine junakinje proživljavaju u okruženju obitelji i zajednice. Utjecaj rasizma prvenstveno se osjeća kroz iskrivljene definicije koje junakinje imaju o sebi i identitetu. Djevojka Ruth kći je Mem Copeland i unuka Margaret Copeland, dviju žena čiji su životu bili podvrgnuti ekstremenoj potlačenosti. Pod pritiskom siromaštva i alijenacije od muža, Margaret ubija svoju najmlađu kćer i

počinja samoubojstvo. Brownfield Copeland ubija svoju suprugu Mem u jednom od naleta pijanstva i bijesa. Ruth odlazi živjeti k djedu Grangea koji pokušava zaštititi unuku koja izrasta u mladu ženu u vrijeme pokreta za crnačka prava. Na kraju romana javlja se tračak nade da će promjene koje donosi pokret ipak unijeti promjene u život mlade Ruth. Ona postaje osviještena mlada crnkinja koja uviđa da postoje mogućnosti za borbu protiv zlostavljanja i potlačenosti. Odrasla tijekom šezdesetih godina, Ruth postaje prirodnom nasljednicom promjena u novom poretku boreći se za tranzicijske promjene od smrti prema životu. Osim političkog aktivizma, fundamentalna aktivnost žena trećeg ciklusa usmjerena je ka potrazi za smislom i korijenima afroameričke tradicije. U borbi za potvrđivanje tradicije kroz prošlost i ponovno propitivanje odnosa u crnačkoj zajednici dolazi do smirivanja odnosa između afroameričkih žena i muškaraca.

*The Third Life of Grange Copeland* temelji se na načelu koje implicira da su društvene promjene neizbježne i da su kao takve povezane s individualnim promjenama te da borba mora biti usmjerena prema unutarnjim čimbenicima čovjeka ali i prema vanjskim elementima. Insistiranje spisateljice Walker na lociranju motivacije za borbu unutar pojedinca dovela ju je do toga da se upusti u propitivanje definicije pojma “nigger” koja se u velikoj mjeri koristila u književnosti šezdesetih godina. Walker ne nudi općenitu definiciju, već naprotiv, vrlo preciznu i jasnu:

....“nigger” je crnačka osoba koja vjeruje da je on ili ona nesposoban da bude odgovoran za svoje postupke, da su bijelci oni koje treba za sve smatrati krivima, uključujući njegovo ili njezino ponašanje.<sup>239</sup>

---

<sup>239</sup> Christina, Barbara, *Alice Walker: A Literary Bibliography*, u: Davis, Th. - Harris, T., (ur.) 1984, *Afro-American Fiction Writers After 1955*, Gale Research Company, Detroit, str. 260.

Pitanje kojim završava roman, da li je psihološki utjecaj potlačenosti toliko snažan da ne dopušta da ga čovjek nadvlada, nije samo temeljni motiv tog romana već i cjelokupne književnosti toga razdoblja. Dramatične napetosti između prevladavajućeg rasizma u društvu i potrebe ljudi da sačuvaju samopoštovanje i ljubav prema sebi samima i drugima kao i preuzimanje odgovornosti za svoje postupke u životu su “lajtmotivi” tog i mnogi drugih djela Alice Walker.

Proces izrade tekstilnih kolaža koje su izrađivale starije generacije afroameričkih žena Walker smatra vrhunskom kreativnošću i ljepotom. Dva njezina djela osobito naglašavaju ideju toga procesa: njezin tradicionalni esej *In Search of Our Mothers' Gardens* i njezina pripovijetka *Everyday Use*. Djela su međusobno povezana i prikazuju proces izrade tekstilnih kolaža koji stoji kao metafora za proces nastanka kreativnosti afroameričkog pisca.

U eseju *In Search of Our Mothers' Gardens*, Walker izravno postavlja pitanje koje smatra esencijalnim za svakog pisca. Tražeći odgovore na pitanja, odakle potječem i kako sam postao/la pisac?, kakva je moja tradicija?, Walker se posebno usredotočuje na nasljeđe žena koje joj služi kao ishodišna točka u daljnjem stvaralaštvu. Walker prati afroameričke žene kroz književnost drugih pisaca kao i stvaralački rad onih žena koje su mogle postati spisateljice. Ipak, u svome eseju Walker naglašava i oslikava kreativni legitimitet “običnih” crnačkih žena s američkoga Juga. Insistirajući na stvarnosti tradicije i propitujući vlastito podrijetlo, ona je zadivljena kreativnošću koju su stvarale njezina baka i majka. U eseju *In Search of Our Mothers' Gardens* Walker navodi:

*Moramo se neustrašivo “izvući” iz samih sebe, zagledati se i identificirati s još uvijek živućom kreativnosti nekih naših prabaka. Namjerno sam naglasila “nekih” budući da se zna da je većina naših*

*prabaka osjećala, a da često nisu bile ni svjesne, da u sebi nose duhovnost čak i kada je nisu znale prepoznati dok su, na primjer, pjevale u crkvi. Ipak, nikada nisu imale namjeru odreći je se.*<sup>240</sup>

Walker implicira da su ranije generacije afroameričkih žena koristile razne medije koje je društvo odbacilo i iz tih su medija stvarale umjetnost. Tako je, na primjer, njezina majka uzgajala veličanstvene vrtove, druge su žene od kulinarstva stvarale umjetnička djela, neke su pak kroz tekstilne kolaže iskazivale svoju duhovnost i identitet. Upravo je ta tema kreativnosti, odnosno transformacija odbačenih elemenata društva u funkcionalnu ljepotu, tematska okosnica eseja *In Search of Our Mothers' Gardens* i pripovijetke *Everyday Use*.

Pripovijetka *Everyday Use* posvećena je afroameričkim bakama, odnosno prethodnim generacijama žena, uporabi i zlouporabi koncepta nasljeđa. Majka dviju kćeri, jedne sebične i otmjene, druge prestrašene i pažljive, prenosi čitateljima definiciju nasljeđa. Dee je starija kći koja je oduvijek prezirala tradiciju južnjačkih ruralnih obitelji vraća se u posjet majci i obitelji. Ona to ne čini kako bi bila s obitelji već zbog toga što su u tome razdoblju crnački korijeni i tradicija u modi. Ona se lažno oduševljava artefaktima iz prošlosti: starim drvenim klupama koje je izrađivao njezin otac, ručno izrađenim kantama za pravljenje maslaca, tekstilnim kolažima svoje bake po kojoj je dobila ime. Kako bi bila u skladu s vremenom i trendom, promijenila je ime u Wangero odričući na taj način svoje podrijetlo i tradiciju na isti način kao što se odrekla i elemenata koji čine tu tradiciju.

S druge strane, njezina mlađa sestra Maggie nije svjesna pojma “nasljeđa”. Ipak, ona istinski voli svoju baku i njeguje uspomenu na nju i

---

<sup>240</sup> Walker, Alice, 1983, *In Search of Our Mothers' Gardens: Womanist Prose*, Harcourt Brace Jovanovich, New York, str. 18.

artefakte koje je izrađivala. Maggie je nesvjesno prihvatila duh kulture koji je generacijskim slijedom prešao na nju. Kontrast između dviju sestara prikladno je sažet u izjavi sestre Dee u pripovijetki:

*Maggie ne zna cijeniti ove tekstilne kolaže, ona (Dee) kaže. Ona će vjerojatno biti toliko primitivna da će ih koristiti za svakodnevnu upotrebu.*

*Ona ih uvijek može još napraviti jer zna kako se izrađuju tekstilni kolaži, kaže majka.<sup>241</sup>*

Kritički analizirajući koncept nasljeđa, Walker anticipira važne distinkcije. Ako se shvaća kao apstrakcija, a ne kao realna ideja, krivo shvaćanje nasljeđa može dovesti do podčinjavanja ljudi artefaktima i izdignuti kulturno nasljeđe iznad zajednice i tradicije. Budući da koristi tekstilne kolaže kao jedan pod primjera artefakata nasljeđa, Walker se usmjerava pozornost na te navodno primitivne ljude koji nikada nisu čuli za riječ “nasljeđe” no održavaju ga i njeguju na prekrasan način i s puno duha.

Meridian, njezin najsofisticiraniji lik iz istoimenog romana, žena je koja dozvoljava i prihvaća bilo kakvu ideju bez obzira od kuda ona dolazi. Jedna od takvih ideja koju Meridian prihvaća jest ideja o otporu bez nasilja. Meridian temelji svoju ideju na promišljanju o pravu na ubojstvo i zlostavljanje. Intenzitet kojim Meridian slijedi svoju ideju nalazi uporište u majčinstvu koje ona smatra stvoriteljem, a ne uništavateljem života. Izvor u kojem ona traži odgovor na svoja pitanja je njezin narod, osobito nasljeđe koje su na nju prenijele njezina majka i baka. Ipak, Walker kroz roman ukazuje na neslaganje s takvom idejom kao vodikom afroameričkih žena za njihova prava. Spisateljica zapravo prezire tradiciju koja se temelji na

---

<sup>241</sup> Walker, Alice, 1994, *Everyday Use*, Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey. str. 33.

monumentalnom mitu crnačkog majčinstva, mitu koji se temelji na istinitim pripovijestima o žrtvovanju crnačkih žena za njihovu djecu. S druge strane, navedeni mit ima i restriktivna svojstva budući da nameće stereotipnu sliku o crnačkoj ženi prema kojoj je crnačka majka snažna žena bez prava na odabir i izričaj. U karakterizaciji Margaret i Mem Copeland u *The Third Life of Grange Copeland* Walker prihvaća koncepciju o zlostavljanim crnačkim ženama koje, za razliku od Faulknerove Dilsey, nisu izdržale pritisak. U romanu *Meridian* Walker ide jedan korak naprijed. Potraga Meridian za ispunjenjem rezultirala je njezinim uključivanjem u Pokret za ljudska i građanska prava jer je osjećala da za nju standardni okviri majčinstva nisu bili adekvatni. Meridian se odriče svoga sina jer vjeruje da će mu u odgoju nametnuti osjećaj krivnje pa se uslijed takvih osjećaja odlučuje na bolan pobačaj i podvezivanje jajovoda. U ovome romanu Walker istražuje koncept majčinstva afroameričkih žena na način da stvara junakinju koja na početku romana oplemenjuje i uzdiže navedeni koncept, a na kraju zaključuje da nije sposobna udovoljiti zahtjevima majčinskih obveza. Walker se i u tome slučaju ponovno dotiče problemskih pitanja afroameričke tradicije kako bi otvorila put ka novim spoznajama.

U romanu *Meridian*, Walker nije samo propitala monumentalnu spoznaju o majčinstvu crnačkih žena, već raspravlja i o učinkovitosti majčinstva o kojem i danas raspravljaju američke feministkinje. Budući da mnoge radikalne feministkinje okrivljuju majčinstvo za gubitak smisla života i smatraju ga „slijepom ulicom“ u životima žena, Walker insistira na detaljnijoj analizi. Ona ne predstavlja majčinstvo kao restriktivni aspekt u životu žene, već drži da američko društvo ne ulaže napore kojima bi osiguralo bolji život za crnačku djecu i njihove majke. U romanu *Meridian*, Walker priznaje da su majke u američkome društvu često ... *žive zakopane i*

*okružene zidinama.*<sup>242</sup> S jedne strane, tematska je struktura romana zasnovana na potrazi glavne junakinje za svetošću i kontinuitetom života, dok se s druge strane implicira potreba žrtvovanja života kako bi se nadolazećim naraštajima omogućio bolji život. Poput njezine junakinje, Meridian, čija se uvjerenja temelje na ideji nenasilnog otpora, Walker je veoma ustrajna u borbi s povijesnom dilemom: otvara li smrt prostor za novi život?

Druga zbirka pripovijedaka, *You Can't Keep a Good Woman Down* (1981), još dublje naglašava „dvostrukost patnji“ crnačkih žena. Kao i zbirka *In Love and Trouble*, ta zbirka ispituje u kojoj mjeri crnačke žene imaju slobodu slijediti svoje ciljeve u kontekstu seksualne i rasne diskriminiranosti u društvu. Ipak, te dvije zbirke, objavljene u razmaku od osam godina, svjedoče o iznimnom napretku u razvoju te problematike. Dok se junakinje prve zbirke upuštaju u borbu bez obzira na posljedice, junakinje druge zbirke svjesno insistiraju na pravu oslobođanja od društvenih stega. I sami naslovi zbirki impliciraju promjene u pristupu problematici, u prvom se naslovu naglašavaju problemi, a u drugom se govori o samopotvrđivanju crnkinja unutar afroameričke tradicije. U toj zbirci Alice Walker, namjera je spisateljice usmjerena ka veličanju crnačkih žena i njihova prava na život.

Pripovijetke tog ciklusa obrađuju teme koje su same po sebi društveno predodređene predodžbe ili predrasude u Americi u posljednjim desetljećima dvadesetog stoljeća. Pornografija i muške seksualne fantazije u pripovijetkama *Porn* i *Coming Apart*, problem abortusa u pripovijetki *Abortion*, sadomazohistički elementi u *A Letter of the Times*, međurasno silovanje u pripovijetki *Luna Advancing* samo su neke tematske odrednice te

---

<sup>242</sup> Walker, Alice, 1976, *Meridian*, Harcourt Brace Jovanovich, New York, str. 204.

provokativne zbirke u kojoj Alice Walker jasno i otvoreno govori o navedenim problemima. Modeli kojima je Walker prezentirala te kontroverzne teme nekonvencionalnog su karaktera kao i način njezina izlaganja. Mnoge pripovijetke oslikavaju sadašnjost, proces zbunjenosti i otpora afroameričkih žena prema etabliranome sustavu, a otkrivanje slobode tim je ženama bio preduvjet za daljnji razvitak.

Primjerice, jedna takva pripovijetka je *Luna Advancing* u kojoj se razvoj mlade crnačke južnjakinje reflektira kroz njezino razumijevanje međurasnog silovanja. Na početku priče, junakinja pripovijetke vjeruje da je crnački narod ipak superiorniji od bjelačkog naroda. Takva generalizacija postaje upitna u trenutku kada joj njezina prijateljica bjelkinja Luna govori da ju je tijekom „crnačkog pokreta“ silovao muškarac crnac kojega obje poznaju. Junakinja se naravno protivi silovanju, no ipak ne vjeruje da crnački muškarci siluju bjelkinje. Ona zauzima takav stav budući da zna što se događa s crnačkim muškarcima koje osude za takav čin. Njezino samouvjerenost postaje poljuljano te se pojavljuju sumnje u vjeru u crnački narod.

I opet, po tko zna koji put u svojim djelima, Alice Walker dodiruje „zabranjene teme“ i govori o povezanosti seksualne i rasne diskriminacije koja nastaje kao rezultat povijesnih zbivanja.

Analizirajući shemu Alice Walker prema kojoj ona povijesni ciklus afroameričkih žena dijeli u tri generacijska slijeda, *razvidno je da su koncepti suspendirane žene, asimilirane žene i emancipirane žene nastali*

*kao rezultat uvjerenja da će političke promjene dovesti do individualne i psihološke emancipacije.*<sup>243</sup>

---

<sup>243</sup> Walker, Alice, *Everyday Use*, (ur.) 1994, Barbara T. Christian, Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey, str 101.

## 8.1. *THE COLOR PURPLE* – TRADICIJA I POVIJEST U DISKURZU SUVREMENOSTI

*The Color Purple*<sup>244</sup> roman je koji proširuje dosadašnja dostignuća književnoga diskurza, potvrđujući svoj primat u svijetu akademskih misli, a istodobno potiče refleksivnu svijest čitatelja i cjelokupne javnosti. Za razliku od većine romana drugih autora, taj se roman čita bez obzira na bilo kakve rasne, klasne, rodne i kulturološke granice. To je doista popularano književno djelo, djelo po mjeri čovjeka koje u sebi nosi mnoge raznorodne percepcije prikladne širokom krugu čitatelja. Osim toga, značenja koja roman nosi u sebi često mogu biti nezanimljiva „običnom“ čitatelju budući da kulturni diskurz koji taj roman nosi u sebi potiče na potrebu analize, propitivanja i pojašnjavanja problematike čineći tako taj roman jedinstvenim primjerom suvremene afroameričke kulturne i književne tradicije. Može se također kazati da je *The Color Purple* moderna naracija koja obrađuje postropska iskustva, a može ga se svrstati unutar književne tradicije epistolarnoga sentimentalnog romana. Takva kategorizacija implicira činjenicu da roman niti zahtijeva niti kritizira već se o njemu može diskutirati unutar prihvatljiva kritičkog diskurza koji je čvrsto uokviren unutar granica konzervativne akademske estetike. U knjizi *The History of*

---

<sup>244</sup> Prije objavljivanja romana, Alice Walker dala je svojoj sestri Ruth da pročita roman. Ruth je bila oduševljena romanom i vjerovala je da je Alice napravila sjajan posao te da će konačno dobiti priznanje zajednice Eatonton koje je i zaslužila. Ruth je također vjerovala da je to roman koji se ne smije ignorirati. Pokazalo se da je Ruth bila u pravu.

*Sexuality*, Michel Foucault navodi da *diskurz može biti instrument i učinak snage i moći, ali i zapreka, kamen spoticanja, ishodište otpora i polazište za suprotne sile*.<sup>245</sup>

Da bi se kritički pristupilo analizi romana *The Color Purple*, valja u prvome redu uočiti procijep koji postoji između teksta i konvencionalne kritičke točke kao ishodišta analize. Posve je razvidno da roman ima epistolarnu strukturu iako započinje uvodnom rečenicom, a ne odmah i pismom. Radi se o prijeteloj zapovijedi nepoznatog govornika:

*Bolje ti je da nikada nikome ništa ne kažeš, osim Bogu. To bi ubilo tvoju majku.*<sup>246</sup>

Nakon tih uvodnih rečenica slijedi pismo glavne junakinje Celije upućeno Bogu koje je stavljeno u kontekst dominacije, odnosno Celieino pokoravanje zapovijedi. Njezino prvo pismo otkriva da je tajna koju ne smije nitko saznati, osim Boga, povezana sa seksualnošću i seksualnim moralom, sa seksualnim zlostavljanjem oca nad kćerkom. Prema obliku i sadržaju, prva pisma koja Celie upućuje Bogu imaju obilježje specifično za sentimentalni roman koji u središte zbivanja stavlja ženski lik, odnosno, ženski lik koji u sebi nosi tragove potencijalne žrtve patrijarhalne eksploatacije.

Valja naglasiti da je roman *The Color Purple* naracija o „seksualnoj ispovijedi“. Seksualnost je grafički i eksplicitno iskazana tijekom cjelokupne tematske strukture, i iako se radi o ključnom naracijskom modelu u romanu, često se događa da je zanemaren. Budući da čitatelji pristupaju tome romanu u kontekstu nadmoćnog bjelačkog patrijarhalnog društva u kojem su

---

<sup>245</sup> Bloom, Harold, 2000, *Modern Critical Interpretations: Alice Walker's The Color Purple*, Chelsea House Publishers, New York. str. 54.

<sup>246</sup> Walker, Alice, 2003, *The Color Purple*, A Harvest Book Harcourt, Inc., New York, London. str. 1.

afroameričke žene bile, i još su i danas, stereotipski modeli za seksualni nemoral, afroamerička spisateljica kreira ženski lik mlade crnkinje koja piše o svojoj seksualnosti koristeći se grafičkim i eksplicitnim jezikom što se čini veoma zanimljivim i neobičnim budući da su pisani zapisi o seksualnim doživljajima u skladu sa suvremenim trendovima u ženskome pismu. Ta je činjenica veoma neobična obzirom na to da u kulturološkom književnom kontekstu postoji zanimanje za seksualne autobiografske ispovijesti i istinske priče. Taj je trend osobito razvidan u popularnoj fikciji u kojoj su glavni junaci žene. Poput svojih prethodnica iz devetnaestog stoljeća, takva suvremena djela koja iznose seksualna iskustva na otvoren i eksplicitan način, privlače pozornost široke čitateljske publike. Suvremene autorice mijenjaju vrijednosti viktorijanskog romana. Dok se protagonistkinje romana devetnaestoga stoljeća sramežljivo ili nikako ne izražavaju o svojoj seksualnosti budući da nisu bile upoznate s jezikom kojim bi mogle izraziti svoja iskustva, njihove suvremenice o tim iskustvima javno govore.

Život glavne junakinje Celie prikazan je u odnosu na njezinu seksualnu povijest. Rosalind Coward u svom duhovitom eseju *The True Story of How I Became My Own Person* u zbirci *Female Desire* upozorava na širenje ideologije prema kojoj se ženski identitet formira isključivo u odnosu na seksualnost, odnosno u kojoj seksualno iskustvo postaje put kroz koji žena uči o svojoj samosvijesti:

*Postoji opasnost da takve strukture iznova reproduciraju viktorijansku ideologiju prema kojoj seksualnost stoji izvan društvenog konteksta. Ideja o tome da žena može može „postati svoja“ samo kroz*

*seksualna iskustva i kroz otkrića o seksualnim potrebama ponovno etablira seksualne odnose kao odvojenu društvenu strukturu.*<sup>247</sup>

U romanu *The Color Purple*, Walker stvara takvu ideologiju. Patrijarhalni sustav je ogoljen i osuđen kao društveni sustav koji podržava i potiče dominaciju muškaraca nad ženama, u tome slučaju crnačkih muškaraca nad ženama crnkinjama, no to ipak ne utječe na seksualno izražavanje i slobodu. Dok Gospodin\_\_\_\_\_, koji predstavlja dominantni muški autoritativni lik u romanu, bijesni jer mu žena posjećuje jeftini bar s automatima za igru, s druge strane, on bez problema prihvaća njezinu seksualnu želju prema drugoj ženskoj osobi. U romanu nema homofobije. Celieina seksualna požuda za ženama kao i njezin seksualni odnos sa Shug nikada nije u romanu postavljen kao kontrovezno pitanje, iako predstavlja „katalizator“ za njezin otpor prema patrijarhalnoj dominaciji. Walker sugerira i naglašava da takva vrsta seksualne požude može raskinuti i poremetiti već ustaljenu društvenu strukturu jer se ne podčinjava ustaljenim normama. Ipak, njezina realizacija je podcijenjena odbijanjem priznanja da može biti opasna.

Seksualnost koja je na početku romana u prvome planu i koja se predstavlja kao subverzivna transformacijska snaga koja omogućava ljudima da slome radikalne norme i konvencije (opsjednutost Gospodina\_\_\_\_\_ sa Shug nadilazi bračne zavjete; Celieino prihvaćanje i ispunjenje želje za ženskim partnerom rezultira njezinim odbacivanjem heteroseksualnosti; Shug učestalo mijenja partnere) na kraju je romana potisnuta i u konačnici nestaje. Celie dolazi u situaciju da želi seksualni odnos sa ženom koji se realizira kroz odnos sa Shug, no budući da u tadašnjem društvu ne postoji

---

<sup>247</sup> hooks, bell, *Writing the Subject: Reading The Color Purple*, u: Bloom, Harlod, 1989, Alice Walker. Chelsea House, New York, str. 55.

označitelj koji definira lezbijski odnos, takva seksualna iskustva ne doživljavaju daljnju realizaciju. Celie je u tom slučaju zavedena, ali i prevarena. Odbijanje Shug da nastavi seksualni odnos sa Celie služi u romanu kao sredstvo koje omogućava Celie i Albertu da obnove svoju heteroseksualnu vezu. Walker smatra da intimna povezanost Celie i Alberta nije proizašla iz zajedničke seksualne želje jednoga za drugim već se temelji na preusmjeravanju te želje na susjedni objekt. Naklonost koju Celie i Albert dijele prema Shug, a koja je osuđena na propast, ujedinila ih je stabilan zajednički odnos. *Dvije stare budale koje je napustila ljubav, prave društvo jedno drugome ispod zvijezda.*<sup>248</sup>

Shug se također mora odreći seksualnog zadovoljstva. Njezina požuda za mlađim čovjekom nije prikazana kao izraz seksualne slobode i želje za novim i različitim iskustvom već kao sila koja oslabljuje i ranjava. Oslíkana unutar stereotipskog heteroseksualnog okvira u kojem se ženi odriče pravo na potragu za vlastitim seksualnim zadovoljstvima, Walker prikazuje Shug kao zavodnicu u godinama koja se boji da će gubitkom seksualne moći izgubiti moć nad muškarcima. Do tog trenutka Shug je anticipirala seksualna iskustva kao vitalni izvor moći.

Na kraju romana, Walker konstruira idealan svijet istinske ljubavi u kojem nema seksualnih požuda i zadovoljstava. Čitateljeva percepcija o Shug dramatično se mijenja na kraju romana. Isto tako mijenja se i način percepcije i razumijevanja Celieine seksualne povijesti i seksualne ispovijedi kada je shvatila da je nije silovao njezin vlastiti otac već očuh. Tragedija i trauma incesta koja je tako suptilno prikazana, trivijalizira se na kraju romana. Prikazano kao *jedna apsurdna dramatska retrospektiva, užas*

---

<sup>248</sup> Walker, Alice, 2003, *The Color Purple*. A Harvest Book Harcourt, Inc., New York, London, str. 235.

*Celieinih ranih seksualnih iskustava i njezino seksualno osvještenje pretvara se u „prenapuhanu“ predstavu.*<sup>249</sup> Walker stavlja čitatelje u ulogu voajera budući da svjedoče o Celieinom incestnom slučaju silovanja, sadističkom odnosu i zlostavljanju njezina supruga-gospodara, seksualnom osvještenju i odnosu sa ženom. Ironično govoreći, pornografska fikcija je oduvijek privlačila veliki broj čitatelja kao žanr u kojem su najčešće žene uključene u seksualne radnje, jedna s drugom, dok ih promatraju nadmoćniji – muškarci. Walker se ne slaže s takvim modelom. Walker nije imala namjeru izazvati negativne konotacije javnosti prema seksualnosti već je željela izazvati bijes i gnušanje prema patrijarhalnoj eksploataciji žena. Zbog toga je u romanu kreirala likove koji su upravo onakvi kakvi se i prikazuju. Gospodin \_\_\_\_\_ je surov i brutalan, Licious je silovatelj, Harpo je lakrdijaš, Celie je žrtva seksualnog zlostavljanja, a Shug je seksualna zavodnica. Svi ti likovi „igraju ulogu“ koja odgovara rasnim stereotipima. Vizura „crnačkog silovatelja“ odzvanja u rasnim i seksualnim stereotipima budući da se karakterizacija kakvu je stvorila Walker ne može promatrati kroz vakum i prazninu diskurza u kojem se likovi nalaze već se njihova uloga prvenstveno sastoji u pojačavanju rasnog i seksualnog diskriminacijskog ozračja.

Budući da nije mogla uskladiti koncepte seksualnosti i moći, Walker zamjenjuje pohotu za seksualnim zadovoljstvom elementima erotske metafizike koji su utjelovljeni kroz vizije o zajedništvu i jedinstvu, odnosno stapanjem erotskih i mitski iskustava. Primjer za navedenu metodu razvidni su kroz poticanje Shug na duhovno osvještenje Celie pri čemu se vjerovanje u Boga kao bjelačke figure muškarca koji izdaje naredbe i zapovijedi zamjenjuje vizurom Boga koji želi od svojih vjernika da štiju i slave život.

---

<sup>249</sup> hooks, bell, *Writing the Subject: Reading The Color Purple*, u: Bloom, Harlod, 1989, Alice Walker, Chelsea House, New York, str. 57.

U romanu *The Color Purple*, kršanstvo i patrijarhat su opresivne društvene strukture koje podupiru anhedoniju.<sup>250</sup> Celie i Albert, potlačeni i potlačitelj, prisiljeni su da u okviru njihove osobne transformacije nauče osjećati zadovoljstvo i razviju sposobnost osjećanja sreće. Nasuprot njima, Nettie i Samuel koji su život posvetili misionarskom radu u Africi, razvijaju kritičku svijest koja im dopušta da anticipiraju povezanost između zapadnjačkog kulturnog imperijalizma i kršćanstva što im otvara put ka razumijevanju Boga. Nettie piše sestri Celie:

*Mi sada drukčije doživljavamo Boga, nakon ovoliko godina provedenih u Africi, imamo više duha u sebi negoli ikada prije, više unutarnje snage.*<sup>251</sup>

Iako kritički pristupa vjeri i religiji koja u romanu ojačava rasnu i seksualnu dominaciju, Shug, kao i Nettie, insistira na duhovnome životu stvarajući viziju duhovnosti koja odzvanja u učenjima religijske mističnosti koja zagovara liječenje alijenacije kroz prihvaćanje vjerovanja u jedinstvo i zajedništvo u životu.

Duhovna potraga je povezana s naporima likova u romanu da postignu potpuno samoostvarenje. Walker u tom kontekstu uspješno povezuje dva aspekta: etički materijalizam i stjecanje dobrote kroz emocionalno zadovoljstvo i blagostanje. Tradicionalna mistična iskustva upućuju na kritiku i odricanje materijalizma, a autorica veoma uspješno povezuje ta dva aspekta. Iako njezina kritika patrijarhalnog sustava uključuje i negativan stav prema individualizmu koji potiče eksploataciju, Celieina transformacija od žrtve iz siromašnog društvenog sloja u kapitalističku

---

<sup>250</sup> Anhedonija = nedostatak zadovoljstva ili nemogućnost postizanja istog. (izvor: *Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language*, 1996, Gramercy Books, New York, str. 81.)

<sup>251</sup> Walker, Alice, 2003, *The Color Purple*, A Harvest Book Harcourt, Inc., New York, London, str. 166.

poduzetnicu ima pozitivno značenje. Albert koji u romanu ima ulogu potlačitelja, prisiljava Celie i Harpa da rade u polju iskorištavajući ih kao radnu snagu. Njihova eksploatacija prestaje prije nego što započinje njihova transformacija. Ipak, napredak koji postiže Celie potpomognut je njezinim ulaskom u svijet vlasništva budući da postaje vlasnica zemlje, voditeljica malene trgovine, odnosno drugim riječima, malena kapitalistička poduzetnica. Zbog svoje strpljivosti tijekom zlostavljanja, Celie je na neki način nagrađena ekonomskim prosperitetom, no ipak, ona se ne uspijeva u potpunosti razviti u samosvjesnu ličnost. Budući da je stavljena na moralni pijedestal koji ne dopušta da je okolina doživljava kao prijetnju, Celie je uvijek potencijalna žrtva. Nasuprot njoj, Sofijina samosvijest i samouvjerenost, njezino odbijanje da postane žrtvom nije nagrađeno kao u slučaju kod Celie. Sofiju okolina neprestano kažnjava. Čitatelji su istodobno svjedoci Celieina uspjeha i napora da se odupre patrijarhalnoj dominaciji koja se isključivo događa unutar obitelji, i Sofijine tragične sudbine koja je posljedica njezina konstantnog otpora prema seksualnoj i rasnoj potlačenosti na privatnoj i javnoj razini. U Sofijinom pokušaju poučavanja Celie ona kaže:

*Ja sam se čitav život morala boriti. Morala sam se boriti s tatom, morala sam se boriti s braćom, morala sam se boriti s stričevima. Žensko dijete nikad nije sigurno u obitelji punoj muških. Ali nikad nisam mislila da ću se morati boriti u vlastitoj kući. Ona tu ispusti uzdah. Ja volim Harpa, kaže, Bog zna da ga volim. Ali ću ga prije ubiti na mrtvo nego ću dopustiti da me tuče.*<sup>252</sup>

---

<sup>252</sup> Ibid. str. 47.

Za razliku od Celie i Shug, Sofiju okolina doživljava kao ozbiljnu prijetnju za društveni sustav i zbog toga je brutalno napadana i zlostavljana. Uvijek revolucionarna, Sofija za razliku od Celie, nikada nije proživjela seksualnu eksploataciju i zlostavljanje. Sofiju progoni društveni i državni aparat koji se ponaša prema njoj kao prema političkom zatvoreniku što dovodi do sistematskog sloma njezine duhovne snage. Sofia ne može, kao i Celie, pobjeći i pronaći utjehu u ljubavi koja bi ojačala i izliječila njezino samoozdravljenje. Analizirajući sve navedene aspekte likova u romanu *The Color Purple*, može se zaključiti da lik Sofije koji se najradikalnije protivi rasizmu i seksualnoj diskriminaciji, tragična figura čiji hrabri duh potiče na afirmaciju iako njezina sudbina izaziva strah u mislima i srcima onih koji bi se, kao i ona, željeli oduprijeti potlačenosti.

*Stavili su Sofiju da radi u zatvorskoj praonici. Čitav dan pere, od pet do osam. Prljave zatvoreničke uniforme, gadne ponjave, a pokrivači su naslagani na hrpu visoko iznad njezine glave... Lice joj je žuto i bolesnog izgleda, a prsti debeli kao kobasice.*

*Ovdje je sve gadno, kaže ona, čak i zrak. Hrana je toliko loša da te može ubiti. Ima žohara, miševa, buha, uši i čak jedna ili dvije zmije. Ako bilo što kažeš svuku te голу i ostave spavati na cementu, bez svjetla.*

*Kako izdržiš, pitamo mi?*

*Kad traže da nešto napravim, gospodična Celie, ja se ponašam kao da sam ti. Skačem i radim točno ono što mi kažu.....*

*Ja sam dobra zatvorenica, kaže ona. Najbolja koju su ikada imali. Oni jednostavno ne mogu vjerovati da sam ja ta koja je bila drska s gradonačelnikovom ženom, koja je njega udarila šakom. Sofia se smije.<sup>253</sup>*

---

<sup>253</sup> Ibid. str. 92.

Opisana kao snažna žena s dostojanstvom, Sofija svojim odlaskom u zatvor otvara prazno mjesto mršavoj mladoj ženi pod imenom Squeak (Cvilidreta) koja umjesto Sofije brine o njezinu mužu Harpu i djeci. Kako bi je obitelj prihvatila Squeak pristaje na odlazak u zatvor na razgovor s upravnikom u namjeri da oslobodi Sofiju. Kako bi ispunila svoju misiju pasivno i svjesno trpi silovanje bjelačkog muškarca no za nju to iskustvo nema negativne traumatične posljedice. Naprotiv, čin silovanja služi kao katalizator za pozitivne promjene: Sofijino oslobađanje i priznanje identiteta. Squeak priznaje Harpu da je njezino pravo ime Mary Agnes.

*Harpo dođe od auta i popne se uz stepenice. Ženu su mi prebili, žensku silovali, kaže on. Trebao bi otići tamo s pištoljem i možda zapalit tu kuću, spalit bjelačke gradove.*

Takav benevolentan prikaz posljedica silovanja u suprotnosti je s prizorima Celieina crnačkog silovatelja, prizorima kojima se pojačava nasilje i brutalnost. Naglašavanjem užasa i patnji crnačkih žena u situacijama zlostavljanja od strane crnačkih muškaraca, a istodobno nenaglašavanjem rasne eksploatacije crnačkih žena od strane bjelačkih muškaraca, Walker najmerno stvara situacije kroz koje bi mogla ukazati na zlo koje donosi seksualna diskriminacija. Takvi kontrastni prikazi silovanja mogu biti vrlo opasni jer ističu rasne stereotipe prema kojima su crnački muškarci skloniji brutalnoj seksualnoj dominaciji negoli bilo koja druga skupina muškaraca.

U svakom slučaju, *The Color Purple* je neobičan roman, roman našeg vremena. To je roman u kojem se opisuje svijet u kojem je sve moguće, svijet u kojem se seksualna eksploatacija može prevladati, svijet u kojem je materijalizam neograničen, svijet u kojem se rasizam potiče „pozitivnim djelima“ bjelačkog naroda, svijet u kojem se seksualne granice

moгу prevladati bez negativnih posljedica, svijet u kojem je duhovno spasenje sudbina odabranih.<sup>254</sup> Roman dobiva takve performanse zahvaljujući sofisticiranim književnim tehnikama, vještim ispreplitanjem društvenog realizma i mašte, bajke i autobiografskih elemenata.

Kao fiktivna autobiografija o mladoj potlačenoj afroameričkoj ženi i njezinu putovanju od seksualne ropkinje do slobode, *The Color Purple* parodira prve povijesne autobiografske tekstove koji su oblikovali i utjecali na smjer afroameričke književne naracije. Objavljivanjem autobiografskih tekstova afroameričkih robova, afroamerički je narod od objekta postao subjekt stvarajući revolucionarnu književnost koja je promijenila prirodu i smjer afroameričke povijesti postavivši temelje za razvoj osebujne afroameričke tradicije. Autobiografski radovi iz razdoblja ropstva prenosili su istinu o ropstvu i iskustvima potlačenih ljudi bez pretjerivanja i lažnih insinuacija. Naglašavanje istine bilo je dvostruke prirode: iznošenje vjerodostojnih događaja i izvora, i stvaranje radikalnog diskurza o ropstvu koji je imao ulogu propitivanja i mijenjanja dominantnih kulturoloških koncepata. Iako je Alice Walker koncipirala *The Color Purple* kao povijesni roman, ona ipak u manjoj mjeri naglašava povijesni aspekt, a veću pozornost polaže na povijesne situacije koje su povezane s međuljudskim detaljima svakodnevnog života u datom povijesnom trenutku. Oslanjajući se na povijesne reference samo utoliko koliko je potrebno da bi dočarala kredibilitet onoga o čemu piše, Walker zapravo ismijava povijesnu istinu sugerirajući čitateljima da je povijesna istina podčinjena mitu te da mitski elementi imaju puno veći utjecaj na svijest čovjeka nego povijesni. To je najočitije u pismima iz Afrike. Povijesni dokumenti, pisma i članci

---

<sup>254</sup> White, C. Evelyn, 2004, *Alice Walker: A Life*, W. W. Norton & Company, New York, London, str. 276.

omogućavaju autobiografsko svjedočenje o iskustvima i stavovima crnačkih misionara iz devetnaestog stoljeća. Walker koristi osnovne povijesne činjenice kao okvir za uvid u društveni realizam u romanu, a točnost povijesnih činjenica služi joj u didaktičke svrhe, odnosno, kako bi čitateljima „dala lekciju“ iz povijesti, ne one koja je nekada bila već kakva je trebala biti.

## 8.2. ISKUSTVENO PUTOVANJE PROTAGONISTA U EPISTOLARNOM ROMANU *THE COLOR PURPLE*

*Show me how to do like you*

*Show me how to do it.*

*Stevie Wonder*<sup>255</sup>

Započinjući s navedenim epigrafom, Alice Walker obilježava područje i cilj romana *The Color Purple*. To je roman koji poučava svoje čitatelje, ali i roman o tome kako se poučava. Središnji lik romana je Celie, mlada crnačka djevojka koja služi kao primjer idealnog procesa učenja. Siromašna, potlačena, zlostavljana i nesretna, Celie uči kako odbaciti teret patrijarhalne potlačenosti koji je prisutan u mnogim aspektima života, u braku, ljubavi, gospodarstvu, religiji i dr.

*The Color Purple* je epistolarni roman. To je roman sastavljen od niza pisama upućenih od Celie Bogu, od Nettie Celie i od Celie zvijezdama, stablima, nebu, ljudima. Kroz epistolarnu strukturu, roman *The Color Purple* etablira dvije suprotne strukture: direktno obraćanje ili ispovijest, i indirektno uz korištenje primjera ili dokumenata. Odnos između tih dviju struktura unutar granica romana utječe na cjelokupnu strukturu romana kao primjera didaktične fikcije. *The Color Purple* je i roman kojega se prema tipu romana može okarakterizirati kao primjer *bildungsromana*, u tome slučaju, romana o ispovijesti, sazrijevanju i razvijanju svijesti mlade Celie. Roman također predstavlja alternativni model poučavanja koji se temelji na

---

<sup>255</sup> Walker, Alice, 2003, *The Color Purple*, A Harvest Book Harcourt, Inc., New York, London, str.x.

indirektnom obraćanju i poučavanju, a ne na direktnom obraćanju čitatelju. Roman nije primjer didaktične jedinice već je sam kao takav didaktičan.

Književni korijeni za takav model romana mogu se pronaći u sličnim epistolarnim i didaktičnim strukturama u Engleskoj u osamnaestom stoljeću. Samuel Richardson napisao je epistolarni roman s eksplicitnom namjerom poučavanja. Godine 1741. objavio je priručnik o pisanju pisama na određene relevantne teme. Didaktični potencijal tog priručnika bio je potencijalno sličan epistolarnoj strukturi romana.

Postoje određeni problemi vezani uz epistolarnu strukturu u književnosti. Terry Eagleton naglašava da *epistolarna struktura ponekad skreće u dva različita smjera: prema strukturalnoj otvorenosti i doktrinarnoj zatvorenosti. Budući da takva struktura ne daje dovoljno prostora za autorski izričaj i za nepristrano izražavanje moralnih pouka, roman se mora oslanjati na neka indirektna sredstva.*<sup>256</sup>

Za razliku od autobiografskih struktura ili dnevnika, epistolarna fikcija u središte pozornosti stavlja odnos onoga koji piše pisma i onoga koji čita pisma. U svezi s time, često se javljaju problemi razumijevanja, tj. hoće li čitatelj pisama ispravno razumijeti poruku koja se prenosi pismom. Budući da su i stil i sadržaj pisama često oblikovani prema očekivanju čitatelja, svako pismo nije samo istiniti zapis osjećaja, već i direktno uvjerljivo obraćanje. Sve epistolarne književne strukture, pa tako i roman *The Color Purple*, ne samo da ukazuju na postojanje određenog problema već i nude moguće rješenje istoga.

U romanu *The Color Purple* ističe se dvostrukost čitateljevog stajališta pri čemu je okrnjena tradicionalna epistolarna struktura. Walker u

---

<sup>256</sup> Bloom, Harold, 2000, *Modern Critical Interpretations: Alice Walker's The Color Purple*, Chelsea House Publishers, New York, str. 70.

romanu nudi niz pisama koja ne dospijevaju do onoga kojemu su upućena, niz pisama u kojem je onaj kome su upućena ili odsutan ili ih ne može pročitati. Celie piše pisma Bogu koji je, prema njezinu uvjerenju, ili zaspao ili ne postoji. Nettie piše pisma koja, u početku, ne dospijevaju do Celie, a potom joj stižu sva odjednom. Celie piše pisma Nettie no pisma joj se vraćaju neotvorena. Zapravo, čini se da je većina epistolarnih elemenata bez funkcije ako se govori o tradicionalnoj komunikaciji između pošiljatelja pisama i primatelja. Walker naglašava, pa čak i ironizira, taj nedostatak funkcionalnosti budući da i Celie i Nettie potiču čitatelje da reagiraju na nemoguć ili idealizirani način. Celieina pisma Bogu su, na primjer, potpuno bestjelesna i nestvarna. Prema književnoj tradiciji pisanja pisama, čin pisanja pisma zahtijeva određene materijalne uvjete privatnosti poput zaključane prostorije ili skrivenog mjesta. U tome romanu, autor pisama nema niti vremena niti prostora za privatnost, a pisma nisu skrivena ili zaštićena.

Neki kritičari vjeruju da epistolarna struktura romana *The Color Purple* spriječava da se dobije važniji kritički uvid u taj roman. Pažljivijim sagledavanjem provokativne adaptacije epistolarne strukture ipak je moguće sagledati sugestivnu tematsku odrednicu romana: Celieino postignuće izričaja u ime zajednice.

U nedavnoj studiji pod naslovom *Epistolarity*, Janet Altman govori o razlikama između fikcije koja ima strukturu dnevnika i one koja ima epistolarni oblik:

*Ono što razlikuje epistolarnu narativnu strukturu ... od narativne strukture u obliku dnevnika .... jest želja za razmjenom. Epistolarna narativna struktura poziva čitatelja da reagira kao pisac i da na taj način doprinosi naraciji....*

*U svakom slučaju, to je epistolarni sporazum – poziv na odgovor čitatelja u svijetu korespondencije.*<sup>257</sup>

Ako su tvrdnje Altman ispravne, tada je epistolarni narativni oblik, zbog svojeg insistiranja na aktivnoj suradnji između pisca i čitatelja, potencijano idealan medij za afroameričke pisce koji prenose crnački verbalni izričaj oslanjajući se na “*call-and-response*” tehniku. Ono što Altman naziva “epistolarnim sporazumom” zapravo je nepisani dogovor između govornika i publike u afroameričkoj usmenoj tradiciji i komunikaciji što je razvidno i u romanu Zore Neale Hurston, *Their Eyes Were Watching God*.

Roman Alice Walker, *The Color Purple*, je dokaz za temeljnu estetsku i filozofsku dilemu s kojom se susreću afroamerički pisci: kako prilagoditi pisane tekstove s antifonim svojstvima tekstova koji se prenose usmenom predajom, odnosno, kako mogućiti da čitateljska publika osjeti komunikacijska svojstva koja se osjećaju tijekom usmene komunikacije i prenošenja kulturološke tradicije. Pisci se bave tim problemom sagledavajući ga iz različitih komunikacijskih aspekata.

Neki romanopisci, poput Gayl Jones, smatraju da su pisana i usmena književnost u suštini potpuno različite aktivnosti. Jones navodi:

*....za mene su fikcija i pričanje priče potpuno različite stvari. Ako me pitaju, ja kažem da sam romanopisac, no ja sebe ipak vidim kao onoga koji priča priču. Kada kažem “fikcija”, pomislim na različite apstrakcije, no kada kažem “pričanje priče”, ta sintagma za mene ima neke ljudske aspekte... Uvijek postoji neka vrsta odnosa između onoga koji priča priču i slušatelja – oni vide jedan drugoga. Slušatelj mora vidjeti/čuti pripovjedača*

---

<sup>257</sup> Altman, Janet Gurkin, 1982, *Epistolarity*, Ohio State University Press, Columbus, str. 89.

*kao što i pripovjedač mora vidjeti/čuti slušatelja. U pisanoj tradiciji to nije slučaj.*<sup>258</sup>

Drugi autori, poput Toni Morrison ne misle da su fikcija i pričanje priče različite aktivnosti. Toni Morrison se otvoreno hvata u koštac s izazovom da poveže usmene i pisane književne oblike.

*Crnački roman vas mora natjerati da doživite osjećaje snage i punoće na isti način kao kao što to čini crnački svećenik kroz svoju propovijed... Budući da su mi na raspolaganju samo slova abecede i neki interpunkcijski znakovi, dužna sam omogućiti mjesto i prostor za čitatelja da sudjeluje u razvojnem procesu stvaranja djela. Obzirom da se radi o aktivnom odnosu između pisca ili govornika i publike, smatram to primarnom zadaćom.*<sup>259</sup>

Poput Jones, i Toni Morrison insistira na parcipatornom odnosu između pripovjedača i slušatelja i smatra ga izrazito važnim za afroameričku tekstualnu komunikaciju. Veliki je izazov za afroameričkog pisca da istodobno bude spisatelj i pripovjedač povezujući u tom trenutku usmene i pisane književne oblike uz pomoć ekspresivne “*call-and-response*” metode.

Glede romana *The Color Purple*, Celieina prva pisma ukazuju na to da će Walker u daljnjem razvoju radnje u romanu propitivati potencijale epistolarne strukture. Celieina prva pisma zapravo ukazuju na intuitivnu svijest o ulozi afroameričke ekspresivnosti budući da su njezine prve riječi upravo upućene publici i pozivaju je na odgovor:

*Dragi Bože,*

---

<sup>258</sup> Harper, Michael, *Gayl Jones: An Interview*, u: Harper, Michael - Stepto, Robert, (ur.) *Chants of Saints*, 1979, University of Illinois Press, Urbana, str. 355.

<sup>259</sup> Morrison, Toni, *Rootedness: The Ancestors as Foundation* u: Evans, Mary, (ur.) *Black Women Writers (1950-1980)*, 1984, Doubleday, New York, str. 341.

*Imam četrnaest godina. Uvijek sam bila dobra djevojčica. Možda mi možeš dati znak kojim ćeš mi reći što će biti sa mnom.*<sup>260</sup>

U ovome obraćanju Bogu, Celie ne traži od čitatelja da se umiješa i zaustavi njezino seksualno zlostavljanje o kojem ona govori u prvom pismu. Umjesto toga, ona traži od čitatelja interpretativni odgovor. Celie se obraća Bogu u nadi da će joj On otkriti razloge njezina seksualnog zlostavljanja budući da ona ne razumije zašto se to događa nekome tko je *uvijek bila dobra djevojčica*.<sup>261</sup>

Celiein izbor i percepcija naslovnika dodatno kompliciraju teoretski idealno jedinstvo između epistolarnog oblika i crnačkog verbalnog izričaja. Celie ne naslovljava svoja pisma, što je prema Altman iznimno bitno obilježje epistolarnog oblika, točno određenom čitatelju unutar njezina svijeta korespondencije, već onome koji je prema percepciji glavne junakinje fizički i psihički dislociran iz svijeta komunikacije. Zbog takva dislociranog čitatelja, Celieina pisma, u većini slučajeva, ne prenose osjećaj da se obraćaju publici. Altman tvrdi da je *epistolarni diskurz jezik koji odražava navodnu sadašnjost.... Epistolarni jezik je jezik odsustva i stvara osjećaj postojanja naslovnika uz pomoć artificijalnog vjerovanja*.<sup>262</sup> Prema tome, veći dio Celieinih početnih pisama napisana su na način da ne pokazuju da postoji osjećaj da se obraćaju “sadašnjoj i trenutačnoj” publici.

Ulomak iz njezina drugog pisma Bogu u kojem Celie govori o svojoj trudnoći otkriva da ne postoji osjećaj pokajanja sa strane pisca niti strah od mogućih negativnih posljedica od strane čitatelja. Ta bezosjećajnost

---

<sup>260</sup> Walker, Alice, 2003, *The Color Purple*, A Harvest Book Harcourt, Inc., New York, London. str. 11.

<sup>261</sup> Ibid. str. 11.

<sup>262</sup> Altman, Janet, Gurkin, 1982, *Epistolarity*, Ohio State University Press, Columbus, str. 140.

proizlazi, kako se čini, iz Celieina nedostatka svijesti da je u trenutku pisanja ona pisala o Bogu, a istodobno Mu se i obraćala.

*Ona (majka) me pitala o prvome, čije je? Ja joj kažem Božje. Ne poznajem niti jednog drugog čovjeka, a i ne znam što bih joj drugo rekla...*

*Zatim me upitala gdje je?*

*Kažem joj, Bog ga je uzeo.*<sup>263</sup>

Čini se da Celie nije svjesna da u svojem “razgovoru” s Bogom ona zapravo govori o Bogu. Od prvoga pisma u kojem se Bog prikazuje kao aktivni sudionik života situacija se mijenja i čini se da se Celieina koncepcija mijenja u tom smislu da umjesto da se prikazuje uz pomoć nekog suptilnog znaka, lik Boga počinje dobivati melodramatična obilježja.

Neki od navedenih epistolarnih primjera jasno ukazuju da u mnogim Celieinim pismima nedostaje želje za promjenom. U tom smislu, čini se da je Celieino ponašanje odraz njezine svijesti o samoj sebi i njezine okrenutosti isključivo samoj sebi. Ona kroz svoja pisma ne traži odgovor čitatelja već jednostavno zapisuje događaje i zapažanja iz svojega života. Drugim riječim, veći dio Celieina teksta više nalikuje strukturi dnevnika negoli epistolarnoj strukturi romana u kojoj čitatelj ima puno važniju ulogu za piščevo kreiranje teksta. Walker je u tome romanu pokušala iskoristiti epistolarnu strukturu za svoj roman kao model za afroameričku “*call-and-response*” metodu no čini se da su se u prvim Celieinim pismima pojavile pogreške u komunikaciji. Čini se da je Celie trebala razviti, kao naposljetku i njezina prethodnica Janie, precizniji osjećaj za publiku kako bi mogla postati istinski crnački pripovjedač i aktualizirano ljudsko biće. Ako diskurzivna snaga teksta predstavlja sredstva pomoću kojih glavna Hurstonina junakinja

---

<sup>263</sup> Walker, Alice, 2003, *The Color Purple*, A Harvest Book Harcourt, Inc., New York, London, str. 12.

postizhe pozitivan koncept o sebi i oslobođenje od sprege koju joj nameće okolina, tada roman *Their Eyes Were Watching God* insistira na snazi koja proizlazi iz Janieine okrenutnosti prema zajednici. Nasuprot tome, Celieina prva pisma ukazuju da se Walker u romanu *The Color Purple* koncentrirala na ekspresivnost afroameričke stvarnosti u kojoj patrijarhalna potlačenost otuđuje žene od stvarnosti i života zajednice.

Kritički osvrti Alice Walker na roman Jean Toomer<sup>264</sup>, *Cane*, kao i na roman Zore Neale Hurston, *Their Eyes Were Watching God* ukazuju na povezanost tih romana s romanom Alice Walker, *The Color Purple* za koji je Walker dobila Pulitzerovu nagradu za književnost 1983. godine. Kada se radi o romanu *Cane*, čiji je autor muškarac, Walker u svojoj zbirci “ženske proze” pod naslovom *In Search of Our Mothers’ Gardens*, ističe da je Toomerovo provokativno prikazivanje afroameričkih žena imalo značajan utjecaj na njezino stvaralaštvo. Tako, na primjer, Walker navodi da je izvore za svoju stvaralačku karijeru pronalazila upravo u iščitavanju romana *Cane* u kojem su žene prikazane na neobično zanimljiv način. Ona raspravlja o Toomerovom prikazivanju žena koje su *prisilile svoj um da napusti njihova tijela*<sup>265</sup> i smatra ih prethodnicama junakinje Janie, glavne protagonistkinje u

---

<sup>264</sup> Nathan Eugene Toomer rođen je u Washingtonu D.C. 1894. godine. Njegovo prezime je bilo Pinchback no on se koristio očevim prezimenom, a kada je započeo spisateljsku karijeru promijenio je ime u Jean. Njegov najveći doprinos književnosti je djelo *Cane* (1923). Djelo je sačinjeno od poezije, kratkih pripovijedaka, dramskih i proznih struktura, a obrađuje afroameričku kulturnu tradiciju na ruralnom Jugu i urbanom Sjeveru. Kada su pisci Harlemske renesanse pročitali njegovo djelo bili su ugodno iznenađeni. Toomer se najčešće povezuje s progresivnim bjelačkim piscima kasnih 1910-ih i ranih 1920-ih godina. Nakon djela *Cane*, crnački su ga pisci proglasili najistaknutijim crnačkim piscem toga vremena. Napisao je i druga djela koja obrađuju afroameričke teme: pripovijetku *Withered Skins of Berries*, dvije drame, *Balo* i *Natalie Mann*. Umro je 1967. godine.

<sup>265</sup> Walker, Alice, 1983, *In Search of Our Mothers’ Gardens*, Harcourt Brace Jovanovich, San Diego, str. 232.

romanu *Their Eyes Were Watching God*, i Celie, glavne junakinje romana *The Color Purple*.

U analizi romana *The Color Purple* potrebno je sagledati roman u njegovoj cjelokupnoj intertekstualnoj dimenziji. Dok se Walker u svom cjelokupnom radu bavi propitivanjem patrijarhalne moći koja prisiljava žene da se koriste samouništavajućim obrambenim mehanizmima koji su prisutni, kako vjeruje Walker, i kod Toomera, Walker se u svome radu još više zanima za propitivanje uvjeta u kojima se razvija kreativnost afroameričkih žena te za osjećaj koji afroameričke žene imaju za umjetničko zajedništvo. Kao rezultat toga, Walker smatra da je tragedija u životima Toomerovih junakinja ne samo u tome da su one fizičke i psihičke žrtve patrijarhalnog sustava već da su one bića čiji se kreativni impulsi negiraju i uništavaju.

Walker u svojoj zbirci “ženske proze” ukazuje i na ambivalentnost Toomerovih stajališta prema ženama. Toomer istodobno suosjeća sa svojim junakinjama, ali ispoljava i nerazumijevanje i bijes prema njima. Walker vjeruje da ta ambivalentnost dolazi do izražaja pri ocrtavanju žena koje su izgubile svoju duhovnost jer usprkos njegovoj suosjećajnosti sa ženama zbog njihove degradacije, čini se da Toomer ipak nije svjestan da postoje mnoge afroameričke žene čija se umjetnička senzibilnost nije uspjela zatrti i čija se ekspresivnost i danas osjeća. Iako je Toomer svjestan da su afroameričke žene podvrgnute rasnoj i seksualnoj diskriminaciji i potlačenosti, čini se ipak da je previdio da postoje žene koje, poput Janie iz romana *Their Eyes Were Watching God*, preživljavaju eksploataciju i samouništenje i ipak naposljetku pronalaze način za svoje kreativne impulse.

Ako se pak, s druge strane, prihvati Trudier Harrisova karakterizacija Celie, glavne junakinje romana *The Color Purple*, za koju on kaže da je *bala*

*pamuka s vaginom*<sup>266</sup> koja se *predaje pod utjecajem okoline s takvom pasivnošću da tjera čitatelja da vrišti*,<sup>267</sup> onda se može zaključiti da junakinja romana *The Color Purple* doista više nalikuje Toomerovim ženama nego što bi to Walker htjela i prihvatila.

Alice Walker se u svojem književnom kanonu ponajviše zanima i pokušava otkriti na koji je način blistav i kreativni umjetnički duh afroameričkih žena uspio preživjeti rasne i seksualne pritiske, kao i uvjete cjelokupne devaluacije njihova stvaralaštva. U potrazi za “tajnama” toga preživljavanja i opstanka, čije dokaze nalazimo i u njezinim djelima, Walker poseže i za tradicionalnim artifaktima zapadnjačke kulture i umjetnosti, poput vrtova i tekstilnih kolaža, koristeći ih u svojim napisima. Valja istaći da je Walker svjesna da se usprkos inhibirajućim silama seksizma i rasizma, afroamerički duh žena uspio razviti i nije u tolikoj mjeri zatomljen i odbačen kao što to sugerira Toomer.

Njezina vjera u umjetnički i duhovni izričaj afroameričkih žena koje u svojim radovima u velikoj mjeri koriste narodne umjetničke strukture važan su čimbenik za koncepciju njezina romana *The Color Purple*. Roman povezuje raznolike aspekte i percepcije pri prikazivanju žena, njihova izričaja i životnih priča. Alice Walker stvara tekst koji ne samo da sadržava elemente zajednice i zajedništva već takav tekst koji u velikoj mjeri reflektira tekstualnu kontrolu potlačenog protagonista/pripovjedača.

Afroamerički kritičar Richard Barksdale drži da je najvažniji aspekt romana *The Color Purple* ono što Alice Walker pokušava reći o dilemama

---

<sup>266</sup> Harris, Trudier, 1984, *On The Color Purple, Stereotypes and Silence*, Black American Literature Forum, 18. str. 155.

<sup>267</sup> Ibid. str. 158.

*crnačke žene iz područja ruralnog Juga.*<sup>268</sup> Poput romana *Their Eyes Were Watching God*, u romanu Alice Walker izrazito se naglašava da je glavna komponentna dilema afroameričkih žena patrijarhalno nastojanje da se nadzire i stavi u okvire izričaj i identitet žena tj. njihova duhovna snaga. Zapravo, ušutkavanje ženskog izričaja od strane muškaraca inspirira glavnu junakinju Celie na epistolarne impulse. Njezinu prvom pismu upućenom Bogu prethode manipulativna upozorenja njezina navodnog oca o važnosti njezine šutnje.

*Bolje ti je da nikada nikome ništa ne kažeš, osim Bogu. To bi ubilo tvoju majku.*<sup>269</sup>

Patrijarhalno zatiranje ženskog glasa i izričaja predstavlja predtekst svih sljedećih elemenata u romanu kao i opći predtekst za implicitnu devaluaciju afroameričkih žena u romanu Toni Morrison, *The Bluest Eye*.

Kao i u romanu *Their Eyes Were Watching God*, uvodne stranice romana *The Color Purple* prepune su vizura o nedaćama glavne ženske junakinje koje pak evociraju na afroameričko ropstvo. Te vizure su najočitije u Celieinim referencama o njezinu crnačkom nasljeđu i psihološkom i fizičkom zlostavljanju oca. U uvodnom epistolarnom ulomku Celie opisuje početke svojega zlostavljanja:

*On mi nikada nije uputio niti jednu lijepu riječ. Samo kaže, ti ćeš raditi ono što tvoja mama ne želi. Prvo je stavio svoju stvar uz moje bedro i na neki se način igrao. Zatim me zgrabio za moje grudi. Potom je gurnuo svoju stvar u mene. Kada je zaboljelo, ja sam zaplakala. On me počeo stiskati za vrat govoreći, bolje ti je da šutiš i da se navikneš.*<sup>270</sup>

---

<sup>268</sup> Hubbard, Dolan, 1985, *An Interview with Richard Barksdale*, Black American Literature Forum, 19. str. 144.

<sup>269</sup> Walker, Alice, 2003, *The Color Purple*, A Harvest Book Harcourt, Inc., New York, London, str. 11.

<sup>270</sup> Walker, Alice, 2003, *The Color Purple*, A Harvest Book Harcourt, Inc., New York, London, str. 11.

Kada je iz tog očitog incestuoznog odnosa Celie rodila djecu, Pa je oteo majci djecu kao da ona nema nikakva prava na njih. Celie je zamišljala da su se djeci dogodile užasne stvari. Vjerovala je da je jedno dijete ubijeno, a da je drugo *prodano nekom čovjeku i njegovoj ženi po imenu Monticello*.<sup>271</sup> Celieino vjerovanje u ubojstvo jednog i prodaju drugog djeteta sugerira o uvjetima njezina života koji nisu bili nimalo drukčiji od uvjeta u kojima su živjele žene ropkinje i čija su djeca, uključujući i onu koja su nastala kao plod silovanja bjelačkih veleposjednika, često bila prodavana zbog financijske dobiti.

Kasnije u tekstu, kada Albert traži od Celieina oca dopuštenje da se oženi njegovom starijom kćerkom Nettie, otac učinkovito transformira mladićevu vitešku predratnu prošnju u čin aukcijske prodaje robova. Nakon pomnog promišljanja otac odgovara Albertu:

*Ne mogu ti dozvoliti da se oženiš s Nettie. Ona je premlada. Ne zna ništa osim onoga što joj se kaže. Osim toga, želim da se ona još malo školuje. Želim napraviti od nje učiteljicu. No mogu ti dati Celie. Ona se treba prva udati. Nije baš najsvježija, no mislim da to već znaš. Rodila je. Dvaput. Ionako ti ne treba "svjež" žena koja ne zna kako treba raditi. I sam sam probao takvu pa je cijelo vrijeme nakon toga bila bolesna...*<sup>272</sup>

Prema Celieinim proročanskim riječima, otac je za Celie uspio pronaći čovjeka koji je upravo isti kao on.<sup>273</sup> Za budućeg muža glavne junakinje Barbara Smith kaže:

*Čovjek kojeg Celie čak i ne poznaje..... istoga je soja kao i Celiein otac. Pukim premještanjem mjesta Celieina pakla, Walker prikazuje kako je*

---

<sup>271</sup> Ibid. str. 13.

<sup>272</sup> Ibid. str. 17-18.

<sup>273</sup> Ibid. str. 14.

*malena razlika između okolnosti u kojima se zlostavlja kći i okolnosti u kojima se zlostavlja supruga.*<sup>274</sup>

Muškarci se prema Celie odnose kao prema proizvodu za prodaju što je nadalje razvidno u sceni u kojoj Albert prihvća ponudu Celieina oca. Celie se prisjeća:

*Tata me pozvao. Celie, rekao je. Kao da to nije ništa. Gospodin \_\_\_\_\_ te želi još jednom bolje pogledati.*

*Stala sam na vratima. Sunce je obasjalo moje oči. On (Gospodin \_\_\_\_\_) je još uvijek sjedio na konju. Odmjerio me odozgo prema dolje. Tata je zašuškao novinama. Kreni, neće te pojesti, rekao je.*

*Prišla sam bliže stepenicama, ali ne preblizu jer se bojim njegova konja.*

*Okreni se, rekao je Tata.*

*Okrenula sam se. Došao je jedan od moje mlađe braće. Mislim da je to bio Lucious. On je debeo i zaigran i cijelo je vrijeme nešto žvakao.*

*Rekao je, zbog čega to radiš?*

*Pa je odgovorio, tvoja sestra razmišlja da se uda...*

*Ona je jako dobra s djecom, rekao je Tata, zašuškavši još jednom novinama. Nikad nisam čuo da je bilo kojemu od njih rekla ružnu riječ. Jedini je problem što im sve dopušta.*

*Gospodin \_\_\_\_\_ je pitao, da li i ta krava ide uz nju (kao Celiein miraz)?*

*On je rekao, i krava uz nju.*<sup>275</sup>

Nadzirući njezin život i sudbinu poput ropkinja u prošlosti, Celie će kao i njezina krava biti primorana da podnosi teret poput životinje. U razdoblju nakon ropstva, crnački su muškarci u crnačkim zajednicama

---

<sup>274</sup> Smith, Barbara, 1984, *Sexual Oppression Unmasked*, Callaloo, 7. str. 171.

<sup>275</sup> Walker, Alice, 2003, *The Color Purple*. A Harvest Book Harcourt, Inc., New York, London, str. 20.

preuzeli ulogu bjelačkih veleposjednika prisiljavajući žene da im se podrede i izvršavaju obveze koje su im muškarci nalagali. Celieina naivnost reflektirala se kroz njezino vjerovanje da će joj u novom domaćinstvu uvjeti života biti bolji i da neće biti iskorištavana kao dok je živjela kod oca. Također je vjerovala da će preseljenjem u novo domaćinstvo dobiti priliku za bijeg budući da je planirala iskoristiti Albertovu fizičku naklonost prema Nettie i na taj način za sebe i sestru osigurati slobodu od patrijarhalne tiranije. Celie kaže:

*Trebalo mu je cijelo proljeće, od ožujka do lipnja, da se odluči da me uzme. Stalno sam razmišljala o Nettie. Kako će ona doći k meni ako se udam za njega, a on će biti toliko zadivljen njezinim izgledom da neće primijetiti naše planove za bijeg. Obje se moramo čvrsto uhvatiti učenja iz Nellienih školskih knjiga jer smo svjesne da ako želimo pobjeći moramo biti pametne.*<sup>276</sup>

U skladu s narativnom tradicijom afroameričkog naroda tijekom ropstva u kojoj je neprestano bilo prisutno razvijanje samosvijesti kod crnačkog naroda, Walker u romanu izravno upućuje na navedene aspekte. Kroz Celie, Walker upućuje na nasušnu potrebu razvijanja pismenosti i slobode kod afroameričkih žena. U djelima Richarda Wrighta i Fredericka Douglassa također nailazimo na slične aspekte. Tako, na primjer, kada u Douglassovom djelu *Narrative* supruga gospodara Aulda poučava mladog roba njezin suprug joj objašnjava *zašto nije sigurno.... naučiti roba čitati. Crnac ne treba ništa drugo znati osim pokoravati se svome gospodaru – treba činiti no što mu se naredi. Učenje će razmaziti i najboljeg crnca na svijetu. Sada... ako naučiš tog crnca ..... čitati, nećemo ga moći više*

---

<sup>276</sup> Ibid. str. 19.

*zadržati. On više nikada neće moći biti rob. On će istog trenutka postati beskorisan i neće vrijediti svome gospodaru.*<sup>277</sup>

Auldova izjava generira kod mladog roba jedno *ново i osobito otkriće* – da pismenost predstavlja *put od ropstva ka slobodi*.<sup>278</sup>

Na isti je način i Celie svjesna činjenice da mora biti pametna kako bi pobjegla. Ipak, Pa ne dozvoljava Celie da se školuje već nastoji načiniti od nje kućanicu i seksualnu sluškinju što naravno odgovara njegovim ideološkim uvjerenjima i poklapa se s njegovom željom da Celie zauvijek oszane “potlačena crnkinja”. Trudier Harris opisuje Celiein život s njezinim suprugom na sljedeći način:

*Obradujući suprugovo polje dvadeset godina i dozvoljavajući mu da koristi njezino tijelo kao spremište sperme u tolikoj mjeri udaljava Celie od same sebe da je teško zamisliti da bi se moglo pojaviti nešto što će je vratiti u život – upravo kao što je teško zamisliti je u tako bezizlaznoj situaciji.*<sup>279</sup>

Valja istaći da su Harrisova promišljanja o Celie točna no Harris zaboravlja da je Celie upravo ona koja vodi narativnu strukturu u romanu *The Color Purple*. Takvu naraciju Harris smatra apsolutno prekrasnom no ona bi bila nemoguća i neizvediva za nekoga tko je u tolikoj mjeri emocionalno siromašan poput Celie. Harris vjeruje da postoji nedosljednost u Celieinom karakteru, a u skladu s time i u narativnim strategijama romana. Nadalje, ona navodi da je roman narušen zbog *rata između strukture i sadržaja*:

*Struktura romana, način na koji se odnosi prema narodnom jeziku, nijanse i modeli Celieina izričaja su apsolutno divni. Sukob između Celieine koncepcije i sposobnosti pisanja je ipak druga stvar. Mogu zamisliti*

---

<sup>277</sup> Douglass, Frederick, 1968, *Narrative of the Life of Frederick Douglass, 1845*, Signet, New York, str. 49.

<sup>278</sup> Ibid. str. 45.

*crnkinju Celieina porijekla, nasljeđa i obrazovanja kako razgovara s Bogom... no pisanje pisama Bogu je potpuno nešto drugo. ... Ono što Celie bilježi kao degradaciju, zlostavljanje i dehumaniziranje nije samo moralno odvratno već ujedno poziva čitatelje da steknu generalno negativan stav o crnačkom narodu koji ionako već postoji stoljećima.*<sup>280</sup>

Budući da se Celie u prvoj polovici romana ne bori aktivno protiv patrijarhalne devaluacije, Harris je uvjerena da Celie nije mogla biti dovoljno svjesna i snažna da u drugoj polovici romana napiše pisma koja čine glavnu tematsku strukturu romana *The Color Purple*.

EksPLICITNIJE I SADRŽAJNIJE objašnjenje o Celieinim pismima daje sama autorica kada u svojoj zbirci eseja *In Search of Our Mothers' Gardens* govori o kreativnosti afroameričkih žena. Walker tvrdi da je primarni problem kod žena poput Celie nedostatak prostora za njihovu kreativnu energiju. Celieina pisma čine na neki način njezin vlastiti obrambeni mehanizam i simboliziraju napor da u doslovnoj patrijarhalnoj šutnji koja je otcijepљуje od ekspresivnih izričaja iznađe način za kreativnost duha. Prema Walker, to je samozaštitnički mehanizam koji nastaje kao odgovor na dehumanizirajuće ponašanje s kojim se susreće Celie. Ta pisma predstavljaju njezin bunt prema zlostavljanju, a ispoljava ga povlačeći se u sebe ili čak "odbacujući" svoju duhovnost. Walker vjeruje da je alternativni model za psihološko i fizičko zlostavljanje žena koje ne uspijevaju izraziti svoju kreativnost bijeg u ludilo. Celie ipak uspijeva izbjeći takvu sudbinu uz pomoć pisama koja joj služe kao izlaz ka potrazi za umjetničkom snagom, na način da joj olakšavaju "teret" za koji vjeruje da je neizbježan.

---

<sup>279</sup> Harris, Trudier, 1984, *On The Color Purple, Stereotypes and Silence*, Black American Literature Forum, 18. str. 158.

<sup>280</sup> Harris, Trudier, 1984, *On The Color Purple, Stereotypes and Silence*, Black American Literature Forum, 18. str. 156.

Kritike usmjerene na Celieinu nesposobnost da se snažnije odupre zlostavljanju Harris je dijelom usredotočila na činjenici da je odgovor protagonistkinje nekompatibilan s afroameričkom tradicijom žestoke borbe protiv zlostavljanja i diskriminacije. Ona navodi da za razliku od fizički pasivne Celie, *druge porobljene i zlostavljane žene pronalaze način kako da se suprotstave psihičkom i fizičkom zlostavljanju – one ili bježe, ili se bore, ili truju svoje gospodare ili poduzimaju suptilnije obrambene mehanizme kao na primjer pljuju u hranu koju su skuhaile za svoje gospodare.*<sup>281</sup>

Pored navedenih mehanizama kojima se afroameričke žene služe u borbi protiv potlačenosti i zlostavljanja, Harris nije spomenula najbitnije i najučinkovitije sredstvo. To je koncept s kojim Celie ima najviše zajedničkih karakteristika: stvaranje ekspresivnih umjetničkih oblika koji kodiraju žestoku pobunu protiv ugnjetavača i tirana i njihovih institucija.

John Blassingame raspravlja o navedenoj problematici u knjizi *The Slave Community* gdje govori o mnogostrukim dobrobitima razvijanja kreativnih umjetničkih oblika kod robova. Ti umjetnički oblici poput narodnih pjesama, crkvenih napjeva i duhovnih pjesama vrlo su korisno sredstvo za bolje razumijevanje tradicije iz koje potječe i izrasta Celie. Blassingame kaže:

*... samo postojanje tih kulturoloških oblika je dokaz da se nisu izgubile i potrgale veze između kreativne energije među robovima. Na taj način robovima je omogućeno da prepoznaju sebe kao objekta, da maštaju o svojem položaju, da upoznaju nadu i strpljenje i da barem koriste jezik pobunjenika kada razmišljaju o svojoj sudbini. Ne smije se olako shvaćati terapijska vrijednost ovih metoda. Ne samo da su ti kulturološki oblici dali*

---

<sup>281</sup> Ibid. str. 157.

*robu mogućnost da ima svoj neovisni životni prostor izvan gospodarevog nadzora, već su i značajan psihološki čin kojim se potiskuje bijes i agresivnost na način da se osnažuje mentalno zdravlje.*<sup>282</sup>

Celieina pisma su pisani ekvivalent za vrt ili tekstilni kolaž koji crnkinjama predstavljaju izlaz prema stvaranju kreativne energije kroz koju ostvaruju pozitivnu vizuru o samima sebi. Na taj način Celie svoj život usmjerava prema kreativnim umjetničkim aspektima koji za nju imaju osebujnu terapijsku vrijednost i nude joj nadzor nad životom.

Usprkos mnogobrojnim dobrim stranama, Celieina pisma otvaraju nova problemska pitanja glede afroameričke kulturne tradicije. Umjesto da se pisma obraćaju i govore o zajedničkim namjerama i ciljevima afroameričke ekspresivnosti, ona predstavljaju individualni napor ka samoostvarenju. Za razliku od mnogobrojnih načina narodnog izričaja koji se predstavlja zajednica u cjelini, Celieina pisma na početku romana isključivo se bave njezinom individualnošću i nisu usmjerena niti prema zajednici niti prema publici. Celina prva pisma upućena Nettie, rezultat su, kako je Netti upozorava, komunikativne nesposobnosti zbog srama i degradacije:

*...rekla si da te život učinio tako sramežljivom da se ne možeš obratiti čak ni Bogu, moraš mu pisati, bez obzira na to što je tvoje pisanje loše.*<sup>283</sup>

Razmatrajući dubinu njezina bola i nasilja koje je pretrpjela, razumljive su manjkavosti u njezinoj komunikaciji. Celie će dostići stupanj svijesti o zajedništvu u trenutku kada postane svjesna kulturološkog nasljeđa i tradicije.

---

<sup>282</sup> Blassingame, John, 1972, *The Slave Community*, Oxford University Press, New York, str. 129.

<sup>283</sup> Walker, Alice, 2003, *The Color Purple*, A Harvest Book Harcourt, Inc., New York, London, str. 122.

Nettiena pisma upućena Celie su, općenito govoreći, od strane kritičara polučila negativnu evaluaciju razmatrajući ih u kontekstu cjelokupnog romana. Tako, na primjer, Trudier Harris navodi da su *Nettie i njezina pisma iz Afrike potpuno nebitna za razvoj središnje tematske strukture u romanu*.<sup>284</sup> Mel Watkins, u svojoj analizi romana, navodi da su ta pisma *najčešće monolozi o afričkoj povijesti i da im nedostaje punoća izričaja koju imaju Celieina pisma*.<sup>285</sup> Doista se čini da Nettiena pisma ne uspijevaju u tolikoj mjeri privući pozornost čitatelja kao što je to slučaj kod Celieinih pisama.

Ipak, bez obzira na nedostatke, Nettiena su pisma važna za Celieino konačno postizanje jedinstva i samosvijesti. Štoviše, pisma sadržavaju, uz banalne rasprave i opise afričke povijesti, dokaz o konceptijskom problemu s kojim se Walker susrela pri pisanju toga romana. Ako je Nettie, kao jedna od središnjih likova u romanu, trebala preuzeti tekstualnu dominaciju u drugoj polovini romana, spisateljica nije smjela dopustiti da ona doslovno nestane iz primarnog okvira radnje, i što je još važnije, iz misli i života sestre Celie. Usprkos navedenim propustima, Nettiena pisma zauzimaju važno mjesto u razvoju cjelokupne strukture. Budući da je Walker naglasila da je jedan od središnjih interesa u romanu za nju bio prikazati patrijarhalnu dominaciju nad ženama, tada se čini da su Nettiena pisma esencijalni dokaz za to, kako prema sadržaju tako i prema načinu kojim manipuliraju razvoj radnje i likova. U tom smislu, Albertova nemogućnost da privoli Nettie na seksualnu potlačenost izaziva Albertovu opstrukciju komunikacije između sestara. U jednom od prvih pisama iz Afrike, Nettie piše Celie o Albertovom

---

<sup>284</sup> Harris, Trudier, 1984, *On The Color Purple, Stereotypes and Silence*, Black American Literature Forum, 18. str. 157.

<sup>285</sup> Ibid. str. 157.

neuspjelom pokušaju da *je ponovno odvuče u šumu* i njegovom zavjetovanju da *ne želi više nikada čuti za nju, ali da ni ona više nikada neće čuti za njega*.<sup>286</sup>

Albert uspijeva opstruirati komunikaciju između sestara koja je trajala desetljećima. Njegovo skrivanje Nettienih pisma potaknulo je Celie na razmišljanje o pozitivnim učincima Nettienog bijega u Afriku (Celie je vjerovala da je Nettie negdje usamljena ili da je umrla). Kao posljedica takva Celieina vjerovanja, misli o patrijarhalnoj tiraniji zaokupirale su Celieinou svijest u trenutku kada je shvatila da mora izabrati između dvije sudbine: postati Albertovom ženom ili život provoditi u bijegu i traganju za opstankom. U tom smislu Celie kaže:

*Razmišljam o Nettie, mrtva je. Bori se i bježi. Čemu to? Ja se ne borim, tamo sam gdje mi kažu da budem. Ali ja sam živa.*<sup>287</sup>

Poput glavne junakinje Janie iz romana *Their Eyes Were Watching God* koja ipak naposljetku upijeva prepoznati i prihvatiti bezbrojne nedostatke njezina muža Joea Starka, Celie se ipak ne uspijeva oduprijeti patrijarhalnog zlostavljanju:

*Celieino saznanje da je Nettie živa potiče je na razmišljanje o bijegu. Sada kada znam da je Nettie živa, ušlo je malo života u mene. Mislim, kad ona dođe kući, otići ćemo odavde. Ona i ja i naše dvoje djece.*<sup>288</sup>

Nettiena pisma, ili bolje rečeno, saznanje da je njezin muž skrivao Nettiena pisma, inspirira Celie na nekontrolirane porive za osvetom:

*Čitav taj dan (dan kada je pronašla Nettiena pisma) ponašam se kao Sofija. Mucam. Spotičem se po kući, žedna gospodinove krvi \_\_\_\_\_.* U

---

<sup>286</sup> Walker, Alice, 2003, *The Color Purple*. A Harvest Book Harcourt, Inc., New York, London, str. 126.

<sup>287</sup> Ibid. str. 29.

<sup>288</sup> Ibid. str. 148.

*mojim mislima on stalno pada mrtav na sve moguće načine. Kad je pala noć, ja više ne mogu govoriti. Svaki put kad otvorim usta, ništa ne izlazi van, osim nekakva tihog podrigivanja.*<sup>289</sup>

Nettiena pisma, prema tome, služe da pojačaju tematski fokus romana na posljedice koje su iznikle kao pokušaj muškarca da nadzire izričaj žene.

Blues pjevačica Shug ima važnu ulogu u romanu budući da potiče na implicira na konstruktivno korištenje kreativne energije žena. Ne samo da podupire napore Mary Agnes da započne s karijerom pjevačice već potiče Celie na proces katarze i “otvaranje” glede seksualnog zlostavljanja. Napori Shug zapravo doprinose da sve ženske junakinje romana podijele svoje probleme s nepoznatim (bjelačkim i crnačkim) čitateljima.

Nettiena su pisma inkorporirana u cjelokupnu tekstualnu strukturu romana *The Color Purple* uz pomoć zajedničkih napra Shug i Celie. Upravo Shug otkriva da Albert skriva hrpu Nettienih pisama u prtljažniku njegova auta i nudi Celie pomoć u *stavljanju pisama u nekakav red*.<sup>290</sup> S druge strane, Celie koristi Nettiena pisma kao dio njezinih pisama. Prvo pismo koje je pročitala iskoristila je u svojem pismu Bogu na slijedeći način:

*Dragi Bože,*

*Ovo je pismo koje držim u ruci.*

*Draga Celie,*

*Znam da misliš da sam mrtva. Ali nisam. Ja sam ti pisala sve ove godine, ali Albert je rekao da nikad nećeš čuti glasa od mene pa kako ja od tebe nisam ništa dobila kroz čitavo ovo vrijeme, pretpostavljam da je on imao pravo.*<sup>291</sup>

Slijedeća Nettiena pisma nisu prezentirana kao dio Celieinih pisama Bogu već zauzimaju zasebni prostor u Celieinom tekstu. Drugim riječima,

---

<sup>289</sup> Ibid. str. 120.

<sup>290</sup> Ibid. str. 118.

Nettiena pisma zauzimaju važno mjesto u Celieinim zapisima o njezinu životu.

Nettina pisma su, osobito kada govore o Celieinom životu i njezinoj djeci koja su joj oduzeta, iznimno zanimljiva i prepuna emocija. To je razvidno kada Nettie bilježi Samuelova sjećanja o njegovom prijateljstvu s Pa i njegovim saznanjima o obiteljskoj povijesti dviju sestara. Nakon što je poslušala Samuelovu priču o linčovanju Celieina i Nettienog biološkog oca, stanju ludila u koje je dospijela njihova majka i očuhovo otuđenje Celieine djece, Nettie kaže:

*Kad je Samuel završio svoju priču o svemu tome, moja je bluza bila natopljena suzama. Nisam tada imala snage da mu ispričam istinu. Ali, Celie, zato je mogu ispričati tebi. I svim srcem se molim da dobiješ barem ovo pismo, ako već nisi pimila nijedno drugo.*

*Tata nije naš tata!*<sup>292</sup>

Umjesto poticanja na osobni kaos i gubitak vjere u njezina čitatelja, Celie, Nettie je tom informacijom željela osloboditi svoju sestru osjećaja krivnje i srama zbog Celieina uvjerenja da se radilo o incestuoznom silovanju oca. U slijedećem pismu Bogu Celie kaže:

*Ali ja sam kao omamljena.*

*Mog tatu su linočovali. Moja mama je bila luda. Sva moja mala polubrača i moje sestre nisu mi nikakav rod. Moja djeca nisu moji brat i sestra. Tata nije tata.*

*Ti sigurno spavaš, Celie.*<sup>293</sup>

---

<sup>291</sup> Ibid. str. 117.

<sup>292</sup> Ibid. str. 176.

<sup>293</sup> Ibid. str. 177.

Ovo je jedan od malobrojnih Celieinih pisama u kojima ona od Boga traži bilo kakav znak pozornosti budući da mu se direktno obraća. Nakon tog pisma Celi upućuje pismo i Nettie započinjući pismo riječima:

*Više ne pišem Bogu, sad pišem tebi.*<sup>294</sup>

Zbog važne uloge koju blues pjevačica Shug ima u životu Celie, mlada junakinja romana objašnjava pjevačici zašto više ne želi pisati pisma Bogu:

*Dao mi je (Bog) linčovanog tatu, ludu mamu, jednog podlog psa za očuha i sestru koju sigurno neću nikad više vidjet. Uostalom, Bog kojemu sam se ja molila i kojem sam pisala je muškarac i ponaša se točno kao svi drugi muškarci koje poznam. Omalovažavajući, zaboravljiv, podao.....*

*Čitav život me nikad nije bilo briga što ljudi misle o onome što radim, kažem ja. Al' duboko u srcu, bilo mi je stalo do Boga. Što će on mislit. A naposljetku sam otkrila da on uopće ne misli. Samo sjedi tamo gore i uživa u tom da bude gluh, pretpostavljam. Samo, nije lako probat živjet bez Boga. Makar znaš da ga nema, naporno je živjet bez njega.*<sup>295</sup>

Celie raspravlja o onome što se naziva tipičnom filozofskom dilemom dvadesetog stoljeća u kojoj je „pokušati živjeti bez Boga“ situacija koja izaziva kaos i nered u životima ljudi. U tom smislu Walker i dovršava taj roman pokušavajući prikazati Celie u situacijama razrješavanja osobnih, obiteljskih i narativnih problema. U trenutku dok Celie proživljava krizu vjere, njezini osjećaji unutarnjeg kaosa i nemira ipak su kratkoga vijeka. Celieina prvo suočavanje s kaosom pojavljuje se u trenutku kada Shug razgovara sa Celie o tradicionalnoj vizuri Boga prema kojoj je on *velik i star i visok i ima sijedu bradu i bjelac je.*<sup>296</sup> Budući da je davno prije toga Shug

---

<sup>294</sup> Ibid. str.192.

<sup>295</sup> Ibid. str. 192-193.

<sup>296</sup> Ibid. str. 194.

odbacila kršćansku koncepciju poimanja Boga koju propovijedaju bijelci, Shug objašnjava Celie da postoje problemi u štovanju Boga kojega štuje bjelački narod:

*Kako god da čitaš Bibliju, moraš mislit da je Bog Bijelac, kaže ona. Onda uzdahne. Kad sam otkrila da za Boga mislim da je Bijelac i muškarac, izgubila sam volju. Ti se ljutiš jer on izgleda ne sluša tvoje molitve. Ha! A jel' gradonačelnik sluša što mu neki obojeni kaže?*<sup>297</sup>

Shug smatra da Celieino obraćanje Bogu ne može polučiti uspjeh pa joj stoga savjetuje da božanske elemente potraži na drugome mjestu:

*Bog je u tebi i u svakome drugome. Dodeš na svijet s Bogom u sebi. Ali, samo oni koji To traže u sebi, nađu. A koji put se Ono jednostavno pokaže, makar nisi tražila, makar možda i ne znaš što tražiš. Kod najviše ljudi se Ono pokaže kad ih snađe neka nevolja, ja mislim. Tuga, Gospode.*<sup>298</sup>

Rasprava koju Shug vodi sa Celie o odbacivanju tradicionalne (po njezinu uvjerenju bjelačke) kršćanske vjere u Boga navodi Shug da tradicionalnu kršćansku vjeru zamijeni netradicionalnim kršćanskim božanskim uvjerenjima koja podsjećaju na otkriće mlade crnkinje Janie u romanu Zore Neal Hurston *Their Eyes Were Watching God* gdje Janie otkriva Boga u ljepoti prirode i procvalom stablu kruške. Dok se Janiein prvi susret s Bogom implicira na poimanje originalne koncepcije braka i spolnog sazrijevanja, Shug takav prvi susret koji se također događa u okruženju prirode, doživljava kao dugovječan osjećaj jedinstva i ispunjenja. Shug govori Celie:

*Moj prvi korak dalje od tog bijelog starca bila su stabla. Onda zrak. Onda ptice. Onda drugi ljudi. Al' jednog dana, dok sam tiho jedila i osjećala*

---

<sup>297</sup> Ibid. str. 195.

<sup>298</sup> Ibid. str. 195.

*se ko' siroče bez majke, što sam i bila, došlo mi je to: taj osjećaj da sam dio svega, da uopće nisam nešto izdvojeno. Shvatila sam da će, ako zasiječem stablo, krv poteći iz moje ruke. I počela sam se smijati, plakati, trčati oko kuće.*<sup>299</sup>

Religiozno buđenje Shug dovodi je do ekstatičnog otkrića njezine povezanosti s ostatkom svijeta. Za razliku od Shug, mlada Janie ostaje bez mnoštva odgovora na neka pitanja zbog čega ona kreće u psihološku potragu za idealnim muškarcem koji će je dovesti do potpunog ispunjenja. S druge strane, Shug povremeno osjeća zadovoljstvo i ispunjenost koje je Janie osjetila nakon što se cijeli život susretala s patnjama i boli. Prema tome, Shug i Janie se razlikuju u jednom veoma važnom aspektu koji je Alice Walker pokušala naglasiti u romanu *The Color Purple*, a to je vremensko razdoblje u kojem žene poput Shug i Janie uspiju otkriti svoj identitet i slijedom toga doživjeti ispunjenje i osjećaj pripadnosti ostatku svijeta.

Umjesto da je učila iz prirodnog okruženja i uz pomoć vjere u Boga, Celie je, za razliku od Janie, učila iz mudrosti njezine prijateljice Shug. Pri rekonfiguraciji Hurston i njezina romana, Walker je stvorila istančani odnos komunikacije između pripovjedača i čitatelja bez kojega bi razvoj tematske strukture bio nemoguć i nepotpun. Osim toga, Shug smatra da Celieini problemi s Bogom nisu nastali zbog odsutnosti Boga već zbog Celieina prihvatanja bjelačke kršćanske konceptualizacije koja je sputava da potraži Boga u samoj sebi i ljudima oko nje. Shug i Celie odbacuju ono što Gerald Graff naziva *normalizacijom otuđenja* pri čemu smatra da je *suvremena tendencija alijenacije normalno stanje za sva ljudska bića*.<sup>300</sup> Graff navodi:

---

<sup>299</sup> Ibid. str. 196.

<sup>300</sup> Graff, Gerald, 1979, *Literature Against Itself*, University of Chicago Press, Chicago, str. 60.

*Ako povijest nema vrijednost, model i neko racionalno inteligentno značenje, tada naponi za ostvarenjem određenih oblika i imaginacije nisu ništa drugo do bijega od istine. Alijenacija od vanjskog realiteta, iz realiteta uopće, postaje neizbježno stanje.*<sup>301</sup>

U romanu *The Color Purple*, junakinje su prisiljene suočiti se s mračnom poviješću njihovih obitelji, s kaosom kakvoga opisuje Graff. Celie ipak uspijeva učiniti značajan iskorak u odbacivanju takva povijesnog kaosa kada ona i Shug odlaze u obiteljsku kuću svojih roditelja gdje pronalazi grobnice svoje majke i oca. Nakon što je od očuha dobila informaciju o mjestu na kojem su pokopani njezini roditelji, Celie i Shug odlaze u potragu. Walker tom scenom implicira situaciju u kojoj je ona sama krenula u potragu za mjestom na kojem je pokopana Zora Neale Hurston.<sup>302</sup>

---

<sup>301</sup> Ibid. str. 60.

<sup>302</sup> U kratkome uvodu autobiografskog djela Zore Neale Hurston, *Dust Tracks on a Road*, crnački pisac Larry Neal dao je kratak prikaz života ove istaknute spisateljice. Godinu dana kasnije Alice Walker je saznala o sudbini Hurston, čitajući esej istaknutog bjelačkog znanstvenika Roberta Hemenwaya pod naslovom *Zora Neale Hurston and the Eatonville Anthropology* koji je objavljen 1972. godine. U njemu Hemenway govori o životu i spisateljskom radu Hurston. Ovaj esej potaknuo je Walker da krene u potragu za mjestom na kojem je zakopana Hurston. Njezina odlučnost da obnovi sjećanja i uputi javnost na istaknuta djela ove velike spisateljice pokazala se prekretnicom u karijeri Alice Walker. Walker je učila iz djela Neale Hurston i ubrzo je shvatila da će se morati boriti za Hurston i priznanje njezinih književnih postignuća.

Nedaleko od Palm Beacha na Floridi, Walker je pronašla grobnicu Zore Neale Hurston koju je obilježila bijelim kamenjem. Ubrzo je nakon toga dala izgraditi prekrasan nadgrobni spomenik na kojem stoji natpis „A Genius of the South“ iz pjesme Jean Toomera, *Georgia Dusk* koja je dio Toomerovog djela *Cane*. Ispod toga, Walker je zahtijevala da se napiše: „Romanopisac, Folklorist, Antropolog“. O svojoj potrazi za mjestom na kojem je Hurston pokopana, Walker je napisala opsežan esej, *In Search of Zora Neale Hurston*, koji je najprije bio objavljen u časopisu *Ms.*, a ubrzo potom i u njezinoj zbirci *In Search of Our Mothers' Gardens*. Valja naglasiti da će mnogi čitatelji afroameričke književnosti otkriti Hurston u djelima Alice Walker. Kada je 1977. godine Robert Hemenway objavio prvu studiju o Hurston pod naslovom *Zora Neale Hurston: A Literary Biography*, Alice Walker je napisala predgovor u kojem kaže:

*Zora je bila ispred svoga vremena, u intelektualnim krugovima, u životnom stilu kojega je odabrala... Za mene, Zora Neale Hurston, Billie Holiday i Bessie Smith tvore neku vrstu svetog trojstva. Zora pripada tradiciji tradicionalnih crnačkih pjevačica više negoli književnicima. Bilo je velikih uspona i padova u njezinu životu, neprestano je bila u potrazi za pustolovinom, strastvenim emocionalnim i seksualnim iskustvima kao i za ljubavlju i slobodom... Žestoko je odbijala da je se odvaja od "običnih" ljudi... U svakom slučaju, Alice je kasnije rekla da u Hurston vidi sebe – afroameričku ženu koja se pronalazi u svojim korijenima i tradiciji, i koja se ne želi pokoriti društvenim normama. Obje smatraju da je crnačka kultura vrijedna i da je crnački narod duhovit i zanimljiv. Alice Walker je ovjekovječila uspomenu na ovu istaknutu i veličanstvenu afroameričku spisateljicu.*

*Tražimo Mamu i Tatu. Nadamo se naći barem nekakav komadić drva koji će nam nešto reći. Ali nismo našle ništa osim korova i kukolja i izbljedjelog cvijeća od papira na nekim grobovima. Shug pokupi jednu staru potkovu koju je izgubio nečiji konj. Uzele smo tu staru potkovu i vrtile se i vrtile zajedno, sve dok nam se nije toliko zavrtilo da smo pale i tu gdje smo pale, zaboje smo potkovu u zemlju.*

*Shug mi onda kaže, Sad smo mi jedna drugoj familja, i poljubi me.*<sup>303</sup>

Boreći se da postigne osjećaj obiteljskog kontinuiteta i tradicije, Celie se počinje suočavati s prošlošću. Njezin psihološki napredak razvidan je u situaciji u kojoj ona govori o svojoj prošlosti što što joj je omogućilo da pobijedi osjećaj kaosa. Na kraju sog psihološkog i iskustvenog putovanja Celie je, uz pomoć Shug i Nettie, postigla jedinstven osjećaj pripadnosti crnačkoj zajednici i ekspresivnu moć. Celie je također uspjela odbaciti prijašnju koncepciju o Bogu kao o odsutnome bjelačkom muškarcu i zamijeniti je poimanjem Boga kao prirodnog, uvijek prisutnog božanstva koje nije određeno rodom. Nadalje, zahvaljujući Nettienim pismima iz Afrike u kojima je Nettie pisala o povijesti i tradiciji njihove obitelji, Celie se uspjela osloboditi pritiska bračne zajednice u kojoj nije doživjela ljubav već potlačenost i zlostavljanje.

U prizoru koji podsjeća na Janieino oslobođenje kroz snagu riječi, Celie je uspješno osujetila plan svoga muža koji joj je zabranjivao vlastiti izričaj i slobodu. Kada je on ispituje što se s njome događa i jasno joj daje do znanja da ga može napustiti i otići *jedino preko njega mrtvog*, Celie mu odgovara:

---

<sup>303</sup> Walker, Alice, 2003., *The Color Purple*, A Harvest Book Harcourt, Inc., New York, London, str. 182.

*Ti si podlo pseto, kažem ja. Vrijeme je da te ostavim i krenem u Božji svijet. Tvoja lešina će mi baš dobro doći ko' otirač, da otarem noge pred put.*<sup>304</sup>

Uspjevši prebroditi strah od alijenacije i postignuvši osjećaj zajedništva i pripadnosti, Celie je spremna, baš kao i Janie, upustiti se u život prepun raznolikih i sretnih iskustava. Posve je razvidno da su Nettiena pisma poslužila kao poriv za Celiein trijumf nad otuđenjem koje je nastalo kao posljedica njezine osobne i obiteljske prošlosti.

Konačno, valja zaključiti da su se Celie i Nettie, dva narativna izričaja u romanu *The Color Purple*, stopile i ujedinile poput komadića lijepo istkanog platna spojenog u prekrasan tekstilni kolaž tvoreći na taj način afroameričku umjetničku tradiciju žena. Stapanjem njihovih izričaja nastaje osebujan afroamerički diskurz koji implicira na esencijalnu potrebu afroameričkog naroda na jedinstvo i zajedništvo.

---

<sup>304</sup> Ibid. str 199.

## ZAKLJUČAK

Rasizam, kao fenomen koji je stvorio čovjek, može se definirati kao naučeno ponašanje i naučene emocije određene društvene skupine prema drugoj društvenoj skupini čije se fizičke karakteristike razlikuju od drugih. Drugim riječima, osnovni mit o rasnim različitostima zasniva se na činjenici da su ljudi bijele boje kože s kulturološkog aspekta superironiji, inteligentniji i kreposniji nego ljudi „obojeni ljudi“ zbog same i jedine činjenice da su bijeli. Na psihološkoj razini, bijela boja kože izravno se povezuje s ljepotom i kulturom, a crna s ružnoćom i ropstvom.

Rasizam je započeo u Americi kada su bjelački gospodari i veleposjednici dopremili afrički narod okovan u lancima brodovima u Ameriku s ciljem iskorištavanja afričkog naroda kao radne snage. Ubrzo je afrički narod u bjelačkom svijetu prestao imati obilježja ljudskoga bića. Bjelački gospodari prvo su afričkom čovjeku oduzeli njegov crnački i afrički identitet pretvorivši ga u tijelo, a potom u stvar. Pri tome su ga dehumanizirali, eksploatirali i zlostavljali. Jedino što je ostalo afričkom čovjeku bila je njegova duša koje je isto tako bio lišen budući da su bijelci nametali svoje vrijednosti u kojima nije bilo mjesta za afričku kuturnu tradiciju i nasljeđe. Odvojen i otuđen od tradicije i nasljeđa, afrički je narod izgubio svoja identifikacijska obilježja što je rezultiralo osjećajima inferiornosti i bezvrijednosti. Bijelci su utemeljili institucijska pravila prema kojima je crnački narod bio prisiljen živjeti. To je bio prvi korak prema utemeljenju rasizma kao nerazdvojnog dijela američke bjelačke civilizacije.

Rasizam i klasizam, spolna i rodna diskriminacija obilježili su traumatske uvjete u kojima je živio afroamerički narod kroz povijest.

Na isti način kao što je crnački narod, zbog rasnog obilježja, klasificiran kao niža vrsta i klasa ljudi, tako su i afroameričke žene odbačene kao niža kasta zbog rodnog obilježja. Patrijarhalni imperijalistički sustav je stvorio stereotipske vizure o crnačkim ženama kao nemoralnim, razvratnim i promiskuitetnim bićima što je rezultiralo njihovom ne samo fizičkom potlačenosti već i mentalnom i psihološkom devijacijom. Spolna diskriminacija i seksizam, uzrokovali su, uz rasizam, još veću potlačenost afroameričkih žena koje su eksploatirali i zlostavljali i bijelci i crnci.

Izložene pritisku sa svih strana, bez pomoći i potpore, crnačke su žene shvatile da će se same morati izboriti za svoja prava i bolji položaj u američkome društvu. Odgovorne za vlastitu sudbinu i budućnost svoje djece, morale su se suočiti sa svakodnevnim realitetom u odnosima s bijelcima i, iznad svega, njihovim partnerima crnačkim muškarcima. Umjesto potpore koju su očekivale od svojih „rasnih kolega“, bile su podvrgnute rodnoj diskriminiranosti i patrijarhalnoj stezi.

Prema tome, biti crnkinja i biti žena značilo je suočavati se s dvostrukim neprilikama i teškoćama rasne diskriminacije i rodni predrasuda. Kao izvori potlačenosti afroameričkih ljudi, rasizam i seksizam su međusobno povezani konstrukti i proistječu iz istog spleta okolnosti. Taj zanimljiv, ali zastrašujući fenomen provlači se kroz tri realiteta američkoga društva. Prvi i najveći realitet su bijelci, uglavnom muškarci, koji u američkome društvu imaju veliki utjecaj i moć. Drugi realitet je puno manji i slabiji te ima maleni doseg djelovanja, a odnosi se na crnački narod koji se bez obzira na rodni aspekt suočava s eksploatacijom i kompleksom manje vrijednosti u odnosu na druge društvene skupine u Americi. Unutar toga drugog realiteta postoji treći skriveni realitet koji se odnosi na crnačke žene, a u kojem su one suočene s izolacijom, potlačenošću i patnjom. Ti realiteti

predstavljaju distinktivna obilježja na temelju kojih se zasniva američki društveni sustav. Crnački je čovjek suočen s okrutnom stvarnošću rasne diskriminacije koja je još od razdoblja ropstva obilježila crnačkog čovjeka prema njegovoj boji kože i fizionomiji namećući mu ta obilježja kao velik i nepremostiv nedostatak. Univerzalni društveni kodovi koje je ustoličila bjelačka kultura i tradicija isključili su crnačkog čovjeka iz suvremenih društvenih tijekova.

Spolna diskriminacija i seksizam osakatili su um afroameričkih žena stigmatizirajući ih kao nemoralna seksualna bića. Zlostavljane istodobno i od strane crnačkih i od strane bjelačkih muškaraca, afroameričke su se žene morale boriti protiv seksualne eksploatacije unutar i izvan vlastitih domova. Budući da im je bila uskraćena društvena, politička i ekonomska neovisnost i prosperitet, morale su se boriti za ostvarenje elementarnih prava. Prvi koraci ka emancipaciji i dobivanje prilike da se uključe u radne procese unutar američkog društva, omogućilo im je da se obrazuju i postanu intelektualna snaga kojem će izboriti put ka slobodi i integritetu. Iako je proces intelektualnog osnaženja bio veoma dugačak i spor, one su danas dosegle visoku razinu svijesti unutar kritičke i književne misli, no još uvijek zaostaju u usporedbi s crnačkim muškarcima i bjelkinjama.

Prije nešto više od dva desetljeća, tri afroameričke kritičarke i znanstvenice objavile su antologiju pod naslovom *All the Women Are White, All the Blacks Are Men, But Some of Us Are Brave*,<sup>305</sup> sugerirajući u naslovu jedinstvenu i neobičnu dilemu afroameričkih žena. Nakon publikacije te antologije postalo je uobičajeno da književni kritičari, muškarci i žene,

---

<sup>305</sup> Hull, Gloria, - Bell, Scott Patricia, - Smith, Barbara, (ur), 1982, *All the Women Are White, All the Blacks Are Men, But Some of Us Are Brave*, Feminist Press, Old Westbury, New York.

crnci i bijelci, prihvaćaju činjenicu da su afroameričke žene podcijenjene i marginalizirane u kontekstu afroameričke kulturne i književne tradicije, u feminističkim pokretima i pokretima za prava žena, a osobito u američkoj književnosti i suvremenim književnokritičkim raspravama i diskurzima. Tek odnedavno afroameričke su žene počele privlačiti pozornost javnosti i književnokritičkih krugova za svoje uspjehe i dostignuća. Evolucijski proces tijekom kojega su od ropkinja postale slobodne i emancipirane žene unutar američkog društva i *mainstreama* trajao je gotovo tri stoljeća. Taj je proces i danas još u tijeku.

Budući da su stekle pravo da ih se unutar feminističkog diskurza uključi u kategoriju žene, a unutar rasnog diskurza u kategoriju crnačkih žena, valja istaći da rodno i rasno dekodiranje crnačkih žena predstavlja snažan i dugotrajan proces tijekom kojega s marginalnih životnih i stvaralačkih pozicija zauzimaju važnije i dominantnije prostore.

Književnu tradiciju afroameričkih žena valja sagledati u cjelokupnoj povijesnoj perspektivi. Kada su u osamnaestom i početkom devetnaestoga stoljeća, Maria W. Stewart, Sojourner Truth, Frances Ellen Watkins Harper, Harriet E. Wilson i Philis Wheatley započele stvarati književnu tradiciju afroameričkih žena, postavile su temelje novom snažnom diskurzu koji je u posljednjim desetljećima dvadesetoga stoljeća doživio velik procvat. Istaknute i sofisticirane spisateljice toga razdoblja, Paule Marshall, Alice Walker, Toni Morrison, Gloria Naylor, Toni Cade Bambara, Marita Golden, Maya Angelou te mnoge druge, nastavile su gdje su njihove prethodnice stale zaokružujući pritom i rad briljantne afroameričke spisateljice i „učiteljice“ Zore Neale Hurston. Istraživanje književne tradicije afroameričkih žena pokazuje da su afroameričke spisateljice znale otkriti

pozitivne aspekte u identitetu žene i prikazati aspekt ženstva kao kompleksan fenomen.

Pisanjem u ime svih afroameričkih žena i o problemima njihove potlačenosti, diskriminacije i zlostavljanja, ove afroameričke spisateljice stekle su legitimno pravo i odgovornost da preuzmu na sebe tako važan zadatak.

Budući da su rasna, rodna i spolna diskriminacija međusobno povezani konstrukti koji su obilježili američku povijest, kulturnu i književnu tradiciju i svakodnevni život američkog naroda, nije iznenađujuće da su se afroameričke žene odlučile na izražavanje njihova izričaja i formiranje identiteta kroz pisanu riječ.

Od 1832. godine afroamerički književni opus bio je sve veći, snažniji i sofisticiraniji. Do 1860. godine bilo je najmanje dvadesetak časopisa kroz koje su afroamerički pisci iznosili svoje stavove. William Lloyd Garrison, Frederick Douglass, Sojourner Truth, Maria W. Stewart, Jarena Lee samo su neka imena afroameričke književne tradicije toga razdoblja u kojem su već postavljeni književni temelji i zasade suvremene književne misli.

Razdoblje poznato pod nazivom *Reconstruction* (1866-1899) obilježeno je važnom tranzicijom unutar afroameričke književnosti. Neki pisci koji su poput Harper ranije započeli svoj stvaralački i revolucionarni rad i dalje su bili aktivni. U tom je razdoblju objavljen i prvi roman afroameričke spisateljice *Iola Leroy*. Pisci i pjesnici toga razdoblja usmjerili su tijekom daljnjeg razvoja afroameričke književne misli pokazujući interes za nasljeđe, tradiciju, folklorističke i duhovne elemente. Booker T. Washington, Charles Wadell Chestnutt, Paul Lawrence Dunbar i W. E. B. Du Bois započeli su stvarati književnokritičku misao koja se u velikoj mjeri razvila i ojačala tijekom dvadesetog stoljeća.

Početkom dvadesetog stoljeća afroamerička književnost doživjela je korjenite promjene i napredak. Radikalne transformacije potakle su mnoge intelektualce i akademski obrazovane znanstvenike da otvorenije i eksplicitnije pristupe osnaženju književno kritičke misli. Sve jači feministički diskurz omogućio je ženama da glasnije progovore o svojim teškoćama tražeći, što je iznimno važno naglasiti, ne veća, već ista prava kao i muškarcima. U tom su pogledu afroameričke žene bile prisiljene stvarati vlastiti crnački feministički diskurz budući da se nisu uklapale u feminističke smjernice pokreta u kojem su bjelkinje imale dominantniji položaj. Najvažniji i najbriljantiji tekstovi toga razdoblja nastali su pod utjecajem ideoloških kretanja koja su oformili crnački intelektualci kulturološkog pokreta pod nazivom Harlemska renesansa. Harlemska renesansa bio je kulturološki pokret od sredine 1910-ih do sredine 1940-ih godina i iznjedrio je najveća imena afroameričke tradicionalne književnosti. Langhston Hughes, W. E.B. Du Bois, Ralph Ellison, Jean Toomer, Richard Wright, James Weldon Johnson, Ann Petry, Shirley Graham (kasnije udana Du Bois), Zora Neale Hurston i mnogi drugi postavili su temeljne koncepte za proliferaciju afroameričkih tekstova koji su nastali u drugoj polovici dvadesetog stoljeća. Više nego ikada, u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća afroamerički pisci, osobito žene, u središte pozornosti stavljaju afroameričku ženu prikazujući je javnosti onakvom kakva ona zapravo jest.

Književna tradicija iznimno je važan aspekt afroameričke književnosti. Spisateljskim radom i ulaganjem napora u objavljivanje romana, pripovijedaka, eseja, članaka i drugih književnih oblika, afroameričke žene progovaraju o problemskim odnosima uzrokovanim navedenim diskriminacijskim konstruktima. Od prvog romana koji je napisala i objavila afroamerička žena Frances E. W. Harper, *Iola Leroy*

1892. godine, pa sve do suvremenih spisateljica dvadestog stoljeća, Toni Morrison i Alice Walker, afroameričke spisateljice oblikuju svoj izričaj temeljeći spisateljski rad na radovima njihovih prethodnica. Otvoreno i jasno govore o svojim iskustvima eksploatacije, rasnom, rodnom i seksualnom zlostavljanju. Njihova fikcija koja je doživjela izdavački procvat u posljednjim desetljećima dvadestog stoljeća zrcali njihovu vizuru američke kulturološke tradicije i *mainstreama* iz kojega su izuzete.

Književna ostvarenja u kolonijalnom razdoblju usko su povezana s središnjim tematskim strukturama kasnijih razdoblja. Afroamerički pisci toga razdoblja, Philis Wheatley, Jupiter Hammon, Olaudah Equiano, Venture Smith i mnogi drugi, bili su snažno motivirani da u svojim djelima progovore, u ime svoje braće i sestara, o problemima afroameričkog naroda. To je bilo razdoblje u kojem su uglavnom nastajale himne, ode, poezija, pastoralna djela i elegije.

Spisateljice sedamdesetih i osamdesetih godina dvadesetog stoljeća, uspjele su demarginalizirati svoj izričaj i usmjeriti ga prema glavnim sferama američke književne tradicije. Za razliku od njih, njihovim prethodnicama nije bilo dozvoljeno promišljati i artikulirati vlastite stavove. One nisu imale svoj identitet već su bile pod velikim pritiskom kompleksnih problema koji su ih okruživali. Kako bi ostvarile stoljećima zatomljeni identitet i stvorile prostor za vlastiti izričaj, morale su se boriti protiv duboko ukorijenjenog rasizma, seksualne, rodne i klasne diskriminacije.

Navedene zasade ovoga rada obrađuju se na proznim strukturama triju najistaknutijih suvremenih afroameričkih spisateljica: Zore Neale Hurston, Toni Morrison i Alice Walker. Iako se Hurston može smatrati prethodnicom i učiteljicom Morrison i Walker, po sadržaju i postulatima koje je dala ta plodna autorica možemo je smatrati pretečom suvremene afroameričke književnosti žena.

„Genius of the South“, kako ju je nazvala Alice Walker, Zora Neale Hurston obilježila je i zadužila afroameričku književnost kao spisateljica koja je na briljantan i osebujuć način iznosila tradicijska, povijesna, ropska i životna iskustva crnačkih žena. Kritički osvrti Hurston na rasnu diskriminaciju, seksizam i rodnu potlačenost u romanu *Their Eyes Were Watching God*, utjecali su na stvaranje kritičke misli u daljnjem razvoju afroameričke književnosti. Bogata narativna struktura toga romana govori o potrazi glavne junakinje Janie za identitetom i samoosnaženjem simbolizirajući povijesnu tradiciju i nasljeđe svih afroameričkih žena.

Mnogobrojna književna ostvarenja Toni Morrison i donose toj plodnoj spisateljici atribut velikog znalca koji je uspio povezati umjetnost prepričavanja priče s pitanjima rasne i rodne problematike u razdoblju napetih političkih i etničkih odnosa. Poput drugih suvremenih afroameričkih spisateljica, Toni Morrison analizira odnos između rasnih, rodničkih i klasničkih pretpostavki. U svakom od svojih romana, Morrison propituje jednu od navedenih pretpostavki. Poznata kao „spisateljica crnačkog naroda“, Morrison se kroz svoj spisateljski rad bavi ne samo problematikom žena već i onim problemima koji zaokupljaju afroamerički narod u cjelini. Poput Hurston i Paule Marshall, Morrison se također smatra suvremenom kulturnom feministkinjom koja je u središte pozornosti stavila crnačku ženu i njezina sremljenja ka boljoj budućnosti.

Revolucionarna literatura i naracija usmjerena je prema edukaciji kritičke svijesti stvarajući takvu svijest koja prepoznaje aspekte potlačenosti i pronalazi način za njihovu transformaciju. Važan aspekt takva revolucionarnog teksta razvidan je u nastojanju individualnog pripovjedača da stvori poveznice s čitateljima koji će u tekstu iznaći elemente za njihovo osnaženje. Takav legitimni oblik naracije ostvarila je Alice Walker. Epistolarna struktura njezina romana *The Color Purple* predstavlja zadivljujući primjer revizije afroameričke tradicije i afroameričkoga tradicionalnog romana pa stoga valja naglasiti da je taj roman briljantan primjer spoja povijesnog i tradicionalnog u diskurzu suvremenosti. Raspravljajući o „zabranjenim temama“, Walker je u tome romanu omogućila čitatelju da čuje i vizualizira spajanje u međusobno jedinstvenu cjelinu odvojene tekstove i odvojene izričaje dviju sestara te narativni i autorski izričaj. *The Color Purple* vrlo je usko povezan s romanom *Their Eyes Were Watching God* budući da se u oba romana oslikavaju junakinje koje su proživjele više revizionističkih trenutaka u životu kako bi se odužile vlastitom kulturnom nasljeđu i tradiciji. Walker je, poput Hurston, pomakla granice originalnosti i slobode pisanja i utrla je put novim naraštajima afroameričkih žena koje će, poput Hurston, Morrison, Walker i mnogih drugih, nastaviti razvijati tradicijske projekcije afroameričke književnosti.

## LITERATURA

### a) Primarni izvori:

Hurston, Zora Neale, 1999, *Their Eyes Were Watching God*, Perennial Classics, New York.

Hurston, Zora Neale, 1984, *Dust Tracks on a Road*, (ur.) Robert Hemenway, University of Illinois Press, Urbana.

Hurston, Zora Neale, 1991, *Seraph on the Suwanee*, HarperPerennial, New York.

Hurston, Zora Neale, 1990, *Mules and Men*, Harper and Row, New York.

Hurston, Zora Neale, 1991, *Moses, Man of the Mountain*, HarperPerennial, New York.

Hurston, Zora Neale, 1990, *Jonah's Gourd Vine*, Harper and Row, New York.

Hurston, Zora Neale, 1995, *The Complete Stories*, HarperPerennial, New York.

Hurston, Zora Neale, 1981, *The Sanctified Church: The Folklore Writing of Zora Neale Hurston*, Turtle Island, Berkley, CA.

Hurston, Zora Neale, 1928, *How It Feels to be Colored Me*, HarperPerennial, New York.

Hurston, Zora Neale, 1985, *Spunk*, Harper and Row, New York.

Hurston, Zora Neale, 1999, *Barracoon*, HarperPerennial, New York.

Morrison, Toni, 1996, *Solomonova pjesma*, Školska knjiga, Zagreb.

Morrison, Toni, 2003, *Ljubav*, Profil International, Zagreb.

Morrison, Toni, 1978, *Song of Solomon*, Pan, London.

Morrison, Toni, 2003, *Love*, Pan, London.

- Morrison, Toni, 2003, *The Bluest Eye*, Alfred A. Knopf, New York.
- Morrison, Toni, 1973, *Sula*, Pan, London.
- Morrison, Toni, 1987, *Beloved*, Pan, London.
- Morrison, Toni, 1992, *Jazz*, Pan, London.
- Morrison, Toni, 1997, *Paradise*, A Plume Book, New York.
- Morrison, Toni, 1981, *Tar Baby*, Pan, London.
- Morrison, Toni, *Recitatif*, u: *Confirmation: An Anthology of African American Women*, 1983, Baraka, Amiri, (ur.), Quill. New York.
- Morrison, Toni, 1993, *Playing in the Dark: Whiteness and the Literary Imagination*, Vintage Books, Random House, Inc, New York.
- Morrison, Toni, *Rootedness: The Ancestor as Foundation*, u: Evans, Mari, (ur.) *Black Women Writers (1950-1980)*, 1984, Doubleday, New York.
- Morrison, Toni, 1974, *Behind the Making of The Black Book*, Black World, 23.
- Morrison, Toni, 1976, *I Will Always Be a Writer*, Essence, 11/1976.
- Toomer, Jean, 1923, *Cane*, u: *The New Georgia Guide*, 1996, University of Georgia Press, New York.
- Walker, Alice, 1983, *In Search of Our Mother's Gardens*, Harcourt Brace Jovanovich, San Diego.
- Walker, Alice, 1994, *Everyday Use*, Christian, Barbara, (ur.) Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey.
- Walker, Alice, 1976, *Meridian*, Harcourt Brace Jovanovich, New York.
- Walker, Alice, 2003, *The Color Purple*, A Harvest Book Harcourt, Inc., New York, London.
- Walker, Alice, 1973, *In Love and Trouble: Stories of Black Women*, Harcourt, New York.

Walker, Alice, 1970, *The Third Life of Grange Copeland*, Harcourt, New York.

Walker, Alice, 1981, *You Can't Keep A Good Woman Down: Stories*, Harcourt, New York.

Walker, Alice, 1999, *By the Light of My Father's Smile*, Random House, New York.

Walker, Alice, 2000, *The Way Forward is with a Broken Heart*, Ballantine, New York.

Walker, Alice, 1988, *Living by the Word: Selected Writings, 1973-1987*, Harcourt, New York.

Walker, Alice, *I Love Myself When I Am Laughing... and Then Again When u Am Looking Mean and Impressive: A Zora Neale Hurston Reader*, u:

Walker, Margaret, - Wright, Richard, 1988, *Daemonic Genius*, Amistad Press, New York.

Walker, Alice, 1997, *Anything We Love Can Be Saved: A Writer's Activism*, Random House, New York.

Walker, Alice, 1996, *The Same River Twice: Honoring the Difficult*, Random House, New York.

Walker, Alice, 1989, *The Temple of My Familiar*, Harcourt, New York.

Walker, Alice, 1968, *Once: Poems*, Harcourt, New York.

Walker, Alice, 1992, *Possessing the Secrets of Joy*, Harcourt, New York.

Walker, Alice, 1991, *Finding the Green Stone*, Harcourt, New York.

Walker, Alice, 2004, *Now is the Time to Open Your Heart*, Harcourt, New York.

**b) Sekundarni izvori:**

- Abel, E. – Christian, B. – Moglen, H., 1997, *Female Subjects in Black and White*, University of California Press, L.A., London.
- Altman, Janet Gurkin, 1982, *Epistolarity*, Ohio State University Press, Columbus.
- Angelou, Maya, 1984, *I Know Why the Caged Bird Sings*, Virago Press, London.
- Andrews, W. L.- Foster. F. S.- Harris, T., 1997, *The Oxford Companion to African American Literature*. Oxford University Press, New York.
- Andrews, William L., 2003, *Classic African American Women's Narratives*, Oxford University Press, New York.
- Awkward, Michael, 1989, *Inspiriting Influences: Tradition, Revision, and Afro- American Women's Novels*, Columbia University Press. New York.
- Awkward, Michael, 1990, *New Essays on Their Eyes Were Watching God*, Cambridge University Press, New York.
- Baker, Houston A., Jr., 1987, *Blues, Ideology, and Afro-American Literature: A Vernacular Theory*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Baker, Houston A., Jr., *Belief, Theory and Blues: Notes for a Post-Structuralist Criticism of Afro-American Literature*, u: *Belief vs. Theory in Black American Literary Criticism*, 1986, Greenwood, Fla.: Penkeville.
- Bakhtin, Mikhail, *Discourse in the Novel*. u: Holquist, Michael, (ur.) 1981, *The Dialogic Imagination*, University of Texas Press. Austin.

- Balibar, E. – Wallserstein, I., 1991, *Race, Nation, Class: Ambiguous Identities*, Verso, London, New York.
- Bambara, Cade Toni, 1970, *The Black Woman*, Signet, New York.
- Banyiwa-Horne, Naana, 1985, *The Scary Face of the Self: An Analysis of the Character of Sula in Toni Morrison's Sula*. SAGE, 2,1.
- Barber, Benjamin, 1976, *Liberating Feminism*. Delta. New York.
- Bently, Eric, *The Life of Drama*, u: Sumana, K., 1998, *The Novels of Toni Morrison: A Study in Race, Gender and Class*, Sangam Books, London.
- Bhabha, Homi, 1985, *Signs Taken for Words*, Critical Inquiry 12/I.
- Blassingame, John, 1972, *The Slave Community*, Oxford University Press, New York.
- Bloom, Harold, 1976, *Poetry and Repression*, Yale University Press. New Haven.
- Bloom, Harold, 2000, *Modern Critical Interpretations: Alice Walker's The Color Purple*, Chelsea House Publishers, New York.
- Bloom, Harold, *Toni Morrison*, Chelsea House, New York.
- Bone, Robert, 1995, *The Negro Novel in America*, Yale University Press, New Haven.
- Butler, Judith, 2000, *Nevolje s rodnom: Feminizam i subverzija identiteta*, (prevela: Mirjana Paić-Jurinić), Ženska infoteka, Zagreb.
- Callahan, John, 1988, *In the African-American Grain: The Pursuit of Voice in Twentieth-Century Black Fiction*, University of Illinois Press, Urbana.
- Carby, Hazel V., 1998, *Race Men*, Harvard University Press, Cambridge Massachusetts, London.
- Christian, Barbara, 1980, *Black Women Novelists: The Development of a Tradition, 1892-1976.*, Greenwood Press, Westport.

- Christian, Barbara, *The Race for Theory*. u: Kaufman, Linda, (ur.) 1989, *Gender and Theory*, Blackwell, Oxford.
- Christian, Barbara, 1985, *Black Feminist Criticism: Perspectives on Black Women Writers*, Pergamon Press, New York.
- Christian, Barbara, 1980, *Community and Nature: The Novels of Toni Morrison*, *The Journal of Ethnic Studies*, 7.
- Christian, Barbara, *Alice Walker: A Literary Bibliography*, u: Davis, Th. – Harris, T., (ur.) 1984, *Afro-American Fiction Writers After 1955*, Gale Research Company, Detroit.
- Collins, Patricia Hill, 2000, *Black Feminist Thought*, Routledge, New York, London.
- Collins, Patricia Hill, 2004, *Black Sexual Politics*, Routledge, New York, London.
- Conversations with Toni Morrison*, 1994, u: Taylor-Guthrie, Danille, (ur.) University Press of Mississippi, Jackson.
- Cott, Nancy, 1977, *Bonds of Womanhood*, Yale University Press, New Haven.
- Craig, Werner, 1989, *Black American Women Novelist*, Salem Press, New York.
- Danquah, Meri Nana-Ama, (ur.), 2003, *Shaking the Tree: A Collection of New Fiction and Memoir by Black Women*, W. W. Norton & Company, New York, London.
- Davis, Cynthia, 1982, *Self, Society and Myth in Toni Morrison's Fiction*, *Contemporary Literature*, 23.
- Davis, A., 1974, *An Autobiography*, Random House, New York.
- De Beauvoir, Simone, 1952, *The Second Sex*, Bantam, New York.

- Douglass, Fredrick, 1969, *Narrative of the Life of Frederick Douglass*, Quarles, Benjamin, (ur.) Belknap Press, Cambridge Mass.
- Dowling, Colette, *The Song of Toni Morrison*. 1979, u: Taylor-Guthrie, Danille, (ur.) 1994, *Conversations with Toni Morrison*, University Press of Mississippi, Jackson.
- Du Bois, W. E. B., *The Souls of Black Folks*, 1903., Signet. New York. 1969.
- Foucault, Michel, *What Is an Author?.* u: Bouchard, Donald. (ur.) 1977, *Language, Counter-Memory ,Practice*, Cornell Unversity Press. Ithaca.
- Gates, David, 1992, *Review of Jazz, by Toni Morrison*, Newsweek, April, 27.
- Gates, Henry Louis, Jr., 1988, *The Signifying Monkey*, Oxford University Press, New York.
- Gates, Henry Louis, Jr. – K. A. Appiah, 1993, *Toni Morrison: Critical Perspectives Past and Present*, Amistad Literary Series, New York, Amistad.
- Gates, Henry Louis, Jr., *The Blackness of Blackness: A Critique of the Sign and the Signifying Monkey*, u: *Black Literature and Literary Theory*, 1984, Methuen, New York.
- Gates, Henry Louis, Jr., - McKay, Nellie, 2004, *The Norton Anthology of African American Literature*, W.W. Norton & Company, New York, London.
- Gates, Henry Louis, Jr., 1985, *Race, Writing and Difference*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Gayle, Addison, 1975, *The Way of the New Worl: The Black Novel in America*, Anchor Press, New York.
- Gayle, Addison, 1977, *Blueprint for Black Criticism*, First World, 1.

- Genovese, Eugene, 1976, *Roll, Jordan, Roll*, Vintage Press, New York.
- Geyh, P. – Leebron, F. G. – Levy, A., 1979, *Postmodern American Fiction*, W. W. Norton & Company, New York, London.
- Gilbert, Sandra, - Gubar, Susan, 1979, *The Madwoman in the Attic*, Yale University Press, New Haven.
- Gilroy, Paul, 2001, *Against Race*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
- Golden, Marita, 1993, *Wild Women Don't Wear No Blues: Black Women Writers on Love, Men and Sex*, Anchor Books, Doubleday, New York.
- Golden, Marita, 1999, *The Edge of Heaven*, Random House, New York.
- Golden, Marita, 2004, *Don't Play in the Sun*, Doubleday, New York.
- Golden, M. – Shreve, S. R., 1996, *Skin Deep: Black Women & White Women Write About Race*, Anchor Books, Doubleday, New York.
- Golden, M. - Harris, Lynn E. (ur.), 2002, *Gumbo: An Anthology of African American Literature*, Random House, New York.
- Graff, Gerald, 1979, *Literature Against Itself*, University of Chicago Press, Chicago.
- Harris, Jessica, 1976, *Interview with Toni Morrison*, Essence, 7,8.
- Harris, Trudier, 1984, *On The Color Purple, Stereotypes and Silence*, Black American Literature Forum, 18.
- Harris, Trudier, 1991, *Fiction and Folklore: The Novels of Toni Morrison*, University of Tennessee Press, Knoxville.
- Harper, Michael, *Gayl Jones: An Interview*, u: Harper, Michael, - Stepto, Robert, (ur.) 1979, *Chants of Saints*, University of Illinois Press, Urbana.

- Hartsock, Nancy, *The Feminist Standpoint: Developing the Ground for a Specifically Feminist Historical Materialism*, u: Harding, Sandra, - Hintikka, Merrell, (ur.) 1983, *Discovering Reality*, Reidel Publishing Company, Dordrecht, Holland.
- Hedin, Raymond, 1982, *The Structuring of Emotion in Black American Fiction*, *Novel: A Forum of Fiction*, 16.
- Hedin, Raymond, 1982, *The Structuring of Emotion in Black American Fiction*, *Novel*.
- Heinze, Denise, 1993, *The Dilemma of „Double-Consciousness“: Toni Morrison's Novels*, The University of Georgia Press, Athens and London.
- Hemenway, Robert, 1977, *Zora Neale Hurston: A Literary Biography*, University of Illinois Press, Urbana.
- Hernton, Calvin, 1965, *Sexism and Racism in America*, Grove Press, New York.
- Hurston, Zora Neale, 1969, *Characteristic of Negro Expression. Negro: An Anthology*, Cunard, Nancy, (ur.) Negro University Press, London.
- hooks, bell, *Writing the Subject: Reading The Color Purple*, u: Bloom, Harlod, 1989, *Alice Walker*, Chelsea House, New York.
- hooks, bell, 1982, *Ain't I a Woman*, Pluto Press, London.
- hooks, bell, 1984, *Feminism: A Movement to End Sexist Oppression*. u: *Feminist Theory: From Margin to Center*, South End Press, Boston.
- Hopkins, Paula, 1969, *Contending Forces: A Romance Illustrative of Negro Life North and South. 1900.*, Mnemosyne, Miami.
- Hubbard, Dolan, 1985, *An Interview with Richard Barksdale*, *Black American Literature Forum*, 19.

- Hull, Gloria, - Bell, Scott Patricia, - Smith, Barbara, (ur), 1982, *All the Women Are White, All the Blacks Are Men, But Some of Us Are Brave*, Feminist Press, Old Westbury, New York.
- Interview with Mary Helen Washington*, Mississippi, Jackson, June 17, 1973., u: Walker, Alice, 1994, *Everyday Use*, (ur.) Barbara T. Christian, Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey.
- Ivanišević, Katica, 1986, *Suvremena američka književnost*, Istarska naklada, Pula.
- Janeway, Elizabeth, 1979, *Women's Literature*, Hoffman, New York.
- Johnson, Barbara, *Metaphor, Metonymy and Voice in Their Eyes Were Watching God*, u: *Black Literature and Literary Theory*, 1984, Gates, Henry Louis, Jr., (ur.) Methuen, New York.
- Johnson, Barbara, 1998, *The Feminist Difference: Literature, Psychoanalysis, Race and Gender*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London.
- Johnson, James Weldon, 1960, *The Autobiography of an Ex-Coloured Man*, Hill and Wang, New York.
- Jones, Bessie, 1983, *Psychological Dis-Orientation in Sula: The World of Toni Morrison*, Kendall Press, Iowa.
- Jones, Bessie W., - Vinson, Audrey L., 1985, *The World of Toni Morrison: Explorations in Literary Criticism*, Kendall/Hunt Press, Dubuque.
- Jordan, June, 1974, *On Richard Wright and Zora Neale Hurston: Notes Towards a Balancing of Love and hatred*, Black World.
- Kemble, Francis, 1975, *Journal of a Residence on a Georgian Plantation in 1783-1839*. (ur.) John Scott, Signet Books, New York.
- Kemp, Sandra, - Squires, Judith, 1977, *Feminisms*, Oxford University Press, Oxford, New York.

- Klotman, Phyllis, 1979, *Dick and Jane and Shirley Temple Sensibility in The Bluest Eye*, Black American Literature Forum, 13.
- Kovel, Joel, 1984, *White Racism: A Psychohistory*, Columbia University Press, New York.
- Kubitschek, Missy Dehn, 1991, *Claiming the Heritage. African-American Women Novelists and History*, University Press of Mississippi, Jackson.
- Lawrence, Hogue, 1986, *Discourse and the Other*, Duke University Press, Durham.
- LeClair, Thomas, *The Language Must Not Sweat: A Conversation with Toni Morrison*, u: Taylor-Guthrie, Danille, (ur.) 1994, *Conversations with Toni Morrison*, University Press of Mississippi, Jackson.
- Lerner, Gerda, 1973, *Black Women in White America*, Vintage Press, New York.
- Lester, Neal A., 1999, *Understanding Zora Neale Hurston's Their Eyes Were Watching God*, Greenwood Press, Westport, Connecticut.
- Locke, Alain, (ur.) 1983, *The New Negro*, Atheneum, New York.
- Lott, Eric, 1993, *Love and Theft: Blackface Minstrelsy and the American Working Class*, Oxford University Press, New York, Oxford.
- McKay, Nellie, *Crayon Enlargements of Life: Zora Neale Hurston's Their Eyes Were Watching God as Autobiography*, u: Awkward, Michel, 1999, *New Essays on Their Eyes Were Watching God*, Cambridge University Press, New York.
- McKay, Nellie, 1988, *Critical Essays on Toni Morrison*, Hall, Boston.
- McMillan, Terry, (ur.), 1990, *Breaking Ice: An Anthology of Contemporary African-American Fiction*, Penguin Books, New York.

- Montgomery, Maxine Lavon, 1989, *A Pilgrimage to the Origins: The Apocalypse as Structure and Theme in Toni Morrison's Sula*, Black American Literature Forum, 23.
- Napier, Winston, 2000, *African American Literary Theory*, N.Y. University Press, New York.
- O'Brien, John, 1973, *Interviews with Black Writers*, Liverwright, New York.
- Ray, Arunima, 1993, *The Quest for „Home“ and „Wholeness“ in Sula and Meridian Afro-American identity in Toni Morrison and Alice Walker*, Indian Journal of American Studies, 23.
- Riley, Denise, 1988, *Am I that Name? Feminism and the Category of Woman in History*, Macmillan, New York.
- Russell, K. – Wilson, M. – Hall, R., 1993, *The Color Complex: The Politics of Skin Color Among African-Americans*, Anchor Books, Doubleday, New York.
- Samuels, D. Wilfred, - Hudson-Weems, Clenora, 1990, *Toni Morrison*, Twayne, Boston.
- Schulhofer, Stephen J., 1998, *Unwanted Sex: The Culture of Intimidation and the Failure of Law*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London.
- Scott, Joan W., 1986, *Gender: A Useful Category of Historical Analysis*, American Historical Review, 5.
- Shange, Ntozake, *Interview with Toni Morrison*, u: Taylor-Guthrie, Danille, (ur.) 1994, *Conversations with Toni Morrison*, University Press of Mississippi, Jackson.
- Shapiro, Judith, *Anthropology and the Study of Gender*, u: Langland, E., - Gove, W., (ur.) 1983, *A Feminist Perspective in the Academy*, University of Chicago Press. Chicago.

- Showalter, Elaine, 1989, *A Criticism of Our Own*, u: *The Future of Literary Theory*, Routledge, London.
- Smith, Page. *Daughters of the Promised Land*. Little, Brown and Co. Boston. 1970
- Smith, Barbara, *Towards a Black Feminist Criticism*, u: Showalter, Elaine, (ur.) 1985, *The New Feminist Criticis*, Pantheon, New York.
- Smith, Barbara, 1976, *Doing Research on Black American Women*, Women Studies Newsletter, 4.
- Smith, Barbara, 1982, *Toward a Black Feminist Criticism.*, *All the Women are White, All the Blacks are Men, But Some of us are Brave: Black Women Studies*, Feminist Press, New York.
- Smith, Barbara, 1984, *Sexual Oppression Unmasked*, Callaloo, 7.
- Smitherman, Geneva, 1977, *Talkin and Testifyin*, Houghton Mifflin, Boston.
- Spivak, Gayatry Chakravorty, *French Feminism in an International Frame*. u: Kemp, Sandra, - Squires, Judith, 1977, *Feminisms*, Oxford University Press, Oxford, New York.
- Stepto, Robert, 1979, *From Behind the Veil: A Study of Afro-American Narrative*, University of Illinois Press, Urbana.
- Stepto, Robert, *Intimate Things in Place: A Conversation with Toni Morrison*, u: Taylor-Guthrie, Danille, (ur.) 1994, *Conversations with Toni Morrison*, University Press of Mississippi, Jackson.
- Stepto, Robert, 1979, *Intimate Things in Place: A Conversation with Toni Morrison*, University of Illinois Press, Urbana.
- Stone, John, 1985, *Racial Conflict in Contemporary Society*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
- Strouse, Jean, 1981, *Toni Morrison: Black Magic*, Newsweek, 30. ožujka 1981.

- Sumana, K., 1998, *The Novels of Toni Morrison: A Study in Race, Gender, and Class*, Sangam Books, London.
- Taylor, Paul C., 2004, *Race*, Polity Press, Cambridge.
- Terborg-Penn, R., 1977, *The Afro-American Woman: Struggles and Images*, Harley, Sharon, (ur.) New York.
- Turner, Darwin, 1971, *In a Minor Chord*, Southern Illinois University Press, Carbondale.
- Wall, Cheryl, *Zora Neale Hurston: Changing Her Own Words*, u: Fleischmann, Fritz, (ur.) 1982, *American Novelists Revisited: Essays in Feminist Criticism*, G. K. Hall, Boston.
- Walker, Alice, 1983, *Looking for Zora. In Search of Our Mother's Gardens*, Harcourt Brace Jovanovich, San Diego.
- Washington, Mary Helen. „Introduction“, *Invented Lives*. Garden City, Anchor. New York. 1987.
- Watkins, Mel, *Talk with Toni Morrison*, u: Taylor-Guthrie, Danille, (ur.) 1994, *Conversations with Toni Morrison*, University Press of Mississippi, Jackson.
- Wagh, Patricia, *Modernism, Postmodernism, Gender*, u: Kemp, S., - Squires, J., 1997, *Feminism*, Oxford University Press, New York.
- Wellman, T.D., *Toward a Sociology of White Racism*, u: Bulmer, Martin, - Solomos, John, (ur.) 1999, *Racism*, Oxford University Press, New York.
- White, Evelyn C., 2004, *Alice Walker: A Life*. W. W. Norton & Company, New York, London.
- Whitlow, Roger, 1984, *Black American Literature: A Critical History*, Rowman and Allanheld, Totowa.

- Wilkinson, Brenda, 2000, *African America Women Writers*, John Wiley & Sons, Inc., New York, Toronto.
- Wittig, Monique, *One is not Born a Woman*, u: *The Straight Mind*, 1922, Hemel Hampstead, Harvester Wheatsheaf.
- Wright, Richard, 1937, *Between Laughter and Tears*, New Masses 25.
- Wright, Richard, *Blueprint for Negro Literature*, 1937., u: Napier, Winston, (ur.) 2000, *African-American Literary Theory*, New York University Press, New York, London.
- Young, Robert, J.C., 1995, *Colonial Desire: Hybridity in Theory, Culture and Race*, Routledge, London.

## SAŽETAK

Afroamerička književnost govori o afroameričkim ljudima koji su i sami tvorci te književnosti. Ponekad je afroamerička književnost usmjerena isključivo prema njima. Afroamerička književna tradicija započela je tijekom 18. i 19. stoljeća s piscima poput pjesnikinje Phillis Wheatley te govornika i teoretičara Fredericka Douglassa, razvijala se tijekom razdoblja Harlemske renesanse, a nastavlja se i danas s piscima poput Toni Morrison, Alice Walker, Maye Angelou i mnogih drugih. Teme i problemska pitanja koja zaokupljaju pozornost afroameričkoga književnog kanona odnose se na: ulogu i položaj afroameričkog naroda unutar američkoga društva, afroameričku kulturu i tradiciju, rasizam, ropstvo i probleme jednakosti. Budući da se položaj afroameričkih ljudi unutar američkoga društva mijenjao tijekom povijesti, mijenjala su se i interesna polja afroameričke književnosti. Prije Američkoga građanskog rata, afroamerička književnost uglavnom se bavila problemskim pitanjima ropstva, što je razvidno u narativnim strukturama koje su pisali bivši robovi ili intelektualci toga razdoblja. Dvadeseto stoljeće i novi problemi s kojima se susreće afroamerički narod, dovode do pojave novih društveno-političkih pitanja koja se propituju u afroameričkom književnom kanonu. To su rasna, rodna i spolna diskriminacija afroameričkih ljudi. Rodna i spolna diskriminacija tematska su pitanja o kojima uglavnom raspravljaju afroameričke spisateljice, artikulirajući navedenu problematiku kroz svoja književna ostvarenja.

## **SUMMARY**

African American literature is literature written by, about, and sometimes specifically for African Americans. The genre began during the 18th and 19th centuries with writers such as poet Phillis Wheatley and orator Frederick Douglass, reached an early high point with the Harlem Renaissance, and continues today with authors such as Toni Morrison, Alice Walker, Maya Angelou and many others. Among the themes and issues explored in African American literature are the role of African Americans within the larger American society, African American culture, racism, slavery and equality. As African Americans' place in American society has changed over the centuries, so, too, have the foci of African American literature. Before the American Civil War, African American literature primarily focused on the issue of slavery, as indicated by the popular subgenre of slave narratives. At the turn of the 20th century, the issues of slavery were changed by the issues concerning racial, sexual and gender discrimination. The issues of sexual and gender discrimination are debated by the prolific African American women writers.